

Міністерство внутрішніх справ України
Харківський національний університет внутрішніх справ
Сумська філія

**ПРАВОВА НАУКА І ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ В
УКРАЇНІ У КОНТЕКСТІ ІНТЕГРАЦІЙНИХ
ПРОЦЕСІВ**

**Матеріали
XIV Міжнародної науково-практичної конференції
(19-20 травня 2023 року)**

Суми – 2023

УДК 34
ББК 67
Р66

Рекомендовано до друку вченою радою Сумської філії Харківського національного університету внутрішніх справ, протокол № 5 від 17 травня 2023 року

Редакційна колегія:

Лукаш С. С., доктор юридичних наук, професор (голова редколегії);

Василенко В. А., кандидат філологічних наук, доцент;

Дуравкіна Н. І., кандидат юридичних наук, доцент;

Лук'янихіна О. А., кандидат економічних наук, доцент;

Панасюк О. В., доктор юридичних наук, доцент

Р66 Правова наука і державотворення в Україні в контексті інтеграційних процесів: матеріали XIV Міжнародної науково-практичної конференції (19-20 травня 2023 року, м. Суми) / Сумська філія Харківського національного університету внутрішніх справ. Суми: СФ ХНУВС, 2023. 373 с.

Збірник містить тези доповідей учасників XIV Міжнародної науково-практичної конференції «Правова наука і державотворення в Україні в контексті правової інтеграції» з проблем юриспруденції, економіки, філософії, історії, психології, лінгвістики, освіти, євроінтеграції на шляху сучасного державотворення в Україні. Матеріали викладені в авторській редакції з незначними коректорськими правками. Відповідальність за точність поданих фактів, цитат, цифр і прізвищ несуть автори.

УДК 34
ББК 67

Електронна копія збірника безоплатно розміщується у відкритому доступі на сайті Сумської філії Харківського національного університету внутрішніх справ (<http://www.univd.edu.ua>) у розділі «Наукова діяльність», сторінка «Матеріали науково-практичних конференцій»), а також у репозитарії ХНУВС (<http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/>)

© СФ ХНУВС, 2023

ВІТАЛЬНЕ СЛОВО

учасникам XIV Міжнародної науково-практичної конференції
**«Правова наука і державотворення в Україні
в контексті правової інтеграції»**

ректора Харківського національного університету внутрішніх справ,
генерала поліції третього рангу

Сокурєнка Валерія Васильовича

заслуженого юриста України, члена-кореспондента Національної
академії правових наук України, доктора юридичних наук,
професора

Шановні учасники конференції!

Від імені ректорату, Вченої ради Харківського національного університету внутрішніх справ і від мене особисто прийміть найщиріші вітання з нагоди відкриття XIV Міжнародної науково-практичної конференції «Правова наука і державотворення в Україні в контексті правової інтеграції».

Приємно, що на конференцію надіслали тези доповідей фахівці з різних галузей юридичної науки більше ніж із 20 закладів вищої освіти, що свідчить про велику зацікавленість до піднятої тематики наукового заходу. Слід відмітити, що до обговорення актуальних питань правової науки і державотворення в контексті інтеграційних процесів приєдналися зарубіжні фахівці та партнери з Польщі, Австралії, Італії, Естонії. Беруть активну участь і представники закладів вищої освіти системи Міністерства внутрішніх справ України, зокрема Дніпропетровського державний університету внутрішніх справ та Одеського державний університету внутрішніх справ.

Також до наукового форуму приєдналися провідні науковці Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут», Сумського державного університету, Національного університету «Києво-Могилянська академія», Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого та інших славетних закладів вищої освіти.

Конференція має і прикладне спрямування, оскільки до заходу залучилися практичні працівники – зокрема представники ГУНП в Сумській області, Департаменту економічного розвитку і торгівлі Сумської облдержадміністрації, Сумського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України, Сумського місцевого центру з надання безоплатної вторинної правової допомоги та інших державних органів, установ, підприємств.

Переконаний, що цей науковий форум дозволить успішно

реалізувати проекти і програми за новими актуальними напрямками та буде сприяти поглибленню фахового діалогу.

Обговорення проблемних питань на конференції набуває з кожним роком усе більшого значення й, без сумніву, позначиться на формуванні та вдосконаленні наукової думки, оскільки саме безпосереднє творче спілкування науковців і практиків є потужним стимулом для звершень на науковій ниві. За результатами конференції активно напрацьовуються пропозиції щодо розвитку правової науки та здійснюється впровадження новацій.

Упевнений, що ваш досвід і професіоналізм, шановні колеги, величезний творчий та інтелектуальний потенціал у справі підготовки фахівців-юристів і вихованні молоді й надалі сприятиме розбудові нашої держави.

Сподіваюсь, що плідна робота залишить позитивні враження і надасть поштовх для подальших наукових досліджень.

ВІТАЛЬНЕ СЛОВО

учасникам XIV Міжнародної науково-практичної конференції
**«Правова наука і державотворення в Україні
в контексті правової інтеграції»**

директора Сумської філії

Харківського національного університету внутрішніх справ

Лукаша Сергія Станіславовича

заслуженого юриста України, доктора юридичних наук, професора

Шановні учасники конференції!

Сумська філія Харківського національного університету внутрішніх справ радо вітає Вас у своїх стінах із нагоди проведення міжнародної науково-практичної конференції.

Цьогорічна конференція проходить в умовах воєнного стану. Уже другий рік ми живемо в новій дійсності, зберігаючи фундамент, над яким повномасштабне вторгнення країни-агресора не має влади. І саме юридична наука на теренах України служить благородній справі пошуку істини, зміцнення законності, розбудови демократичного суспільства. Оскільки невпинно зростає соціальний престиж правознавчої галузі, вкрай важливою є її реакція на виклики часу.

Сьогодні правнича наука в контексті сучасних викликів потребує якісних змін і перетворень. Перед фахівцями постають завдання ґрунтовного наукового осмислення наступних питань у контексті воєнного стану: проблеми організації державної влади; конституційний процес і розвиток національної правової системи; обґрунтування шляхів удосконалення чинного законодавства та забезпечення його стабільності; утвердження народовладдя і парламентаризму; адміністративна реформа; удосконалення судоустрою, організації діяльності правоохоронних органів, виконавчого провадження, адвокатури, нотаріату. Більшість із цих питань сформували проблематику нашої конференції і будуть розглянуті на засіданнях секцій.

Сподіваюсь, вони викличуть палкі дискусії і знайдуть відображення у прийнятій резолюції.

Бажаю вам, шановні колеги, плідної роботи на засіданнях секцій, міцного здоров'я, достатку, родинного затишку, творчої наснаги та нових наукових відкриттів.

Нехай ваш досвід і професіоналізм, величезний інтелектуальний потенціал сприяє зміцненню нашої держави на шляху до Перемоги.

ТЕОРЕТИКО-ІСТОРИЧНІ ШЛЯХИ РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ ТА ПРАВА

УДК 94:349.4(477)"165/17"

Михайло Юрійович БУРДІН,

проректор Харківського національного університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор

ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-5560-1848>

ІДЕЯ ПРАВОВОЇ РІВНОСТІ В ЗЕМЕЛЬНИХ ВІДНОСИНАХ ЗА ЧАСІВ ГЕТЬМАНЩИНИ

За часів Гетьманщини українська державно-правова система у сфері земельних відносин істотно відрізнялася від тогочасних феодално-монархічних зразків. На відміну від країн Західної Європи, де феодалний устрій спричинив відтік збанкрутілих власників землі до міста, що сприяло розвитку ремісництва, промисловості і торгівлі, в Гетьманській державі козацькою шаблею було скасоване панське володіння землею.

Ідея правової рівності в земельних відносинах споконвіку культивувалася на Запоріжжі. Інститут одноосібного володаря землі зі спадковою схемою передачі прав власності на неї суперечив правовій культурі козацтва. Козаки ненавиділи панів насамперед через те, що їм, дрібним землевласникам, не лишалося більше місця серед панських фільварків, що зростали з казковою швидкістю та звідусіль насувалися на козацьку землю.

Однією з основних проблем Гетьманщини був землевласницький статус колишніх реєстрових козаків. Незважаючи на явну антипольську й антиросійську світоглядну орієнтацію, вони заперечили існування на території України польської землевласницької шляхти та католицької церкви, сприймали українську народність та її православну церкву своїм світом. Однак, усуваючи польську землевласницьку аристократію та віддаючи пріоритет православній християнській церкві, їх колишній правовий статус у Польській державі сформував ті суспільно значущі риси, що були притаманні польській землевласницькій аристократії.

Відмінною рисою земельних відносин був перехід від дрібновласницьких землеволодінь до середнього та великого землеволодіння невеликої частини козацької старшини. У зв'язку з цим полковники та представники гетьманських династій робили акцент на розширенні прав великих землевласників та звуженні прав і свобод дрібних землевласників.

Згідно з висновками І. Мазепи, козацькі полковники та сотники хотіли здобутки революції використати для себе, вони забирали міські та церковні землі, обтяжували міста податками, хоча міста, як і за литовсько-польської влади, мали самоуправу за Магдебурзьким правом, а шляхта, що пристала до війська запорізького, вимагала від селян звичного послуху. Через це наростало невдоволення в тих сільських верств, які не значилися в статусах козацьких [3, с. 54, 83].

Загалом слід наголосити, що сформована аристократична свідомість значної частини козацької старшини орієнтувала їх на те, що вони мали більше прав на володіння землею, ніж козацькі низи. М. Грушевський у цьому контексті писав: «Політика гетьманського осередку часів Хмельницького не була полагоджена ні з міщанами, ні з селянством, ні з козацькими масами, ні навіть з духовенством. Скрізь світила розбіжність, відкриваючи широкі шпари стороннім вмішуванням, які підривали корні і державні, і національні інтереси гетьманщини» [1, с. 150].

Отже, нерівноцінність у земельному володінні різних соціальних структур українського суспільства Гетьманщини мала своєю складовою протилежні ментальні, політичні та правові позиції. Першим виявом правового конфлікту в земельних відносинах «виступає розбіжність в рядах самої старшини ..., це, головно, незгода між городовим і низовим козацтвом. Вже за влади першого заступника Богдана гетьмана Виговського доходить до різкого розколу всередині самих козацьких верств, що розбилися на два ворожі табори» [3, с. 90].

Вказане пояснює, чому вже за часів Б. Хмельницького перші спроби обмежити селян і міщан у володінні земельною власністю викликали супротив та масове невдоволення дрібних землевласників. Однак слід зазначити, що на тому історичному етапі суб'єкти середньої та великої земельної власності, тобто козацька старшина і реєстрове козацтво, були носіями передової правової думки європейської цивілізації з товарним капіталістичним виробництвом, що зароджувалося. Натомість дрібне землеволодіння орієнтувалося на самозабезпечення дворо-господарств.

В. Липинський писав, що в другій половині гетьманування Б. Хмельницького козацька провідна старшинська верства стає «в повнім значенні державотворчою верствою, аристократичним станом, на тому спирається організація нації, її державний дух. Нова аристократія стає іншою, не степовою, січовою, запорізькою, а осілою, городовою, національною, державницькою» [2, с. 169].

Перехідна епоха змінюється тим, що протягом декількох років козаки стають власниками землі та суб'єктами господарювання і водночас охоронцями своєї землі. Досвід регулювання земельних відносин у Гетьманщині та розвиток усіх сільськогосподарських галузей виробництва засвідчив, що за мінімального втручання адміністративно-владних структур суб'єкти приватновласницьких земельних відносин здатні за власною ініціативою та творчими здібностями зміцнити економічний потенціал держави, солідаризувати всі соціальні верстви на основі справедливого розподілу кінцевого продукту, який виражається у збільшенні матеріального добробуту людей.

Список бібліографічних посилань:

1. Грушевський М. С. Історія України-Руси : в 11 т., 12 кн. / редкол.: П. С. Сохань (голова) та ін. Київ : Наук. думка, 1997. Т. 9. 776 с.
2. Липинський В. Україна на переломі 1657–1659 : замітки до історії українського державного будівництва в XVII-ім столітті. Відень, 1920. 304 с.
3. Мазепа І. Підстави нашого відродження. Авгсбург, Німеччина : Прометей, 1946. 180 с.

УДК 94(477)

Валерій Миколайович ВЛАСЕНКО,

доцент кафедри історії Сумського державного університету, кандидат історичних наук, доцент

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2220-2239>

ДО БІОГРАФІЇ ПРОФЕСОРА ВОЛОДИМИРА ЧЕРЕДІЄВА

Нині, коли Україна виборює свою незалежність, варто звернутися до історичного досвіду боротьби за власну державу. Під час Української революції 1917-1921 рр. чимало науковців, професорів вищих шкіл брали участь у розбудові державних інституцій. Серед них – Володимир Чередієв, який у 1919-1921 рр. очолював департамент у Міністерстві народного господарства Української Народної Республіки. Але інформації про нього вкрай мало. Лаконічними (у три речення) є дані в Енциклопедії українознавства, відсутні біографічні нариси в Енциклопедії історії України та Енциклопедії Сучасної України, а в науковій літературі його ім'я згадується лише у зв'язку з діяльністю в українських вищих школах у міжвоєнній Чехословаччині. Деякі епізоди біографії В. Чередієва за часів УНР розкривають матеріали фонду «Міністерство народного господарства УНР», що зберігається в Центральному державному архіві вищих органів влади та управління України (фонд 9, опис. 2, справа 202 «Чередієв Володимир»). Проаналізувавши його особисту справу, яка містить прохання, посвідчення, наказ, уповноваження й опитувальну (персональну) картку, та наукову літературу, можна сформулювати наступні тези:

1. Володимир Михайлович Чередієв народився 21 червня 1885 р. у сім'ї почесного громадянина (стан), як зазначено в опитувальній картці, «на Московії» (ймовірно, м. Корчева Тверської губ.). У 1906 р. закінчив Уманську сільськогосподарську школу (училище садівництва і землеробства), 1910 р. – Петровську сільськогосподарську академію. У 1911-1912 рр. працював дільничним агрономом в Ананівському повіті Херсонської губернії та Олександрівському повіті Катеринославської губернії, 1913 р. – повітовим агрономом Кам'янець-Подільського повіту Подільської губернії, з 1914 р. – губернським агрономом при Подільській землевпорядкувальній комісії, помічником уповноваженого Міністерства землеробства по заготівлі хліба для армії, керуючим районним (на кілька повітів) хлібним бюро на Поділлі, губернським земським агрономом, членом губернської земельної управи та головою губернської комісії з постачання хліба. Мав дружину і доньку, володів українською, російською, польською та німецькою мовами [1, арк. 5].

2. З липня 1919 р. В. Чередієв працював у Міністерстві народного господарства УНР. Спочатку був віце-директором, потім директором хлібного департаменту, як представник міністерства брав участь у засіданнях при уповноваженому центральних установ УНР [1, арк. 1-4].

3. Наприкінці 1920 р. разом з Урядом УНР змушений був перейти на територію Польщі. Перебував у Ченстохові. Залишався на посаді до початку 1922 р. У грудні 1921 р. взяв участь в установчих зборах Спілки

техніків сільського господарства в еміграції, де його обрали секретарем управи. Спілка висунула ідею про створення фахової вищої школи поза межами України.

4. У квітні 1922 р. за сприяння голови Українського громадського комітету в Празі М. Шаповала та фінансової підтримки чеської влади у невеличкому містечку Подебради була заснована Українська господарська академія (УГА) [2, с. 137]. Більшість членів Спілки переїхала до Чехословаччини і почала працювати в УГА. До складу першої Професорської ради увійшов і В. Чередиїв. Був спочатку доцентом, потім професором, продеканом (заступник) і деканом агрономічно-лісового факультету, очолював кафедру ботаніки, читав курси ботаніки та хліборобства, завідував бібліотекою академії [3, с. 59, 74-75, 109].

5. Напередодні світової економічної кризи 1929-1932 рр. чеська влада почала згортати допомогову акцію емігрантам, попередивши про припинення діяльності українських вищих шкіл. У 1932 р. на базі УГА був створений Український технічно-господарський інститут заочного навчання (УТГІ), куди перейшло чимало викладачів академії. В. Чередиїв був професором, керівником агрономічно-лісового відділення [4, с. 25-26]. До 1933 р. (час припинення) він працював також в Українському високому педагогічному інституті ім. М. Драгоманова. Брав участь у роботі таких фахових громадських організацій, як Союз організацій інженерів українців на еміграції, Спілка техніків сільського господарства в Чехії (член управи), а також у Першому (1926) та Другому (1932) українських наукових з'їздах. На другому форумі виголосив доповідь «Праці української еміграції в ділянці агрономічній» [2, с. 176, 235, 239, 248].

6. У Чехословаччині побачили світ його монографії, брошури, підручники, конспекти лекцій з ботаніки, фізіології та морфології рослин, землеробства, ґрунтознавства. Він був співредактором таких видань, як «Записки Української господарської академії в Чехословацькій республіці», «Молодий агроном», «Пасічництво», «Садівництво овочеве та ягідне», співупорядником «Російсько-українського сільськогосподарського словника» (2-го тому), перекладачем з чеської мови підручника К. Конічкова «Птахівництво», друкувався у «Сільськогосподарському збірнику», «Українському інженері» та інших фахових виданнях.

Помер Володимир Чередиїв 28 червня 1861 р. Похований на кладовищі у Подебрадах.

Отже, архівні матеріали і публікації української еміграції та діаспори розкривають деякі сторінки біографії та науково-педагогічної діяльності В. Чередиєва в Україні й еміграції. Перспективними, на думку автора, є дослідження щодо біографії вченого під час та після Другої світової війни.

Список бібліографічних посилань:

1. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (ЦДАВО). Ф. 9. Оп. 2. Спр. 202. 5 арк.

2. Наріжний С. Українська еміграція. Культурна праця української еміграції між двома світовими війнами. Ч. 1. Прага, 1942. 372 с.

3. Українська господарська академія в Ч.С.Р. 1922-1935. Нью-Йорк: видання абсолювентів УГА та УТГІ, 1959. 247 с.

4. Український технічно-господарський інститут. Подєбради, 1934.
68 с.

УДК 94 (477)

Валерій Миколайович ВЛАСЕНКО,

доцент кафедри історії Сумського державного університету, кандидат історичних наук, доцент

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2220-2239>

Максим Володимирович ЗЬОМЕНКО,

студент Сумського державного університету

СОЦІАЛЬНИЙ ПОРТРЕТ СПІВРОБІТНИКІВ МІНІСТЕРСТВА ПРЕСИ І ПРОПАГАНДИ УНР

(за матеріалами фонду 1113 ЦДАВО України)

Важливою складовою процесу державотворення в будь-якій країні є національна преса та пропаганда. Значною мірою завдяки їй формуються національна ідентичність, уявлення про кордони та територію, національний історичний міф, відбувається поділ сусідніх народів на «друзів» та «ворогів». В умовах Української революції 1917-1921 рр. та ведення військових дій проти білих і червоних Директорія й Уряд УНР надавали великого значення пропаганді, оскільки необхідно було мобілізувати всі сили на боротьбу за збереження національної держави та популяризації української національної ідеї серед європейських держав.

З цією метою у грудні 1918 р. було створене управління преси й інформації, яке згодом перетворилося на Міністерство преси і пропаганди УНР. Донині діяльність цієї інституції не знайшла висвітлення. Тому важливими є документи і матеріали фонду 1113 «Управління преси та інформації Української Народної Республіки, м. Київ, Вінниця, Рівне, Кам'янець Подільський» Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України, які містять накази, звіти, рапорти, листи, довідки, персональні картки, анкети співробітників міністерства. Автором опрацьовано 30 анкет [1]. При дослідженні використано статистичний метод. Проаналізувавши анкети за 1919-1920 рр., автор сформулював наступні тези:

1. В анкетах, що заповнювалися під час вступу на роботу і мали стандартну форму, зазначалася інформація щодо дати і місця народження (або віку), сімейного стану, освіти, національності, віросповідання, відношення до військової служби тощо.

2. Більшість анкет стосуються Кам'янець-Подільського періоду УНР, тобто з березня 1919 р. по листопад 1920 р., коли це місто тимчасово стало столицею Української Народної Республіки. Як впливає з анкет, співробітників, які народилися у Кам'янці-Подільському, налічувалося 48 % від усього складу, у Подільській губернії – 16 %, в інших регіонах України – 36 %. Тобто більшість урядовців набиралася із місцевих мешканців.

3. За національним складом абсолютну більшість працівників міністерства складали українці – 72 %, решту – євреї (24 %) та поляки (4 %).

4. Досить строкатим виявився вік працівників міністерства. Тих, хто

народився до 1880 р., налічувалося 24 % від загальної кількості співробітників (опрацьованих анкет), 1890-1895 рр. – 16 %, 1896-1899 рр. – 32 %, після 1900 р. – 28 %. Тобто більшість співробітників належала до молодшої вікової категорії. Молоді люди обіймали рядові посади, наприклад, рахівника, коректора, кур'єра, друкарки тощо, представники старшого покоління – вищі посади, наприклад, начальники відділу або департаменту, міністри та їх заступники.

5. Робота у міністерстві передбачала і відповідний освітній рівень. Більшість рядових співробітників мали середню (44%) і незакінчену вищу (40%), решта – вищу, що перевищувало загальний освітній рівень тогочасного українського суспільства.

Отже, наведені вище дані анкет співробітників Міністерства преси і пропаганди УНР показують певний узагальнений соціальний портрет урядовців періоду революції і можуть стати основою для подальших досліджень як щодо структури, функції та напрямки діяльності Міністерства преси і пропаганди УНР, так і порівняння соціального портрету співробітників інших міністерств УНР.

Список бібліографічних посилань:

1. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України. Ф. 1113. Оп. 2. Спр. 114., 99 арк.

УДК 94(477)

Валерій Миколайович ВЛАСЕНКО,

доцент кафедри історії Сумського державного університету, кандидат історичних наук, доцент

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2220-2239>

Діана Русланівна СУГОНЯКО,

студентка Навчально-наукового інституту історії, права та міжнародних відносин Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка

ОСВІТНІЙ РІВЕНЬ СПІВРОБІТНИКІВ МІНІСТЕРСТВА НАРОДНОГО ГОСПОДАРСТВА УНР

(За матеріалами Центрального державного архіву
вищих органів влади та управління України)

Державотворення – це складний і тривалий процес, спрямований на формування держави та її інститутів, що включає політичні, культурні, релігійні та інші фактори. Варто згадати першу в ХХ ст. спробу побудувати власну державу, а саме під час Української революції 1917-1921 рр., коли було створено кілька національних держав – УНР, Українську Державу та ЗУНР. Їх розбудова передбачала створення державних інституцій – міністерств, відомств, місцевих державних адміністрацій тощо.

Ця тема знайшла широке висвітлення у науковій літературі. Інша справа – соціальна база цих інституцій. Опосередковано цієї теми торкалися лише окремі науковці, зокрема О. Кудлай у праці про діяльність Народного міністерства внутрішніх справ УНР [1] та О. Малюта в статті про органи влади ЗУНР та УНР в екзилі в 20–40-ті рр. ХХ ст. [2]. У них йшлося переважно про структуру й основні напрямки діяльності міністерств і відомств. Але бракує досліджень про соціальний склад (базу) міністерств, зокрема національний, конфесійний, віковий склад, освітній рівень співробітників міністерств. Не була ще об'єктом дослідження така важлива державна інституція, як Міністерство народного господарства Української Народної Республіки періоду Директорії. Важливою складовою діяльності будь-якої інституції взагалі та міністерства зокрема є освітній рівень співробітників. Тому авторка ставить собі за мету охарактеризувати освітній рівень співробітників Міністерства народного господарства УНР за матеріалами відповідного фонду (фонд 9), що зберігається в Центральному державному архіві вищих органів влади та управління України [3].

Авторкою опрацьовано 215 особових справ, які згруповані в один опис (опис 2). Зауважимо, що кілька справ стосуються однієї й тієї ж особи. Хронологічні межі дослідження – 1919-1922 рр., тобто період діяльності міністерства на території України часів Директорії (1919-1920) та поза її межами (1921-1922). Із загальної кількості особових справ для аналізу виділено ті, які містять формалізовані й однотипні матеріали – персональні й опитувальні (за відсутності персональних) картки – усього 131. До обрахунку авторка не віднесла ті картки, де формулювання були

не цілком точними й однозначними, наприклад, «семінар учительський (іспит зрілості і учит[ельський].), «середня і рахівничі курси», «2-х класова школа та вільн[ий]. слух[ач] Київського університету на історично-філологічному факультеті», «вище початкової школи і самоосвіта». Додатковим й уточнюючим джерелом до персональних карток слугували автобіографії співробітників. По одній особі могло бути декілька оригінальних (не копій) карток, які співробітники заповнювали власноруч. У такому випадку авторка рахувала її як одну особу. При дослідженні використано статистичний метод та метод контент-аналізу.

Персональна картка співробітника містила 14 позицій (пунктів), одна з яких стосувалася освіти. При аналізі цього джерела авторка виділила наступні рівні освіти: вища, неповна вища, середня, неповна середня. Зустрічалися картки, де вказано, що особа навчалася чи навчається або просто рівень здобутої освіти.

Вища освіта представлена такими освітніми закладами як університети, інститути та академії. Поширені спеціальності: економічна, юридична, освітня. Кількість осіб, які закінчили вищу освіту – 43 або 32,8 % від загальної кількості співробітників, персональні картки яких досліджено (131). Вищу неповну вказали переважно студенти (у такому статусі вони перебували на момент роботи в міністерстві). Особу, яку взяли на роботу, але вона ще продовжувала здобувати освіту, у картці позначено як студент. Це були й ті, хто з якихось причин не закінчили навчання.

Вищу неповну освіту мали 25 співробітників (19,1 %), середню (закінчили гімназію або реальне училище) – 41 (31,3 %). Найбільш поширеною була фраза/примітка «8 класів гімназії». Неповну середню освіту мали 22 співробітники (16,8 %). Зазвичай вони писали «6 класів гімназії».

Отже, особові справи співробітників Міністерства народного господарства УНР є важливим історичним джерелом, яке містить різноманітну інформацію про соціальний портрет урядовців періоду Директорії УНР. Однією із складових цього портрету є освітній рівень співробітників. Більшість із них на момент служби у міністерстві мали повну або неповну вищу освіту (51,9 %), решту складали особи із середньою та неповною середньою освітою. Ці показники були явно вищими за загальний освітній рівень населення українських губерніях того часу. Хоча сама служба в такій інституції передбачала відповідний освітній рівень. Тому перспективними, на думку авторки, є дослідження як інших характеристик соціального портрету співробітника цього міністерства, так і порівняння їх із подібними характеристиками співробітників інших державних інституцій.

Список бібліографічних посилань:

1. Кудлай О. Діяльність Народного міністерства внутрішніх справ. УНР. *Український історичний журнал*. 2005. № 2. С. 90-104.

2. Малюта О. Органи влади ЗУНР та УНР в екзилі у 20–40-і рр. ХХ ст.: боротьба за національну державність як форму організації повсякденного життя української еміграції. *Україна ХХ ст.: культура, ідеологія, політика: Зб. ст.* Київ, 2007. Вип. 12. С. 287-308.

3. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України. Ф. 9. Оп. 2. Справи 1-215.

УДК 342.2

Микола Артемович КРАВЧУК,

доцент кафедри теорії та історії держави і права Волинського національного університету імені Лесі Українки, кандидат політичних наук, доцент

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5904-7506>

ІДЕЇ Н. МАКІАВЕЛЛІ В СУЧАСНОМУ ДЕРЖАВОТВОРЕННІ

Державно-правова концепція Ніколо Макіавеллі базувалися як на історичному, так і на власному досвіді; її основні положення розвивалися і втілювалися у практику, в межах, актуальних для кожного конкретного періоду розвитку суспільства та держави.

Завдання політичного вчення Макіавеллі полягало в окресленні такого державного устрою, який, з одного боку, забезпечив би політичну свободу, з іншого ж – зміцнив би авторитет держави. Переслідуючи другу мету, Н. Макіавеллі вимагає, щоб держава, створена людьми, в своєму подальшому існуванні перестала бути союзом, залежним від вільної волі людей; а ця мета досягається введенням установ і створенням умов політичного життя, які виховують в людях страх Божий, любов до батьківщини, повагу до існуючого порядку. Держава, в якій процвітають ці чесноти, перестає бути союзом, що тримається волею людей, а стає порядком, який закріплюється в стійких почуттях і звичках людей.

Враховуючи даний історизм, вчасними були спроби Н. Макіавеллі донести важливість першого ступеня становлення державності з монархічною формою правління, та в той же час змішаної форми правління на наступному рівні, коли влада правителя не спадкова, а довірена йому народом, який свідомо має дотримуватись правил, встановлених в своїх же інтересах, а владу на рівні з правителем здійснюють і представники громади. При чому, доречним, необхідним, в певних випадках, для уникнення подальшого слідування циклу розпаду, може бути застосування специфічних, подекуди, жорстких методів регулювання суспільних відносин, які, в підсумку, становлять собою комплекс засобів політики.

У сучасній теорії та практиці державотворення можна відстежити ряд політичних ідей, розроблених Ніколо Макіавеллі. Найперше це погляд на політику як на автономну сферу людської діяльності, яка розвивається за своїми законами. Автор, по суті, сформулював найважливіший елемент статусу науки – її об'єкт і предмет. По друге, доктрина «моральної доцільності», згідно з якою, у державного діяча потреби влади домінують над мораллю, в ім'я держави можна порушити вимоги і релігії, і моралі. Загалом саме Н. Макіавеллі вів у науковий обіг один з ключових термінів сучасної політичної науки – «держава», ідеї політичного плюралізму та політичної толерантності.

Особливої актуальності нині набувають також ідеї Н. Макіавеллі про десакралізацію влади, звільнення її від божественного ореолу таємничості, адже політику роблять люди, а в основі їх політичних дій лежать цілком земні, раціональні причини: слава, гроші, жага влади і тому

подібне. Сучасні підвалини демократії ґрунтуються на ідеях флорентійського мислителя про те, що будь-яка влада повинна бути об'єктом пильного об'єктивного дослідження і піддаватися критичному аналізу з усіх боків. Крім того, політичні дії влади, політиків, лідерів, еліт, політичних партій повинні і можуть піддаватися критичній оцінці.

Тож за певної модернізації ідеї та запропоновані Н. Макіавеллі моделі розвитку державності могли б ефективно послугувати і для державно-правового реформування суспільних відносин та механізму управління і прийняття рішень в сучасній державі, в тому числі в Україні.

УДК 271.2:94(47)

Юрій Григорович ОСАДЧИЙ,

професор кафедри юридичних дисциплін Сумської філії Харківського національного університету внутрішніх справ, доктор історичних наук, професор

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5133-5092>

ОРГАНИ ПРАВОПОРЯДКУ ЗУНР

Непересічна роль у процесі державотворення в ЗУНР приділялася органам охорони правопорядку. Вже у перші дні встановлення української влади у багатьох населених пунктах для самооборони й захисту правопорядку населення почало створювати народну міліцію, а в окремих містах - відділи єврейської міліції [1, с. 365].

З метою охорони громадського порядку, державного і особистого майна, громадської безпеки було створено Державну жандармерію ЗУНР. Очолила жандармерію Команда Української Державної Жандармерії на чолі з Головним командантом. На місцях були організовані окружні та повітові команди жандармерії та сільські й міські станиці. Комплектування кадрів здійснювалося шляхом залучення як добровольців, що пройшли військову службу, так і підготовлених резервістів, котрі відповідали вимогам. Головна команда Державної жандармерії містилася у Львові, згодом її перевели до Тернополя, а потім - до Станіслава [2, с. 45].

У цілому територія держави поділялася на 23 відділення жандармерії. У питаннях забезпечення громадського порядку державна жандармерія підпорядковувалася державним повітовим комісарам, а у військових, господарсько-адміністративних, підготовки кадрів та контролю служби - своєму безпосередньому керівництву [3, с. 397].

Закон "Про державну жандармерію" (15 лютого 1919 р.) став базовим нормативним документом, у якому передбачалися вимоги до осіб, які приймалися на службу, визначалися підстави звільнення зі служби жандармів та умови соціального захисту співробітників. Усі співробітники, вступаючи до Корпусу жандармерії, складали службову присягу.

Особи, що вступили до Корпусу жандармерії, зобов'язувалися прослужити там чотири роки. Поповнення старшинської ланки здійснювалось шляхом просування до вищих ступенів у межах Корпусу, переведення здібних командирів з військових підрозділів і повернення з відставки.

Відповідно до Закону від 15 лютого 1919 р. вийшли постанови, інструкції, розпорядження та інші нормативні документи, котрі більш детально регламентували устрій, переміщення кадрів та діяльність корпусу жандармерії [2, с.46].

Із метою організації навчання пробних жандармів та підготовки станичних жандармів при команді Державної жандармерії функціонував "доповняючий відділ". Пробні жандарми мали проходити п'ятимісячну теоретичну підготовку при "доповняючому відділі", а потім - стажування

в станичній команді протягом часу, якого не вистачає до пробного року. Після цього за наявності відповідних професійних якостей претенденти зараховувалися на постійну службу до Корпусу.

Ступінь вахмайстра I і II класу присвоювався жандармам - випускникам школи станичних комендантів, які успішно склали іспит і півроку успішно здійснювали керівництво станичною командою. Ступінь повітового вахмайстра надавався авторитетним та відданим справі станичним комендантам з належним професійним рівнем та досвідом роботи, але за умови, що вони вже не менш як півроку успішно виконують обов'язки повітового коменданта [2, с.46].

Згаданим Законом також передбачався соціальний захист співробітників Державної жандармерії та членів їх сімей (як і для армійських військовослужбовців): забезпечення житлом, призначення пенсій за вислугу років та у зв'язку із втратою працездатності під час служби, пенсій і разових грошових виплат вдовам і дітям жандарма у разі його загибелі при виконанні службових обов'язків тощо.

Після ліквідації Державного Секретаріату і, зокрема, Державного Секретаріату внутрішніх справ (червень 1919 р.) Державну жандармерію було підпорядковано спочатку Начальній Команді УГА, потім - Команді Запілля, згодом - Військовій канцелярії при Диктаторові ЗУНР. Під час військових дій на українських землях, що раніше входили до складу Російської імперії, щоб у населення не виникало аналогій з жандармерією царського уряду, Державну жандармерію було перейменовано на Народну Сторожу (липень 1919р).

Державна жандармерія ЗУНР припинила своє існування на початку 1920 р. після розгрому УГА [1, с. 369].

Отже, значні заслуги у державному будівництві та забезпечення порядку в ЗУНР належали органам охорони правопорядку - народній міліції та, зокрема, Державній жандармерії. Нормативна база розбудови правоохоронних органів була покликана вирішити комплекс проблем, пов'язаних із визначенням їх місця в структурі державного механізму, набором правоохоронців на службу, підставами звільнення зі служби та умовами їх соціального захисту, а також підвищенням їх професійної підготовки.

Список бібліографічних посилань:

1.Іванов В.М. Історія держави і права України. Підручник. Київ: Істина, 2017. С. 458.

2.Тищик Б. Західноукраїнська Народна Республіка (державний апарат і законодавство). Право України. 1994. №5-6. С. 44-47.

3.Чайковський А.С. Історія держави і права України. Підручник. Київ: Вища школа, 2006. С. 510.

УДК 35.01:65.012.1:519

Вікторія Олегівна ПАНКРАТОВА,

старший викладач кафедри фундаментальної юриспруденції та конституційного права Сумського державного університету, кандидат юридичних наук, доцент

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4775-565X>

ЕЛЕКТРОНІ ВИБОРИ: ДОСВІД КРАЇН ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ¹

Для країн Європейського Союзу просування інструментів електронної демократії зумовлено рядом факторів. Зокрема процес цифровізації дає можливість розвивати європейську громадську сферу, створюючи єдиний європейський простір для вирішення проблем, які мають спільний інтерес. Так, удосконалення відповідних цифрових інструментів полегшує проведення широкомасштабних публічних дебатів і вжиття колективних дій на європейському рівні.

Звернення до інструментів електронної демократії в країнах Європейського Союзу (далі - ЄС) зумовлено також й об'єктивними причинами: помітне зниження явки виборців у більшості держав-членів, особливо, якщо це стосується виборів до загальноєвропейських інституцій, низька зацікавленість населення у прийнятті рішень [1, с. 18].

Слід зазначити, що поряд з наявністю численних позитивних рис електронне голосування має й певні загрози та ризики, зокрема через які ряд європейських країн або не наважуються на такий формат виборів, або мають власний негативний досвід. У першу чергу мова йде про інформаційну безпеку виборців, оскільки важливо, щоб голосування було безпечним, надійним та захищеним.

Зокрема, багато європейських країн практикували електронні вибори до того часу, поки не стикнулись з проблемою потенційних комп'ютерних збоїв та хакерських атак. Наприклад у 2008 р. е-голосування було призупинене в Нідерландах. Активісти довели, що системи, які використовуються, за певних обставин можуть поставити під загрозу таємницю голосування. Також усі спроби запровадити електронне голосування зупинив у 2009 році Верховний суд Німеччини через неможливість забезпечити відповідний контроль та захист від фальсифікацій. Так, у 2018 році Кабінет Міністрів Литви схвалив законопроект про створення системи онлайн-голосування та направив його на розгляд до парламенту. Таким чином планувалось уникнути проблему низької явки виборців. Але у 2019 році Уряд Литви відмовився від ідеї введення онлайн-голосування на виборах саме через загрози кібератак [2].

Але є і позитивний досвід, зокрема Естонії, яка є безперечним

¹ Дослідження проведено на виконання міжнародного проекту в сфері освіти ERASMUS-JMO-2021-HEI-TCH-RSCH -101047645 — «EULOCDEM: Локальна демократія: кращі європейські практики для України» (спільний проект СумДУ, Еразмус+ Жан Моне Фонду та Виконавчого агентства з питань освіти та культури за підтримки ЄС)». Підтримка Європейською комісією випуску цієї публікації не означає схвалення змісту, який відображає лише думки авторів, і Комісія не може нести відповідальність за будь-яке використання інформації, що міститься в ній.

лідером з розвитку інформаційних технологій у Європі. На сьогодні країні вдалося перевести в онлайн 99% державних послуг для населення. Так експеримент он-лайн-демократії було застосовано в цій країні на місцевих виборах у 2005 році. За два роки таким чином можна було вже обрати парламент країни, при цьому традиційна процедура голосування також була збережена як альтернатива. Під час місцевих виборів 2009 року можливістю Інтернет-голосування скористалися 9,5% громадян, і відсоток виборців, які голосували через Інтернет постійно зростає. Так вже під час парламентських виборів 2011 року показник складав 24,5% [1, с. 19]. У березні 2019 року на виборах до Рійгікогу майже чверть мільйона виборців проголосували електронно, причому e-votes склав 43,8 відсотка всіх голосів. На виборах до Європейського парламенту, що відбулися в травні 2019 року, частка e-голосів досягла 46,7 відсотка. Продовження цієї тенденції означатиме, що на загальних виборах 2023 року більшість голосів будуть подані електронними голосами [2].

Особливість такого голосування полягає в тому, що воно стає в Інтернеті доступним лише перед днем виборів під час періоду дострокового голосування, який зазвичай триває один тиждень. Голосувати виборці можуть за допомогою естонської ID-карти – це державний документ, що посвідчує особу, обов'язковий для громадян Естонії та громадян Європейського Союзу, які постійно проживають в Естонії. Цифрові функції ID-картки широко використовуються щодня для доступу до тисяч державних електронних послуг. На початок 2021 року загальна кількість електронних ідентифікацій за допомогою естонської ID-картки та загальна кількість цифрових підписів, наданих жителями Естонії, перевищила 1 мільярд [1, с. 20].

Виборці можуть проголосувати в Інтернеті кілька разів протягом цього періоду, і лише останній бюлетень в Інтернеті вважається дійсним для офіційного підрахунку. Також доступні різні варіанти паперових бюлетенів.

Естонія залишається єдиною країною ЄС, яка використовує цифрову альтернативу голосування з 2005 року, залучаючи до виборчого і політичного процесу виборців всередині країни та естонців, які проживають за кордоном. Такий успіх зумовлений декількома факторами: довірою людей до влади, розвиненою системою захищеності даних та наявністю технологічного фундаменту, який будувався задовго до першої спроби e-голосування.

Отже, електронне голосування передбачає імплементацію новітніх інформаційних технологій до виборчого процесу, проте саме запровадження технології електронного голосування є неоднозначним.

Список бібліографічних посилань:

1. Krimmer R., Duenas-Cid D., Krivonosova I. New methodology for calculating cost-efficiency of different ways of voting: Is internet voting cheaper? *Public Money & Management*. 2022. 41. P. 17–26.

2. Prospects for e-democracy in Europe Study summary. 2018. Retrieved from [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2018/603213/EPRS_STU\(2018\)603213_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2018/603213/EPRS_STU(2018)603213_EN.pdf)

УДК: 340:115

Микола Володимирович СТАРИНСЬКИЙ,

професор кафедри адміністративного, господарського права та фінансово-економічної безпеки Навчально-наукового інституту права Сумського державного університету, доктор юридичних наук, професор
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2661-5639>

ПРАВО ЯК РЕГУЛЯТОР СУСПІЛЬНИХ ВІДНОСИН ТА ЙОГО ОЗНАКИ

Однією з найбільш актуальних проблем сучасної теорії права є дослідження дії норм права як основної форми його реальної об'єктивації. Це пояснюється тим, що право, як основний регулятор суспільних відносин є чи не єдиним найбільш ефективним засобом впливу на суспільні відносини які постійно виникають, змінюються і припиняються. Разом з цим варто вказати на надзвичайну складність дослідження цієї проблематики, оскільки з одного боку існує велике різноманіття правових процесів, що врегульовуються нормами права, а з іншого – є невизначеність тих рушійних сил які викликають ці правові процеси. З нашої точки зору для того щоб з'ясувати основні особливості дії права слід звернути увагу на його природу, що в подальшому, дасть можливість виявити сутнісні елементи ефективності дії норм права.

Ми також усвідомлюємо той факт що проблема з'ясування природи та сутності права є однією з найбільш актуальних проблем теорії та філософії права і в той же час вона не може бути остаточно вирішена. Це пояснюється постійним розвитком суспільства і кожне покоління людей на певному історичному етапі свого розвитку має своє уявлення про право. Разом з тим, ми можемо, використовуючи накопичені знання, спробувати виявити суттєві особливості цього явища.

Враховуючи те, що проблематика природи та ознак права є надзвичайно широкою, в рамках даної розвідки ми коротко торкнемось цих питань, висловивши свою позицію.

Питання природи права цікавило людство з самого його виникнення. Ця цікавість знайшла своє вираження у великій кількості наукових і філософських робіт про право. Як результат, на сьогодні сформувалось декілька підходів до пояснення природи та сутності права, що знайшло своє відображення в типах праворозуміння. На сьогодні можна виділити такі типи праворозуміння як: нормативізм, прагматично-утилітарні теорії права, аксіологічні теорії права (в тому числі теорія природнього права, теорія природніх прав людини, ліберальна теорія і т.д.), ідеологічні теорії (теорія класової боротьби, теорія соціальної солідарності та ін.).

Очевидно є те, що кожен з зазначених підходів пов'язаний з певним одним або декількома соціальними процесами, що в подальшому, під впливом правових норм, трансформуються в правові процеси. Зокрема для застосування права очевидно домінуючим буде нормативний тип праворозуміння, що заснований на ототожненні права і закону. Якщо поглянути на процеси реалізації права то тут вже на перший план висуваються утилітарні фактори: наскільки діюче право відображає і захищає інтереси суб'єктів права. Як результат, для побудови теорії права

в якості праворозуміння беруться телеологічний чи утилітарний підхід (підхід «юридичних інтересів»).

Що ж стосується безпосередньо процесу правового регулювання суспільних відносин та ефективності дії норм права, варто вказати на те, що в основі його вивчення можуть лежати різні типи праворозуміння. При цьому, в практичному плані, праворозуміння суб'єкта правозастосування може суттєво відрізнятися від праворозуміння суб'єкта правотворчості і суб'єкта реалізації права. В результаті цього можуть спостерігатись такі явища як «правові когнітивні конфлікти».

Така ситуація є характерна для сучасного правозастосування і її причиною є недостатня чіткість в розумінні природи та сутності права як регулятора суспільних відносин.

Враховуючи те, що нашим завданням є коротке окреслення розуміння природи права ми пунктирно окреслимо основні його ознаки, що з нашої точки зору, дасть можливість усвідомити ті рушійні сили які впливають на реалізацію норм права як форми його об'єктивації.

З філософії нам відомо, що наш універсум в своїй основі розпадається на два універсуми: універсум суцього, тобто того що є та універсум належного, тобто того що має бути. Логіко-структурний аналіз показує, що право слід розглядати як інструмент зв'язку між універсумом суцього і універсумом належного, оскільки з одного боку воно існує незалежно від відношення до нього членів суспільства, а з іншого – окреслює бажану для суб'єкта регулювання модель поведінки.

При цьому, якщо характеризувати право і правове регулювання через філософську категорію модусу, яких як відомо у філософії виділяють чотири – норма, ціль, цінність, ідеал, то для права є характерним те, що воно регулює суспільні відносини за допомогою норм. Як результат право характеризується нормативністю.

З філософії та природознавства ми знаємо, що існує три стани буття (його модуси): речовина, енергія та інформація. Як свідчить логічний аналіз норма являє собою інформацію. При цьому якщо враховувати те, що ми говоримо про норму права, ця інформація є інформацією про право. Також у цьому зв'язку виникає питання про те, якою за якістю є ця інформація: це інформація про суще чи інформація про належне? Враховуючи те, що право здійснює регулювання суспільних відносин, а регулювання є усунення розбіжностей між сущим і повинним, ми можемо говорити про те, що в нормах права має міститись інформація про повинний стан соціального життя.

Таким чином, враховуючи вище викладене ми можемо говорити про інформаційну природу права, а його ознаками є те, що: а) його призначенням є регулювання суспільних відносин, б) воно має нормативний характер; в) воно має інформаційну природу.

Виділені висновки є проміжними, але в той же час дають певне підґрунтя для продовження розвитку вчення про природу та сутність права як основного соціального регулятора.

УДК 340.13

Сергій Валерійович ЦУКАН,

аспірант кафедри фундаментальної юриспруденції та конституційного права навчально-наукового інституту права Сумського державного університету

ЗАГАЛЬНІ ПРИНЦИПИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ОБОРОТУ ВІРТУАЛЬНИХ АКТИВІВ

Впровадження технологій та цифрової економіки змінюють роль грошей як традиційного засобу платежу та посилюють популярність віртуальних активів. За даними Міністерства цифрової трансформації України, обіг віртуальних активів в Україні складає один мільярд доларів щодня [1]. Маючи такий великий оборот, за даними провідної аналітичної блокчейн-компанії Chainalysis, Україна посіла третє місце в рейтингу глобального індексу використання віртуальних активів у 2022 році [2]. Проте, враховуючи масштабність обсягу даного фінансового ринку, права фізичних та юридичних осіб в Україні є незахищеними. Це в першу чергу спричинено браком регуляторних правових норм та основоположних принципів права, нестача яких викликана дефіцитом наукових досліджень в галузі, насамперед через її коротку історію розвитку, новизну та специфічність.

Україна зробила перший крок для нормативного врегулювання правового статусу та порядку обігу віртуальних активів, прийнявши 17.02.2022 року Закон України «Про віртуальні активи» [3]. На даний момент, законодавчий акт в дію не вступив, адже перехідними положеннями передбачено одночасне його набрання чинності із законом, що регулюватиме податкові питання віртуальних активів. Такого нормативно-правового акту парламентом ще не прийнято.

Відповідно до новітнього закону, віртуальний актив - це нематеріальне благо, що є об'єктом цивільних прав, має вартість та виражене сукупністю даних в електронній формі. Український законодавець дотримався Рекомендацій міжнародної групи з протидії відмиванню брудних грошей (FATF) обравши до застосування це визначення.

Виокремивши визначення віртуальних активів необхідно додати, що позитивний досвід державного регулювання свідчить, що ефективна реалізація фінансового сектору економіки досягається тоді, коли система державного регулювання формується на основі реалізації певних принципів. Принципи державного регулювання слугують надійними та чіткими юридичними орієнтирами, які спрямовують діяльність правозастосовчих органів. Їх дотримання забезпечує необхідну диференціацію правового регулювання, гарантує неприпустимість порушення законності, стабільність юридичної практики, послідовне утвердження соціальної справедливості, сприяє підвищенню ефективності та якості правозастосування.

У статті 14 Закону України «Про віртуальні активи», закріплено загальні принципи державного регулювання обороту віртуальних

активів, а саме: доцільність, адекватність, ефективність, збалансованість, передбачуваність, прозорість та врахування громадської думки. Проаналізуємо їх детально.

Принцип доцільності визначено як обґрунтовану необхідність державного регулювання окремих правовідносин з метою вирішення існуючої проблеми. Принцип доцільності у застосуванні та виконанні норм права є такою їх реалізацією, за якої не лише досягається мета закону, яка полягає у конкретних соціально-культурних або матеріальних результатах, але найбільш повно досягається ця мета у конкретних визначених умовах часу та місця. Тобто головною метою принципу доцільності у правозастосуванні та державному регулюванні є досягнення того соціального ефекту, заради якого було створено правову норму.

Принцип адекватності згідно з законом передбачає відповідність рівня та форм державного регулювання ринковим вимогам та потребам у вирішенні існуючих проблем. Даний принцип витікає із принципу правової держави, із самої суті основних прав, та полягає в оптимальному виборі методів та способів державного регулювання віртуальних активів, які повинні відповідати потребам у вирішенні наявних проблем та в першу чергу реаліям сучасного етапу розвитку зазначеної фінансової сфери з урахуванням загальної оцінки соціального та економічного стану держави.

Принцип ефективності у законі визначено як забезпечення досягнення внаслідок дії регуляторного акту максимально можливих позитивних результатів за рахунок мінімально необхідних витрат ресурсів суб'єктів господарювання, громадян та держави. У темпоральному сенсі ефективність державного регулювання досягається за рахунок належного знання та володіння методикою правових регуляторних процесів, що дозволяє очікувати належне правозастосування, прогнозувати його результати, попередити негативні наслідки, зменшити можливі ризики [4].

Принцип збалансованості передбачає забезпечення у державному регулюванні балансу та рівноваги інтересів громадян, суб'єктів господарювання та держави.

Принцип передбачуваності визначає послідовність регуляторної діяльності, відповідність її цілям державної політики, планам з підготовки проектів регуляторних актів, що дає змогу суб'єктам господарювання здійснювати планування їхньої діяльності. На цьому треба зосередити увагу, так як регуляторні акти повинні бути проголошені наперед, тобто до їх застосування та мають бути передбачуваними щодо їх наслідків: вони повинні бути сформульовані з достатньою мірою чіткості, щоб суб'єкт використання віртуальних активів мав можливість визначити та скерувати свою поведінку [5].

Принцип прозорості та врахування громадської думки передбачає відкритість для фізичних та юридичних осіб, їх об'єднань дій регуляторних органів на всіх етапах регуляторної діяльності, обов'язковий розгляд регуляторними органами ініціатив, зауважень та пропозицій, наданих у встановленому законом порядку фізичними та

юридичними особами, їх об'єднаннями, обов'язковість і своєчасність доведення прийнятих регуляторних актів до відома фізичних та юридичних осіб, їх об'єднань, інформування громадськості про здійснення регуляторної діяльності.

Враховуючи вищезазначене, очевидно, що фінансовий ринок віртуальних активів, зважаючи на його великий обсяг, потребує надійних правил функціонування, в основі яких повинні бути проаналізовані вище принципи, як універсальні регулятори, закріплені на державному рівні. Їх законодавче впровадження у Законі України «Про віртуальні активи» є вагомим кроком у нормативному врегулюванні правового статусу та порядку обігу віртуальних активів. Державне регулювання обороту віртуальних активів, повинно ґрунтуватися на принципах, що забезпечать його адекватність, ефективність та прозорість, сприятимуть розвитку та захищатимуть інтереси усіх учасників ринку.

Список бібліографічних посилань:

1. Обіг криптовалют в Україні становить 1 млрд грн за добу. *Інтерфакс-Україна*. URL: <https://ua.interfax.com.ua/news/economic/765864.html> . (дата звернення: 10.02.2023).

2. Глушко Д. Україна в топ-3 світового рейтингу користування криптоактивів. *GWARA MEDIA*. URL: <https://gwaramedia.com/ukraina-v-top-3-u-sviti-z-vikoristannya-kriptoaktiviv/> (дата звернення: 10.02.2023).

3. Про віртуальні активи: Закон України від 17.02.2022 № 2074ІХ / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2074-20#Text>

4. Гуйван П. Д. Сутність принципу ефективності права. Часовий аспект. URL: https://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/32451/4/VPSP2018-3_111-116.pdf

5. Застосування юридичної визначеності як елемента верховенства права: практичні поради судді. URL: <https://pravo.ua/zastosuvannia-iurydychnoi-vyznachenosti-iak-elementu-verkhovenstva-prava-praktychni-porady%20suddi/#:~:text=%20%D0>

УДК 340.1

Ольга Михайлівна ЮХИМЮК,

доцент кафедри теорії та історії держави і права Волинського національного університету імені Лесі Українки, кандидат юридичних наук, доцент

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3803-4746>

ПОНЯТТЯ КОНЦЕПЦІЇ КОНВЕНЦІЙНИХ АКТІВ В ПОЛЬСЬКІЙ ТЕОРІЇ ПРАВА

В польській теорії права основи концепції конвенційних актів (*the concept of a conventional act*) було закладено науковцем з Познанського університету імені Адама Міцкевича З. Зембінським в 70-х рр. ХХ ст. та розвинуто його учнями (Л. Новаком, С. Вронковською, М. Зелінським та ін.).

Як слушно зазначають сучасні польські теоретики права, концепція конвенційних актів та їхньої ролі в праві досить оригінальна у світовому масштабі, хоча й містить окремі ідеї К. Знамеровського, Г.Л.А. Харта, Г.Г. фон Райта та А. Росса [1, с. 3].

Водночас варто підкреслити, що й донині ця концепція перебуває в динамічному розвитку та наповнюється сучасними змістами як в рамках теорії права, так і в галузевих юридичних науках. Тому з позицій вивчення зарубіжного досвіду доцільно ознайомитись із основними положеннями даної концепції та розглянути можливість її адаптації як до вітчизняної теорії права, так і до вітчизняних галузевих юридичних наук.

Як зазначав З. Зембінський, з конвенційними актами маємо справу як в повсякденних суспільних відносинах, так і у суспільних відносинах, що мають юридичне значення. Суттєвим елементом, що характеризує конвенційні акти є те, що певна психофізична поведінка певних осіб за певних обставин наділяється особливим сенсом в силу певних правил, а ніж просто психофізична поведінка. Наприклад, коли одна особа подає руку іншій особі для того, щоб допомогти втриматись на тротуарі під час ожеледиці, - це просто психофізична поведінка. Подання однією людиною правої руки іншій людині, коли вони бачаться вперше за день в силу звичаєвих норм означає привітання. За інших обставин подання руки однією людиною іншій може вважатись наданням згоди на щось. Процес написання не є лише психофізичною поведінкою, а в силу правил граматики та абетки має вважатись вираженням думок, описом подій і т.д. Інколи існуючі правила дозволяють визнати конвенційними діями поведінку, яка складається з багатьох елементів: певна група людей замовкає після відповідного словесного заклик у хвилині мовчання для вшанування пам'яті померлого; без такого заклик це була б психофізична поведінка людей [2, с. 26].

В разі вчинення відповідним суб'єктом конвенційного акту певного виду, активується передбачений нормою права обов'язок інших суб'єктів діяти відповідним чином. Наприклад, якщо конституційна норма уповноважує парламент приймати закони, це означає, що в разі вчинення парламентом визначеної конвенційної дії – прийняття закону відповідно

до законодавчої процедури – кожен громадянин, кожен державний орган зобов'язаний діяти відповідно до положень цього закону [2, с. 27].

Поняття конвенційного акта було запроваджено для його теоретико-правового аналізу, однак, воно має більш загальне культурно-філософське значення. Більше того, сфера застосування теорії конвенційних актів тісно пов'язана з колом проблем, що розглядаються в рамках галузевих юридичних наук (наприклад, теорія діяння в науці кримінального права або теорія декларацій про наміри в науці цивільного права) [3, с. 51].

Конвенційні акти не обов'язково носять правовий характер, вони можуть регулюватись й іншими соціальними нормами (наприклад, розкладання пасьянсу, проголошення нареченими обіцянки під час вінчання, написання футболістом автографу на м'ячі та ін.). Тож у сучасному трактуванні конвенційні акти є діяннями, що мають соціально-культурний, в окремих випадках правовий сенс. Скажімо, правочин в цивільно-правовому розумінні є конвенційним актом.

Прикладна мета визнання діяння конвенційним актом полягає у визначенні вольового фактору вчиненого особою діяння, або ж визначенні волі, яку бажала виразити особа, вчиняючи відповідне діяння. Скажімо, коли особа бере листок паперу і розриває його на дві частини, очевидно така особа вчинила дане діяння з метою поділитись з кимось частиною аркуша або ж їй потрібен був аркуш меншого формату. Коли та ж особа розриває на дві частини листок паперу, на якому написана заява про державну реєстрацію шлюбу – ймовірно вона передумала реєструвати шлюб.

Окресливши загальні положення польської концепції конвенційних актів, варто зазначити, що протягом десятиліть вона наповнювалась польськими науковцями теоретичним і прикладним змістом. Тож її вивчення і впровадження у вітчизняну теорію права може стати предметом подальших наукових розвідок.

Список бібліографічних посилань:

1. Czepita S. Czynności konwencjonalne i formalne w prawie a proces prawotwórczy i rola Trybunału Konstytucyjnego, PiP 2014, nr 12, s. 3-19.
2. Ziemiński Z. Teoria prawa. Warszawa-Poznań, 1978. 216 s.
3. Bogucki O. O konstytucyjnej współzależności wyjaśniania i identyfikowania czynności konwencjonalnych. Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny. 81(2). 2019. S. 51–65.

СТАНОВЛЕННЯ КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМУ В УКРАЇНІ ТА ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ

УДК 342.742(477)

Оксана Сергіївна БЕЛЄВЦОВА,

аспірант Харківського національного університету внутрішніх справ

СПІВВІДНОШЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНИХ ОBOB'ЯЗКІВ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ ЩОДО ЗАХИСТУ ВІТЧИЗНИ ТА ПРОХОДЖЕННЯ ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ

У сучасній конституційно-правовій літературі увага переважно акцентується на правах і свободах, а не на обов'язках громадянина. Водночас, з'ясування окремих із них, зокрема, обов'язків захищати Вітчизну, незалежність і територіальну цілісність України, а також проходження військової служби відповідно до закону, що передбачені ст. 65 Конституції України, є необхідним й актуальним, оскільки вказані обов'язки мають суттєве значення для забезпечення існування нашої держави як суверенної та незалежної.

При цьому, попри спорідненість останніх, їх необхідно відмежовувати один від одного, оскільки дані обов'язки характеризуються відмінностями юридичної природи, різними правовими режимами реалізації та диференціацією юридичних фактів, що їх зумовлюють.

Так, громадяни України, реалізуючи обов'язок щодо проходження військової служби у мирний час, здебільшого конституційний обов'язок захисту Вітчизни безпосередньо не виконують. Тут йдеться швидше про підготовку громадян до цього, оскільки захищати від посягань, яких іще немає, просто неможливо.

Підтвердження означеної тези знаходимо в ч. 2 ст. 1 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу»: «Військовий обов'язок установлюється з метою підготовки громадян України до захисту Вітчизни, забезпечення особовим складом Збройних Сил України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань, а також правоохоронних органів спеціального призначення, посади в яких комплектуються військовослужбовцями». У частині 7 ст. 1 цього ж Закону зазначено, що строкову військову службу громадяни України проходять відповідно до законів України у Збройних Силах України та інших військових формуваннях з метою здобуття військово-облікової спеціальності, набуття практичних навичок і умінь для збройного захисту Вітчизни [1].

Водночас визначені в Законі «Про мобілізаційну підготовку і мобілізацію» [2] громадяни України, реалізуючи свій конституційний обов'язок захисту Вітчизни, незалежності й територіальної цілісності України не завжди повинні поєднувати його з проходженням військової служби. Так, ч. 5 ст. 22 цього Закону, яка закріплює обов'язки громадян під час мобілізації, встановлює їх як для громадян, що підлягають

призову, так і для тих, що призову не підлягають. При цьому підкреслюємо, що останні також виконують обов'язок захисту Вітчизни, незалежності й територіальної цілісності, проте вони не відбувають військової служби. Викладене вказує на відмінності у суб'єктному складі, що здійснює розглядувані конституційні обов'язки.

При цьому слід зважати й на той факт, що ці обидва обов'язки є діалектично пов'язаними та, значною мірою, обумовлюють один одного. І хоча різниця в їх виконанні та юридичній природі суттєва, між ними чітко простежується певна єдність. Так, уже згадувана нами норма ст. 1 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу» обґрунтовує необхідність існування військового обов'язку та зазначає, що він устанавлюється з двоєдиною метою: (1) з метою підготовки громадян України до захисту Вітчизни, і (2) забезпечення особовим складом Збройних Сил України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань, а також правоохоронних органів спеціального призначення, посади в яких комплектуються військовослужбовцями. Саме дані положення Закону є втіленням приписів ч. 2 ст. 65 Конституції України та у своїй сукупності встановлюють конституційний обов'язок. На вказаному прикладі чітко простежується взаємозв'язок конституційних обов'язків щодо проходження військової служби і захисту Вітчизни, а також проявляється вплив першого на другий і їх спорідненість у здійсненні. Даний зв'язок підтверджується й преамбулою названого Закону, у котрій зазначено, що він покликаний регулювати правові відносини між державою та громадянами України щодо виконання ними конституційного обов'язку по захисту Вітчизни. Іншими словами, при реалізації обов'язку щодо проходження військової служби здійснюється підготовка громадян до виконання (за потреби) конституційного обов'язку захисту Вітчизни, незалежності й територіальної цілісності України.

Водночас чітко простежується й зворотний вплив конституційного обов'язку захисту Вітчизни на реалізацію обов'язку відбувати військову службу відповідно до закону. Реалізація першого з них можлива в разі збройної агресії чи загрози нападу на Українську державу чи виникнення небезпеки її незалежності чи територіальній цілісності. У зв'язку з цим може вводиться воєнний стан, а також часткова або загальна мобілізація, під час якої на військову службу призиваються громадяни відповідної категорії, які з цього моменту проходять військову службу згідно з Законами України «Про військовий обов'язок і військову службу» і «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію».

Отже, усе наведене вище дає змогу констатувати, що зазначені обов'язки є різними за своєю юридичною природою, але водночас знаходяться в діалектичному взаємозв'язку й істотно впливають один на одного.

Список бібліографічних посилань:

1. Про військовий обов'язок і військову службу : Закон України від 25.03.1992 № 2232-XII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12#Text> (дата звернення: 17.04.2023).

2. Про мобілізаційну підготовку і мобілізацію : Закон України від 21.10.1993 № 3543-XII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3543-12#Text> (дата звернення: 17.04.2023).

УДК 342.7

Олександр Олександрович ВЕНГЛІНСЬКИЙ,

аспірант Харківського національного університету внутрішніх справ

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5924-2811>

ІНФОРМАЦІЯ ЯК ІНТЕГРАЛЬНА СКЛАДОВА СИСТЕМИ ОБ'ЄКТІВ КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИХ ВІДНОСИН

Об'єкти конституційно-правових відносин – це предмети або явища реальної дійсності, стосовно яких в нормах конституційного права встановлюються права і обов'язки, тобто «визначається необхідна поведінка учасників правовідносин» [1, с. 31].

Система об'єктів конституційно-правових відносин – це комплексне утворення, що включає різні елементи, які взаємодіють між собою та іншими суб'єктами й об'єктами правових відносин. Складові елементи системи об'єктів конституційно-правових відносин включають такі поняття: 1. Конституційне право - це головне правове утворення, яке визначає політичну систему держави, її інститути та основи права. 2. Правові норми - це загальні правила, які містяться в законах та інших правових документах і регулюють поведінку суб'єктів правових відносин. 3. Суб'єкти правових відносин - це особи та організації, які беруть участь в правових відносинах і мають визначені права та обов'язки. 4. Об'єкти правовідносин - це предмети, що стосуються до прав та обов'язків суб'єктів правових відносин, такі як майно, права та інші матеріальні та нематеріальні цінності. 5. Принципи конституційного права - це загальні ідеї, які відображають засади державного устрою та захисту прав людини. 6. Правова система - це сукупність правових норм, що регулюють різні сфери життя суспільства та держави. 7. Механізми захисту прав та свобод людини і громадянина - це способи захисту прав та свобод, які передбачені законодавством і забезпечують виконання правових норм.

Видатний вчений Ю. Тодика до об'єктів конституційно-правових відносин відносив: права, свободи і обов'язки людини і громадянина, волевиявлення народу, владу, територію, суверенітет народу, нації та держави, конституційний лад та його захист, населення, дії державних органів. Також він зазначав що даний перелік не є вичерпний [2, с. 20].

Отже, для того, щоб інформація стала об'єктом конституційно-правових відносин, вона повинна мати форму матеріального або нематеріального блага, та, напевно, найголовнішою умовою є необхідність виникнення навколо неї конституційних правовідносини, оскільки «інформація має свої різноманітні прояви саме у суспільних відносинах» [3, с.45]. Інформація як об'єкт правовідносин має бути конкретизованою, належним чином організованою, «прив'язаною» до ситуації та до конкретного виду відносин, класифікованою за видами тощо, певним чином «підготовленою» для здійснення з її приводу дій, урегульованих нормами права [4, с. 26]. Водночас інформація як основний або, навіть, другорядний об'єкт конституційно-правових відносин носить фундаментальний характер та створює відповідне підґрунтя для побудови інших конституційно-правових відносин.

Інформація взаємодіє з багатьма іншими об'єктами конституційно-правових відносин, оскільки має особливий характер та властивості. Тому кажучи далі про інформацію, як об'єкт конституційно правових відносин, важливо пам'ятати про широту цього поняття, та про те, що вона проникає в різні сфери життя людини та держави в кожній з яких відіграє свою роль. А також мати на увазі, що специфіка конституційно-правових відносин, та система об'єктів конституційного права залежить від особливостей конституціоналізму в кожній окремій країні. Отже кажучи про конституційні правовідносини та інформацію як об'єкт зазначених відносин варто враховувати, що її статус може дещо відрізнятися в залежності від особливостей конституції окремої країни. Тобто особливості зазначених відносин в значній мірі залежать від специфіки конституційних норм.

Тому, на нашу думку, інформація займає одне з центральних місць в системі об'єктів конституційних правовідносин, вона відіграє роль в широкому спектрі правових відносин: від сфери державної безпеки і оборони, до захисту свободи слова, політичного плюралізму, національної культурної спадщини та приватного життя. У кожній із зазначених сфер суспільного та державного життя інформація має свій зміст, форму та особливості, але тим не менш вона є безпосереднім об'єктом усіх зазначених відносин конституційно-правового характеру.

Вважаємо за необхідне виділити найбільш важливі сфери суспільного та державного життя, в яких інформація є ключовим об'єктом конституційних правовідносин: інформаційна безпека держави; захист конституційного ладу та державного суверенітету; стан свободи слова в державі; захист конфіденційної інформації; стан ідеологічного та політичного плюралізму, демократичність держави; доступ до інформації про важливі державні події та даних про стан довкілля; національна культурна спадщина; можливість вільного доступу до всесвітньої мережі Інтернет. Водночас, існують й інші сфери державного та суспільного життя, в яких інформація виступає об'єктом конституційно-правових відносин.

Водночас з урахуванням системного критерію поділу інформації пропонуємо зазначений перелік об'єктів умовно розділити на три категорії: інформацію як об'єкт конституційно-правових відносин у сфері державної безпеки, інформацію як об'єкт таких відносин у сфері забезпечення демократії в державі, інформацію як об'єкт культурно-інформаційних відносин в суспільстві та державі. В означеному контексті важливо зазначити, що даний перелік не є вичерпним, і у майбутньому обов'язково буде розширюватись на науковому та законодавчому рівні.

Список бібліографічних посилань:

1. Майданник О. О. Конституційне право України: Навч. посіб. К : Алерта, 2011. 380 с
2. Тодика Ю.М. Конституційне право України: галузь права, наука, навчальна дисципліна. Харків 1998рік. 284 с.
3. Грицай І. О., Примаков К. Ю. Адміністративно-правові основи регулювання у сфері масової інформації в Україні : монографія. Київ : Хай-Тек Прес, 2018. 256 с.

4. Слінько Т. М. Сучасні означення інформації. Право.UA. 2016. No 2. С. 23–29.

УДК 341.231.14

Леся Леонідівна ГОНЧАРЕНКО,

доцент кафедри юридичних дисциплін Сумської філії Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат історичних наук, доцент

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0750-7344>

СТАТУТ ООН – ФУНДАМЕНТ ФОРМУВАННЯ МІЖНАРОДНОЇ СИСТЕМИ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ ПІД ЕГІДОЮ ООН

Під час Другої світової війни, розв'язаної в 1939 р. нацистською Німеччиною, з усією очевидністю виявилися недоліки в міжнародному регулюванні прав і свобод людини. Прийняття протягом квітня-червня 1945 р. у Сан-Франциско остаточного тексту Статуту нової універсальної організації – Організації Об'єднаних Націй (ООН), його підписання 26 червня 1945 р. та набрання чинності 24 жовтня того ж року – ознаменували не лише створення власне всесвітньої установи – суб'єкта міжнародного права, а й початок формування міжнародної системи захисту прав людини. При цьому Статут ООН став також багатостороннім договором, що вперше передбачив основи для широкого розвитку та зміцнення міжнародно-правових гарантій прав та основних свобод людини. З цього слідує, що з 1945 р. одним із основних принципів міжнародного права розуміється в найширшому розумінні принцип поваги до прав людини.

Водночас традиційно міжнародним співтовариством визнається, що оскільки згідно з п.3 ст.1 Статуту однією з переслідуваних цілей ООН є здійснення міжнародного співробітництва у вирішенні міжнародних проблем економічного, соціального, культурного та гуманітарного характеру та заохочення та розвиток поваги до прав людини та основних свобод для всіх, без розрізнення раси, статі, мови та релігії [3, с.7], даний установчий акт побічно закріплює цей найважливіший принцип міждержавної взаємодії. Стаття 55 самого Статуту зазначає, що з метою створення умов стабільності та благополуччя, необхідних для мирних і дружніх відносин між націями, ООН сприятиме, зокрема, «загальній повазі та дотриманню прав людини та основних свобод для всіх, без розрізнення раси, статі, мови та релігії» [3, с.36].

Розвиваючи нормативний зміст принципів Статуту ООН 24 жовтня 1970 р. на 25 сесії ООН була прийнята Декларація про принципи міжнародного права. У розділі документа під назвою «Принцип рівноправності та самовизначення народів» ще раз особливо наголошується, що «кожна держава зобов'язана сприяти шляхом спільних та самостійних дій загальній повазі та дотримання прав людини та основних свобод відповідно до Статуту [2].

Ідентичні за змістом ці норми дозволяють зробити висновок про те, що основні права та свободи людини повинні дотримуватися на територіях усіх держав-членів, а до здобуття політичної незалежності і на колоніальних, а також підмандатних ООН територіях.

Таким чином, Статут ООН наказує всім «об'єднаним націям»

незалежно від їхнього статусу чи відмінностей дотримуватися всіх основних прав і свобод людини, не допускаючи при цьому будь-яких ознак чи форм дискримінації.

В цьому контексті варто зупинитися ще й на одному Консультативному висновку Міжнародного Суду ООН, який він виніс у період політичної та ідеологічної конфронтації між державами різних соціально-економічних систем та порядків. Так, у своєму акті від 21 червня 1971 р. з питання «Про юридичні наслідки для держав продовження присутності Південної Африки в Намібії, незважаючи на резолюцію 276 (1970 р.) Ради Безпеки» Міжнародний Суд організації зазначив, що «встановлення та примусове проведення в життя відмінностей, винятків та обмежень, заснованих виключно на ознаках раси, кольору шкіри, національного чи етнічного походження, є запереченням основних прав і свобод людини і є грубим порушенням цілей та принципів Статуту» [4].

Те, що норми, що стосуються прав людини і закріплені в Статуті ООН, є юридично обов'язковими, не викликає сумнівів щодо держав, які не є членами організації. У зв'язку з цим п.6 ст.2 Статуту ООН стосовно прав та основних свобод людини чітко говорить, що організація забезпечує, щоб держави, які не є її членами, діяли відповідно до її Принципів, оскільки це може виявитися необхідним для підтримки міжнародного миру та безпеки [3, с.9].

Загальний сенс змісту універсальної системи захисту прав людини в рамках ООН полягає в тому, що розробники Статуту не мали на меті створити вичерпний перелік прав та основних свобод, тому ще під час створення ООН було узгоджено, що міжнародне співробітництво держав з прав людини має перш за все розпочатися з розробки таких міжнародних документів або актів та рішень ООН, в яких містилися б вказівки на ті конкретні права та свободи людини, які, на думку міжнародного співтовариства, мають користуватися загальною повагою. Одночасно з цим процесом державам-членам організації рекомендувалися б і всі ті законодавчі, адміністративні та інші заходи, які вони мають вживати для практичного визнання та здійснення всіх цих прав і свобод.

Згідно зі Статутом ООН, забезпеченням захисту прав людини в тій чи іншій мірі займаються всі головні органи організації, включаючи Генеральну Асамблею, Економічну та Соціальну Ради та Раду Безпеки. Так, відповідно до ст.13 Статуту Генеральна Асамблея організує дослідження та дає рекомендації з метою сприяння здійсненню прав людини та основних свобод для всіх, без розрізнення раси, статі, мови та релігії [3, с.16].

Також для здійснення своїх функцій у сфері захисту прав людини основний орган організації відповідно до ст.22 Статуту створює за потребою різні допоміжні органи [3, с.19]. Деякі з них створюються тимчасово, інші є постійними і функціонують протягом тривалого часу.

Таким чином, Статут ООН став необхідною міжнародно-правовою основою, найбільш загальним фундаментом формування сучасної розгалуженої системи міжнародного захисту прав людини. Віднісши права людини до найважливіших цінностей людства Статут ООН закріпив

принцип поваги прав людини.

Список бібліографічних посилань:

1. Асірян С. Р. Концепція захисту прав людини в статуті ООН / С. Р. Асірян // Альманах міжнародного права. - 2016. - Вип. 11. - С. 65-72. URL.: http://nbuv.gov.ua/UJRN/amp_2016_11_9.

2. Декларація про принципи міжнародного права, що стосуються дружніх відношень та співробітництва між державами у відповідності зі Статутом Організації Об'єднаних Націй, від 24 жовтня 1970 р. URL.: https://zakononline.com.ua/documents/show/140050_140050

3. Статут Організації Об'єднаних Націй, від 26 червня 1945 р. URL.: https://unic.un.org/aroundworld/unics/common/documents/publications/uncharter/UN%20Charter_Ukrainian.pdf

Reports Of Judgments, Advisory Opinions And Orders Legal Consequences For States Of The Continued Presence Of South Africa In Namibia (South West Africa) Notwithstanding Security Council Resolution 276 (1970) // American Journal of international law, Vol.66, №22, 1972. – P. 337-351.

УДК 342.5(438)

Микола Іванович МАРЧУК,

декан факультету № 4 Харківського національного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-0217-478X>

Наталія Олександрівна УРМАН,

аспірант Харківського національного університету внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ ПОЛЬСЬКОГО БІКАМЕРАЛІЗМУ

Бікамералізм польського парламенту підкреслює основні конституційні цінності даної держави та має визначальний вплив на її політичну систему. І доктриною та судовою практикою він визнається основоположною засадою Конституції і є базисом для інших конституційних норм, які точніше визначають спосіб функціонування та здійснення влади в цій державі. Крім того, з цієї засади випливає загальна конституційна характеристика інституту польського парламенту. Такий підхід закріплює за Сеймом та Сенатом статус вищих державних органів, наділених правом безпосереднього політичного представництва суверенної польської нації.

Зауважимо, що в еволюційному плані основними тенденціями польського парламентаризму періоду трансформацій (1989–1997 рр.) стали як ідеї закріплення нерівноправного становища палат парламенту, так і бачення щодо необхідності ліквідації Сенату як окремої палати взагалі. Водночас, саме в Конституції Польщі 1997 р. [1] через конкретизацію функцій та повноважень палат було визначено чинну модель двопалатного парламенту. При цьому Сеймові було відведено «умовно невизначену домінуючу позицію». Такий стан речей підкреслюється, поміж іншим, й позицією Конституційного Трибуналу, який ще в 1993 р. відзначав фактичну «нерівність Сейму й Сенату під час перебігу законодавчого процесу та особливу, вирішальну роль Сейму» [2]. Як наслідок, довгий час у польській доктрині та практиці переважало сприйняття саме асиметричної моделі польського бікамералізму, що мало наслідком й відповідну інтерпретацію будь-яких суперечок щодо компетенції палат парламенту, які слід було вирішувати відповідно до загальноновизнаної схеми їх нерівності (з посиланням на Сейм як домінуючу палату) [3, s. 29].

Однак при цьому в доктрині поступово почали з'являтися й інші позиції науковців, які у справах, що не передбачали конкретної вимоги законодавчого унормування, наголошували на потребі доктринальної компенсації засади нерівноправного становища другої палати [4, s. 141]. Така ситуація спостерігалася аж до 2010 р., тобто до часу набрання чинності Лісабонським договором та ухвалення «коопераційного закону» від 8 листопада 2010 р.

Після вступу Республіки Польща до ЄС проблему остаточного окреслення моделі польського бікамералізму так і не було концептуально вирішено. Дискутувалися лише окремі проблеми залучення Сенату до

процедур, пов'язаних із членством Польщі в ЄС.

Конституційний Трибунал у справах з означеної проблематики констатував, що «принципово важливим є сам факт того, що повноваження та сам характер Сенату безпосередньо впливають із принципу представництва, а опосередковано – із суверенітету нації. «...» [тобто] діяльність кожної палати є проявом функціонування парламенту, оскільки кожна з них має повну легітимність для представлення всієї нації у будь-якій публічній справі» [5]. І, не зважаючи на той факт, що обидві палати парламенту представляють волю польського народу, аналіз їх повноважень доводить, що «Конституція 1997 р. передбачає саме асиметричну двопалатну модель», бо хоча «Сенат дійсно є складовим елементом законодавчої влади, але «...» сфера його діяльності та компетенція не ідентичні сфері діяльності та компетенції Сейму» [6].

У той же час зазначене вище рішення Конституційного Трибуналу від 12 січня 2005 р. на користь «системної еквівалентності палат» дозволяє вивести інтерпретаційну норму про те, що за наявності сумнівів стосовно сфери компетенції Сейму чи Сенату необхідно виходити із припущення про рівність обох палат, «що вдало відображає бажання законодавця, щоб закони ухвалювалися двопалатним парламентом» [7, s. 253].

Підсумовуючи зазначимо, що в принципі обидві палати мають однакові можливості для дій, на що, крім іншого, також вказує відсутність права вето однієї з палат стосовно рішень іншої. Водночас на рівні міжпарламентських відносин завданням другої палати є обмеження повноважень більш «сильної» першої палати. Проте це не стосується зовнішніх відносин, а отже, і зв'язків між законодавчими органами та іншими органами влади. Підтвердженням функціонування цієї концепції на практиці є постійне прагнення Сенату до розширення сфери своєї діяльності, навіть за умови відсутності відповідного конституційного унормування для цього.

З огляду на означене можемо констатувати, що Конституція Республіки Польща 1997 р. передбачає саме асиметричну двопалатну модель парламенту. Водночас проблема визначення конкретних параметрів цієї асиметрії потребує дослідження конкретного набору функцій кожної з його палат, причому не лише тих, що реалізуються в зовнішніх відносинах та відносинах з іншими органами влади, але й щодо іншої палати.

Список бібліографічних посилань:

1. Конституція Польської Республіки / передм. В. Шаповала. Київ : Вид. Москаленко О. М., 2018. 84 с.
2. Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 23.11.1993 r., sygn. akt K 5/93, OTK z 1993 r. Cz. II. Poz. 39. URL: <https://sip.lex.pl/orzeczenia-i-pisma-urzedowe/orzeczenia-sadow/k-5-93-orzeczenie-trybunalu-konstytucyjnego-520119116> (дата звернення: 17.04.2023).
3. Szymanek J. Konstytucyjna zasada dwuizbowosci parlamentu (jej aplikacja i znaczenie normatywne). *Studia Prawnicze*. 2004. Nr 2. S. 29–38.
4. Sarnecki P. Problem dwuizbowosci parlamentu. *Zagadnienia prawa parlamentarnego* : materiały z XLVII ogólnopolskiego zjazdu katedr i

zakładów prawa konstytucyjnego (Serock, 1–3 czerwca 2006 r.). Warszawa : Wydawnictwo Sejmowe, 2007. S. 142–143.

5. Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 12.01.2005 r., sygn. akt K 24/04. URL: <https://sip.lex.pl/orzeczenia-i-pisma-urzedowe/orzeczenia-sadow/k-24-04-wyrok-trybunalu-konstytucyjnego-520237214> (дата звернення: 20.04.2023).

6. Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 23.02.1999 r., sygn. akt K 25/98. *Monitor Polski*. 1999. Nr 20. Poz. 295.

7. Dobrowolski M. Zasada dwuizbowości parlamentu w polskim prawie konstytucyjnym. Warszawa : Wydawnictwo Sejmowe, 2005. 304 s

УДК 342.56

Лілія Мар'янівна МОСІЙЧУК,

аспірант кафедри конституційного, адміністративного та міжнародного права Волинського національного університету імені Лесі Українки

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5338-0380>

РОЛЬ ВИЩОЇ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ КОМІСІЇ СУДДІВ УКРАЇНИ В ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВОМУ МЕХАНІЗМІ ПРИЗНАЧЕННЯ НА ПОСАДУ СУДДІ

Порядок зайняття посади судді детально врегульований четвертим розділом Закону про судоустрій і статус суддів від 02 червня 2016 року з наступними змінами і доповненнями [1] (далі – Закон), яким зроблено істотний крок у напрямку упорядкування добору та призначення на посади суддів. Громадянин України, який виявив бажання зайняти посаду судді, повинен відповідати вимогам чинного законодавства, що висуваються до кандидатів на посаду професійного судді.

Для належного здійснення правосуддя цілком виправданою умовою є чітке визначення системи органів, які безпосередньо беруть участь у формуванні кадрового складу суддівського корпусу. Дане питання відображене у ряді міжнародних правових актів. Так, відповідно до Рекомендації № (94) 12 орган, який є уповноваженим приймати рішення щодо обрання та кар'єри суддів, повинен бути незалежним від уряду та адміністративних органів [2].

У п. 1.3. Європейської хартії суддів вказується, що стосовно кожного рішення, пов'язаного з підбором, відбором, призначенням та просуванням по службі або закінченням перебування на посаді судді Закон передбачає втручання органу, незалежного від виконавчої та законодавчої влади, у якому не менше половини учасників є суддями, обраними такими ж суддями в порядку, що гарантує найширше представництво суддів [3].

Відповідно до ст. 9 Загальної хартії судді, обрання судді на посаду має відповідати об'єктивним та прозорим критеріям і базуватися суто на його професійній кваліфікації. Якщо обрання на посаду не відбувається іншим шляхом згідно з встановленою та глибоко вкоріненою традицією, то таке обрання має здійснювати незалежний орган, що включає достатню кількість представників судової влади [4].

В Україні одним із суб'єктів, який безпосередньо бере участь у процедурі призначення на посаду судді є Вища кваліфікаційна комісія суддів України (далі – ВККСУ).

Відповідно до ст. 70 Закону добір та призначення на посаду судді здійснюється у встановленому порядку та складається з п'ятнадцяти стадій [1], які В. Кравчук пропонує поділити на формальні та кваліфікаційні. До формальних дослідник відносить рішення ВККСУ про оголошення добору кандидатів на посаду судді з урахуванням прогнозованої кількості вакантних посад суддів; розміщення ВККСУ на своєму офіційному веб-сайті оголошення про проведення добору кандидатів на посаду судді; подання особами, які виявили намір стати суддею, до ВККСУ відповідної заяви та документів, визначених законом;

здійснення ВККСУ перевірки відповідності осіб, які звернулися із заявою для участі в доборі, установленим Законом про судоустрій і статус суддів вимогам до кандидата на посаду судді на основі поданих документів; допуск ВККСУ осіб, які за результатами перевірки на час звернення відповідають установленим Законом про судоустрій і статус суддів вимогам до кандидата на посаду судді, до участі у доборі та складенні відбіркового іспиту; встановлення ВККСУ результатів відбіркового іспиту та їх оприлюднення на офіційному веб-сайті ВККСУ; проведення стосовно осіб, які успішно склали відбірковий іспит, спеціальної перевірки в порядку, визначеному законодавством про запобігання корупції, з урахуванням особливостей, визначених законом; зарахування ВККСУ кандидатів на посаду судді за результатами кваліфікаційного іспиту до резерву на заміщення вакантних посад судді, визначення їх рейтингу, оприлюднення списку кандидатів на посаду судді, включених до резерву та рейтингового списку, на офіційному веб-сайті ВККСУ; оголошення ВККСУ відповідно до кількості вакантних посад судді у відповідних судах конкурсу на заміщення таких посад; проведення ВККСУ конкурсу на заміщення вакантної посади судді на основі рейтингу кандидатів, які взяли участь у такому конкурсі, та внесення рекомендації ВРП щодо призначення кандидата на посаду судді [5].

Кваліфікаційні стадії, на думку В. Кравчука, полягають у перевірці та реалізації кандидатами на посаду судді різних навиків, необхідних для здійснення суддівських функцій. До кваліфікаційних стадій автор відносить складання особою, допущеною до участі у доборі, відбіркового іспиту; проходження кандидатами, які успішно склали відбірковий іспит та пройшли спеціальну перевірку, спеціальної підготовки, отримання свідоцтва про проходження спеціальної підготовки; є складення кандидатами, які пройшли спеціальну підготовку, кваліфікаційного іспиту та встановлення його результатів [5].

Отже, на більшості стадій добору та призначення на посаду судді визначальна роль належить ВККСУ, але не варто вважати що все залежить виключно від неї. Адже правильність оформлення документів, поданих на конкурс, результати відбіркових іспитів, відповідність законодавству про запобігання корупції залежать безпосередньо від претендента на посаду судді.

Список бібліографічних посилань:

1. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 2 червня 2016 р., з наступними змінами / Верховна Рада України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1402-19/print1465331835457898> (дата звернення: 29.03.2022).

2. Рекомендація № (94) 12 «Незалежність, дієвість та роль суддів», ухвалена Комітетом Міністрів Ради Європи на 518 засіданні заступників міністрів 13 жовтня 1994 року. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_323 (дата звернення: 21.03.2023)

3. Європейська хартія щодо статусу суддів від 10 липня 1998 року URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_236 (дата звернення: 11.04.2023)

4. Загальна (Універсальна) хартія судді, ухвалена 17 листопада 1999 року Центральною Радою Міжнародної Асоціації суддів // Електронний ресурс: Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_j63 (дата звернення: 17.03.2023).

5. Кравчук В.М. Теоретичні основи конституційно-правового статусу суддів в Україні: дис... докт. юрид. наук: 12.00.02. Ужгород, 2020. 507 с.

СУЧАСНІ ПИТАННЯ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА І ПРОЦЕСУ В РУСЛІ РОЗВИТКУ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ

УДК 347.465

Zhongxiu Ren,

Law School, Shanxi University of Finance and Economics

THE DEVELOPMENT OF THE SYSTEM OF PERSONALITY RIGHTS IN PRC CIVIL CODE

The Civil Code of the People's Republic of China (PRC Civil Code), was adopted at the Third Session of the 13th National People's Congress of the People's Republic of China on 28 May 2020 and came into force in 1 January 2021, which was the first civil code since the establishment of the People's Republic of China, as a summary of China's civil legislation and judicial practice over the past few decades. PRC Civil Code is divided into seven parts, with a total of 1260 articles, which are general provisions, property rights, contract, personality rights, marriage and family, succession, tort liability and supplementary provisions. Personality rights are compiled into the fourth part of the code, with a total of 51 articles ((Articles 989-1039).

1. Introduction to the personality rights system of PRC Civil Code

The part of personality rights of PRC Civil Code is divided into six chapters which include General Provisions, Right to Life, Right to Body and Right to Health, Rights Relating to Names and Rights Relating to Titles, Right to Portrait, Rights of Reputation and Honor, Right to Privacy and Protection of Personal Information.

1.1. Types of personality rights

The types of personality rights of PRC Civil Code include general personality rights and specific personality rights.

1.1.1. General personality rights

Paragraph 2 of Article 990 stipulates that Except for specific personality rights provided in PRC Civil Code a natural person shall enjoy other personality rights and interests generated from personal freedom and personal dignity, which are considered to be general personality rights. Chinese scholars hold that general personality rights are methodological and functional rights, which enable other personality interests that cannot be protected from specific personality rights to be protected [1].

1.1.2. Specific personality rights

9 types of personality rights are listed in Paragraph 1 of Article 990 superficially, but in fact the Civil Code stipulates a total of 14 types of personality rights. The first large category of specific personality rights includes the right to life, the right to body and the right to health, which are called for "physical personality rights" [2]. The second large category of specific personality rights is the right of name and title, portrait right, rights of reputation and honor, privacy and personal information, which are considered as "spiritual personality right". In addition to the above specific personality rights, the other specific personality rights such as sexual autonomy, personal

liberty, the right to voice, and the right of credit are also provided in the Code. Article 1010 stipulates the sexual autonomy enjoyed by natural persons. Article 1011 stipulates the right to personal liberty. Paragraph 2 of Article 1023 confirms the right to voice. Article 1029 makes flexible provisions on the right of credit which is protected in the name of the right of reputation and is kind of indirect protection.

1.2 Exercising rules for personality rights

The rules for exercising personality rights are not as complicated as those for property rights, because most of those rights can be done in a negative way, and there is no need for a positive way. However, the exercise of contemporary personality rights, especially the right to publicity must be exercised in an active manner to ensure that the interests of the right holders are protected. For example, Article 1006 stipulates that person with full capacity for civil conduct shall have the right to decide on his/her own voluntary donation of human cells, human tissues, human organs or body pursuant to the law, which is an act of exercising the right to the body. Article 1021 stipulates that if the parties have any dispute over the understanding of the portrait use clause in the portrait license use contract, an interpretation in favor of the portrait right holder shall be made, which is the interpretation rule of the portrait license use contract. Paragraph 1 of Article 1023 stipulates: "For the licensed use of names, etc., the relevant regulations on the licensed use of portraits shall be applied with reference to the relevant regulations on the licensed use of portraits."

1.3 Protection of personality rights

The Personality Rights Part of PRC Civil Code stipulates the right to request personality rights, which is one of its main innovative provisions.

First of all, the first sentence of Article 995 stipulates that " Where the personal rights are infringed, the victim shall have the right to request the actor to bear civil liability in accordance with the provisions of this Law and other laws", thus confirming the concept of the right to request the personality right.

Secondly, the last sentence of Article 995 stipulates that " The provisions on the limitation of action shall not apply to a victim's rights to request for cessation of an infringement, removal of an obstacle, elimination of danger, elimination of impact, restoration of reputation or extension of an apology", which are completely different from the claim of infringement.

Thirdly, Article 997 stipulates that Where a civil subject has evidence to prove that an actor is committing or is going to commit an illegal act that infringes upon its personality, and its legitimate rights and interests will suffer irreparable damage if such act is not stopped promptly, it has the right to apply to the people's court for ordering the actor to cease the relevant act.

Finally, Article 998 stipulates the factors that should be considered in determining civil liability, and Article 1000 stipulates the determination method of civil liability for eliminating influence, restoring reputation, and making an apology, further improving the specific content of the right to claim personality rights and how to determine the corresponding civil liability.

2. The innovation of personality rights system in the Civil Code of China

2.1. The part of Personality rights being compiled independently

PRC Civil Code has a separate chapter on personality rights, which can be

said to be a continuation of my country's civil legislative experience and judicial practice experience.

Both German law and American law protect personality rights through tort law, in which the rights of personality are not stipulated separately and protected in a negative way. The method of independent compilation of personality rights in PRC Civil Code can more effectively clarify various personality rights and the content of rights, and stipulate the relief methods for personality rights infringement, which can effectively protect personality rights

2.2. The rules for the use of personality interests being stipulated systematically.

Article 993 stipulates that a civil subject may license others to use his or her name, title, portrait, etc., except where such license is not allowed according to the law or the nature of the civil subject [3]. According to the provisions of this article, except for the personal interests that are not permitted according to the law or their nature, such as the right to life, body, health, etc., other personality interests can become the object of permission.

2.3. The innovation of the protection method of personality rights: mental damage compensation for breach of contract. Article 996 stipulates where a party's breach of contract harms the other party's personality and causes serious mental impairment, and the aggrieved party opts to request such party to assume liability for breach of contract, the aggrieved party's request for emotional damages shall not be affected. If serious mental damage is caused by breach of contract, the victim can directly sue for compensation for mental damage, which facilitates the victim to exercise his rights conveniently while according to the traditional theory, the victim can only choose either one action of breach of contract or an action of tort.

3. Controversial issues in the system of personality rights in PRC Civil Code. After the promulgation of the Civil Code, there are still a few controversial issues, which should be studied further. The following are some examples.

3.1. Whether credit right should be stipulated independently. Credit right is different from the right of reputation, which was considered by the academic circles that should be stipulated independently but it was not adopted by the Code.

3.2. Whether personal information is a civil right. Chapter VI of the Civil Code stipulates "right to privacy and protection of personal information", but does not use "right to personal information". Some Chinese scholars hold that personal information is not a right but many Chinese scholars don't agree with the opinion.

3.3. Whether the right to honor is the right of personality or the right of identity. There are two views in the academic circles. One is that the right to honor belongs to the right of identity and the other is that it belongs to personality rights. PRA Civil Code and Ukraine Civil Code are two civil codes that have emerged worldwide since the beginning of the 21st century. There are many common problems of personality rights we may communicate in the future.

Referance:

1. Lixin, Yang The Innovative Development of Personality Rights of

PRC Civil Code. *Studies in Law and Business*, Vol. 37, No. 4, 2020, 20.

2. Lixin, Yang. The Innovative Development of Personality Rights of PRC Civil Code, *Studies in Law and Business*, Vol. 37, No. 4, 2020, 22.

3. Yegang, Wang. The Highlights and Creative Ideas of the Part of Personality Right in the Civil Code. *The Journal of Renmin University of China*, 2020(4), 36.

УДК 347.2:355.48

Наталія Олександрівна ГОРОБЕЦЬ,

професор кафедри юридичних дисциплін Сумської філії Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2731-9682>

Ганна Валеріївна ШЕЛЄХОВА,

голова суду Зарічного районного суду м. Суми

ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ ЗАВДАНОЇ ЗБРОЙНОЮ АГРЕСІЄЮ РФ

Проблема відшкодування шкоди завданої війною є складною та багатовекторною. Сучасний світ ще ніколи не знав таких масштабів руйнування. На території, де ведуться військові дії справжня гуманітарна катастрофа. Знищені не лише матеріальні об'єкти створені людиною, а й завдано непоправної шкоди землі, довкіллю та природним ресурсам. На сьогодні ні міжнародне, ні вітчизняне право не містить положень, які здатні задовольнити існуючі вимоги з відшкодування шкоди завданої агресором.

З 2014 року вітчизняне законодавство фактично не змінилося. Питання відшкодування шкоди завданої РФ так і залишається відкритим. На рівні національного законодавства загальні засади компенсації та відшкодування шкоди державою Україна потерпілим від надзвичайних ситуацій (у тому числі воєнних дій) закріплені у ст. 86 Кодексу цивільного захисту України [1].

Проте закріплений механізм відшкодування шкоди не здатний задовольнити вимоги потерпілих в сучасних масштабах руйнування завданих агресором. Державний бюджет не має необхідних коштів для відшкодування завданої РФ шкоди. До того ж кошти українських платників податків не повинні йти на відшкодування шкоди завданої РФ.

Серед питань, які потребують нагального з'ясування та вирішення є притягнення до відповідальності РФ; пошук оптимального механізму, порядку, способу відшкодування шкоди завданої фізичним та юридичним особам, державі; шляхів фінансування витрат на відшкодування шкоди; методики оцінки реальних збитків та упущеної вигоди тощо. Важливими є терміни такого відшкодування, адже людям, які, наприклад, втратили житло потрібно негайно його надати, а бізнесу - відновити виробництво і, відповідно, сприяти відновленню економіки держави.

Суспільство на сьогодні потребує реальних механізмів та процедур, які б забезпечили усебічне відшкодування шкоди завданої агресором. На жаль, такого механізму не має не лише Україна, але і міжнародна спільнота.

Поки практики та наукова спільнота, вітчизняні та закордонні фахівці шукають дієвий механізм притягнення до відповідальності РФ, Україна не може стояти осторонь і чекати рішення. Уже сьогодні потрібно приймати відповідні нормативно-правові акти, які б врегулювали

питання відшкодування шкоди завданої РФ внаслідок повномасштабного вторгнення на рівні держави. Фізичні та юридичні особи, які постраждали від агресії повинні розуміти, як діяти і чого можна очікувати від держави, яка має зобов'язання захищати своїх громадян від зовнішньої агресії.

Майже півтора року війни, а законодавець лише визначив порядок фіксації завданої шкоди. Поки що основними нормативно-правовими актами, що регулюють питання компенсації за втрачене чи пошкоджене майно в результаті воєнних дій визначаються умови, механізм та процедура подання заявок про пошкоджене та знищене нерухоме майно внаслідок бойових дій [2]; встановлюється процедура визначення шкоди та збитків компетентними органами [3]; встановлюється механізм фіксації пошкоджень будівель та споруд різних форми власності, зумовлених збройною агресією РФ [4]; закріплюється порядок надання та визначення розміру грошової допомоги постраждалим від надзвичайних ситуацій та розміру грошової компенсації постраждалим, житлові будинки (квартири) яких зруйновано внаслідок надзвичайної ситуації воєнного характеру, спричиненої збройною агресією російської федерації [5].

Дані акти покликані врегулювати лише окремі аспекти процедури відшкодування шкоди, а саме - її фіксації, збір доказів завдання шкоди агресором. Війна триває, збільшується кількість знищеного та зруйнованого майна. Ситуація вимагає від держави врегулювання наступного етапу на шляху до відшкодування шкоди. Потрібно визначитися з способом відшкодування шкоди.

Міжнародні та вітчизняні інституції, науковці та практики зараз активно обговорюють дане питання. Серед пропозицій, які найбільш часто висловлюються у вітчизняних правничих колах є судовий спосіб захисту порушених майнових цивільних прав та інтересів. Перш ніж серйозно розглядати дану пропозицію та шукати механізм притягнення РФ до відповідальності в українському суді потрібно розібратися чи готова до цього нормативна база та судова система України. Важливо зрозуміти чи судовий захист це єдиний можливий спосіб відшкодування шкоди.

Підтримка позиції притягнення до відповідальності РФ в українському суді видається досить ілюзорною. Стягнення збитків завданих збройною агресією РФ підлаштовують під існуючий правопорядок, який зовсім не підготовлений до функціонування в умовах війни та післявоєнного стану. Більшість матеріальних та процесуальних галузей права перебувають або в повному колапсі, або їх ефективність по врегулюванню правовідносин дуже низька. Більш того перспективи виконання майбутніх рішень українських національних судів про стягнення з РФ відшкодування завданої шкоди, залишаються невизначеними.

Чи готове наше суспільство до такого випробування! Фактично держава перекаже відповідальність РФ на плечі українського суду. Що уже говорити про дотримання у процесі розгляду справи принципів верховенства права, пропорційності, змагальності сторін, диспозитивності (ст.ст. 10-13 Цивільного процесуального кодексу

України). Фактична відсутність відповідача при розгляді справи може вплинути на повноту зібраних доказів, їх оцінку тощо. Крім того потрібно зауважити, що вітчизняна судова система не готова до такої кількості справ і відповідно витрат бюджетних коштів, як не готові і громадяни та юридичні особи, які зазнавши непоправних втрат через війну повинні ще доводити, що вони є постраждалими особами.

Виходячи з таких міркувань більш перспективним вважається застосування адміністративної процедури відшкодування шкоди завданої збройною агресією рф.

Список бібліографічних посилань:

1. Кодекс цивільного захисту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17#Text>.

2. Порядок подання інформаційного повідомлення про пошкоджене та знищене нерухоме майно внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених військовою агресією російської федерації від 26 березня 2022 р. URL: № 380 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/380-2022-п#top>.

3. Порядок визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії російської федерації від 20 березня 2022 р. № 326. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/326-2022-п#Text>.

4. Порядок виконання невідкладних робіт щодо ліквідації наслідків збройної агресії російської федерації, пов'язаних із пошкодженням будівель та споруд № 473 від 19 квітня 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/473-2022-п#n9>.

5. Порядок надання та визначення розміру грошової допомоги постраждалим від надзвичайних ситуацій та розміру грошової компенсації постраждалим, житлові будинки (квартири) яких зруйновано внаслідок надзвичайної ситуації воєнного характеру, спричиненої збройною агресією російської федерації № 947 від 18 грудня 2013 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/947-2013-п#n7>.

УДК 341.9

Яна Михайлівна САДИКОВА,

доцент кафедри юридичних дисциплін Сумської філії Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2841-8324>

ТРАНСКОРДОННИЙ ХАРАКТЕР ПУБЛІЧНОГО ПОРЯДКУ В ПРАВІ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ ЩОДО ТОРГОВЕЛЬНИХ МАРОК

Застереження про публічний порядок в міжнародному приватному праві виконує своєрідну функцію. Це такий собі охоронець національного режиму в умовах застосування іноземного права або виконання рішення іноземного юрисдикційного органу. В обох випадках, як вказують науковці, публічний порядок є запобіжником, механізмом, що спрямований на недопущення потенційного порушення фундаментальних принципів, цінностей та інтересів, охоронюваних державою [1, с. 78]. Визначення, що є публічним порядком та його межі – питання вкрай складні, оскільки є залежними від комплексу факторів (економічних, політичних, правових, соціологічних тощо), існуючими на момент прийняття рішення про застосування застереження про публічний порядок.

Публічний порядок в праві інтелектуальної власності та міжнародному праві інтелектуальної власності на торговельні марки має декілька проявів. Основним завданням застереження про публічний порядок в праві торговельних марок є визначення того чи відповідає позначення заявлене бути торговельною маркою таким, що не порушує публічний порядок держави. При проведенні експертизи заявок, в тому числі поданими іноземними заявниками, Установа перевіряє позначення заявлене на торговельну марку на предмет відповідності його публічному порядку України (ст. 5 Закону України «Про охорону прав на знаки та для товарів та послуг»). В праві Європейського Союзу існує таке саме правило, яке закріплено в стаття 7(1)(f) Регламенту про торговельні марки ЄС, і яке виключає з реєстрації торгові марки, які суперечать державній політиці (public policy). В роз'ясненнях EUIPO визначено, що державною політикою або публічним порядком є сукупність усіх правових норм, необхідних для функціонування демократичного суспільства та правової держави. У контексті статті 7(1)(f) EUTMR «публічний порядок» відноситься до сукупності законодавства ЄС, що застосовується в певній сфері, а також до правового порядку та стану права, як це визначено договорами та вторинним законодавством ЄС, яке відображає спільне розуміння певних основних принципів і цінностей, таких як права людини [2].

З одного боку, в такому аспекті «публічний порядок» розглядається лише в національних рамках. Позначення, яке подане на реєстрацію, має відповідати публічному порядку держави чи союзу держав, де позначення реєструється. Однак, в розумінні викладеному вище звертає на себе той момент, що значно вище за норми права ставляться цінності, які покливані охороняти та захищати норми, зокрема, демократичне

суспільство, правова держава та права людини. А це в свою чергу дає можливість сформулювати висновок, що проведенні експертизи експерт не повинен орієнтуватися лише на права та інтереси лише тих осіб, які громадянами конкретної держави, або проживають в ній, але й права будь-якої особи.

ЕУІРО визнає такими, що суперечать публічному порядку, торгівельні марки, які будуть сприйматися як заохочення або применшення кримінальної діяльності [3]. Транскордонний характер публічного порядку обумовлює наступне. Позначення, подані на реєстрацію в якості торговельної марки, не повинні допускатися до реєстрації якщо вони представляють собою імена, прізвища чи інші ідентифікуючі ознаки осіб, груп чи організацій, які визнані такими, що пов'язані з терористичною діяльністю, навіть якщо їх діяльність не мала відношення до держави, де здійснюється реєстрація тощо.

В такому аспекті може прослідковуватися транскордонний ефект поширення публічного порядку певної держави або союзу, об'єднаними одними принципами та цілями.

Список бібліографічних посилань:

1. Гринько С.Д., Костяшкін І.О. Публічний порядок та його роль у сучасному цивільному праві. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер.: Юриспруденція. 2021 № 51. С. 76-80.

2. Trade mark and Design guidelines Part B. Examination. Section 4 Absolute grounds for refusal. 2.1 Concept and categories. / EUIPO. URL: <https://guidelines.euipo.europa.eu/1935303/1787362/trade-mark-guidelines/2--public-policy>

3. Refusal of application for a European Union trade mark El Chapo No. 01877076, dated 23/01/2023. Database Darts IP (authorized access). URL: <https://app.darts-ip.com>

УДК 347(477)

Денис Сергійович СПЕСІВЦЕВ,

старший викладач кафедри цивільно-правових дисциплін Волинського національного університету імені Лесі Українки, кандидат юридичних наук

ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-7337-7907>

ЗМІСТ ОСВІТНЬОГО КОМПОНЕНТА (НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ) «ЮРИДИЧНІ ІННОВАЦІЇ» І КАДРОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЙОГО ВИКЛАДАННЯ

Починаючи з 2019 року окремі заклади вищої освіти в Україні почали пропонувати здобувачам вищої юридичної освіти до вивчення такий освітній компонент (навчальну дисципліну) як «Юридичні інновації». Наразі він викладається, зокрема у Волинському національному університеті імені Лесі Українки [1], Полтавському університеті економіки і торгівлі [2], Полтавському державному аграрному університеті [3], Національному університеті «Одеська юридична академія» під назвою «Юридичні технології та інновації в юриспруденції» [4].

Предмет зазначеного освітнього компонента можна визначити через пропонований відповідними силабусами тематичний матеріал. Розробники «Навчальної програми курсу «Юридичні інновації» (яку можна вважати першим документом, присвяченим аналізованому освітньому компоненту), якими виступили представники вищих навчальних закладів та студентської спільноти – учасники Літньої школи з юридичних інновацій 2019, пропонують вивчати у межах відповідного освітнього компонента такі теми як: «Дизайн мислення», «Алгоритми та автоматизація в праві», «Робота з відкритими даними», «Blockchain в праві», «Доступність правосуддя та юридичні інновації», «Дизайн документів», «Юридичні стартапи», «Етичні дилеми юридичних інновацій» [5]. Відповідна тематика у межах аналізованого освітнього компонента пропонуються до викладення зазначеними вище закладами вищої освіти України. Лише навчально-методичний посібник «Юридичні технології та інновації в юриспруденції» за авторства І. В. Міщенко містить відмінний від зазначених вище перелік тем, а саме: «Інформаційне забезпечення юридичної діяльності», «Всесвітня мережа Інтернет як середовище для юридичної діяльності», «Організаційно-правовий механізм «діджиталізації» державних інститутів в Україні», «Legal tech в Україні: напрямки та перспективи розвитку», «Види інформаційних продуктів для організації та провадження юридичної діяльності», «Інновації та сучасні тренди в традиційній юриспруденції», «Юридичні інновації: міжнародний досвід» [4].

Очевидно, що зазначені теми у певній мірі пов'язуються з такими освітніми компонентами як «Цивільне процесуальне право», «Конституційне право», «Адміністративне право», «Державне будівництво та місцеве самоврядування» та інші, тобто саме із галузевими напрямками юриспруденції. Звідси постає питання не стільки

зв'язку пропонованого навчального матеріалу з певною галуззю права (адже очевидно, що він має комплексний характер) скільки кафедрального забезпечення його викладення.

На наше переконання, викладати цей освітній компонент можуть науково-педагогічні правники будь-якої кафедри юридичного напрямку. Тим не менше, слідуючи логіці поділу вітчизняного права на окремі галузі і сфери знань, а також зважаючи на практичну орієнтацію досліджуваного освітнього компонента, вважаємо, що спеціальний предмет його розгляду створюватиме певні перешкоди у викладанні «Юридичних інновацій» науковцями-представниками теоретичного напрямку правових досліджень.

Що ж стосується галузевих напрямків юриспруденції, то, попри комплексний характер аналізованого освітнього компонента, вважаємо, що наразі простежується чи не найбільш його міцний зв'язок саме з цивільним правом, що визначається декількома обставинами: 1) найбільшою поширеністю цивільних правовідносин у суспільстві у контексті усього масиву урегульованих правом суспільних відносин; 2) запровадженням нормами цивільного права юридичних механізмів здійснення особистих немайнових і майнових прав, у тому числі з використанням інноваційних технологій; 3) зв'язком норм конституційного, адміністративного, господарського, кримінального права з цивільними правовідносинами у ході регулювання суспільних зв'язків (регулювання певних суспільних відносин відповідними нормами права не вилучає такі відносини з предмету цивільного права).

Ураховуючи окреслене вище, вважаємо, що формування свого часу інтегративних напрямків досліджень у праві і організація окремих кафедр, які забезпечували викладання відповідних навчальних дисциплін, як-то кафедр «Організації судових та правоохоронних органів» свідчить про можливість окремого кафедрального забезпечення інтегративних сфер юридичної науки і викладання відповідного навчального матеріалу. Однак, наразі, у силу окреслених вище обставин і відсутності спеціального кадрового і кафедрального забезпечення, викладання «Юридичних інновацій» може забезпечуватись цивілістами або ж представниками інших галузевих напрямків юридичної науки.

Список бібліографічних посилань:

1. Юридичні інновації: силабус вибіркової навчальної дисципліни. Луцьк: ВНУ імені Лесі Українки, 2021. 14 с. URL: https://vnu.edu.ua/sites/default/files/2021-11/СИЛАБУС_Юридичні_інновації2021.pdf (дата звернення: 27.03.2023).

2. Програма навчальної дисципліни «Юридичні інновації». URL: <http://pravo.puet.edu.ua/files/lic2020/np-yin-m.pdf> (дата звернення: 30.03.2023).

3. Перелік дисциплін ОКР Бакалавр спеціальності 081 Право СВО Бакалавр. URL: <https://www.pdau.edu.ua/content/perelik-dyscyplin-okr-bakalavr-specialnosti-081-pravo-svo-bakalavr-240-kreditiv-yekts> (дата звернення: 27.03.2023).

4. Міщенко І. В. Юридичні технології та інновації в юриспруденції: навчально-методичний посібник (для студентів денної та заочної форми

навчання). Одеса: Нац. ун-т «Одеська юридична академія», 2020. 41 с. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/12886> (дата звернення: 27.03.2023).

5. Юридичні інновації: навчальна програма курсу. URL: https://newjustice.org.ua/wp-content/uploads/2020/02/NJ_Model-curriculum_Legal-innovations_2019_UKR.pdf (дата звернення: 27.03.2023).

УДК 346.3:330.332

Олена Петрівна СУЩ,

доцент кафедри правового регулювання економіки Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця, старший науковий співробітник Науково-дослідного інституту правового забезпечення інноваційного розвитку НАПрН України, кандидат юридичних наук, доцент

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-8619-8964>

СПЕЦИФІКА СПЕЦІАЛЬНОГО ІНВЕСТИЦІЙНОГО ДОГОВОРУ

Новелою інвестиційного законодавства стало закріплення у Законі України «Про державну підтримку інвестиційних проектів із значними інвестиціями» [1] договірної конструкції «спеціальний інвестиційний договір», у зв'язку з цим виникають питання:

по-перше, щодо коректності назви договірної конструкції «спеціальний інвестиційний договір», оскільки законодавство не містить визначення змісту поняття «інвестиційний договір», проте є визначення спеціального інвестиційного договору;

по-друге, щодо правової природи відносин, що виникають на підставі спеціального інвестиційного договору, оскільки сторонами договірних зобов'язань є суб'єкти публічного та приватного права;

по-третє, щодо особливостей укладання, виконання, розірвання спеціального інвестиційного договору та відповідальності сторін за неналежне виконання договірних відносин; по-четверте, щодо об'єму суб'єктивних прав та юридичних обов'язків суб'єктів договірних відносин, оскільки у Законі України «Про державну підтримку інвестиційних проектів із значними інвестиціями» [1] права та обов'язки сторін спеціального інвестиційного договору не відображено.

Закон України «Про державну підтримку інвестиційних проектів із значними інвестиціями» містить два визначення поняття «спеціальний інвестиційний договір»: спеціальний інвестиційний договір – укладений між Кабінетом Міністрів України, інвестором із значними інвестиціями, заявником та органом місцевого самоврядування (у разі надання державної підтримки таким органом) договір, що визначає порядок та умови реалізації інвестиційного проекту із значними інвестиціями (п. 7 ч. 1. ст. 1); за спеціальним інвестиційним договором інвестор із значними інвестиціями та заявник зобов'язуються реалізувати інвестиційний проект із значними інвестиціями, що відповідає вимогам, встановленим цим Законом, за рахунок власних та/або залучених коштів, а Кабінет Міністрів України та орган місцевого самоврядування (якщо він є стороною спеціального інвестиційного договору) зобов'язуються в межах своїх повноважень забезпечувати стабільність умов провадження інвестором із значними інвестиціями господарської діяльності для реалізації інвестиційного проекту із значними інвестиціями та надати державну підтримку у формі та на умовах, визначених цим Законом та спеціальним інвестиційним договором (ст. 10).

Аналіз змісту поняття договірної конструкції «спеціального

інвестиційного договору» дає можливість виокремити наступні ознаки досліджуваного договору, що вказують на його специфіку:

1. *Мета договору.* Спеціальний інвестиційний договір укладається з метою реалізації інвестиційного проекту із значними інвестиціями;

2. *Державна підтримка інвестиційних проектів із значними інвестиціями.* Формами надання державної підтримки інвестиційних проектів зі значними інвестиціями є: звільнення від сплати окремих податків і зборів (податок на прибуток підприємств, плата за землю, податок на додану вартість); звільнення від оподаткування ввізним митом нового устаткування та комплектуючих виробів, що ввозяться виключно для реалізації такого інвестиційного проекту; забезпечення переважного права землекористування земельною ділянкою державної або комунальної власності для реалізації проекту; забезпечення за рахунок коштів державного, місцевих бюджетів та інших джерел, не заборонених законом, будівництва, реконструкції, реставрації, капітального ремонту об'єктів суміжної інфраструктури (автомобільних шляхів, ліній зв'язку, засобів тепло-, газо-, водо- та електропостачання, інженерних комунікацій тощо), необхідних для реалізації проекту [2].

3. *Суб'єкти.* Суб'єктами договірних відносин є суб'єкти приватного права – заявник, інвестор із значними інвестиціями та суб'єкти публічного права – держава в особі Кабінету Міністрів України та територіальна громада. Особливістю суб'єктного складу відносин те, що : 1. Контроль та моніторинг виконання спеціальних інвестиційних договорів здійснюють Кабінет Міністрів України, уповноважений орган, орган місцевого самоврядування, що є стороною спеціального інвестиційного договору, у порядку, встановленому законом та/або спеціальним інвестиційним договором (ч. 1 ст. 16 Закону України «Про державну підтримку інвестиційних проектів із значними інвестиціями»). Тобто, не зважаючи на те, що Кабінет Міністрів України є стороною договору, він наділений владними повноваженнями щодо контролю та моніторингу; 2. Заявник (юридична особа, зареєстрована в Україні або в іноземній державі, або декілька таких юридичних осіб, яка (які) подала (подали) заявку) створює інвестора із значними інвестиціями (юридичну особу) для реалізації інвестиційного проекту із значними інвестиціями. Так, відповідно до ч. 2 ст. 12 Закону України «Про державну підтримку інвестиційних проектів із значними інвестиціями» заявник повинен володіти 100 відсотками акцій (часток) у статутному капіталі інвестора із значними інвестиціями.

Таким чином, між інвестором із значними інвестиціями і заявником виникають корпоративні відносини. Інвестор із значними інвестиціями є підконтрольним заявнику, хоча, і заявник і інвестор із значними інвестиціями є окремими сторонами спеціального інвестиційного договору. На нашу думку, така ситуація лише ускладнює процедуру укладання та виконання спеціального інвестиційного договору. Крім того заявником одночасно може бути декілька юридичних осіб, що спільно подають заявку на укладання спеціального інвестиційного договору.

Список бібліографічних посилань:

1. Про державну підтримку інвестиційних проєктів із значними інвестиціями: Закон України від 17.12.2020 р. № 1116-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1116-20#Text> (дата звернення: 21.03.2023). Назва з екрана.
2. Інвестиційні проєкти із значними інвестиціями в Україні: податкові преференції. URL: <https://tax.gov.ua/novepro-podatki--novini-/638901.htm> (дата звернення: 21.03.2023). Назва з екрана.

УДК 347.7

Марія Анатоліївна ТІХОНОВА,

доцент кафедри цивільно-правових дисциплін Факультету № 4 Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

ORCID :<https://orcid.org/0000-0002-4836-5928>,

Oleksandra TIKHONOVA

inżynier arch., Politechnika Wroclawska

ЩОДО ЗАХИСТУ МАЙНОВИХ ПРАВ АВТОРА НА ОБ'ЄКТ АРХІТЕКТУРИ

Проблема захисту майнових прав автора на архітектурний об'єкт полягає у тому, що інтелектуальна власність в галузі архітектури є складною для захисту порівняно з інтелектуальною власністю в інших галузях.

Однією з проблем є визначення, що саме може бути захищене авторським правом в архітектурі. Архітектура включає в себе багато елементів, таких як форма будівлі, планування приміщень, конструкції, внутрішнє та зовнішнє оздоблення, кольори і матеріали, що можуть бути складні для класифікації як інтелектуальна власність. Це може призвести до недостатнього захисту прав автора.

Крім того, питання визначення межі між інтелектуальною власністю і функціональними аспектами архітектури є неоднозначним. Наприклад, елементи конструкції, що забезпечують функціональність будівлі, можуть бути складні для захисту як інтелектуальна власність, оскільки вони необхідні для правильної функції будівлі.

Ще однією проблемою є те, що архітектурні об'єкти часто є спільним надбанням суспільства, яке може використовувати їх у своїх цілях. Так, навіть якщо автор має право на власність на архітектурний об'єкт, він може бути обмежений у своїх правах через необхідність дотримуватися будівельних норм та вимог містобудування.

Розглянемо судову справу, в якій скульптор найвідомішого пам'ятника України (монумент Незалежності – «Оранта-Переможниця») намагався захистити свої майнові та немайнові авторські права [1].

В травні місяці 2020 року Анатолій Куц побачив, що в деяких магазинах Києва продаються товари із зображенням «Оранти-Переможниці» - чашки, дзвіночки, запальнички. Скульптор звернувся до суду із позовом до фізичних осіб-підприємців, які володіли цими магазинами про захист авторського права (авторське право скульптор підтвердив Свідоцтвом про реєстрацію авторського права № 9928 від 27.04.2004 року). На підтвердження того, що товари дійсно продавалися саме цими людьми, скульптор приніс до суду фіскальні чеки та квитанції з банківського терміналу. Анатолій Куц вимагав від підприємців виплати компенсації порушеного майнового права та оплати судових витрат. Також він вимагав, щоб відповідачі виплатили штраф до Державного бюджету України на його користь.

Відповідачі позов скульптора не визнали. Вони вказали, що хоча

Анатолій Куц і є автором скульптури, але це не є свідченням того, що виключні майнові авторські права належать саме йому. Вони зазначили, що Свідоцтво про реєстрацію авторського права видається за заявочним принципом, без перевірки достовірності поданих відомостей та без проведення експертизи, і навіть за наявності немайнових авторських прав, які є невідчужуваними, жодним чином не встановлює факт належності майнових прав на монумент скульптору.

Адвокат володільців магазинів зазначив, що скульптуру було створено на бюджетні кошти на замовлення Київської міської держадміністрації на конкурсних засадах. Авторам була виплачена авторська винагорода. А у 2001 році, після встановлення «Оранти-Переможниці» на Майдані Незалежності вона була прийнята на бухгалтерський облік Київської міської держадміністрації, як основного замовника скульптури у складі музейного комплексу «Україна незалежна». Згідно Розпорядження КМДА від 07.08.2000р. № 1368 «Про забезпечення проведення експрес-конкурсу на кращий проект Монумента незалежності України» програма та умови експрес-конкурсу були затверджені саме КМДА. Отже, власником виключних майнових прав на монумент є не скульптор – Анатолій Куц, а саме Київська міська державна адміністрація, як єдиний орган, у віданні якого були всі питання, пов'язані з проведенням відповідного конкурсу на замовлення, створення та спорудження скульптури.

В Законі України «Про авторське право і суміжні права» зазначено, що автор має право вимагати визнання свого авторства шляхом зазначення належним чином імені автора на творі і його примірниках і за будь-якого публічного використання твору (ст. 14). В статті 15 говориться, що до майнових прав автора належить виключне право на використання твору, а також виключне право надавати дозвіл на використання твору іншими особами. В статті 32 встановлюється, що автору та іншій особі, яка має авторське право, належить виключне право надавати іншим особам дозвіл на використання твору будь-яким одним або всіма відомими способами на підставі авторського договору. Використання твору будь-якою особою допускається виключно на основі авторського договору.

В цій справі суд намагався встановити – 1) чи належать Анатолію Куцу майнові права на його твір і 2) чи були порушені авторські права.

Представник Київської міської державної адміністрації (далі - КМДА) в суді пояснив, що майнові права на твір належать їм. Адже у 1996 році Президент України видав Указ спорудити у м. Києві Монумент Незалежності України. При цьому, в Указі Президента України визначено, що Кабінет Міністрів України має провести відкритий конкурс на кращий проект Монумента незалежності України, а КМДА має забезпечити проектування і будівництво цього Монумента. У 2000 році був проведений конкурс, замовником якого визначили комунальне об'єднання по експлуатації автомобільних шляхів та споруд на них «Київміськгідрошлях». У 2001 році Кабінет Міністрів України визначив, що замовником має бути КМДА. Також, у 2001 році Кабінет Міністрів України затвердив проект спорудження, що підтверджує, що зведення

Монумена на честь Незалежності проводилось за рахунок державних капітальних вкладень. Після зведення монумент перейшов на баланс КМДА. У 2020 році Монумент було передано на баланс Департаменту культури – виконавчого органу КМДА. В той же рік він набув правового статусу щойно виявленого об'єкта культурної спадщини.

Отже, вислухавши КМДА і дослідивши її докази, суд дійшов висновку, що відповідачі праві, що Монумент було створено за бюджетні кошти на замовлення Київської міської державної адміністрації на конкурсних засадах. Скульптура є частиною проекту, який посів перше місце за результатами конкурсу. Авторам сплачено авторську винагороду, після зведення монумент було прийнято на баланс Київської міської держадміністрації. А наслідком цього є те, що власником виключних майнових прав на «Оранту-Переможницю» є саме Київська міська державна, як єдиний орган, у віданні якого були всі питання, пов'язані з проведенням відповідного конкурсу на замовлення створення та спорудження Монументу. А у зв'язку із тим, що зараз «Оранта-Переможниця» стоїть на балансі Департаменту культури (виконавчий орган КМДА) і та зазначена скульптура має статус щойно виявленого об'єкта культурної спадщини, то майнові права належать цьому виконавчому органу, а не Анатолію Кущу. Адже він за розробку проекту отримав свою винагороду [1].

Нажаль, нам невідомо, які саме були умови означеного конкурсу, і чи дійсно за його умовами Анатолій Кущ мав і потім передав всі свої майнові права КМДА. Якщо подивитись в Закон України «Про архітектурну діяльність», то в ст. 30 встановлюється, що майнові права на об'єкт архітектури як об'єкт авторського права, створений за замовленням, належать творцеві цього об'єкта або замовникові спільно, якщо інше не встановлено договором. Істотною умовою договору про створення твору містобудування є правовий режим здійснення майнових прав на містобудівну документацію з планування територій після передачі її замовнику (але ця частина була додана лише у 2008 році, тобто після створення і постановки на бухгалтерський облік монументу) [8].

Цивільний кодекс України набув чинності у 2004 році, а до цього моменту діяв Цивільний кодекс УРСР 1963 року, який не визначав перехід та розпорядження майнових прав на об'єкти архітектури, до яких відносяться пам'ятники.

Закон України «Про авторські та суміжні права», в ст. 31 встановлює, що автор (чи інша особа, яка має авторське право) може передати свої майнові права будь-якій іншій особі повністю чи частково. Передача майнових прав автора (чи іншої особи, яка має авторське право) оформляється авторським договором [2]. В довіднику про проведення архітектурних конкурсів та конкурсів з розвитку територій пояснюється, що це означає, що питання авторського права (в тому числі і майнових прав) на конкурсний проект мають бути ретельно прописані в програмі та умовах конкурсу [3, с. 263].

Чинна і досі Постанова Кабінету Міністрів України від 25.11.1999 року «Про затвердження Порядку проведення архітектурних та містобудівних конкурсів» (відповідно до якої і був проведений означений

конкурс декількома роками пізніше) говорить, що переможець конкурсу має переважне право на подальше розроблення (чи участь у розробленні) проектно-кошторисної або містобудівної документації, якщо інше не передбачено умовами конкурсу [4]. Тобто в подальшому, після перемоги в конкурсі, після створення проекту, автор в принципі вже може не приймати участь у його створенні (якщо в подальшому все ж таки буде прийнято рішення про його реалізацію), або якщо автор все ж таки власноруч (як у нашому випадку) виконує реалізацію проекту, то всі витрати за ним – матеріали, приміщення, все це іде за рахунок замовника конкурсу. Ця теза підтверджується Наказом Державного комітету України з будівництва та архітектури від 30.11.2004 «Про затвердження Порядку спорудження (створення) пам'ятників і монументів». Так, в ньому встановлено, що ескізний проект на пам'ятник проводиться відповідно до означеної вище Постанови Кабінету Міністрів України. Після визначення переможця замовник доручає виконання окремих видів проектних і будівельних робіт особам, які мають відповідну ліцензію (кваліфікаційний сертифікат) [5].

Крім означеного в тій же Постанові зазначається, що замовник конкурсу може також встановити додаткові види заохочення учасників конкурсу - почесні грамоти, дипломи, цінні подарунки, інші відзнаки, що повинно бути визначено в умовах конкурсу. Такі премії не накладають та не знімають з замовника конкурсу його зобов'язань і не надають вищезгаданим особам ніяких майнових прав на відзначений ними проект.

З розглянутого судового рішення видно, що створення «Оранти-переможниці» відбувалось за рахунок замовника – КМДА, а також цей пам'ятник одразу був поставлений на бухгалтерський облік КДМА, а до цього моменту авторам було виплачені авторські винагороди [1]. Тобто монумент, в якості речі, майна, після свого створення та введення в експлуатацію, перейшов у власність КМДА [6; 7]. Тож ми можемо припустити, що всі матеріальні права на нього виникли саме у КМДА, як у його замовника, а потім і володільця. А у Анатолія Куща майнові права на об'єкт не виникли за умовами конкурсу.

Надання монументу та музейному комплексу, у складі якого «Оранта-Переможниця» існує, правового статусу щойно виявленого об'єкту культурної спадщини не впливає на встановлення суб'єкта, кому належать майнові права на цей об'єкт.

Цікавою є відповідь на друге питання – чи були порушені авторські права? Адже в Законі України «Про авторське право і суміжні права» зазначено, що автор має право вимагати визнання свого авторства шляхом зазначення належним чином імені автора на творі і його примірниках і за будь-якого публічного використання твору. Суд зазначив, що Анатолій Кущ не довів належними доказами тотожності об'єкта, який було на його думку розповсюджено відповідачами (володільцями магазинів на чашках, дзвіночках, запальничках), і твору, права на який належать позивачеві. Позивачем (скульптором) не представлено до суду фото твору скульптури Головної скульптури Монументу Незалежності України – «Оранта-Переможниця». Тому суд позбавлений можливості встановити тотожність цих об'єктів.

В задоволенні позовних вимог Анатолію Кущу було відмовлено повністю.

Список бібліографічних посилань:

1. Рішення Деснянського районного суду м. Києва від 20 липня 2021 року URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98663622>
2. Закон України «Про авторське право і суміжні права» від 23.12.1993 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3792-12#Text>
3. Ганна Бондар Архітектурні конкурси та конкурси розвитку територій: демократія в дії. - К.: Арт-Книга, 2017. 292 с.
4. Постанова Кабінету Міністрів України від 25.11.1999 року «Про затвердження Порядку проведення архітектурних та містобудівних конкурсів»: URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2137-99-%D0%BF#Text>
5. Наказ Державного комітету України з будівництва та архітектури від 30.11.2004 «Про затвердження Порядку спорудження (створення) пам'ятників і монументів»: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1588-04#Text>
6. Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від 16.07.1999 року: URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14#Text>
7. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 7 «Основні засоби», затверджений наказом Міністерства фінансів України від 27.04.2000 № 92 (зараз не чинний, діяв у роки створення монументу): <https://zakon.help/article/viznannya-ta-klasifikaciya-osnovnih-zasobiv>
8. Закон України «Про архітектурну діяльність» від 20.05.1999 року: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/687-14#Text>

СУЧАСНІ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ ПУБЛІЧНОГО ПРАВА

УДК 349.6

Yuliia VOLKOVA,

Doctor of Law, Professor, Professor of the Department of Administrative Law and Process Taras Shevchenko National University of Kyiv, Researcher (Honorary Associate) at University of Liverpool

PROTECTING THE RIGHT TO A HEALTHY ENVIRONMENT DURING ARMED CONFLICT: PROBLEM STATEMENT

The main trends in the development of civilization in the XXI century are, on the one hand, the increasing role of civil society, sharpening attention to man, his fundamental rights as basic civic values, and recognizing the environment as a world heritage, on the other – the emergence of new challenges and dangers for the development of civil society, the individual and the environment. This determines the need to find new approaches to ensuring environmental human rights during armed conflicts by legal means. And this problem is extremely urgent, not only for Ukraine, although the consequences of the armed conflict in Ukraine, in addition to human losses, are significant environmental damage caused by the violation of international principles and national legislation.

The ecological situation during the period of hostilities has acquired signs of an ecological catastrophe for all European countries. At the global level, there is an increase in military-political risks to the environment and the very existence of humankind. The war has confronted civil society and European countries with new extremely serious challenges associated with negative anthropogenic impacts on soils and landscapes, surface and groundwater, vegetation, and wildlife. The fighting has significantly increased the risks of emergencies at industrial enterprises and infrastructure facilities. The tragedy of the situation is added by the violation of environmental human rights, in particular, the fundamental right to a healthy environment not only in the conflict zone, but throughout Ukraine. In addition, the conflict can have transboundary environmental consequences, which poses a threat of violation of environmental human rights on a global scale, as inevitable damage is inflicted on the ecological system of the entire European continent and the globe as a whole.

The development and implementation of environmental human rights protections during armed conflicts is of great importance for ensuring the proper realization of the right to a safe and healthy environment in Ukraine, since subjects of international law, primarily the UN, the Council of Europe, the EU, the OSCE, international non-governmental organizations, play an important role in ensuring the implementation of this right. It should be emphasised that scientific recognition and normative consolidation of environmental rights in international law is important for the development of international ideological concepts of environmental protection based on the ideas of solving environmental problems in the interests of a particular person and all

humankind, as well as the formation of a system of international environmental law on environmental protection.

A striking example of securing environmental human rights in international treaties is the Convention of the United Nations Economic Commission for Europe «On Access to Information, Public Participation in Decision-Making and Access to Justice on Environmental Issues», adopted on June 25, 1998, in Aarhus (Denmark) (the Aarhus Convention). It identified three main types of environmental rights considered as important factors in the development of democracy: public access to environmental information; public participation in the decision-making process on environmental issues; public access to justice on environmental issues [1].

The implementation of these rights consists primarily of the formation of international environmental policy legislation, particularly the EU's strategic position on the environment, which was legally enshrined in the Treaty on the European Community and consists in declaring the European Community's aspirations for a high degree of environmental protection, improving its quality, and improving the standard of living of people. In the future, it became a starting point for the formation of EU environmental policy and law and then – a duty for the implementation of the national environmental legislation of states. In terms of scope, the Convention is regional, and any country can join it. The Convention is based on the provisions of the first principle of the Declaration of the United Nations Conference on the Human Environment [2], and the tenth principle of The Rio Declaration on Environment and Development regarding the environment and development.

The main idea of this Convention is to acknowledge the obligations of the present society to future generations. This follows from the very purpose of the Convention enshrined in Article 1 – to ensure that every citizen lives in an environment conducive to his health and well-being. In addition, the subject of the Convention directly concerns the relationship between society and governing bodies. The Aarhus Convention goes further, than any other Convention on Environmental Protection, in the sense that it imposes on the state authorities of the Member States clear obligations to society to ensure access to information, public participation in decision-making and access to justice.

Furthermore, at present, the national environmental legislation of the developed countries of the world establishes a number of conditions and guarantees for the implementation of the environmental rights specified in the Aarhus Convention, including, in particular, measures of administrative and judicial nature, that is, it is determined that citizens have the right to appeal to authorities, other bodies and organizations on issues relating to the negative impact on the environment, as well as to file lawsuits in case of violation of their environmental rights.

However, when applying the claim method of protecting rights in court, citizens may face problems of proving the facts of violation of their environmental rights, or rather with difficulties associated with the need to independently prove the facts of violation of environmental rights and the causal relationship between the action committed and the ensuing consequences. Although a positive point in the assessment of evidence in

disputes on the protection of environmental rights of citizens is the effect of the principle «beyond a reasonable doubt», the use of which is practiced by the European Court of Human Rights.

Reference:

1. UNECE Convention on Access to Information, Public Participation in Decision-making, and Access to Justice in Environmental Matters URL: <http://www.unece.org/env/pp/welcome.html>.

2. Declaration of the United Nations Conference on the Human Environment URL: https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/declarathenv.shtml.

УДК. 342.92

Olena MARKOVA,

Associate Professor at the department of legal disciplines Sumy Branch of Kharkiv National University of Internal Affairs, candidate of Legal Science, associate professor

ORCID : <https://orcid.org/0000-0001-9970-0944>

REGARDING THE TYPES OF ADMINISTRATIVE PROCEDURE IN THE USA

This work presents an overview of various types of administrative procedure in the USA. Referring to the provisions of the US Federal Act "On Administrative Procedure" regarding the establishment of types of rulemaking, we note that the types of administrative procedure depend on the type of rulemaking - formal rulemaking, informal, exclusive, hybrid and conciliatory.

The Rulemaking refers to the agency process of developing, changing, or canceling rules. A rule adopted by an agency may be general or specific (private) in nature and intended to implement a law or policy. Formal, informal, and exclusive rule-making differ in the degree of involvement of private individuals in the agency's rule-making procedure. The informal procedure is also called the notice and comment procedure, which is regulated by § 553 of the APA [1. p. 145]. Under § 553, the agency is required to provide public participation in the informal rulemaking process by registering the rule in the Federal Register.

The public is given the opportunity to comment on the content of the proposed rule during a certain period. For the agency, feedback from the society is a necessary condition: on the one hand, to make an effective decision, and on the other hand, to implement the rules. Despite the fact that the APA establishes the minimum degree of public participation in the rule-making procedure, nevertheless, in an informal procedure, the act provides an opportunity to exercise the right to participate" [2, p. 330].

The formal procedure is regulated by § 556, 557 of the APA. Agencies usually make rules through an informal process, but in cases provided by law or at the request of Congress, rulemaking may be done through a formal process. The Formal rule-making is rule-making that is carried out according to the principle of a judicial process: the parties provide evidence, conduct cross-examination of witnesses in order to obtain reliable facts. The decision is made in accordance with procedural requirements similar to court decisions. This procedure is conducted by an administrative law judge or an agency official empowered to adjudicate the case. Communication between interested persons and agency officials participating in the process of formal rulemaking is prohibited by law [2].

Exceptional rule-making. Involvement of the public in this procedure is optional and is at the agency's discretion. In the Federal Act on Administrative Procedure, the spheres covered by the application of exclusive rule-making are established: military or foreign policy issues; issues of managing the agency and its personnel or public property, loans, subsidies, financial assistance and contracts; rules of interpretation, general policy statements or rules of organization, procedures and practices of the agency; cases in which the agency

reasonably decides that the public procedures for the adoption of the act have no practical significance, are unnecessary or contradict public interests [3, p. 145].

Hybrid rule-making is used in two cases: 1) at the request of the federal court; 2) at the request of the congress. It is called so because it combines the legislative procedure of rule-making and the formal judicial procedure. This rulemaking is more flexible than the formal rulemaking process under § 556 and § 557, and the informal rulemaking process under § 553 to allow for greater public participation. The internal structure of this procedure resembles a formal one: the agency conducts hearings; provides an opportunity for interested persons to give oral testimony; conducts cross-examination.

Consensus rulemaking is a supplement to traditional informal rulemaking procedures that allows agencies to consult with interested parties during the rulemaking stages and is governed by § 561 of the Federal Administrative Procedure Act (APA).

The purpose of such rule-making is to increase administrative efficiency and reduce further confrontation by involving external groups that have a significant interest in the subject of the rule that is planned to be adopted [4]. This type of rulemaking is used by federal agencies, in which representatives of the federal agency and interested groups discuss the terms of a proposed administrative rule. This type of rulemaking is used by federal agencies, in which representatives of the federal agency and interested groups discuss the terms of a proposed administrative rule. The agency publishes the proposed rule in the Federal Register, and then the rule moves through all stages of the informal rulemaking process. Consensus rulemaking allows the agency and other stakeholders to reach consensus early in the rulemaking process with the goal of adopting a final rule acceptable to all parties.

The American legislator's approach to the types of administrative procedure is characterized by a number of features that distinguish it from the administrative procedure in other countries: first, the legitimate opportunity for citizens to actively participate in the informal rule-making procedure is enshrined at the legislative level; secondly, the duality of procedures – the combination of at least several procedures in one procedure; third, the agency's discretion to choose one of the above procedures, which may be limited by either Congress or a federal judge; fourthly, the researched types of administrative procedure are based on the type of rule-making.

Reference:

1. Beermann J. M. Emanuel Law Outlines for Administrative Law. 5th ed. New York : Wolters Kluwer Law & Business, 2020. 346 p.
2. Federal Administrative Procedure Act § 553(c). URL: https://biotech.law.lsu.edu/courses/study_aids/adlaw.
3. Administrative Procedure Act: Legislative History : 79th Congress, 1944-46 : Senate Document No. 248. Washington, 1946; Koch C. H. JR., Murphy R. Administrative law and practice. 3rd ed. 2010. P. 329–330.
4. 5 U.S. Code § 551(5). Cornell Law School. URL: <https://www.law.cornell.edu/uscode/text/5/553>.

УДК: 34:[327.5:355/359](477)

Андрій Леонардович БЕЙКУН,

викладач кафедри державної безпеки Київського інституту Національної гвардії України, кандидат юридичних наук, доцент

ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-2016-2077>

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ЗМІНИ ПРІОРИТЕТІВ У ПІДХОДАХ ДО ФУНКЦІОНУВАННЯ СИСТЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Формально, на початок повномасштабної агресії з боку російської федерації у лютому 2022 року, загрози національній безпеці були відображені у Законі України «Про національну безпеку України» та в Указі Президента України від 16 лютого 2022 року № 56/2022 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 30 грудня 2021 року «Про Стратегію забезпечення державної безпеки». В цілому, їх основні правові та програмні імперативи залишаються актуальними і на теперішній час, але ключові загрози територіальній цілісності та незалежності нашої державі не були окреслені як пріоритетні, були «розпорошені» серед інших загроз та небезпек, не акцентувались як домінуючі, що, відповідно, позначилось як на спрямуванні динаміки безпекового законодавства, так і векторності національної політики.

Взагалі, не дивно, що чинна система забезпечення національної безпеки і досі має відомі та окреслені «хронічні» вади:

- формування системи забезпечення національної безпеки України відбувалось під тиском світових лідерів, які виходили з власних національних інтересів, а не інтересів України (доцільно згадати вимоги до України стосовно відмови від ядерної зброї без надання їй дієвих гарантій безпеки);

- політичне керівництво України, з часів набуття незалежності і, принаймні, до 2014 року, досить формально ставилось до змістового наповнення національнобезпекового законодавства та відповідних програмних документів Президента та Уряду, що, відповідно, позначалось і на рівні розвитку сектору безпеки і оборони (воєнної організації держави); як наслідок - не докладалось необхідних зусиль для формування і розвитку системи забезпечення національної безпеки України (хронічне недофінансування програм розвитку суб'єктів та складових сектору безпеки і оборони з кожним роком погіршувало їх стан і вело до поширення корупції, немотивованих скорочень та повного занепаду);

- багатовекторна зовнішня політика в умовах цілеспрямованого поглиблення розбіжностей у політичних орієнтаціях населення за регіональним принципом і налаштованість представників політичного керівництва держави на реалізацію власних, корпоративних, а не національних інтересів, сприяли негативним тенденціям і неготовності системи забезпечення національної безпеки до протидії загрозам: сепаратизму, територіальній цілісності та незалежності;

- незавершеність формування і, як наслідок, неспроможність самої

системи забезпечення національної безпеки України до аналізу безпекового

середовища та своєчасного виявлення загроз, а також значний вплив на керівництво суб'єктів забезпечення національної безпеки України з боку іноземних політичних кіл призводило до вироблення помилкових управлінських рішень з питань забезпечення національної безпеки [1].

Перерахованих причин низької ефективності системи забезпечення національної безпеки України достатньо для того, щоб ініціювати питання про її докорінне реформування, починаючи від зміни моделі її функціонування та формування цілісної системи законодавчих актів у сфері національної безпеки і оборони України.

Вади правового регулювання сектору безпеки і оборони посилюють і фактичні наслідки повномасштабної війни. Як зазначає О.Ю. Борисов, серед негативних наслідків воєнного конфлікту слід позиціонувати:

1) порушення або неможливість забезпечення раніше діючих правовідносин у багатьох сферах життєдіяльності суспільства не лише на окупованих, а й на інших територіях, що знаходяться під юрисдикцією України;

2) неможливість забезпечення прав і свобод населення на окупованих територіях, гарантованих міжнародно-правовими нормативними актами;

3) насильницька зміна юрисдикції на окупованій території;

4) зміна національної і правової свідомостей частини населення (особливо

дітей і молоді) окупованих територій України під впливом проросійської пропаганди, освітніх програм так званих «ДНР/ЛНР» та інших квазі-«республік», штучне формування антиукраїнських настроїв і переконань;

5) постійні втрати серед цивільного населення;

6) значні економічні втрати держави через необхідність матеріально-технічного (та іншого) забезпечення ведення бойових дій (закупівля боєприпасів та озброєння, ремонт техніки, додаткові виплати військовослужбовцям тощо);

7) значні економічні втрати, у тому числі і через необхідність соціального забезпечення зростаючої кількості учасників бойових дій (витрати на медичне забезпечення поранених, на забезпечення пільг учасникам бойових дій тощо) [2].

До цього слід додати:

- різке падіння ВВП та скорочення виробництва;

- девальвація національної валюти;

- припинення, скорочення або ліквідація чи руйнування багатьох видів економічної діяльності;

- масове безробіття та міграція;

- знищення терористичними атаками держави-агресора критичної та іншої інфраструктури;

- цілеспрямований терор цивільного населення масованими ракетними та іншими атаками з використанням як сучасної високотехнологічної зброї, так і різновидів зброї масового ураження, заборонених нормами міжнародного гуманітарного права;

- нарешті, усвідомлення недостатньої ефективності системи відповідальності у міжнародному гуманітарному праві за порушення законів та звичаїв війни і, відповідно, можливості покарання злочинців, починаючи з вищих посадових осіб російської федерації та її військового керівництва.

Звісно, повномасштабна війна з державою-терористом має для України і певні позитивні наслідки, зокрема:

- відбулася консолідація українського народу, самоусвідомлення себе як нації;

- було остаточно визначено європейський вектор розвитку держави;

- розпочалося ефективне реформування та модернізація Збройних сил України, інших збройних формувань, правоохоронних і розвідувальних органів держави;

- відбувається прискорений рух України до впливових міжнародних альянсів системи колективної безпеки розвинутих країн демократичного табору;

- міжнародній спільноті відкрилися сутність, мета існування, ідеологія геноциду та загарбницькі наміри держави-агресора - російської федерації.

Як зазначає О.П. Котляренко, зростання ролі національної стійкості держави зумовлює ландшафтні зміни у підходах до функціонування системи забезпечення національної безпеки і оборони держави, стимулює відмову від попередніх та вироблення нових нормативно-правових стандартів у сфері оборони України. За таких обставин створення ефективної та гнучкої системи правових координат є одним із пріоритетів розвитку спроможностей Збройних Сил України, інших, утворених відповідно до законів України військових формувань [3, с. 170].

Але цілком зрозуміло, що ситуація, яка склалася, змушує вищий законодавчий орган та керівництво нашої держави у сфері нормативно-правового регулювання, зокрема, сектором безпеки і оборони, в першу чергу приймати не упереджувальні, а оперативні нормативи відповідно до змін воєнно-політичної, економічної тощо обстановки.

Аналізуючи нормативний масив, прийнятий відповідно до компетенції уповноваженими державними органами з початком повномасштабної війни, слід констатувати об'єктивно обмежені можливості цілеспрямованої системної діяльності нормотворчих органів і посадових осіб, що повинна бути орієнтована на забезпечення цілей і завдань по забезпеченню належного функціонування суб'єктів сектору безпеки і оборони, воєнної організації держави (оперуючи застарілим визначенням) в цілому.

Загалом, політико-правове регулювання у сфері національної безпеки в період розгортання російської агресії було інтенсивним, але відставало на кілька кроків від дій агресора, а тому - малоефективним.

У зв'язку з цим не можна не згадати деструктивний вплив на національnobезпекову правотворчість намагань домовитись з країною-агресором, починаючи з 2014 року.

Безумовно, що будь-які домовленості із країною-агресором, країною-

терористом на міжнародному рівні жодним чином не узгоджуються з принципами міжнародного права, серед яких є принципи непорушності державних кордонів, територіальної недоторканості держав, невтручання у їх внутрішні справи та поваги суверенітету. Не відповідають «Мінські домовленості» і положенням Конституції України, стаття 2 якої визначає територію України як цілісну і недоторкану. Самим фактом участі у перемовинах з терористами із залученням до таких перемовин представників російської федерації Україна фактично поставила під удар власний суверенітет та недоторканість, де-юре визнала, що перегляд кордонів незалежної держави в сучасному світі можливий попри будь-які міжнародні заборони [4].

Отже, цілком природно, що реалізація цілей і завдань протидії збройній агресії військово-правовими засобами повинна спиратись, насамперед, на достатність та цілісність правового поля, наявність чіткого військово-політичного рішення та інституційно-правові безпекові й оборонні спроможності України [5; 6].

Тому, на сучасному етапі розвитку оборонних і безпекових спроможностей держави найбільш актуальним завданням є створення гнучкої, спрямованої в майбутнє системи правових координат, яка би передбачала своєчасне реагування на всі види загроз національній безпеці.

Список бібліографічних посилань:

1. Дацюк А., Садовський В., Полтораков О., Марутян Р. Аналіз державної політики у сфері національної безпеки і оборони України. URL: <https://rpr.org.ua/wp-content/uploads/2018/02/Analiz-polityky-NB-pravl-final.pdf>. Заголовок з екрану.

2. Борисов О. Ю. Правові заходи врегулювання воєнного конфлікту на Сході України: очікування і реальність. URL: https://ela.kpi.ua/bitstream/12345_6789/27_075/1/Borisov_magistr.pdf. Заголовок з екрану.

3. Котляренко О. П. Військово-правова рефлексія України на збройну агресію Російської Федерації. Юридичний науковий електронний журнал. № 4/2020. С. 168-172. URL: http://www.lsej.org.ua/4_2020/41.pdf. Заголовок з екрану.

4. Кравчук Р. В. Збройна агресія проти України: проблеми міжнародно-правової відповідальності. URL: http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/18613/Kravchuk_Zbroйна_ahresija_RF_proty_Ukrainy.pdf?sequence=1&isAllowed=y Заголовок з екрану.

5. Наукові проблеми запровадження правового режиму воєнного стану в Україні: сучасний вимір: матеріали науково-практичного онлайн-заходу. 29 квітня 2022 р. Одеса: ОДУВС, 2022. с. 313. URL: http://dspace.oduvs.edu.ua/bitstream/123456789/2292/1/Конференція2292/1/29_04.pdf. Заголовок з екрану.

6. Конституційні права і свободи людини та громадянина в умовах воєнного стану: матеріали наукового семінару (23 червня 2022 р.) / упор. М. В. Ковалів, М. Т. Гаврильців, Н. Я. Лепіш. Львів: ЛьвДУВС, 2022. 315 с.

УДК: 351.82(477)

Андрій Леонардович БЕЙКУН,

викладач кафедри державної безпеки Київського інституту Національної гвардії України, кандидат юридичних наук, доцент

ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-2016-2077>

Святослав Ярославович МАТВІЄЦЬ,

курсант курсу № 3 факультету забезпечення державної безпеки Київського інституту Національної гвардії України

ПРАВОВІ ІМПЕРАТИВИ ЗАЛУЧЕННЯ СУБ'ЄКТІВ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА ДО ВИКОНАННЯ ЗАВДАНЬ БЕЗПЕКОВОГО І ОБОРОННОГО СПРЯМУВАННЯ

Державно-правовий розвиток підтверджує глибокий висновок видатного англійського мислителя Г. Спенсера про ускладнення функцій держави по мірі її еволюційного розвитку та спеціалізацію її органів. Набір цих напрямів діяльності (функцій) постійно розширюється, вони ускладнюються і деталізуються. Однак, є серед них такі, які притаманні державі за самою її природою, від виникнення. Правоохоронна функція є однією з них. Принципово важливе завдання держави - забезпечення загальнообов'язковості приписів права, підтримання їх силою легального примусу, а також охорона суб'єктивних прав і об'єктивного права і їх відновлення у випадку порушення. Правоохоронна діяльність як невід'ємна складова юридичної практики є обов'язковим елементом такого базового і найбільш комплексного у світі правової дійсності утворення як правова система. Водночас, вона є функцією держави, яка також ускладнюється, структурується, проявляється в діяльності все нових суб'єктів - органів держави. Дискусії про сутність правоохоронної функції тривають, всебічно досліджуються науковцями, такими як О.М. Бандурка, О.І. Безпалова, С.М. Гусаров, В.Г. Фатхутдінов та багато інших [1, с. 56].

Як відомо, категорія «національна безпека України» є багатокомпонентним та багатоаспектним поняттям, і для її активної практичної реалізації повинні тісно співпрацювати майже всі внутрішні та зовнішні державні системи. Отже, державні органи України, які відповідно до своїх повноважень здійснюють захист національних інтересів, прийнято позиціонувати як такі, що входять у сектор безпеки і оборони.

Г. А. Гончаренко констатує, що сектор безпеки і оборони України складається з чотирьох взаємопов'язаних складників: сили безпеки; сили оборони; оборонно-промисловий комплекс; громадяни та громадські об'єднання, які добровільно беруть участь у забезпеченні національної безпеки. Визначено, що інші державні органи й органи місцевого самоврядування здійснюють свої функції із забезпечення національної безпеки у взаємодії з органами, які входять до складу сектору безпеки і оборони [2].

Сектором безпеки і оборони України, відповідно до норм Закону

України «Про національну безпеку України», виступає система органів державної влади, Збройних Сил України, інших, утворених відповідно до законів України, військових формувань, правоохоронних та розвідувальних органів, державних органів спеціального призначення з правоохоронними функціями, сил цивільного захисту, діяльність яких спрямована на захист національних інтересів України від зовнішніх та внутрішніх загроз і небезпек.

Значне місце у забезпеченні національно безпеки, зокрема, здійсненні правоохоронної діяльності, реалізації правоохоронних функцій належить відповідним державним органам. Разом з тим, практичний досвід багатьох країн, у тому числі й України, переконливо доводить нагальну необхідність віднесення до суб'єктів правоохоронної системи і громадських формувань з охорони громадського порядку, оскільки їх існування з відповідним функціональним навантаженням не тільки доцільне, але й необхідне.

Безумовно, що початок сутнісного етапу забезпечення національної безпеки України пов'язаний з ініціативним залученням громадянського суспільства до виконання завдань безпекового і оборонного гатунку. Свідченнями цього стали: швидка організація добровольчих батальйонів та їх практичне застосування ще з часів збройної агресії російської федерації проти України на початку 2014 року і по теперішній час, коли війна з росією переросла у якісно нову фазу; активне формування сил місцевої самооборони; могутній волонтерський рух; розгортання структур інформаційного спротиву пропагандистським впливам противника; імплементація цінностей патріотизму в духовно-культурне життя населення.

Нормативно та теоретично позиціонується, що саме залучення до правоохоронної діяльності громадських формувань може істотно посилити ефективність протидії правопорушенням та охороні прав та свобод людини і громадянина, особливо під час функціонування держави в умовах особливих правових режимів, зокрема, режиму воєнного стану. У якості прикладу можна привести ефективність діяльності комунального підприємства «Муніципальна варта» Ірпінської міської ради, яке створене та діє на підставі: Статуту, Цивільного та Господарського кодексів України, Законів України: «Про місцеве самоврядування в Україні», «Про основи національної безпеки України», «Про охоронну діяльність», «Про участь громадян в охороні громадського порядку та державного кордону», «Про благоустрій населених пунктів», ліцензії на провадження охоронної діяльності, затвердженої Наказом МВС України № 381 від 15.05.2017 року тощо [3].

Важливим аспектом слід вважати позиціонування (як фактично нормативне, так і науково-теоретичне) громадських формувань з правоохоронними функціями у системі правоохоронних органів. Як вбачається, в першу чергу слід звернути увагу на поняття «правоохоронного органу», його функціонального призначення та визначення чіткого переліку органів, які можливо віднести до правоохоронних. Суть окресленої проблеми полягає в тому, що більшість державних органів (не кажучи вже про громадські формування з

правоохоронними функціями) в більшій чи меншій мірі реалізують правоохоронну функцію держави, разом з тим, відносити їх до правоохоронних, як вбачається, щонайменше не логічно. Згідно критеріїв, визначених законодавцем, на даний час до правоохоронних можливо віднести близько 80-ти адміністративних органів.

Одним з проблемних моментів у формуванні та функціонуванні органів охорони правопорядку є результат широкого тлумачення правоохоронної функції шляхом віднесення до правоохоронних органів різних за статусом та функціональним призначенням органів [4, с. 170].

Наприклад, включення судових органів до системи правоохоронних як на доктринальному, так і на законодавчому рівні заважає повною мірою визначити роль та місце судової влади у правовій системі. В. Смолянчук, М. Козюбра, В. Тацій неодноразово наголошували на помилковості та хибності такого підходу. Як вихід, пропонувалося відмовитись від використання поняття правоохоронні органи у законодавстві, залишивши такий термін лише в цілях наукових досліджень [4, с. 181].

Окрім того, слушною стала пропозиція розподілити правоохоронні органи на окремі групи залежно від обсягу виконання ними правоохоронних функцій, а саме на органи правопорядку, контрольні (юрисдикційні) органи виконавчої влади та органи охорони Конституції та державного контролю [5].

До органів охорони правопорядку М. Ковалів, В. Чорний та інші пропонують віднести ті, для яких правоохоронна функція є основною і вони здійснюють повноваження, спрямовані на захист прав і свобод людини та охорону правопорядку; такі органи в силу виконання своїх обов'язків вправі застосовувати примус та для цього у їх складі діють озброєні формування. За такими ознаками до вказаної групи пропонується віднести органи внутрішніх справ, Службу безпеки України, органи військової служби правопорядку, органи митної служби, податкової служби, пенітенціарної служби, прикордонної служби, управління державної охорони [6, с. 281; 7, с. 114].

Контрольними (юрисдикційними) органами виконавчої влади справедливо позиціонуються ті, для яких правоохоронна функція не є основною, а реалізовується як наслідок здійснення контролю за додержанням законодавства у визначеній сфері державного управління. Зокрема, це органи державної фінансової інспекції, рибоохорони, лісової охорони та інші [6, с. 282; 7, с. 119].

Остання група – органи охорони Конституції України та державного контролю. Сьогодні у ключових суб'єктів реформування (Верховна Рада, Президент, Кабінет Міністрів, МВС (та його окремі структури: Національна поліція, ДСНС, ЛПС, ДМС, Національна гвардія, ДНДЕКЦ, вищі військові навчальні заклади та заклади освіти зі спеціальними умовами навчання)), прокуратура, громадські формування з правоохоронними функціями) існує певний консенсус стосовно універсальних європейських принципів реформування правоохоронних органів: деполітизація, децентралізація, запровадження принципів верховенство права, підзвітності і прозорості, професійності, співпраці з суспільством [6, с.

284; 7, с. 121].

Отже, місце громадських формувань з правоохоронними функціями у системі суб'єктів забезпечення національної безпеки чітко не позиціонується навіть в умовах особливих правових режимів, у тому числі режиму воєнного стану, і є дискусійним, у тому числі серед науковців-правників.

Список бібліографічних посилань:

1. Правоохоронна функція держави: теоретико-методологічні та історико-правові проблеми: тези доп. круглого столу (м. Харків, 27 жовт. 2017 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2017. 228 с. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <file:///C:/Users/Andrew/Downloads/sNwH8J3WmsMrEjNmxtWLjLjyxiGuzUK.pdf>. Заголовок з екрану.
2. Гончаренко Г.А. Управління сектором безпеки: поняття й сутність. Вчені записки ТНУ ім. В.І. Вернадського. Серія: юридичні науки. Том 31 (70) Ч. 2. № 2, 2020. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://www.juris.vernadskyjournals.in.ua/journals/2020/2_2020/part_2/10.pdf. Заголовок з екрану.
3. Офіційний сайт «Муніципальна варта Ірпінської міської ради». [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.vartairpin.org/>. Заголовок з екрану.
4. Смолянчук В., Національна безпека незалежної України: осягнення сутності. Політичні дослідження. №1, 2021. С. 163-184. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2021/06/smolianiuk_natsionalna.pdf. Заголовок з екрану.
5. Пономарьов С.П. Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук: Адміністративно-правове забезпечення діяльності сектору безпеки і оборони України. Дніпро, 2018. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://dduvs.in.ua/wp-content/uploads/files/Structure/science/rada/auto/25/1.pdf>. Заголовок з екрану.
6. Правове регулювання правоохоронної діяльності: навчальний посібник / М.В. Ковалів, С.С. Єсімов, Ю.Р. Лозинський. – Львів: ЛьвДУВС, 2018. 323 с.
7. Чорний В.С. Військова організація України: становлення та перспективи розвитку: монографія. Ніжин : Аспект-Поліграф, 2009. 368 с.

УДК 336.226:349.42

Іван Васильович БРИГАДИР,

кандидат юридичних наук, доцент, військовослужбовець Збройних сил України

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3181-3410>

Ірина Вікторівна ПАНОВА,

завідувач кафедри правоохоронної діяльності та поліціїстики факультету № 6 Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, професор

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4325-5428>

ЕКОНОМІКО-ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ ПОТЕНЦІЙНО ЗАБРУДНЕНИХ ВИБУХОНЕБЕЗПЕЧНИМИ ПРЕДМЕТАМИ

В наслідок широкомасштабної збройної агресії російської федерації проти України, наша держава зітнулася із масштабними, навіть цивілізаційними викликами. Ми отримали покоління, які знають що таке справжня війна на знищення цілого народу. Ворог не соромиться застосовувати засоби ведення такої війни, які у всьому світі намагаються забути: нанесення ударів всіма видами наявного озброєння по цивільній інфраструктурі і населенню, використання заборонених міжнародними договорами боєприпасів, знищення цілих міст, атомний шантаж, депортація населення та викрадення дітей. Все це – реалії сьогодення.

Зрозуміло, що така злочинна діяльність агресора має мету та наслідки. Останні можуть бути як короткостроковими (знищення людей, ушкодження інфраструктури тощо), так і тривалі (непридатність житла для проживання людей, зміни в екосистемах, забруднення довкілля вибухонебезпечними предметами тощо).

Саме на окремих проблемах забруднення територій вибухонебезпечними предметами необхідно зупинитися. Адже, навіть потенційна наявність таких предметів на певній місцевості викликає цілу низку проблем безпекового, організаційного, економічного та правового характеру. Одним із проявів даної проблематики є використання земель сільськогосподарського призначення на деокупованих територіях та територіях де велися бойові дії. Постає низка питань – чи можна використовувати такі території для продовження ведення сільськогосподарської діяльності; хто несе юридичну відповідальність за шкоду завдану вибухонебезпечним предметом працівникам та техніці аграріїв; в якому порядку має обчислюватися плата за землю на таких територіях?

Наша країна розробила та прийняла Закон України «Про протимінну діяльність в Україні»[1], визначає правові та організаційні засади здійснення протимінної діяльності в Україні та особливості державного регулювання у цій сфері. Проте, текст названого закону не містить положень, які б вказували на особливості використання земель

забруднених вибухонебезпечними предметами. Тому, вбачається необхідність застосування земельного, цивільного та податкового законодавства, яке регламентує процес використання земель сільгоспвиробниками з урахуванням змін, що сьогодні вносяться законодавцем.

Слід відзначити, що останнім часом прийнято низку законодавчих актів, які звільняють від оподаткування за земельні ділянки та плати за землю державної та комунальної власності. Відзначаючи позитивним сам факт звільнення від оподаткування аграріїв за земельні ділянки, які не можуть бути ними використані у наслідок забруднення вибухонебезпечними предметами. Проте, викликає певну критику сам механізм визнання земельних ділянок «замінованими», зокрема, закріплений Законом України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо звільнення від сплати екологічного податку, плати за землю та податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, за знищене чи пошкоджене нерухоме майно» від 11.04.2023 р [2].

Для отримання податкових пільг, землекористувач має звернутися із заявою до органу місцевого самоврядування або військової адміністрації, про визнання земельних ділянок потенційно забрудненими вибухонебезпечними предметами, а відповідний орган на підставі заяви приймає рішення про надання таких пільг.

На нашу думку, запровадження саме механізму прийняття рішення суб'єктом владних повноважень на підставі заяви є досить суперечливим. Навіть не потрібно згадувати про потенційні корупційні ризики. Проблема криється в необхідності землекористувача звертатися із заявою і початком дії податкових пільг з моменту прийняття рішення про встановлення пільг. Далеко не на всіх деокупованих територіях, люди повернулися до місць проживання через низку об'єктивних та суб'єктивних причин. Відповідно, звернутися із заявою про надання податкових пільг просто фізично немає кому. Існують маса причин, які унеможливають подання відповідної заяви: коли особи, які мали право на подання такої заяви загинули, а спадкоємці не вступили у спадщину; люди були вимушені залишити місце ведення господарської діяльності і не повернулися одразу після завершення активних бойових дій в тому числі через мінування території тощо. А податкові зобов'язання вже нараховуються.

Україна ризикує отримати замість відновлення аграрного виробництва – низку банкрутств сільгоспвиробників, яких могло б не бути, зменшення довіри до влади, підвищення соціальної напруги в регіонах, де велися бойові дії тощо.

Окремою проблемою постає орендна плата за землі приватної власності. Якщо для земель державної та комунальної власності передбачена адміністративна процедура звільнення від плати на землю, то для приватних земель на сьогодні вбачається реальним тільки договірний або судовий порядок розірвання договорів оренди. Обставини форс-мажору припиняють свою дію з моменту припинення активних бойових дій та деокупації території. Приватні власники вправі вимагати

оплати за договором оренди землі.

Чинне законодавство передбачає можливість консервації земель забруднених вибухонебезпечними предметами, яка здійснюється за окремим проектом землеустрою. Однак розробка такого проекту не є безоплатною, і розробляти його має зацікавлена сторона, а таких немає. Адже власнику земельної ділянки нецікаво консервувати свою землю і чекати «гуманітарного розмінування», а орендар не зацікавлений в розробці за власний рахунок документації на консервацію земель які він не може використовувати.

Зважаючи на вищевикладене, необхідно відзначити наступне:

1) вбачається гостра необхідність в зміні механізму встановлення податкових пільг для користувачів земельних ділянок сільськогосподарського призначення на територіях, де велися бойові дії. Підставою для надання таких пільг має стати заява землекористувача з вказівкою періоду з якого така пільга має бути встановлена, в тому числі з дати яка передувала даті звернення, але не пізніше отримання висновку суб'єкта протимінної діяльності про придатність земельної ділянки для подальшого використання.

2) для територій, які потенційно забруднені вибухонебезпечними предметами, має бути передбачена спрощена процедура розірвання договору оренди земельної ділянки за ініціативою будь-якої із сторін шляхом встановлення можливості відмови від договору з повідомленням іншої сторони, за умови що земельна ділянка не використовується орендарем для ведення сільськогосподарської діяльності.

В цілому вбачається необхідність розробки державних програм та політики відновлення сільськогосподарського виробництва на територіях, які потенційно забруднені вибухонебезпечними предметами. Адже, не можна вважати рівними конкурентними умовами роботу сільгосппідприємств на територіях які не зазнали активних бойових дій та тих місцевостей де бойові дії велися.

Список бібліографічних посилань:

1. Про протимінну діяльність в Україні: Закон України від 6 грудня 2018 року № 2642-VIII із змін. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2642-19#Text> (дата звернення: 30.04.2023).

2. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо звільнення від сплати екологічного податку, плати за землю та податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, за знищене чи пошкоджене нерухоме майно: України від 11 квітня 2023 року № 3050-IX із змін. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3050-20#Text> (дата звернення: 30.04.2023).

УДК 347

Марина Євгенівна ВАСИЛЕНКО,

доцент кафедри юридичних дисциплін Сумської філії Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат педагогічних наук, доцент

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2992-6646>

Maryna BILYK,

Colin Biggers and Paisley Lawyers, paralegal, Sydney's University student

ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНОЛОГІЙ «БЛОКЧЕЙН» У НОТАРІАЛЬНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

З кожним роком цифровізація все більше проникає в різні сфери життя суспільства. Використання сучасних технологій стає невід'ємною частиною процесу надання кваліфікованої юридичної допомоги суб'єктам цивільного обігу. Головна причина поступового впровадження цифрових технологій у нотаріальну діяльність полягає у необхідності надання громадянам і юридичним особам зручних та надійних умов вчинення нотаріальних дій.

Проте впровадження електронних технологій є складний та неоднозначний процес, який вимагає до себе великої уваги та детальної розробки через важливість даних правовідносин.

Одним із найбільш обговорюваних напрямів цифровізації є застосування блокчейну.

Саме поняття «блокчейн-технології» (від англ. ланцюжок блоків) не знайшло своє нормативне закріплення в українському законодавстві. Однак впровадження найкращих світових практик електронного урядування дозволило Україні потрапити до списку 14 країн світу (Австралія, Україна, Бразилія, Великобританія, Ізраїль, Канада, Китай, Грузія, Естонія, Німеччина, США, ОАЕ, Франція, Швеція), які визнано лідерами із впровадження технології блокчейн [1].

Система «Блокчейн» підходить для вирішення завдань простих угод (Smart Contracts). Вона гарантує технічну безпеку для осіб, які взаємодіють через неї, оскільки складається як пазл із діяльності та спільної роботи безлічі пов'язаних технічних пристроїв, які не мають загального центру. Тому з появою у світі таких понять, як «блокчейн», «штучний інтелект» в експертних спільнотах ведуться дискусії про загибель юридичної професії, у тому числі професії нотаріуса. Так, Президент Ощадбанку Герман Греф вважає, що суспільству не потрібні юристи без знань у галузі сучасних комп'ютерних технологій і зазначає, що у найближчому майбутньому представників цієї професії повністю замінить комп'ютер.

Однак на сьогоднішній день ні сучасні технології, ні боти, ні розумні електронні помічники та програми не здатні повною мірою самостійно забезпечити безпеку, стабільність та законність цивільних правовідносин, оскільки це робить, наприклад, нотаріус. У майбутньому нотаріус, враховуючи рівень становлення цифрового суспільства, зможе

виступати як правовий посередник, що володіє необхідними цифровими знаннями. Тому треба говорити не про заміну інституту нотаріату сучасними технологіями, а про їхнє впровадження в роботу нотаріуса. При цьому таке впровадження має покращити якість наданої нотаріальної допомоги та гарантувати надійний захист даних.

Прикладом цього є позитивний зарубіжний досвід використання системи «Блокчейн» у нотаріальній діяльності. Так у 2019 році у Франції був запущений пілотний проект «Нотаріальний блокчейн», що налагоджує не лише систему міжвідомчої взаємодії, але й пропонує нові нотаріальні дії. Першими доступними функціями став обмін файлів між нотаріусами, державними та приватними організаціями. Також у систему нотаріального блокчейну впроваджено зручну для фізичних та юридичних осіб систему зберігання електронних файлів та юридично значущих документів, доступ до яких надається громадянам через нотаріуса. Нотаріальна палата Франції виступила оператором «Нотаріального блокчейну». Була також створена нова Комісія, яка відповідає за внесення інформації до реєстру блокчейну [2].

Китай ще одна країна, яка використовує блокчейн-технології в нотаріальній діяльності. За допомогою блокчейн-системи перевіряється вміст документа шляхом сканування штрих-коду. Тим самим запобігаються спроби зловмисників підробити документ або ж викрасти інформацію. У Бразилії діє єдина система CENSEC, яка об'єднує в блокчейні всі нотаріальні акти, доступ до яких надано не тільки нотаріусам, а також суддям та адвокатам, що у свою чергу прискорює процес судочинства.

До основних переваг використання блокчейн-технологій можна віднести:

- безпека та конфіденційність документів, що знаходяться на зберіганні;
- доступ до документів із закритим ключем;
- безпечне зберігання у блоках з відповідними тимчасовими мітками;
- безперешкодна та безпечна передача документів через мережу «Інтернет»;
- надійна система верифікації.

Незважаючи на низку позитивних моментів, виділяються і негативні сторони блокчейну. Так, блокчейн-технології:

- не перевіряють угоду та документи, що надаються на відповідність нормам чинного законодавства;
- не можуть переконатися в дієздатності заявника та встановити відповідність волі волевиявлення;
- немає можливості включення додаткових умов;
- здатні проводити операції з обмеженим колом учасників;
- вимагають великих матеріальних витрат;
- та ін. [3, с. 40].

Однак ці недоліки ще раз свідчать про неможливість повної заміни нотаріуса блокчейном.

Таким чином, впровадження системи блокчейн в український нотаріат є дискусійним питанням, але, безперечно, продовжувати

цифровізацію нотаріату потрібно. На наш погляд, впровадження блокчейну це лише питання часу. Блокчейн-технології покращать якість вчинених нотаріальних дій, надавши гарантії неможливості несанкціонованого втручання третіх осіб. Крім того, блокчейн дозволить не лише забезпечити надійний захист даних, але й допоможе удосконалити систему міжвідомчої взаємодії нотаріату з іншими органами. Також перед українським законодавством стоїть завдання офіційного закріплення нових цифрових понять, конструкцій, механізмів у чинному правовому полі.

Список бібліографічних посилань:

1. Список складено на основі звіту The Networked Hotbeds of Blockchain, який презентували на World Economic Forum. Автор звіту – Blockchain Research Institute.
2. Notaires du Grand Paris : présentation du tout premier dispositif de Blockchain Notariale. URL:<https://www.affiches-parisiennes.com/notaires-du-grand-paris-presentation-du-tout-premier-dispositif-de-blockchain-notariale10653.html>
3. Давидова І.В. Технологія блокчейн: перспективи розвитку в Україні. Часопис цивілістики. Одеса. 2017. Випуск 26. С. 38-41.

УДК 342.922

Олена Миколаївна ГАЛКІНА,

провідний науковий співробітник науково-дослідної лабораторії з проблем наукового забезпечення правоохоронної діяльності та якості підготовки кадрів Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9095-9463>

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД ВИКОРИСТАННЯ ЗИМОВИХ ШИН У КОНТЕКСТІ ВНЕСЕННЯ ЗМІН ДО ДЕЯКИХ ЗАКОНОДАВЧИХ АКТІВ УКРАЇНИ ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕЧНОСТІ ТРАНСПОРТНИХ ЗАСОБІВ

Одним із основних завдань забезпечення безпеки дорожнього руху в Україні є зменшення кількості аварій, які спричинені відсутністю потрібного виду шин в обумовлені сезони року, у зв'язку з чим законодавцем пропонується зобов'язати водіїв обладнувати транспортні засоби потрібними видами шин у визначені сезони року, а також встановити адміністративну відповідальність за керування транспортним засобом, не обладнаним сезонними шинами [1].

Підвищення рівня безпеки дорожнього руху в усіх секторах, пов'язаних з попередженням дорожніх пригод, а також необхідністю підтримання дорожньої інфраструктури в належному стані є пріоритетним напрямком політики ЄС. Саме у статті 91 Договору про функціонування Європейського Союзу (Офіційний вісник ЄС С 326/02, 26.10.2012) зазначається, що одним із головних напрямків політики Європейського Союзу є підвищення та удосконалення заходів безпеки у сфері транспорту [2].

Водночас потрібно зазначити, що правовідносини щодо регулювання зміни потрібного виду шин в обумовлений час року, які є предметом правового регулювання проекту Закону, в Європейському Союзі регулюються на рівні національного законодавства держав-членів. Так, в Естонії, Фінляндії, Латвії, Литві, Словенії і Швеції та Хорватії перехід на зимові шини є обов'язковим. В інших країнах існують свої особливості регулювання. Та аналізуючи міжнародний досвід щодо використання зимової гуми у європейських країнах, слід звернути увагу не тільки на обов'язковість використання зимових шин, а й на розміри штрафів у цих країнах. Наприклад, в Австрії зимові шини є обов'язковими з 1 листопада по 15 квітня. Також законодавчо закріплений ризик заборони на керування транспортними засобами та високі штрафи у разі недотримання положень (від 35 до 5000 євро). Вантажівки > 3,5 т РММ повинні мати щонайменше на одній осі шини М+S з мінімальною глибиною протектора 6 мм (діагональні) або 5 мм (радіальні). Зимові шини обов'язкові для автобусів (категорії М2, М3) з 1 листопада по 15 березня.

У Німеччині використання зимових шин передбачено в певних ситуаціях у зимових умовах. Транспортні засоби < 3,5 т РММ мають бути оснащені шинами, позначеними альпійським символом (3PMSF) з 1 січня

2018 року на кожній осі. Вантажівки > 3,5 т РММ повинні мати встановлені шини, що позначені альпійським символом (3PMSF) на колесах постійно ведених осей. Це стосується шин, виготовлених з 1 січня 2018 року. Шини M+S, виготовлені до 1 січня 2018 року, приймаються як відповідне зимове обладнання до 30 вересня 2024 року. Не пізніше ніж з 1 липня 2020 року шини, позначені альпійським символом, є обов'язковими також для передніх керованих осей.

Штрафи в Німеччині: 60 євро за невідповідні шини, 80 євро за блокування/порушення руху через невідповідні шини, 100 євро за виклик небезпечної ситуації через невідповідні шини, 120 євро за ДТП через невідповідні шини, плюс 1 пункт у кожному випадку (система штрафних пунктів Flensburg) [3].

На сьогодні середня вартість комплекту зимової гуми в Україні становить 11000-12000 грн. Штраф, який передбачений статтею 121 КУпАП становить двадцять неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (340 грн.). Виходячи із співвідношення вартості зимової гуми та штрафу, передбаченого за порушення правил керування або експлуатації транспортного засобу, правил користування ременями безпеки або мотошоломами правопорушник може за зимовий сезон в середньому 30 разів порушити вказані норми, що є неприпустимим.

Враховуючи європейський досвід та невідповідність штрафу ринковій вартості зимових шин для автомобілів, було б доцільно збільшити розмір штрафу, передбачений частиною першою статті 121 КУпАП, з двадцяти до п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (850 грн.).

Також потребує збільшення розмір штрафу, який на сьогодні передбачений частиною 4 статті 121 КУпАП «повторне протягом року вчинення будь-якого з порушень, передбачених частинами першою - третьою цієї статті, - тягне за собою накладення штрафу в розмірі від п'ятдесяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з позбавленням права керування транспортними засобами на строк від трьох до шести місяців або адміністративний арешт на строк від п'яти до десяти діб». Отже, пропонуємо збільшити розмір штрафу з п'ятдесяти до ста та зі ста до трьохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

На нашу думку, прийняття вищезазначеного законопроекту зі збільшенням розмірів штрафів стане одним із дієвих заходів щодо забезпечення безпеки дорожнього руху, адже в іншому випадку нормативно-правові документи з питань мінімізації дорожньо-транспортних пригод та їх негативних наслідків матимуть декларативний характер, а серед країн європейського регіону наша держава і надалі посідатиме одне з перших місць за кількістю осіб, що гинуть у дорожньо-транспортних випадках та за кількістю загиблих пішоходів на мільйон населення.

Список бібліографічних посилань:

1. Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо безпечності транспортних засобів від 19.01.2023 № 8369 / Верховна Рада України. URL:

<https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/41201> (дата звернення: 07.04.2023).

2. Charter of fundamental rights of the European Union (2012/C 326/02) : Official Journal of the European Union. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:C2012/326/02> (дата звернення: 07.04.2023).

3. Використання зимових шин в Європі. URL: <https://transeu-prod-transinfo-0.s3.amazonaws.com/uploads/2018/01/d7dd0bf2b5773f3c0946c7967f6.pdf> (дата звернення: 07.04.2023).

УДК: 67(4Укр)302

Карина Едуардівна ДЕМЕНКО,

Аспірант 4-го року навчання Навчально-наукового інституту права Сумського державного університету

ОСОБЛИВОСТІ ВАЛЮТНИХ ІНТЕРВЕНЦІЙ ЯК ІНСТРУМЕНТІВ РЕАЛІЗАЦІЇ ВАЛЮТНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ

Валютні відносини, що виникають, змінюються і припиняються на території будь-якої держави, для її розвитку є надзвичайно важливими. З одного боку, для держави, вони дають можливість їй залучати додаткові фінансові ресурси, а з іншого, для пересічних громадян – використовувати додаткові механізми збереження. У зв'язку з цим кожна держава, в тому числі і Україна, намагається на своїй території застосовувати валютне регулювання як найбільш дієвий механізм впорядкування обігу іноземної валюти. Така діяльність держави здійснюється плановірно і системно і об'єктивується у її валютній політиці.

Проведені нами дослідження [2] дають можливість стверджувати, що валютна політика це діяльність відповідно до чинного законодавства держави уповноважених нею органів по реалізації сукупності економічних, правових та організаційних заходів за допомогою визначених інструментів у сфері валютно-фінансових відносин з метою досягнення визначених тактичних та стратегічних цілей загальної економічної політики держави у сфері валютних відносин.

Реалізація валютної політики передбачає використання цілого ряду інструментів які дають можливість уповноваженим органами впливати на валютний ринок та об'єм іноземної валюти на ньому. В своїй сукупності використання цих інструментів об'єктивується у девізній політиці центрального банку, що проводить у формі *валютних інтервенцій*.

Дослідженням валютних інтервенцій як інструменту валютної політики займались в основному представники економічної науки [1, 4, 5, 6, 7]. В сфері юриспруденції ця проблематика практично не висвітлювалась, хоча і робились поодинокі спроби [9,10].

Розкриваючи сутність валютних інтервенцій варто вказати, що за своєю суттю це пряме втручання центрального банку в операції на валютному ринку з метою регулювання курсу національної валюти через операції з купівлі-продажу іноземних валют [3, с. 139]. Це втручання здійснюється шляхом операцій купівлі-продажу валютних цінностей на підставі чинного законодавства і укладених угод. Валютні інтервенції здійснюються з впливу на курс національної грошової одиниці. Цей вплив базується на економічному законі попиту і пропозиції валюти на валютному ринку, що дає можливість уповноваженим органам здійснювати коригування курсу національної валюти.

Так продаж іноземної валюти центральним банком (збільшення пропозиції) здійснюється для підвищення курсу національної валюти і купівля (створення попиту) – для зниження.

Операції купівлі та продажу валюти національними банками, що

позначаються на монетарній базі певної країни, прийнято називати нестерилізованими валютними інтервенціями. Нестерилізовані валютні інтервенції передбачають вплив зміни валютних резервів на зміну грошової маси в країні. Стерилізовані інтервенції супроводжуються проведенням Національним банком нейтралізуючих операцій на відкритому ринку з метою уникнення впливу валютних інтервенцій на грошову масу та пропозицію грошей [8, с. 97-106].

Механізм валютної інтервенції передбачає залучення до відповідних операцій на валютному ринку кола комерційних банків, які виконують роль свого роду первинних дилерів на ринку, поширюючи ефект від валютних інтервенцій центрального банку через власні валютні операції зі своїми клієнтами та з іншими банками на загальну динаміку обмінного курсу [10, с. 242].

Валютні інтервенції можуть здійснюватись уповноваженими органами держави шляхом використання власних валютних резервів; укладання міждержавних своп-угод; продажу цінних паперів в іноземній валюті, а також продажу кредитних позицій країни в СДР [8, с. 99].

Використання валютних інтервенцій як інструменту валютної політики є досить ефективним засобом. Разом з цим слід погодитись з думкою, що їх використання має певні межі, оскільки вони ефективні лише за незначної неврівноваженості платіжних балансів, що характеризується періодичною зміною активного і пасивного сальдо [10, с. 243]. Також варто враховувати те, що валютні резерви держави є обмеженим ресурсом і це вимагає при використанні валютних інтервенцій чергувати операції продажу валюти з купівлею валюти для тримання балансу офіційних валютних резервів.

Головним державним органом який здійснює валютні інтервенції на валютний ринок в Україні є Національний банк України. Ця діяльність регулюється Законами України «Про Національний банк України», «Про банки і банківську діяльність», «Про валюту і валютні операції». Практична реалізація валютних інтервенцій здійснюється Національним банком України в рамках реалізації грошово-кредитної політики держави, що затверджується Радою Національного банку України щорічно та Стратегій валютних інтервенцій Національного банку України, що розробляються та затверджуються Правлінням Національного банку України.

Список бібліографічних посилань:

1. Груй А. Застосування валютних інтервенцій як додаткового інструменту за режиму інфляційного таргетування: приклад України. Вісник Національного банку України. 2016. № 238. С. 41-59. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnbu_2016_238_5.
2. Деменко К. Е. Щодо поняття «валютна політика держави» як фінансово-правової категорії. Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Серія економічна. Серія юридична. Випуск 34. 2022. С. 234-236.
3. Дзюблюк О.В. Валютна політика: підручник. Київ: Знання, 2007. 248 с.

4. Крупка М. І., Жмурко Н. В., Ванькович Д. В. та ін. Валютно-курсова політика України : монографія. Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2012. 365 с.
5. Кучеренко С. А., Шарапов О. Д. Аналіз, оцінювання і моделювання валютно-курсової політики трансформаційної економіки України : монографія; Черкас. нац. ун-т ім. Богдана Хмельницького. Черкаси : ЧНУ, 2013. 232 с.;
6. Лавров Р. В., Садчикова І. В., Середюк І. О. Сучасні тенденції валютного регулювання в Україні. Економіка та держава. 2019. № 8. С. 4–11.
7. Моделювання вільно плаваючих валютних курсів: теоретичні і практичні аспекти : монографія. Київ : УБС НБУ, 2014. 315 с.
8. Моторнюк У.І., Завербний А.С., Маліновська О.Я., Терехух М.І. Валютні інтервенції як інструмент валютної політики: світовий досвід та особливості застосування в Україні. Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення та проблеми розвитку. Vol. 2. № 1. 2020. С. 97-106.
9. Старинський М.В. Економічні методи регулювання валютних праввідносин: поняття та загальна характеристика. Вісник Харківського національного університету імені ВН Каразіна. Серія: Право. 2016. №21. С. 115-119.
10. Старинський М.В. Проблеми та перспективи правового регулювання валютних відносин в Україні: монографія. Суми: Мрія, 2015. 344 с.

Наталія Ігорівна ДУРАВКІНА,

доцент кафедри юридичних дисциплін Сумської філії Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5075-9109>

МОБІНГ: НОВІ ПІДСТАВИ ДЛЯ ЗВІЛЬНЕННЯ ТА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ РОБОТОДАВЦЯ

Боротьбу з мобінгом Україна розпочала, ще 21 грудня 2006 року, ратифікувавши Європейську соціальну хартію, відповідно до якої вона має запроваджувати в національному законодавстві вимогу частини другої статті 26 – право на гідне ставлення на роботі, зокрема, з метою забезпечення ефективного здійснення права всіх працівників на захист їх честі та гідності на роботі. Також, відповідно до цієї хартії, держави зобов'язуються сприяти запобіганню систематичним непорядним або явно негативним та образливим діям щодо окремих працівників на робочому місці або у зв'язку з виконанням роботи і вживати всіх відповідних заходів для захисту працівників від такої поведінки роботодавців.

Правове регулювання відповідальності за цькування на робочому місці наразі здійснюється Кодексом законів про працю та Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запобігання та протидії мобінгу (цькуванню)».

Відповідно до ст. 2-2 Кодексу законів про працю, мобінг (цькування) – систематичні (повторювані) тривалі умисні дії або бездіяльність роботодавця, окремих працівників або групи працівників трудового колективу, які спрямовані на приниження честі та гідності працівника, його ділової репутації, у тому числі з метою набуття, зміни або припинення ним трудових прав та обов'язків, що проявляються у формі психологічного та/або економічного тиску, зокрема із застосуванням засобів електронних комунікацій, створення стосовно працівника напруженої, ворожої, образливої атмосфери, у тому числі такої, що змушує його недооцінювати свою професійну придатність.

Законодавством встановлено форми психологічного та економічного тиску:

– створення стосовно працівника напруженої, ворожої, образливої атмосфери (погрози, висміювання, клеми, зневажливі зауваження, поведінка загрозливого, залякуючого, принизливого характеру та інші способи виведення працівника із психологічної рівноваги);

– безпідставне негативне виокремлення працівника з колективу або його ізоляція (незапрошення на зустрічі і наради, в яких працівник, відповідно до локальних нормативних актів та організаційно-розпорядчих актів має брати участь, перешкоджання виконанню ним своєї трудової функції, недопущення працівника на робоче місце, перенесення робочого місця в непристосовані для цього виду роботи місця);

– нерівність можливостей для навчання та кар'єрного росту;

- нерівна оплата за працю рівної цінності, яка виконується працівниками однакової кваліфікації;
- безпідставне позбавлення працівника частини виплат (премій, бонусів та інших заохочень);
- необґрунтований нерівномірний розподіл роботодавцем навантаження і завдань між працівниками з однаковою кваліфікацією та продуктивністю праці, які виконують рівноцінну роботу.

Також, слід зазначити, що держава гарантує працездатним громадянам, які постійно проживають на території України правовий захист від мобінгу (цькування), дискримінації, упередженого ставлення у сфері праці, захист честі та гідності працівника під час здійснення ним трудової діяльності, а також забезпечення особам, які зазнали таких дій та/або бездіяльності, права на звернення до центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері нагляду та контролю за додержанням законодавства про працю, та до суду щодо визнання таких фактів та їх усунення (без припинення працівником трудової діяльності на період розгляду скарги, провадження у справі), а також відшкодування шкоди, заподіяної внаслідок таких дій та/або бездіяльності, на підставі судового рішення, що набрало законної сили.

Виходячи з цього, якщо працівник вважає, що щодо нього вчиняється мобінг, він має право звернутися зі скаргою до відповідного управління Державної служби України з питань праці та/або з позовом до суду. Слід зауважити, що не вважаються мобінгом вимоги роботодавця щодо належного виконання працівником трудових обов'язків, зміна робочого місця, посади працівника або розміру оплати праці в порядку, встановленому законодавством, колективним або трудовим договором.

Роботодавець, відповідно до частини 2 статті 158 Кодексу законів про працю України, зобов'язаний вживати заходів для забезпечення безпеки і захисту фізичного та психічного здоров'я працівників, здійснювати профілактику ризиків та напруги на робочому місці, проводити інформаційні, навчальні та організаційні заходи щодо запобігання та протидії цькуванню. Необхідно зазначити, що у колективному договорі повинні встановлюватися взаємні зобов'язання сторін щодо регулювання виробничих, трудових, соціально-економічних відносин, зокрема заходи, спрямовані на запобігання, протидію та припинення мобінгуа також заходи щодо відновлення порушених внаслідок цькування прав.

Визначення поняття мобінгу на рівні закону спричинило внесення змін до КЗпП України в частині підстав для звільнення: працівник має право у визначений ним строк розірвати трудовий договір за власним бажанням, якщо роботодавець чинив мобінг стосовно працівника або не вживав заходів щодо його припинення, що підтверджено судовим рішенням, що набрало законної сили.

У такому разі працівнику виплачується вихідна допомога у розмірі, передбаченому колективним договором, але не менше тримісячного середнього заробітку.

Роботодавець також може звільнити працівника з власної ініціативи у випадку вчинення працівником мобінгу, встановленого судовим рішенням, що набрало законної сили.

Крім того, трудовий договір з ініціативи роботодавця може бути розірваний також у випадку вчинення керівником компанії мобінгу незалежно від форм прояву та/або невжиття заходів щодо його припинення, встановленого судовим рішенням, що набрало законної сили.

Як бачимо, у будь-якому випадку, як звільнення з ініціативи працівника, так і з ініціативи роботодавця, повинно передувати встановлення факту мобінгу судовим рішенням.

У разі якщо мобінг призвів до шкоди здоров'я працівника, то це є підставою для відшкодування такому працівнику витрат на лікування, а у разі моральних страждань, втрати нормальних життєвих зв'язків, і вимагає від працівника додаткових зусиль для організації свого життя, то з роботодавця може бути стягнута моральна шкода на користь такого працівника.

Крім цього, відповідно до ст. 173-5 Кодексу України про адміністративні правопорушення вчинення мобінгу працівника тягне за собою накладення штрафу на громадян від п'ятдесяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадські роботи на строк від двадцяти до тридцяти годин і накладення штрафу на фізичних осіб – підприємців, які використовують найману працю, посадових осіб – від ста до двохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадські роботи на строк від тридцяти до сорока годин.

Більше того, цькування вчинене групою осіб або особою, яку протягом року було піддано адміністративному стягненню за таке ж порушення, тягне за собою накладення штрафу на громадян від ста до двохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадські роботи на строк від тридцяти до п'ятдесяти годин і накладення штрафу на фізичних осіб – підприємців, які використовують найману працю, посадових осіб – від двохсот до чотирьохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадські роботи на строк від сорока до шістдесяти годин.

Тож, з огляду на зміни у законодавстві, роботодавцям слід уважно ставитись до психологічного та емоційного стану своїх працівників та у разі виявлення будь-яких ознак тиску невідкладно здійснювати заходи протидії мобінгу на роботі.

Список бібліографічних посилань

1. Кодекс законів про працю України від 10.12.1971 № 322-VIII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08/conv#Text>
2. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 № 8073-X. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>
3. Мобінг – дискримінація чи просто непорозуміння на робочому місці. URL: <https://legalaid.gov.ua/publikatsiyi/mobing-dyskryminacziya-chy-prosto-neporozuminnya-na-robochomu-misczi/>

УДК 349.2

Сергій Станіславович ЛУКАШ,

директор Сумської філії Харківського національного університету внутрішніх справ, заслужений юрист України, доктор юридичних наук, професор

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2957-8052>

ТЕОРЕТИЧНІ ПИТАННЯ ОСОБЛИВОСТІ ДИСЦИПЛІНАРНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ПРАЦІВНИКІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

Забезпечення дисципліни та законності в діяльності поліцейських вимагає високої організації та виховання персоналу в дусі чіткого дотримання вимог законодавчих і підзаконних нормативно-правових актів, яке спрямоване на формування у працівників поліції високих моральних і ділових якостей. Закон України «Про Дисциплінарний статут Національної поліції України» пов'язує дисциплінарну відповідальність з необхідністю ставлення до виконання службових обов'язків та дотримання Правил етичної поведінки [0, с. 82]. Одним із інструментів, за допомогою якого вбачається можливим забезпечити належний рівень дисципліни праці поліцейських, що в свою чергу якісно відобразиться на роботі Національної поліції забезпечувати службову дисципліну. Так, відповідно до ч.2 ст.1 Закону службова дисципліна ґрунтується на створенні необхідних організаційних та соціально-економічних умов для чесного, неупередженого і гідного виконання обов'язків поліцейського, повазі до честі й гідності поліцейського, вихованні сумлінного ставлення до виконання обов'язків поліцейського шляхом зваженого застосування методів відповідно до ч.1 ст.1 Закону – це дотримання поліцейським Конституції і законів України, міжнародних договорів, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України, актів Президента України і Кабінету Міністрів України, наказів Національної поліції України, нормативно-правових актів Міністерства внутрішніх справ України, Присяги поліцейського та наказів керівників [2]. переконання, заохочення та примусу [2].

Національна поліція України є центральним органом виконавчої влади, який служить суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку Поліцейським є громадянин України, який склав Присягу поліцейського, проходить службу на відповідних посадах у поліції і якому присвоєно спеціальне звання поліції. Специфіка виконуваних Національною поліцією завдань обумовлює необхідність забезпечення особливого підходу щодо дисциплінарної відповідальності поліцейських.

Відзначимо, що стаття 19 Закону України «Про Національну поліцію» закріпила, що у разі вчинення протиправних діянь поліцейські несуть кримінальну, адміністративну, цивільно-правову та дисциплінарну відповідальність відповідно до закону. А підстави та порядок притягнення поліцейських до дисциплінарної відповідальності, а також застосування до поліцейських заохочень визначаються Дисциплінарним статутом Національної поліції України, що затверджується законом [3].

Але у науковій літературі сформувалась чимала кількість підходів щодо визначення поняття «дисциплінарна відповідальність». Так, С.М. Прилипко вказує, що «дисциплінарна відповідальність працівників є одним із видів юридичної відповідальності, що встановлена законодавством за протиправну поведінку працівника» [4, с. 342]. К.Ю. Мельник вважає, що дисциплінарна відповідальність — це один із видів юридичної відповідальності, який полягає в обов'язку працівника, який порушив трудову дисципліну, понести покарання, передбачене нормами трудового законодавства. Основною підставою для притягнення до дисциплінарної відповідальності, підкреслює автор, є дисциплінарний проступок [5, с.321]. А.Ю. Подорожній вказує, що мета дисциплінарної відповідальності має два головні аспекти: перший полягає в забезпеченні належної дисципліни праці для подальшого забезпечення ефективного функціонування підприємства (організації, установи тощо), а тому її наявність виступає важливим превентивним заходом вчинення дисциплінарних проступків. Другий аспект полягає у застосуванні до порушника негативних заходів, що, в свою чергу, дозволяє поновлювати порушені трудові (серед іншого і службові) права та уникати негативних наслідків вчинення правопорушення, забезпечувати виховання працівника в дусі дотримання законності і дисципліни праці [6, с. 14–15].

Таким чином, дисциплінарна відповідальність працівників Національної поліції України являє собою визначену в нормах загального та спеціального трудового законодавства міру дисциплінарного впливу, яка може бути застосована по відношенню до поліцейського за вчинення ним дисциплінарного проступку, або іншого проступку, який не передбачено нормами адміністративного, кримінального законодавства, тощо.

Тож, до ключових особливостей дисциплінарної відповідальності працівників Національної поліції слід віднести:

- є інститутом трудового права;
- наявність особливого переліку підстав та умов настання дисциплінарної відповідальності;
- порядок притягнення до дисциплінарної відповідальності регулюється нормами загального та спеціального трудового законодавства, а відтак, його ключовим принципом є єдність та диференціація правового регулювання.

Список бібліографічних посилань:

1. Колеснік Т. В. Регламентация етичної поведінки працівників поліції у сфері забезпечення дисципліни праці. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. 2020. № 2. С. 81–85.

2. Жеребцов, Д. Є. До визначення поняття «дисциплінарна відповідальність поліцейських» / Денис Євгенійович Жеребцов // Право і безпека. 2021. № 2 (81). С. 60-66. DOI: <https://doi.org/10.32631/pb.2021.2.07>.

3. Про Національну поліцію / Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/580-19/conv>.

4. Трудове право : підручник / В. В. Жернаков, С. М. Прилипко, О. М. Ярошенко та ін. ; за ред. В. В. Жернакова. Харків : Право, 2012. 496 с.

5. Мельник К. Ю. Трудове право України : підручник / К Ю Мельник. Харків : Діса плюс, 2014. 480 с.

6. Подорожній А. Ю. Організаційно-правові засади притягнення працівників до дисциплінарної відповідальності : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.05. Харків, 2018. 20 с.

УДК 342 (477)

Олександр Анатолійович МОРГУНОВ,

перший проректор Харківського національного університету внутрішніх справ, полковник поліції, заслужений тренер України, доктор юридичних наук, професор

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2259-3620>

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ У СФЕРІ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ТА СПОРТУ

Акти, які у сукупності становлять підстави правового забезпечення відносин у сферах фізичної культури і спорту, відносяться до джерел різних галузей права. Правове регулювання відносин сфер фізичної культури і спорту охоплює норми цивільного, господарського, трудового галузей права та інших галузей. При цьому у досліджуваних сферах складаються і відносини, які будуються на засадах влади та підпорядкування, передбачають застосування примусу, імперативність методу регулювання та інші, ознаки, не притаманні предметам і методам перерахованих вище галузей права. Такі відносини, наприклад, виникають у зв'язку з порушенням прав спортсменів, при визначенні та впровадженні державної політики у сферах фізичної культури та спорту, при наданні чи зміні дитячо-юнацьким спортивним школам певної категорії тощо. Їх регламентація охоплюється поняттям адміністративно-правового регулювання.

Серед відносин, які виникають в галузях фізичної культури та спорту та входять до предмету адміністративного права, наявні відносини публічного адміністрування. Поняття та механізм адміністративно-правового регулювання публічного адміністрування сфер фізичної культури і спорту відноситься до числа не визначених в законодавстві України, але для вдосконалення відповідної діяльності дане питання потребує вирішення.

З'ясовуючи природу категорії «правове регулювання», Л.О. Макаренко спостерігає її подвійне призначення. З одного боку, - це юридична категорія, що характеризується певними ознаками, які вказують на її самостійний гносеологічний характер. З іншого, - це функціональна категорія, яка отримує свій вираз на практиці як предмет, метод, способи регулювання та сукупність уособлених елементів, які складають механізм дії держави на суспільство [1, с. 35]. З точки зору формування поняття «правове регулювання» розглядатися як специфічна система впливу на суспільно значущі, свідомо-вольові, повторні та стійкі суспільні відносини з метою їх упорядкування, яка реалізується через визначення базових складових зазначених відносин із використанням спеціальних юридичних засобів [2, с. 10]. Правове регулювання визначається специфічним правовим впливом, що здійснюється правом як нормативним, загальнообов'язковим регулятором [3, с. 152].

Отже, адміністративно-правове регулювання публічного адміністрування сфер фізичної культури можна розуміти як сукупність адміністративно-правових норм та інших адміністративно-правових

засобів, що закріплюють, впорядковують, охороняють відносини за участю суб'єктів владних повноважень у вказаних сферах в інтересах людини, суспільства та держави через механізм адміністративно-правового регулювання, який забезпечує втілення адміністративно-правового регулювання у правовій поведінці учасників адміністративних правовідносин на основі сприйняття та наступного відображення у соціально значущій діяльності у формах дотримання та застосування адміністративних норм. до таких відносин, як вважають Н.О.Рибалка та С.М. Балабан, належать: а) відносини між фізичними або юридичними особами, які звернулися до суб'єкта публічної адміністрації з вимогою забезпечити їхні публічні права і свободи, в цьому випадку суб'єкт публічної адміністрації не може діяти владно щодо об'єкта управління, бо є зобов'язальним перед ним; б) відносини між суб'єктом публічної адміністрації та фізичними й юридичними особами, які порушують права і свободи третіх осіб, інтереси громадянського суспільства та держави (тут виникають класичні адміністративно-правові відносини: суб'єкт публічного управління є імперативно владним, а об'єкти зобов'язані виконувати його законні вимоги); в) імперативно владні відносини між вищестоящими та нижчестоящими суб'єктами публічної адміністрації, що ґрунтуються на праві [3, с. 153-154].

Враховуючи викладене, доходимо висновку, що провідне місце у правовому регулюванні сфер фізичної культури і спорту належить нормам адміністративного права, які складають основу публічного адміністрування вказаних сфер, визначаючи статус суб'єктів публічного адміністрування, принципи, підстави, форми і методи їх службової діяльності, пріоритети та шляхи формування державної політики в галузях фізичної культури і спорту, засоби та процедури її впровадження, регулюють контроль та нагляд у вказаних сферах. Також адміністративно-правове регулювання має місце для регламентації відносин у сферах фізичної культури та спорту за участю суб'єктів владних повноважень щодо захисту прав і свобод осіб та їх груп, притягнення до адміністративної відповідальності, запобігання та протидії корупції у вказаних сферах.

Список бібліографічних посилань:

1. Макаренко Л. О. Реалізація права в контексті мети правового регулювання. Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції «Правове регулювання суспільних відносин в умовах демократизації Української держави» (2012 р. м. Київ) / Укладачі: Б. В. Новіков, Т. О. Чепульченко, І. П. Голосніченко, В. Ю. Пряміцин/ К.:НТУУ «КПІ», 2012. 320 с. С.34-36.

2. Ваньчук І. Д. Поняття й сутнісні ознаки правового регулювання суспільних відносин: сучасний погляд. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія : Право. 2015. Вип. 32(1). С. 7-10.

3. Рибалка Н.О., Балабан С.М. Концептуальні засади визначення ефективності адміністративно-правового регулювання: міждисциплінарний підхід. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2014. № 1. с. 147–159

УДК 347.1

Катерина Сергіївна НАУМЕНКО,

заступник директора – начальник відділу навчально-методичної роботи Сумської філії Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7403-0419>

НОТАРІАЛЬНА ФОРМА ЗАХИСТУ ОСОБИСТИХ НЕМАЙНОВИХ ПРАВ ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ, ЩО ЗАБЕЗПЕЧУЮТЬ ЇЇ СОЦІАЛЬНЕ БУТТЯ

Нотаріальна форма захисту є самостійним правовим інститутом, який регулює суспільні відносини, пов'язані із захистом суб'єктивного права особистості без допомоги судових органів. Даний інститут несудового захисту є охоронним, процесуальним інститутом, який має окреме нормативно-правове регулювання. Відтак, нотаріальна форма захисту в системі права – самостійний інститут права, який володіє наступними ознаками: відносна самостійність, специфічність способу правового регулювання, регулюються подібні родинні відносини (захищаються права і свободи людини). В рамках даного інституту існують групи норм, що регулюють окремі способи нотаріального захисту [1, с. 35].

Так, можливість захисту нотаріусом цивільних прав, у тому числі і особистих немайнових прав фізичної особи, що забезпечують її соціальне буття, передбачено статтею 18 Цивільного кодексу України, де сказано, що нотаріус здійснює захист цивільних прав шляхом вчинення виконавчого напису на документі у випадках і в порядку, встановлених законом, на відміну від різноманітних способів захисту цивільних прав у суді.

Закон України «Про нотаріат», зокрема ст. 5, зобов'язує нотаріуса сприяти громадянам, підприємствам, установам і організаціям у здійсненні їх прав і захисті законних інтересів [2]. Оскільки нотаріус діє від імені держави, в науковій літературі пропонується віднести захист цивільних прав нотаріусом до адміністративної форми, пояснюючи це фактом призначення нотаріуса на посаду, а також контролем за виконанням професійних обов'язків нотаріуса органом юстиції, а нотаріальні органи вважати або органами державного управління з адміністративним характером діяльності [3, с. 15], або органами, які є по своїй суті адміністративними, але з особливим статусом [4, с. 21-22].

Органи юстиції, нотаріат, зокрема, є таким інститутом, що не має законодавчо закріплених прав та можливостей на безпосереднє врегулювання та вирішення конфліктів та спорів в частині захисту особистих немайнових прав особи, що забезпечують соціальне буття. Завдання та функції нотаріату починають виконуватися тільки після відповідної ініціативи з боку особи-носія таких прав. Тобто, як зазначає Т.М. Підлубна, нотаріус не працює на правах адміністративного органу, не управляє якою-небудь сферою, а застосовує норми права, як і суд. Правова природа нотаріату не управлінська, а правозастосовча [5, с. 45]. Т.М. Підлубна тільки підтверджує попередньо висловлену нами думку.

Нотаріат не має прямих важелів впливу на управління захистом цивільних прав.

Специфіка розгляду справи нотаріальним органом полягає в тому, що нотаріус не перебуває в особливих відносинах з особами, котрі звертаються за здійсненням нотаріальної дії, і не має ніякої зацікавленості в результаті. При здійсненні захисту цивільних прав нотаріус виступає як приватна особа, яка реалізує надані їй публічно-правові повноваження.

Способами захисту нотаріусом особистих немайнових прав особи, що забезпечують її соціальне буття, є вчинення таких нотаріальних дій:

- 1) засвідчення вірності копій (фотокопій) документів і виписок з них;
- 2) засвідчення справжності підпису на документах;
- 3) засвідчення вірності перекладу документів з однієї мови на іншу.

Також слушним є і те, що нотаріат захищає інтереси, пов'язані з установленням очевидних фактів і обставин, тоді як суд установлює такі факти й обставини, існування яких не є очевидним і вимагає досить великого аналізу доказів. Варто наголосити, що нотаріус під час прийняття та винесення відповідного рішення керується тільки перевіреними, «безспірними» фактами, доказами, які є обґрунтованими. Разом із тим, зазначимо, що при здійсненні нотаріальних дій існують випадки зіткнення інтересів різних громадян і можливі ситуації, близькі до конфліктних. Відтак, застосування нотаріальної форми захисту суб'єктивних прав та інтересів у цивільних правовідносинах має обмежений характер. Специфіка нотаріальної діяльності в частині розгляду справ проявляється у тому, що повноваження нотаріусів обмежені та поширюються на встановлення фактів, що мали місце, на підставі достовірних та несуперечливих документів. Органи нотаріату, на відміну від судових інстанцій, не застосовують змагальної форми процесу, а лише встановлюють юридичні факти, як правило, на основі наданих їм письмових документів [5, с. 47].

Наразі головним обов'язком держави в плані поширення інших форм захисту особистих немайнових прав фізичної особи, що забезпечують її соціальне буття, є проведення роз'яснювальної роботи серед громадян на тему, які права та свободи їм гарантовані та якими шляхами вони можуть бути захищені чи відновлені у разі порушення. Від таких кроків залежатимуть добробут та баланс інтересів та обов'язків в суспільстві.

Список бібліографічних посилань:

1. Желіховська Ю. В. Форми та способи охорони цивільних прав та інтересів нотаріусом. Ю. В. Желіховська. Молодий вчений. 2014. № 4 (07). С. 34–38.
2. Про нотаріат : Закон України від 02.09.1993 № 3425-XII. Відомості Верховної Ради України. 1993. № 39. Ст. 383.
3. Радзієвська Л. К. Нотаріат в Україні Л. К. Радзієвська, С. Г. Пасічник. К. : Юрінком Інтер, 2000. 525 с.
4. Дякович М. М. Нотаріальне право України : навч. посіб. М. М. Дякович. К. : Алерта; КНТ; ЦУЛ, 2009. 686 с.

5. Підлубна Т. М. Нотаріальна форма захисту цивільних прав та інтересів. Т. М. Підлубна. Науковий вісник Чернівецького університету: Правознавство. 2010. Вип. 533. С. 44–48.

УДК 347.73

Марія Юріївна НОВИК,

викладач кафедри юридичних дисциплін Сумської філії Харківського національного університету внутрішніх справ

ORCID: <https://orcid.org/0009-0003-6575-3118>

ЗАКОНОДАВЧІ АСПЕКТИ ШТРАФУ ТА ПЕНІ ЯК ВИДУ ФІНАНСОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОДАТКОВІ ПРАВОПОРУШЕННЯ

Визначення поняття «податкове правопорушення» зазначено у Главі 11 ПКУ, а саме у п. 109.1 ст. 109 ПКУ – податковим правопорушенням є протиправне, винне діяння (діячи бездіяльність) платника податку (в тому числі осіб прирівняних до нього), контролюючих органів та/або їх посадових (службових) осіб, інших суб'єктів у випадках, прямо передбачених цим Кодексом [1].

Д. В. Вінницький та В. С. Белих вважають, що податкове правопорушення – це діяння, тобто вольовий акт людини чи організації в умовах конкретної обстановки, спрямований на досягнення певного негативного результату.

П. М. Годме дещо деталізує увагу на даному понятті, і вказує, що податкове правопорушення є прямим навмисним або ненавмисним порушенням податкового закону, що розкриває сутність поняття через категорію «вини».

Проте серед науковців існує певна спорідненість у визначенні даного поняття, а саме Д. О. Гетманцев, Р. В. Макаручук та Я. С. Толкачов вважають, що склад податкового правопорушення слід розуміти як умови, закріплені в законі, при недотриманні яких у сукупності діяння учасника податкових правовідносин оцінюється як порушення, що тягне за собою санкції.

Фінансова відповідальність, що встановлюється відповідно з іншими законами, контроль за дотриманням покладено на контролюючі органи. Найчастіше реалізується у покладенні на винну особу обов'язку сплати додаткових грошових коштів на користь держави — штрафу чи пені (фінансові санкції).

Поняття «штраф» та «пеня» зазначені у ст. 549 ЦКУ, де вказано, що штрафом є неустойка, що обчислюється у відсотках від суми невиконаного або неналежно виконаного зобов'язання [2]. Відповідно до п. 14.1.156 ст. 14 ПКУ податкове законодавство – це сума коштів, яку платник податків, у тому числі податковий агент, повинен сплатити до відповідного бюджету або на єдиний рахунок як податок або збір на підставі, в порядку та строки, визначені податковим законодавством (у тому числі сума коштів, визначена платником податків у податковому векселі та не сплачена в установленій законом строк), та/або сума коштів, сформована за рахунок податкових пільг, що були використані платником податків за цільовим призначенням чи з порушенням порядку їх надання, встановленим цим Кодексом та/або Митним кодексом України [1].

Відповідно до ст.124 ПКУ розмір штрафу визначається відповідно до прострочення сплати зобов'язання. У статті також зазначено, що якщо платник податків не сплатить узгоджену суму грошового зобов'язання у строки, встановлені ПКУ, то на нього накладається штраф в таких розмірах: при затримці до 30 календарних днів включно, наступних за останнім днем строку сплати суми грошового зобов'язання, - у розмірі 5 відсотків погашеної суми податкового боргу;

при затримці більше 30 календарних днів, наступних за останнім днем строку сплати суми грошового зобов'язання, - у розмірі 10 відсотків погашеної суми податкового боргу [1].

Пеня, як інструмент впливу на платника податків має давню історію та відноситься до одного із найбільш дискусійних питань. Пов'язано це не в останню чергу з неоднозначно-її правової природи, з приводу якої досі ведуться наукові баталії. По-перше, пеня – один із способів забезпечення виконання обов'язку платника податків і зборів. Згідно із другим підходом, пеня є штрафною санкцією, тобто мірою відповідальності за порушення податкового законодавства.

Взагалі, пенею в податковому законодавстві є сума коштів у вигляді відсотків, яка нарахована на суми податкових зобов'язань та/або на суми штрафних (фінансових) санкцій, не сплачених у встановлені законодавством строки, а також нарахована в інших випадках та порядку, передбачених цим Кодексом. Також пеня, це компенсація втрат державного чи місцевого бюджету, державного централізованого позабюджетного фонду в результаті недотримання ними податкових сум у випадку затримки сплати податку.

Отже, можна зробити висновок, що за податковим законодавством поняття «фінансова санкція» рівнозначно поняттю «штраф» та «штрафна санкція». Пеня не визнається санкцією, а відтак не може розглядатися елементом фінансової відповідальності.

Список бібліографічних посилань:

1. Податковий кодекс України: Кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#n2361> (дата звернення: 27.04.2023)

2. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 40-44. Ст. 356.

УДК 349.6

Денис Олександрович ПАВЛОВСЬКИЙ,

здобувач 3-го освітнього рівня «доктор філософії PhD» кафедри органічної хімії та технології органічних речовин Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

ORCID: <https://orcid.org/0009-0002-9043-965X>

ПОВОДЖЕННЯ З ВІДХОДАМИ ПЛАСТМАСИ В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ: ЗАКОНОДАВЧЕ ВРЕГУЛЮВАННЯ

Україна вже другий рік поспіль перебуває в умовах правового режиму воєнного стану після повномасштабного вторгнення РФ. На окупованих та звільнених від ворога територіях утворились мільйони тон відходів внаслідок руйнацій будівель та споруд, об'єктів інфраструктури та іншого рухомого і не рухомого майна мешканців України. Крім цього, щорічно фіксується утворення близько 27 тис. стихійних сміттєзвалищ, що займають площу 0,6 тис. га території [1], де навіть ніколи не проводились бойові дії.

Морфологічний склад таких відходів є надзвичайно широким та вимагає комплексного підходу до їх утилізації. Однією із складових відходів руйнації, які потребують особливої уваги, є відходи пластмаси, неконтрольоване поводження з якими призводить до його потрапляння в навколишнє середовище з подальшим його забрудненням та отруєнням всього живого у т.ч. середовища існування.

Пластмаси не є безпечними, оскільки представляють собою суміш з десятків тисяч хімічних речовин, багато з яких є токсичними. Деякі токсичні хімічні речовини є СОЗ, які заборонені у всьому світі Стокгольмською конвенцією про стійкі органічні забруднювачі, проте все ще присутні в навколишньому середовищі та пластикових відходах, через їх довговічність.

До війни, ситуація у сфері поводження з відходами пластмаси, зокрема у сфері забезпечення збирання, переробки та утилізації відходів, а також введення їх в господарський обіг була і залишається незадовільною! Для прикладу, у 2021 році було перероблено та утилізовано близько 6,1% відходів упаковки, з них: 2% спалено, 4,1% відходів упаковки опинилися в пунктах збору вторинної сировини та на сміттєпереробних лініях не зважаючи на той факт, що після початку пандемії, кількість споживчої упаковки, згідно даних ВООЗ, збільшилась на 30% [1].

Закон України «Про обмеження обігу пластикових пакетів на території України» [2] став першим кроком на шляху створення в Україні сучасної сфери забезпечення і управління відходами пластмаси, зменшення обсягу використання пластикових пакетів, обмеження їх розповсюдження з метою поліпшення стану навколишнього середовища і здоров'я людей за рахунок імплементації сучасних інструментів і виконання міжнародних зобов'язань країни у цій сфері. Наступним кроком став Закон України «Про управління відходами» [3], який

запроваджує сучасні підходи у сфері управління відходами.

На сьогоднішній день, в умовах дії на території України правового режиму воєнного стану відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану» [4] та протягом 90 календарних днів після його припинення чи скасування, питання пластикових відходів постало особливо гостро в контексті активної фази бойових дій, та тих наслідків, до яких вони призводять.

З метою виконання комплексу відновлювальних робіт з ліквідації наслідків збройної агресії РФ та бойових дій Постановою КМУ було затверджено «Порядок поводження з відходами, що утворились у зв'язку з пошкодженням (руйнуванням) будівель та споруд внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій або проведенням робіт з ліквідації їх наслідків» [5]. Даною постановою визначається механізм поводження з відходами, що утворились у зв'язку з пошкодженням (руйнуванням) будівель та споруд, об'єктів незавершеного будівництва та об'єктів благоустрою з метою запобігання та зменшення негативного впливу таких відходів на навколишнє природне середовище та здоров'я людини. Встановлюються вимоги до підрядника (виконавця робіт) з демонтажу, відносно сортування відходів від руйнувань для їх подальшого оброблення (перероблення) та утилізації; організації місць тимчасового зберігання відходів в законний спосіб.

Також встановлюються вимоги та зобов'язання для виконавчих органів відповідних сільських, селищних, міських рад або у випадках, передбачених законодавством, військових адміністрацій щодо повторного використання основних компонентів відходів від руйнувань під час реалізації проектів будівництва (де він є замовником), та сприяти їх використанню іншими замовниками будівництва.

Перелік компонентів відходів від руйнувань та можливі шляхи їх повторного використання у будівництві, промисловості будівельних матеріалів наведено у Додатку 1 до Порядку також включає і пластмаси (частини (уламки) пластмасових труб водопостачання, водовідведення, електропроводки, полімерних погонажних виробів, склопакетів полімерних ущільнювачів тощо), які класифікуються, як вторинна сировина для виробництва полімерної продукції; вторинний матеріально-енергетичний ресурс для цементного виробництва (за винятком полівінілхлориду).

Одним із ключових елементів належного поводження з відходами є їх державний облік з метою забезпечення належної звітності завершених демонтажних робіт на об'єктах; відомостей щодо кількості та видів відходів від руйнувань, що розміщені на місці тимчасового зберігання відходів від руйнувань або іншому об'єкті поводження з відходами, що визначається Порядком виконання робіт з демонтажу об'єктів, пошкоджених або зруйнованих внаслідок надзвичайних ситуацій, воєнних дій або терористичних актів [6].

Державний облік відходів від руйнувань здійснюється на місці їх утворення або на місцях тимчасового зберігання чи інших об'єктах поводження з відходами за формою Додаток 2, затвердженою Порядком поводження з відходами, що утворились у зв'язку з пошкодженням

(руйнуванням) будівель та споруд внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій або проведенням робіт з ліквідації їх наслідків.

Таким чином, в умовах правового режиму воєнного стану в Україні, національним законодавством передбачено комплекс заходів, направлених на зниження техногенного навантаження, зумовленого відходами пластмаси, та забезпечення звітності і контролю з метою забезпечення сучасних підходів до раціонального управління відходами руйнацій. Разом з тим, контролюючі органи та громадськість повинні щоденно контролювати належне виконання норм чинного законодавства, оскільки існуюча система виробництва та використання пластикових товарів, а також поводження з пластиковими відходами, не є сталою та призводить до зростання обсягів цих відходів.

Список бібліографічних посилань:

1. Стан сфери поводження з побутовими відходами в Україні за 2021 рік. URL: <https://www.minregion.gov.ua/napryamki-diyalnosti/zhkh/terretory/stan-sfery-povodzhennya-z-pobutovymy-vidhodamy-v-ukrayini-za-2021-rik/> (дата звернення: 23.04.2023). Назва з екрана.
2. Про обмеження обігу пластикових пакетів на території України: Закон України від 01.06.2021 за № 1489-IX. *Офіційний вісник України*. 2021. № 46 (18.06.2021). Ст. 2811.
3. Про управління відходами: Закон України від 20.06.2022 за № 2320-IX. *Офіційний вісник України*. 2022. № 56 (22.07.2022). Ст. 3270.
4. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 за №389-VIII. *Офіційний вісник України*. 2015. № 46 (19.06.2015). Ст. 1449.
5. Про затвердження Порядку поводження з відходами, що утворились у зв'язку з пошкодженням (руйнуванням) будівель та споруд внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій або проведенням робіт з ліквідації їх наслідків, та внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України: Постанова КМУ від 27.09.2022 р. за №1073. *Офіційний вісник України*. 2022. № 80 (13.10.2022). Ст. 4841.
6. Про затвердження Порядку виконання робіт з демонтажу об'єктів, пошкоджених або зруйнованих внаслідок надзвичайних ситуацій, воєнних дій або терористичних актів: Постанова КМУ від 19.04.2022 р. за № 474. *Офіційний вісник України*. 2022. № 37 (13.05.2022). Ст. 1982.

УДК 342.95

Оксана Володимирівна ПАНАСЮК,

завідувач кафедри юридичних дисциплін Сумської філії Харківського національного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, доцент

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1621-687X>

ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРОСТУПКУ

Правопорушення є неминучим негативним наслідком соціального розвитку суспільства, пов'язаного з ним прогресу чи регресувиробництва та зумовленого цим розлагодження соціального статусу індивіда. Суперечності між потребами і соціальними засобами їх задоволення поряд із розлагодженістю соціального статусу індивіда (освітнього, культурного) обумовлюють посягання на наявний суспільний порядок.

Причини правопорушень – це соціальні явища та біологічні особливості особи, що призводять до протиправної поведінки.

Правової поведінки члена соціуму являє собою протилежність правомірної поведінки. Але, порівнюючи ці два види свідомих дій, треба зауважити, що, на відміну від правомірної, протиправна поведінка є не формою свободи, а формою девіантної поведінки та певного свавілля. Логічним вважається той факт, що протиправна поведінка як вид.

Аналізуючи співвідношення таких правових дефініцій, як адміністративне правопорушення та адміністративний проступок (делікт), треба констатувати, що сьогодні суспільна свідомість відбиває розуміння цих видів протиправної поведінки адекватно сформованому за радянських часів стереотипу. Опитування серед працівників адміністративних підрозділів органів внутрішніх справ та Національної поліції України, які були проведені з цього приводу у 2021–2022 роках, констатують, що майже сто відсотків з них (96,75 % із 1765 опитуваних) вважають ці поняття тотожними та закріпленими в Кодексі України про адміністративні правопорушення.

Між тим на науковому полі з цього приводу і до сьогодні точаться дискусії. Так, В. К. Колпаков вважає, що подолання фактично існуючої науково-теоретичної кризи у зазначеному сегменті адміністративного права має починатися з поглиблення наукового осмислення адміністративного правопорушення і адміністративного проступку як генетично різних правових категорій з подальшим формуванням, по-перше, доктрини адміністративного (управлінського) правопорушення; по-друге, доктрини адміністративного проступку (делікту). [1, с. 225]. У свою чергу, О. І. Остапенко зазначає, що у більшості таких випадків вважається, що адміністративний делікт і деліктність проявляються у протиріччях людини з оточуючим її світом і тими вимогами, які обумовлюють позитивну поведінку особи в суспільстві. Така теза обґрунтовується тим, що основною формою діяльності особи від самого початку її існування є спілкування та взаємодія з оточуючим середовищем і людьми. Взаємодія особи із середовищем, яке оточує, вказує на складність цих відносин, на вплив різноманітних факторів, що обумовлюють

виникнення конкретної життєвої ситуації, в тому числі адміністративно-деліктної [2, с. 26].

Необхідно зазначити, що визначення, яке надане у ст. 9 Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – КУПАП) (адміністративним правопорушенням (проступком) визнається протиправна, винна (умисна або необережна) дія чи бездіяльність, яка посягає на громадський порядок, власність, права і свободи громадян, на встановлений порядок управління і за яку законом передбачено адміністративну відповідальність) [3], констатує той факт, що зазначений нормативно-правовий акт фактично ототожнює поняття «адміністративне правопорушення» і «адміністративний проступок», що є невірним, оскільки адміністративне правопорушення за своєю сутністю є набагато ширшим, ніж адміністративний проступок, тому що включає в себе всі протиправні дії, що мають місце у сфері публічного управління.

Отже, підсумовуючи та узагальнюючи наукові погляди на проблематику, що вивчається, можна зробити висновок про те, що адміністративний проступок є специфічним різновидом адміністративного правопорушення, та підтримати думку А. Т. Комзюка, який зазначає, що адміністративним правопорушенням слід вважати будь-яке порушення норм адміністративного права, тоді як адміністративним проступком є протиправне вчинення діянь, за які законодавством передбачено накладення адміністративного стягнення [4, с. 13].

Список бібліографічних посилань:

1. Колпаков В. К. Деліктний феномен в адміністративному праві України : дис. ... д-ра юрид.наук : 12.00.07. Київ, 2005. 455 с.
2. Остапенко О. І. Адміністративна деліктологія : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Київ, 1997. 42 с.
3. Кодекс України про адміністративні правопорушення: наук.-практ. комент. за заг. ред. А. С. Васильєва. Харків : Одисей, 2000. 1008 с.
4. Адміністративна відповідальність в Україні : навч. посіб. за заг. ред. А. Т. Комзюка. 2-е вид., перероб. і допов. Харків : Ун-т внутр. справ, 2001. 99 с.

УДК 349.2

Артем Юрійович ПОДОРОЖНІЙ,

доцент кафедри правового забезпечення підприємницької діяльності та фінансової безпеки факультету № 6 Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6649-8978>

ОСОБЛИВОСТІ РОЗІРВАННЯ ТРУДОВОГО ДОГОВОРУ ЗА ІНІЦІАТИВОЮ РОБОТОДАВЦЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Повномасштабна війна, яка почалась в Україні 24 лютого 2022 року, значно вплинула на функціонування усіх галузей людського життя. Суттєвих змін зазнала сфера праці, адже в існуючих умовах законодавець був вимушений змінити підхід до регулювання трудових, та тісно пов'язаних із ними правовідносин. Результатом цього стала розробка та прийняття нового Закону України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» від 15 березня 2022 року [1], який був покликаний врегулювати трудові правовідносини у цей складний для всієї держави та суспільства час. Серед особливостей даного нормативного документу стало те, що його нормами було змінено підхід до регулювання порядку укладення, зміни та припинення трудових правовідносин. Зокрема, у даному контексті особливої уваги заслуговує питання розірвання трудового договору за ініціативою роботодавця, адже фактично законодавець розширив права останніх, що досить часто призводить до порушення трудових прав працівників, зокрема щодо реалізації ними права на працю.

Розмірковуючи про особливості розірвання трудового договору за ініціативою роботодавця в умовах воєнного стану, перш за все, варто відзначити, що відповідно до ст. 5 Закону України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану», у період дії воєнного стану допускається звільнення працівника з ініціативи роботодавця у період його тимчасової непрацездатності, а також у період перебування працівника у відпустці (крім відпустки у зв'язку вагітністю та пологами та відпустки для догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку) із зазначенням дати звільнення, яка є першим робочим днем, наступним за днем закінчення тимчасової непрацездатності, зазначеним у документі про тимчасову непрацездатність, або першим робочим днем після закінчення відпустки [1]. При цьому особливу увагу доцільно звернути на те, що таке звільнення відбувається за наявності законних підстав для звільнення працівника з ініціативи роботодавця (ст. ст. 40 та 41 КЗпП України), а не з підстав самої тимчасової непрацездатності або перебування працівника у відпустці [2]. Разом із тим, на нашу думку, наявність відповідної норми значно зужує можливість захисту працівником своїх прав у досудовому порядку, а також може призвести до збільшення кількості трудових спорів, що в свою чергу збільшить навантаження на судову систему, яка, наразі, і так працює в «аварійному» режимі.

Наступною особливістю є зміна переліку підстав звільнення

працівників за ініціативою роботодавця, які були закріплені у ч. 1 ст. 41 КЗпП України. Зокрема, було додано пункт 6 у частину 1 вказаної вище статті, відповідно до якої працівника може бути звільнено у разі неможливості забезпечення працівника роботою, визначеною трудовим договором, у зв'язку із знищенням (відсутністю) виробничих, організаційних та технічних умов, засобів виробництва або майна роботодавця внаслідок бойових дій [3]. Обов'язковою умовою для звільнення за цією підставою має бути обґрунтована неможливість забезпечувати працівника роботою, визначеною трудовим договором та трудовою функцією, яка безпосередньо пов'язана з повним знищенням (відсутністю) виробничих, організаційних та технічних умов, засобів виробництва або майна роботодавця внаслідок бойових дій. Окрім того, законодавцем також гарантується, що звільнення працівника за нормою п. 6 ч. 1 ст. 41 КЗпП України є можливим також у тому, випадку, якщо роботодавець не має можливості перевести працівника на іншу, подібну, роботу.

Не можна також не вказати, що Законом України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» передбачено, що у період дії воєнного стану норми ст. 43 КЗпП України не застосовуються, крім випадків звільнення працівників підприємств, установ або організацій, обраних до профспілкових органів [1]. Тобто у даному випадку, роботодавець фактично звільняється від обов'язку попередньо узгоджувати свої дії з виборним органом первинної профспілкової організації (профспілкового представника). Зазначене, як вбачається, звужує права працівників, а також розширює можливості роботодавця щодо звільнення «небажаних» йому осіб.

Виокремлені нами особливості розірвання трудового договору за ініціативою роботодавця в умовах воєнного стану дають можливість розкрити актуальні проблеми у відповідній сфері суспільних відносин. Зокрема: по-перше, законодавець значно розширив права роботодавців щодо звільнення працівників, що в свою чергу досить часто призводить до порушення прав працівників, зокрема щодо реалізації ними права на працю; по-друге, фактично відбулось звуження повноважень профспілкових органів, адже в умовах воєнного стану згода на звільнення працівника з їх боку не є необхідною.

Список бібліографічних посилань:

1. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану : Закон України від 15.03.2022 № 2136-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20/conv#Text> (дата звернення: 21.03.2023). Назва з екрана.
2. Коментар Мінекономіки до Закону України від 15 березня 2022 р. № 2136-ix «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» URL: <https://me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=7ca63edc-a033-4a4e-a29b-9157cb5a69a2&title=KomentarMinekonomikiDoZakonuUkrainiVid15-Bereznia2022-R-2136-ikhproOrganizatsiiuTrudovikhVidnosinVUmovakhVonnogoStanu> (дата звернення: 21.03.2023). Назва з екрана.

3. Кодекс законів про працю України від 10.12.1971 № 322-VIII
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08/conv#Text> (дата
звернення: 21.03.2023). Назва з екрана.

УДК 351.741:[336-049.5:334.72](477)

Світлана Миколаївна ПОПОВА,

професор кафедри правоохоронної діяльності та поліцієстики Харківського національного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3958-4133>

Максим Андрійович ТЕЛЬНИЙ,

аспірант Харківського національного університету внутрішніх справ

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2970-379X>

ПРАВОВА ПРИРОДА ПРИНЦИПІВ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ ЩОДО ЗАХИСТУ ПРАВ СУБ'ЄКТІВ ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ

В умовах формування правової держави на шляху до європейської інтеграції необхідним є належне функціонування системи правоохоронних органів, первинним елементом якої виступає поліція. Саме силами поліції досягаються суттєві позитивні результати протидії правопорушникам, що полягає не тільки в здійсненні контролю за додержанням правопорядку, а й вжитті превентивних заходів для зниження показників злочинності [1]. У виконанні завдань і функцій, покладених на Національну поліцію України, важлива роль належить такому її напрямку адміністративної діяльності, як захист прав та законних інтересів суб'єктів підприємницької діяльності [2, с. 56].

Перш ніж розглянути правову природу принципів адміністративної діяльності поліції, надамо характеристику головних ознак цього виду діяльності.

Характеризуючи адміністративну діяльність поліції, слід зазначити, що першою важливою ознакою адміністративної діяльності поліції загалом є її державно-владний характер, адже Національна поліція реалізує надані їй повноваження від імені держави як її представник [3, с. 15]. А отже, здійснюючи адміністративну діяльність в сфері захисту прав суб'єктів підприємництва, поліцейські мають право видавати обов'язкові для виконання цими суб'єктами владні приписи, вказівки й розпорядження та застосовувати до них уразі порушення встановлених законом правил і вимог примусові заходи виліву.

Наступною важливою ознакою адміністративної діяльності поліції є її організаційно-розпорядчий характер [4, с. 322]. Організаційна сутність адміністративної діяльності поліції у сфері захисту прав суб'єктів підприємництва полягає у спільній цілеспрямованій, скоординованій діяльності уповноважених осіб органів поліції щодо вирішення завдань у даній сфері, а також функціонування структурних підрозділів поліції і їх взаємодії між собою. У свою чергу розпорядчий характер адміністративної діяльності поліції полягає в тому, що уповноважені особи органів поліції не тільки видають владні розпорядження, а й забезпечують контроль за їх виконанням.

Науковцями визначені й інші важливі ознаки адміністративної

діяльності поліції, зокрема законність, соціальна спрямованість та інші, які слід враховувати під час дослідження сфери захисту прав суб'єктів підприємництва.

Отже, щоб адміністративна діяльність була ефективною та законною, вона повинна відповідати певним принципам, які є тими керівними ідеями та уявленнями, що закладають основу, на якій має базуватися виконання завдань та функцій, покладених на органи поліції. Відповідно, саме принципи визначають зміст і спрямованість діяльності поліції як державного органу в сфері захисту прав суб'єктів підприємництва, так і відіграють важливу роль у реалізації програм соціально-економічного розвитку країни.

Значна кількість загальних і спеціальних принципів функціонування Національної поліції України та їх фрагментарне відображення в адміністративному законодавстві актуалізують оновлення та розширене, комплексне законодавче визначення системи (переліку і змісту) засад і принципів організації та діяльності Національної поліції України, забезпечення їх дотримання та впровадження у практичну поліцейську діяльність [5, с. 63]. Особливістю правової природи принципів є їх обов'язковість, всеохоплююча дія, повсякденне дотримання, виконання та втілення в життя законів і підзаконних актів, які регулюють діяльність суб'єктів підприємництва.

Перелік основних принципів, якими керується поліція у ході реалізації своєї діяльності, представлений у розділі II Закону України «Про Національну поліцію», а саме: 1) верховенства права; 2) дотримання прав і свобод людини; 3) законності; 4) відкритості та прозорості; 5) політичної нейтральності; 6) взаємодії з населенням на засадах партнерства; 7) безперервності [6].

Низка науковців дослідила, що в основу діяльності Національної поліції України покладено забезпечення принципів верховенства права, неупередженості, професійності, гласності, підконтрольності, які реалізують ідею створення української поліції відповідно до європейських стандартів [7, с. 164 – 169].

Таким чином, основою функціонування Національної поліції України щодо захисту прав та законних інтересів суб'єктів підприємництва є обов'язкове дотримання основних принципів адміністративної діяльності. Комплексне практичне втілення в адміністративну діяльність Національної поліції України кожного із принципів сприятиме створенню в Україні сучасної поліції європейського зразка та отриманню вагомих результатів, зокрема у напрямку захисту прав та законних інтересів суб'єктів підприємницької діяльності в Україні.

Список бібліографічних посилань:

1. Аблязов Д.Е., Лисенко О.М. Теоретико-правові основи адміністративної діяльності органів національної поліції України. Юридичний науковий електронний журнал. URL: http://lsei.org.ua/4_2022/52.pdf

2. Попова С.М., Тельний М.А. Роль Національної поліції України у забезпеченні безпеки громадян. Збірник наукових статей «Актуальні питання права та соціально-економічних відносин» до III Міжнародної

науково-практичної конференції, що проводилася в режимі on-line на платформі Zoom. м. Кропивницький: Центральноукраїнський інститут розвитку людини Університету «Україна». 12 листопада 2021 р. 419 с. С. 55 – 60. URL: <http://dspace.kntu.kr.ua/jspui/bitstream/.pdf>

3. Біленчук П.Д., Ярмолюк А. А. Поліція України (Національна поліція). Якою вона має бути? Юридичний вісник України. 2015. № 11 (1028). С. 14 – 12.

4. Адміністративна діяльність Національної поліції: навчальний посібник для підготовки до іспиту. за ред. Кулікова В.А. Київ: «Освіта України», 2016. 230 с.

5. Бурденюк В.М. Засади та принципи діяльності національної поліції України. Право.ua. 2015. № 3. С. 57 – 63.

6. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 №580-VIII . БД «Законодавство України». ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19>.

7. Чирик С.В. Окремі аспекти поняття та сутності принципів адміністративної діяльності патрульної поліції. Вісник Запорізького національного університету. Серія «Юридичні науки». 2015. № 4(1). С. 164 – 169.

УДК 349.22

Ірина Петрівна ПУРІГА,

старший викладач кафедри юридичних дисциплін Сумської філії Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат економічних наук

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5176-9520>

ПРИЗУПИНЕННЯ ДІЇ ТРУДОВОГО ДОГОВОРУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

На сьогодні питання організації трудових відносин в умовах дії режиму воєнного стану є визначальним і вельми актуальним. Зважаючи на встановлення спеціального режиму на території України, важливим є визначення змін у трудовому законодавстві, які відбулися у зв'язку із запровадженням правового режиму воєнного стану, особливостей організації трудових відносин тощо.

15 березня 2022 року було прийнято Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану», який визначає особливості проходження державної служби, служби в органах місцевого самоврядування, особливості трудових відносин працівників установ, організацій і підприємств у країні незалежно від виду діяльності, форми власності та галузевої належності, а також осіб, які працюють за трудовим договором з фізичними особами у період дії режиму воєнного стану, введеного відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану» [1].

Одним із важливих положень Закону України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» є норма щодо призупинення дії трудового договору.

Призупинення дії трудового договору – це тимчасове припинення роботодавцем забезпечення працівника роботою і тимчасове припинення працівником виконання роботи за укладеним трудовим договором у зв'язку з військовою агресією проти України, що виключає можливість сторін трудових відносин виконувати передбачені трудовим договором обов'язки [2].

Варто звернути увагу на те, що призупинення трудового договору є виключно тимчасовим. Як тільки завершиться правовий режим воєнного стану – відновиться дія трудового договору, у зв'язку з чим у роботодавця автоматично відновиться обов'язок із забезпечення своїх працівників роботою та виплатою їм заробітної плати, а у працівників відновиться їх трудова функція.

Призупинення дії трудового договору оформлюється наказом (розпорядженням) роботодавця, у якому, зокрема, зазначається інформація про:

- причини призупинення, у тому числі про неможливість обох сторін виконувати свої обов'язки та спосіб обміну інформацією;
- строк призупинення дії трудового договору;
- кількість, категорії і прізвища, ім'я, по батькові (за наявності), реєстраційний номер облікової картки платника податків або серія та

номер паспорта (для фізичних осіб, які через свої релігійні переконання відмовляються від прийняття реєстраційного номера облікової картки платника податків та повідомили про це відповідний контролюючий орган і мають відмітку у паспорті) відповідних працівників;

- умови відновлення дії трудового договору.

Головна умова для призупинення дії трудового договору – це абсолютна неможливість надання роботодавцем та виконання працівником відповідної роботи. І ці дві умови мають виконуватися одночасно.

Під такою абсолютною неможливістю надати роботу роботодавцем та виконувати її працівником в контексті призупинення дії трудового договору варто розуміти випадки неможливості забезпечувати працівникові умови праці, внаслідок того що:

- необхідні для виконання роботи зазначеним працівником виробничі, організаційні, технічні можливості, засоби виробництва або майно роботодавця знищені в результаті бойових дій;

- їх функціонування з об'єктивних і незалежних від роботодавця причин є неможливим;

- переведення працівника на іншу роботу або залучення його до роботи за дистанційною формою організації праці неможливе у зв'язку з відсутністю на це його згоди, зокрема, з причин переміщення його з території, де ведуться активні бойові дії.

Якщо ж працівник бажає та може виконувати роботу, або роботодавець може надавати роботу, призупиняти дію трудового договору неможливо.

Отже, підбиваючи підсумок, можна сказати, що правовий режим воєнного стану кардинально вплинув на всі сфери життя українців, включно з трудовою діяльністю. Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» став ключовим, що регулює особливості трудових відносин працівників установ, організацій і підприємств у країні незалежно від виду діяльності, форми власності та галузевої належності.

Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо оптимізації трудових відносин» посилив дію Закону «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану», а також сприяв усуненню деяких прогалин у трудовому праві, що виникли у зв'язку із введенням правового режиму воєнного стану в Україні [3].

Ми вважаємо, що саме чітке правове регулювання може забезпечити якісне існування трудових відносин в умовах воєнного стану в Україні, але при цьому варто враховувати сучасні проблеми законодавчого регулювання відносин праці, які є наразі досить поширеними.

Список бібліографічних посилань:

1. Закон України «Про правовий режим воєнного стану» від 12.05.2015 № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>

2. Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» від 15.03.2022 № 2136-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>

3. Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо

оптимізації трудових відносин» від 05.04.2022 № 7251. URL:
<https://zakon.rada.gov.ua>

УДК 341.3

Валерій Васильович СОКУРЕНКО,

ректор Харківського національного університету внутрішніх справ, член-кореспондент Національної академії правових наук України, заслужений юрист України, генерал поліції третього рангу, доктор юридичних наук, професор

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8923-5639>

ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ МІЖНАРОДНОГО ГУМАНІТАРНОГО ПРАВА В ОСВІТНІЙ ПРОЦЕС ХНУВС

Міжнародне гуманітарне право (далі – МГП), яке також називають правом війни, правом збройних конфліктів чи законами збройних конфліктів, є правом, яке регулює ведення війни (*jus in bello*). В Україні діє нормативне визначення МГП, і під ним слід розуміти систему міжнародно визнаних правових норм і принципів, що застосовуються під час збройних конфліктів, встановлюють права та обов'язки суб'єктів міжнародного права щодо заборони чи обмеження використання певних засобів і методів ведення збройної боротьби, забезпечення захисту жертв конфлікту та визначають відповідальність за порушення цих норм [1]. Наведена дефініція враховує також вимоги частин 2; 4 та 5 ст. 2 Закону України «Про оборону України» [2].

МГП включає норми міжнародного права війни, які у разі військового конфлікту чи іншого міжнародного збройного конфлікту спрямовані на захист людей, будівель та інфраструктури, а також навколишнього природного середовища від наслідків воєнних дій, наскільки це можливо. Таким чином, МГП стосується права ведення війни, яке називається *jus in bello* «право під час війни», тоді як термін *jus ad bellum* «право на війну» стосується положень щодо незаконності чи законності міжнародних збройних конфліктів.

Сучасне МГП має дві історичні складові:

1. Гаазьке право, яке в минулому згадувалося як власне право війни.

2. Право Женеві, або власне гуманітарне право.

Ці дві течії отримали свої назви від низки міжнародних конференцій, які склали договори, що стосуються війни та конфліктів, зокрема Гаазькі конвенції 1899 та 1907 років, а також Женевські конвенції, перша з яких була ухвалена в 1863 році. Обидві стосуються *jus in bello*, тобто питання про те, чи є певні практики прийнятними під час збройного конфлікту.

Гаазьке право, або власне закони війни, «визначає права та обов'язки сторін, що воюють, під час проведення операцій і обмежує вибір засобів для заподіяння шкоди». Зокрема, це стосується:

- визначення учасників бойових дій;
- встановлення правил щодо засобів і методів ведення війни;
- розгляду питання військових цілей.

Наведемо для прикладу Гаазькі конвенції. IV Гаазька конвенція про закони та звичаї війни на суходолі та додаток до неї: Положення про закони та звичаї війни на суходолі [3] або IX Гаазька конвенція про

бомбардування морськими силами під час війни [4].

Женевські конвенції є результатом процесу, який відбувався в кілька етапів між 1864 і 1949 роками. Він був зосереджений на захисті цивільних осіб і тих, хто більше не може брати участь у збройному конфлікті. У результаті Другої світової війни всі чотири конвенції були переглянуті на основі попередніх переглядів і деяких Гаазьких конвенцій 1907 року та знову прийняті міжнародною спільнотою у 1949 році. Пізніші конференції додали положення, що забороняють певні методи ведення війни та розглядають питання громадянської війни.

До Женевських конвенцій належать: Про поліпшення долі поранених і хворих у діючих арміях [5]; Про поліпшення долі поранених, хворих та осіб, які зазнали корабельної аварії, зі складу збройних сил на морі [6]; Про поводження з військовополоненими [7]; Про захист цивільного населення під час війни [8].

З прийняттям Додаткових протоколів до Женевських конвенцій 1977 року обидва види права (Гаазьке та Женевське) почали зближуватися, хоча положення, що зосереджуються на гуманності, вже можна було знайти в Гаазькому праві (тобто захист деяких військовополонених і цивільних осіб на окупованих територіях). Додаткові протоколи 1977 року, що стосуються захисту жертв як у міжнародних, так і у внутрішніх конфліктах, включили не лише аспекти як Гаазького, так і Женевського права, а й важливі положення про права людини [9], [10], [11]. Тобто, проаналізувавши наведене законодавство, можна дійти висновку, що в сучасних умовах МГП та Міжнародне право щодо прав людини доповнюють одне одного і певним чином перетинаються.

Для того, щоб не створювати окремий трибунал для кожного конфлікту, у 1998 році було вирішено створити Міжнародний кримінальний суд, у компетенції якого перебувають воєнні злочини, для яких визначено універсальну юрисдикцію [12]. На часі внесення змін до Римського статуту та установа юрисдикції МКС щодо екоциду [12].

Організація вивчення норм МГП майбутніми правоохоронцями є важливим завданням державного рівня, обумовленим зобов'язанням України перед міжнародною спільнотою. Дотримання норм МГП можливе лише за умови наявності у правоохоронців якісних теоретичних знань МГП та практичних навичок щодо їх застосування під час воєнного стану.

Список бібліографічних посилань:

1. Про затвердження Інструкції про порядок виконання норм міжнародного гуманітарного права у Збройних Силах України : Наказ Міністерства оборони України від 23.03.2017 р. за № 164. *Офіційний вісник України*. 2017. № 61 (04.08.2017). Ст. 1886.

2. Про оборону України : Закон України від 06.12.1991 р. за № 1932-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 9 (03.03.92). Ст. 106.

3. IV Конвенція про закони і звичаї війни на суходолі та додаток до неї : Положення про закони і звичаї війни на суходолі від 18.10.1907 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_222#n2 (дата звернення: 21.04.2023). Назва з екрана.

4. IX Гаазька конвенція про бомбардування морськими силами під час війни від 18.10.1907 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_766#Text (дата звернення: 21.04.2023). Назва з екрана.
5. Конвенція про поліпшення долі поранених і хворих у діючих арміях від 12.08.1949 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_151#Text (дата звернення: 21.04.2023). Назва з екрана.
6. Конвенція про поліпшення долі поранених, хворих та осіб, які зазнали корабельної аварії, зі складу збройних сил на морі від 12.08.1949 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_152#Text (дата звернення: 21.04.2023). Назва з екрана.
7. Женевська конвенція про поводження з військовополоненими від 12.08.1949 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_153#Text (дата звернення: 21.04.2023). Назва з екрана.
8. Конвенція про захист цивільного населення під час війни від 12.08.1949 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text (дата звернення: 21.04.2023). Назва з екрана.
9. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12.08.1949 р., що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), від 08.06.1977 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199#Text (дата звернення: 21.04.2023). Назва з екрана.
10. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12.08.1949 р., що стосується захисту жертв збройних конфліктів неміжнародного характеру (Протокол II), від 08.06.1977 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_200#Text (дата звернення: 21.04.2023). Назва з екрана.
11. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12.08.1949 р., що стосується прийняття додаткової відмітної емблеми (Протокол III). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g74#Text (дата звернення: 21.04.2023). Назва з екрана.
12. Римський Статут Міжнародного Кримінального Суду від 17.07.1998 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text (дата звернення: 21.04.2023). Назва з екрана.
13. Шуміло О. М. Перспективи встановлення юрисдикції міжнародного кримінального суду щодо екоциду. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2021. № 5. С. 106–112. http://apnl.dnu.in.ua/5_2021/19.pdf.

УДК 347.731.1

Ірина Ігорівна СЯДРИСТА,

професор кафедри правового забезпечення підприємницької діяльності та фінансової безпеки факультету № 6 Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент
ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-4340-3593>

ПРАВОВЕ СТАНОВИЩЕ ТОВАРНОЇ БІРЖИ: НОВІ ПІДХОДИ

1. Відповідно до Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення залучення інвестицій та запровадження нових фінансових інструментів» [1] від 19 червня 2020 року Закон України «Про товарну біржу» викладено повністю в новій редакції, який визначає правові умови створення та функціонування товарних бірж на території України як організованих товарних ринків. Так, відповідно до ст. 3 нового Закону України «Про товарні біржі» [2] товарна біржа є: а) юридичною особою; б) функціонує у формі акціонерного товариства, товариства з обмеженою відповідальністю або товариства з додатковою відповідальністю; в) провадить професійну діяльність з організації торгівлі продукцією на товарних біржах, професійну діяльність з організації укладання деривативних контрактів на товарних біржах, а також інші види діяльності, передбачені вищевказаним законом.

Виключно на товарній біржі укладаються біржові договори на умовах спот - договори, умови яких передбачають, що фактичне постачання біржового товару заплановано здійснюється в межах найбільшого з таких проміжків часу:

двох робочих днів;

проміжку часу, визначеного звичаєм ділового обороту, зафіксованим правилами товарної біржі.

2. Товарна біржа має спеціальну правосуб'єктність, виходячи з основних положень Цивільного кодексу України [3], Господарського кодексу України [4] та ряду інших нормативно-правових актів. Юридична особа набуває статусу товарної біржі з дня отримання ліцензії на провадження діяльності з організації торгівлі продукцією на товарних біржах та/або ліцензії на провадження діяльності з організації укладання деривативних контрактів на товарних біржах, що видається Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку в порядку, передбаченому Законом України "Про ринки капіталу та організовані товарні ринки" [5].

Юридична особа, яка отримала ліцензію на провадження діяльності з організації торгівлі продукцією на товарних біржах та/або ліцензію на провадження діяльності з організації укладання деривативних контрактів на товарних біржах, є професійним учасником організованих товарних ринків.

Товарна біржа починає функціонувати після реєстрації Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку правил товарної біржі відповідно до чинного законодавства.

Товарна біржа, крім ліцензії на провадження діяльності з організації торгівлі продукцією на товарній біржі, ліцензії на провадження діяльності з організації укладання деривативних контрактів на товарних біржах, має право у порядку, встановленому [Законом України](#) "Про ринки капіталу та організовані товарні ринки", отримати ліцензію (ліцензії) на провадження на ринках капіталу таких видів діяльності:

- 1) клірингова діяльність з визначення зобов'язань;
- 2) діяльність з організації укладання деривативних контрактів на регульованому ринку деривативних контрактів;
- 3) діяльність з організації укладання деривативних контрактів на БТМ деривативних контрактів;
- 4) діяльність з організації укладання деривативних фінансових інструментів на ОТМ деривативних контрактів.

Важливим моментом є те, що товарна біржа не може бути учасником біржових торгів та здійснювати торгівлю біржовими товарами за власний рахунок або за рахунок третіх осіб і бути стороною біржової угоди (біржового договору) щодо купівлі-продажу біржових товарів, що укладається на такій товарній біржі.

Товарна біржа може здійснювати позабіржові операції з біржовим чи іншим товаром у випадках, передбачених чинним законодавством.

3. Заслугує на увагу, що вперше відповідно до ст. 4 Закону України «Про товарні біржі» закріплені положення, що товарна біржа здійснює підприємницьку діяльність, має на меті одержання прибутку та провадить свою діяльність відповідно до законодавства України з урахуванням особливостей, визначених цим законом.

Розмір початкового капіталу товарної біржі повинен відповідати вимогам щодо його розрахунку, встановленим [статтею 70](#) Закону України "Про ринки капіталу та організовані товарні ринки", та вимогам щодо його розміру, встановленим Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку, та його мінімальний розмір не може бути меншим ніж 20 мільйонів гривень.

4. Товарна біржа є суб'єктом цивільного права, юридичною особою, наділеною цивільною правосуб'єктністю, підприємницьким товариством, господарським товариством, суб'єктом господарювання зі всіма витікаючими ознаками.

Можна повністю погодитися з думкою Суц О.П., що розвиток біржової діяльності в Україні залежить від рівня її правового регулювання та наукового осмислення проблемних аспектів діяльності суб'єктів біржових правовідносин [6, с. 108] та твердо констатувати, що Закон України «Про товарні біржі» на сьогоднішній момент відповідає вимогам правового регулювання сучасного товарного ринку з врахуванням світових практик. Проблемою залишається те, що малодослідженими залишаються питання правового регулювання біржової діяльності та біржових правовідносин науковцями, зокрема, при дослідженні правового становища товарної біржі, біржових угод, а також щодо значимості та ролі біржових процесів та біржового ринку для економічного розвитку держави.

Список бібліографічних посилань:

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення залучення інвестицій та запровадження нових фінансових інструментів: Закон України від 19.06.2020 № 738-IX. *Голос України*. 2020. 15 серпня (№№ 145-146)
2. Про товарні біржі: Закон України від 10.12.1992 № 1956-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 10. Ст.139.
3. Цивільний кодекс України: закон України від 16.01.2003 № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. №№ 40-44, Ст.356.
4. Господарський кодекс України: закон України від 16.01.2003 № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. №№ 18-22, Ст.144.
5. Про ринки капіталу та організовані товарні ринки: Закон України від 23.02.2006 № 3480-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2006. № 31. Ст. 268
6. Суц О.П. Правова природа біржових правовідносин. Юридичний науковий електронний журнал. 2021. № 8. С.108-111. URL: http://www.lsej.org.ua/8_2021/26.pdf

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА І ПРОЦЕСУ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ РОЗВИТКУ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ

УДК 343.9

Юрій Миколайович КАНІБЕР,

доцент кафедри кримінального права та кримінології факультету № 6 Харківського національного університету внутрішніх справ кандидат юридичних наук, доцент

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2648-7067>

ІНТЕГРАЦІЯ КРИМІНОЛОГІЧНОГО ТА КРИМІНАЛЬНОГО АНАЛІЗУ

Аналіз різноманітних аспектів та в цілому стану злочинності, а також аналіз ефективності діяльності правоохоронної системи та судової влади завжди залишався важливим елементом пізнавальної функції кримінологічної діяльності та управління правоохоронною діяльністю. Останнім часом в середовищі кримінологів та спеціалістів з оперативно-розшукової діяльності спостерігаються процеси інтегрування та намагання досягнути певної синергії основних інструментів аналізу злочинності і злочинів – кримінологічного аналізу та кримінального аналізу. Така тенденція викликає необхідність звернути увагу наукової спільноти на співвідношення ознак цих видів аналізу, окреслити вектори їх співпадання та особливостей розмежування.

1. Кримінологічний аналіз злочинності – дослідницька процедура, що полягає у виявленні, збиранні, описанні, поясненні, оцінці кримінологічної інформації щодо стану та інших показників злочинності, а також процесів і явищ, що її детермінують та впливають на формування і реалізацію кримінально-правової та кримінологічної політики.

Продуктом (результатом) кримінологічного аналізу є кримінологічна характеристика об'єкта аналізу. Кримінологічна характеристика – це узагальнена наукова інформація про об'єкт дослідження, яка викладена за певним алгоритмом. До предметів кримінологічного аналізу традиційно відноситься: кількісно-якісні показники кримінальної правопорушності (злочинності); статистика та якості окремих її видів; детермінанти кримінальних правопорушень та фонів по відношенню до них явища; особа злочинця; механізм кримінальної поведінки, віктимність; латентність тощо. Ця послідовність, починаючи з визначення предмету, може бути застосована щодо аналізу та отримання кримінологічної характеристики будь-якого феномену, що став предметом кримінологічного інтересу, тобто потрапив у сферу превенції кримінальних правопорушень. Таким чином, вид кримінологічного аналізу залежить від конкретної групи досліджуваних об'єктів і мети аналізу. Проте кримінологічний аналіз конкретного кримінального правопорушення зазвичай використовується як приклад типового або найбільш показового в темі аналізу в підсумковому матеріалі дослідження. Кримінологічний аналіз має переважно

теоретичне спрямування на отримання певних кримінологічних характеристик, які будуть використані переважно ретроспективно з метою отримання об'єктивної інформації про минулі події і формування пропозицій до зміни превентивної практики, прогнозів і управлінських рішень на рівні територіальних громад, регіонів, держави, правоохоронними органами, судовою владою, прокуратурою, органами публічного управління. До практичних видів кримінологічного аналізу можливо віднести, наприклад, експертні висновки на проекти законів, аналітичні доповіді про стан злочинності, про результати діяльності суб'єктів превенції кримінальних правопорушень та протидії кримінальним правопорушенням тощо. Займаються проведеннями кримінологічного аналізу правники-практики або науковці, що мають кримінологічну підготовку, відповідно до службових обов'язків або відповідно до планів наукових досліджень з використанням напрацьованих методик. Кримінологічний аналіз злочинності при цьому виступає як традиційний вид реалізації інформаційно-аналітичного забезпечення антикримінальної діяльності різних інституцій.

2. Кримінальний аналіз є діяльністю співробітників правоохоронних органів з використання інтелектуального програмного забезпечення та системного підходу щодо збору відповідної інформації, аналітичного вивчення певних характеристик, тенденцій з метою встановлення взаємозв'язків між фактами, подіями, явищами, суб'єктами та об'єктами, оптимізації управління правоохоронними органами на державному, територіальному рівні та під час виконання конкретних завдань протидії злочинності. Це специфічний вид інформаційно-аналітичної діяльності, спрямований на встановлення та передбачення взаємозв'язків між даними про злочинну діяльність та іншими даними, їх оцінювання, інтерпретація та прогнозування розвитку досліджуваних подій з метою їх використання під час досудового розслідування та здійснення оперативно-розшукової діяльності, а також для розроблення тактичних і стратегічних заходів із протидії злочинності [1, с. 16].

Систему кримінального аналізу в правоохоронних органах можна розділити на два основні напрями: аналіз злочинності, її причин і умов, її супутніх, особи тих, хто скоює злочини, а також методів контролю за злочинністю та боротьби з нею (включаючи поняття боротьби зі злочинністю та її попередження); аналіз злочинів, їх відображення в джерелах інформації, діяльність з розкриття, розслідування та попередження всіх видів злочинів і розробки на цій основі найбільш ефективних методів і засобів розкриття злочинів. Цим напрямом відповідають три види кримінального аналізу: стратегічний (злочинності), тактичний і операційний (злочинів). Саме на стратегічному рівні кримінальний аналіз за змістом, завданнями, відображенням результатів та їх використанням співпадає з кримінологічним аналізом. Основні елементи кримінологічного аналізу присутні певним чином і в операційному та тактичному кримінальному аналізі. Проте останні мають суттєву особливість за такими відмінностями як поточність, практичні цілі, методики та інструментарій проведення, прив'язка до конкретики проявів злочинності і завдань

правоохоронної діяльності, службово узгоджений порядок проведення, використання результатів аналізу у формалізованому вигляді переважно спеціалістами з оперативно-розшукової діяльності.

Список бібліографічних посилань:

1. Федчак І. А. Основи кримінального аналізу : навчальний посібник. Львів : ЛДУВС, 2021. 288 с.

УДК 343.132.2

Віктор Миколайович КИСЕЛЬОВ,

старший викладач кафедри юридичних дисциплін Сумської філії Харківського національного університету внутрішніх справ

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0168-8268>

ДОКТРИНА «ПЛОДІВ ОТРУЙНОГО ДЕРЕВА» ТА ЇЇ ЗАСТОСУВАННЯ У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ

Питання взаємодії держави (зокрема судових і правоохоронних органів) та особи посідають центральне місце у кримінальній процесуальній доктрині, оскільки тип і характер такої взаємодії формують модель кримінального процесу та визначають, в якій цивілізаційній системі координат перебуває національна правова система. Нормативне закріплення у ч.5 ст.9 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) положення про те, що кримінальне процесуальне законодавство України застосовується з урахуванням практики Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) істотно підвищило інтерес до тих концепцій та доктрин, які були вироблені прецедентною практикою ЄСПЛ щодо зобов'язань держави у сфері прав людини, в основі яких закладено механізм реалізації тих прав, які визначені та гарантовані Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 р. та у Протоколах до неї. Серед них важливе місце посідає доктрина «плодів отруйного дерева» (Fruit of the poisonous tree).

Доктрина «плодів отруйного дерева» з'явилася у США та по суті є такою, що розширює правило виключення, за яким доказ є недопустимим в суді, якщо він був отриманий завдяки доказам, отриманим незаконним шляхом. Тобто, питання полягає в тому, чи допустимими є в суді докази, які були похідними від незаконних доказів. Як впливає з метафори, якщо доказове «дерево» є отруєним, то те ж саме стосується і його «плода».

Зазначена доктрина була заснована в 1920 р. рішенням у справі Сільверторн Ламбер Ко. проти Сполучених Штатів ([Silverthorne Lumber Co. v. United States](#)). Натомість фраза «плід отруйного дерева» була вперше була застосована суддею професором Феліксом Франкфуртером в його рішенні 1939 р. по справі Нардон проти Сполучених Штатів ([Nardone v. United States](#)). Іноді використовується також фраза: «плід отруєного дерева» [1].

Практикою ЄСПЛ доктрина «плодів отруйного дерева» сформульована рішеннями у справах «Гефген проти Німеччини», «Тейксейра де Кастро проти Португалії», «Шабельник проти України», «Балицький проти України», «Нечипорук і Йонкало проти України», «Яременко проти України».

Відповідно до цієї доктрини, якщо джерело доказів є неналежним, то всі докази, отримані з його допомогою, будуть такими ж («Гефген проти Німеччини»). Недопустимими є докази, здобуті із суттєвим порушенням прав та свобод людини. На думку ЄСПЛ, оцінка допустимості повинна

надаватись всьому ланцюжку доказів, що базуються один за іншим, а не кожного окремого доказу автономно [2].

У рішенні по справі «Нечипорук і Йонкало проти України» Європейський суд з прав людини зазначив, що докази, отримані в кримінальному провадженні з порушенням встановленого порядку, призводять до його несправедливості в цілому, незалежно від доказової сили таких доказів і від того, чи мало їх використання вирішальне значення для засудження обвинуваченого судом.

У рішеннях у справах «Балицький проти України», «Тейксейра де Кастро проти Португалії», «Шабельник проти України» ЄСПЛ застосував різновид доктрини «плодів отруйного дерева», яка полягає в тому, що визнаються недопустимими не лише докази, безпосередньо отримані з порушеннями, а також докази, яких не були б отримано, якби не було отримано перших. Таким чином, допустимі самі по собі докази, отримані за допомогою відомостей, джерелом яких є недопустимі докази, стають недопустимими [2].

Проте, у Західній континентальній Європі не всі країни дотримуються такого категоричного підходу. Так, наприклад, в Німеччині суди схильні визнавати докази, отримані в результаті незаконного обшуку, а також докази, отримані в результаті розслідування, заснованого на доказах, отриманих незаконним шляхом.

ЄСПЛ виходить з того, що при недопустимості одного доказу в єдиному ланцюжку суд повинен вирішити питання про справедливість судового розгляду в цілому. Тобто якщо процес по даній справі в цілому і загалом справедливий, то й отримані у незаконний спосіб докази можуть бути прийнятними. Слід зазначити, що доктриною «плодів отруйного дерева» передбачено чотири основні винятки, які дозволяють використання доказів, отриманих із порушенням закону, якщо вони не обумовлюють загальну несправедливість судового провадження. До таких винятків прийнято відносити такі випадки:

1) «неминуче виявлення» – застосовується у тому випадку, якщо первинне джерело доказів було отримано у незаконний спосіб, водночас, такий доказ та похідні від нього докази приймаються до розгляду, якщо обвинувачення зможе довести, що оспорювана інформація «неминуче була б отримана законними методами»;

2) «очищена пляма» («очищення від бруду») – застосовується у випадку, якщо стався розрив причинно-наслідкового ланцюга, що веде від незаконних методів розслідування до засудження заявника, а також у випадку застосування компенсаторних процесуальних механізмів захисту порушених прав;

3) «незалежне джерело» – застосовується до доказів, спочатку виявлених під час або в результаті незаконних процесуальних дій, але пізніше отриманих з інших джерел, незалежних від дій, пов'язаних із порушенням закону;

4) «нешкідлива помилка» – застосовується, якщо допущені процесуальні порушення при збиранні чи дослідженні доказів не впливають на загальну справедливість судового провадження [3].

У національній правозастосовній практиці кримінального

судочинства останнім часом досить активно застосовуються положення доктрини «плодів отруйного дерева». При цьому незважаючи на те, що вона фактично «народжена» судовою практикою, а не волею законодавця, у подальшому вона була імплементована у відповідні процесуальні закони з метою належного правового регулювання. Зокрема, положення теорії «плодів отруйного дерева» закріплено у ч. 1 ст. 87 КПК України, де зазначено, що недопустимими є докази, отримані внаслідок істотного порушення прав та свобод людини, гарантованих Конституцією та законами України, міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також будь-які інші докази, здобуті завдяки інформації, отриманій внаслідок істотного порушення прав та свобод людини. Разом з тим в Україні доктрина «плодів отруйного дерева» набула широкого застосування у практиці Верховного Суду [1].

Таким чином, доктрина «плодів отруйного дерева» є доктриною, яка запобігає легалізації факту порушення законодавства, прихованого за іншими допустимими, належними, достовірними доказами, які були отримані внаслідок такого порушення. Застосування доктрини «плодів отруєного дерева» вимагає здійснення логічних операцій щодо встановлення джерела походження інформації, завдяки якій здобуто кожен доказ, яким обґрунтовується судове рішення. Для доктрини важливо визнання чи невизнання доказу допустимим. Наслідком визнання доказу недопустимим може бути визнання недопустимими усього ланцюга доказів, що у свою чергу є гарантією того, що доцільність не стане перемагати над законністю, та не призведе до слідчої чи судової помилки і буде призводити не до легалізації порушень закону, а до вдосконалення у майбутньому роботи сторони обвинувачення.

Список бібліографічних посилань:

1. Дроздов О., Дроздова О., Шульгін С. Доктрина плодів отруєного дерева: міжнародний історичний екскурс та національні реалії. *Закон і бізнес*. 2020. № 13. URL : <https://zib.com.ua/ua/142094.html>.
2. Студенников С. Як ККС ВС застосовує доктрину ЄСПЛ «плід отруйного дерева». *Судово-юридична газета*. 2019. 21 жовтня. URL : <https://sud.ua/ru/news/publication/152870-yak-kks-vs-zastosovuye-doktrinu-yespl-plid-otruynogo-dereva>.
3. Яновська О. Г. Доктрина заборони використання «плодів отруєного дерева» та винятки з неї: судова практика Великої Палати Верховного Суду в кримінальних провадженнях. *Судово-юридична газета*. 2020. 30 листопада. URL : <https://sud.ua/ru/news/blog/186447-doktrina-zaboroni-vikoristannya-plodiv-otruynogo-dereva-ta-vinyatki-z-neyi-sudova-praktika-velikoyi-palati-verkhovnogo-sudu-v-kriminalnikh-provadhennyakh>

УДК 343.228

Марина Олександрівна КОЛЕСНИК,

старший викладач кафедри юридичних дисциплін Сумської філії Харківського національного університету внутрішніх справ

ORCID : <http://orcid.org/0000-0002-2318-2973>

ЗАХИСТ ВІТЧИЗНИ, НЕЗАЛЕЖНОСТІ ТА ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ЦІЛІСНОСТІ УКРАЇНИ ЯК ОБСТАВИНА, ЩО ВИКЛЮЧАЄ КРИМІНАЛЬНУ ПРОТИПРАВНІСТЬ ДІЯННЯ, – ПРАВО ЧИ ОБОВ'ЯЗОК

Широкомасштабне вторгнення російської федерації на територію України обумовило необхідність закріплення на законодавчому рівні значної кількості неврегульованих до 24 лютого 2022 року питань, зокрема питання кримінально-правових відносин щодо захисту Вітчизни від агресії інших країн і пов'язаного з ним питання забезпечення участі цивільних осіб у захисті України як результат прагнення цивільних осіб до активної участі в національному спротиві.

Стислі терміни, у які законодавець намагався вирішити різні актуальні кримінально-правові проблеми через прийняття відповідних нормативно-правових актів, призвели до низки суперечностей, неточностей, недоліків, що можуть вплинути на ефективність застосування правових норм.

Так, 03.03.2022 р. був прийнятий Закон України «Про забезпечення участі цивільних осіб у захисті України», який набрав чинності 07.03.2022 р. Відповідно до ст. 1 цього Закону «У період дії воєнного стану громадяни України, а також іноземці та особи без громадянства, які на законних підставах перебувають на території України (далі – цивільні особи), можуть брати участь у відсічі та стримуванні збройної агресії Російської Федерації та/або інших держав, у тому числі отримати вогнепальну зброю і боєприпаси до неї відповідно до порядку та вимог, встановлених Міністерством внутрішніх справ України» [5].

Незабаром, 15.03.2022 р., був прийнятий Закон України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо визначення обставин, що виключають кримінальну протиправність діяння та забезпечують бойовий імунітет в умовах дії воєнного стану», оскільки законодавець вирішив, що попередній закон повною мірою не врегулював відносини, які склалися в частині обставин, які виключають кримінальну протиправність діяння в умовах воєнного стану [6, с. 26]. Останнім Законом до КК України було включено ст. 43⁻¹ «Виконання обов'язку щодо захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України» [4].

Відповідно до ч.1 ст. 43⁻¹ КК України не є кримінальним правопорушенням діяння (дія або бездіяльність), вчинене в умовах воєнного стану або в період збройного конфлікту та спрямоване на відсіч та стримування збройної агресії Російської Федерації або агресії іншої країни, якщо це заподіяло шкоду життю або здоров'ю особи, яка здійснює таку агресію, або заподіяло шкоду правоохоронюваним інтересам, за відсутності ознак катування чи застосування засобів ведення війни,

заборонених міжнародним правом, інших порушень законів та звичаїв війни, що передбачені міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України [1].

Частина 2 ст. 43⁻¹ КК встановлює, що кожна особа *має право* на захист Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України незалежно від можливості уникнення зіткнення, заподіяння шкоди або звернення за допомогою до інших осіб чи органів державної влади, Збройних Сил України. Однак у частині 4 ст. 43⁻¹ КК України згадується обов'язок щодо захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України «Не вважається виконанням *обов'язку* щодо захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України...» [1].

Таким чином, у ст. 43⁻¹ КК України захист Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України розглядається і як право особи, і як її обов'язок. Потому виникає питання – це право чи обов'язок?

Якщо мова йде про громадян України, то це є обов'язком особи, який може бути реалізований через службу в Збройних силах України, правоохоронних органах, територіальній обороні. Якщо громадянин України не перебуває на службі у відповідних підрозділах і самостійно знищує агресора, то це його право. Якщо іноземець чи особа без громадянства вирішила захищати Україну, то це його однозначно право, а не обов'язок [2, с. 322].

Зазначені положення вказують на дискусійний зміст назви даної статті Кримінального кодексу України, яка вказує тільки на обов'язок відповідних осіб щодо захисту Вітчизни.

Водночас, від відповіді на питання про те, обов'язком чи правом особи є здійснення правомірних діянь, передбачених цією статтею, буде залежати відповідь на питання про правові наслідки нездійснення цих діянь. Бо якщо це обов'язок, то його невиконання має тягнути юридичну відповідальність, а якщо право – то його нездійснення не може мати такого наслідку [3, с. 4].

Здійснивши аналіз юридичної конструкції обставини, передбаченої ст. 43⁻¹ КК України, слід вважати, що вона є суб'єктивним (і абсолютним) правом цивільної особи, і саме з такої позиції необхідно виходити при тлумаченні змісту даної кримінально-правової норми.

Відтак, окреслені моменти потребують уточнення та роз'яснення, а назва та зміст статті – удосконалення та подальшої редакції, зважаючи на низку й інших спірних і неоднозначних її положень.

Список бібліографічних посилань:

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>

2. Кузнецов В. В., Сийплові М. В. Кримінально-правова характеристика виконання обов'язку щодо захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України. *Юридичний науковий електронний журнал*. Запорізький національний університет. 2022. № 4. Запоріжжя : 2022. С. 320-325. URL : <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/40909/1/Крим.-правова%20хар-ка%20вик-ння%20обов.%20щодо%20зах-ту%20Вітчизни.pdf>.

3. Пономаренко Ю. А. Новелізація положень КК щодо обставин, які виключають кримінальне правопорушення, в умовах воєнного стану. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2022. № 1 (17). С. 1-23. URL : <file:///C:/Users/User/Downloads/256785-Текст%20статті-601700-1-10-20220712.pdf>.

4. Про внесення змін до Кримінального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо визначення обставин, що виключають кримінальну протиправність діяння та забезпечують бойовий імунітет в умовах дії воєнного стану : Закон України від 15.03.2022 № 2124-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2124-20#Text>.

5. Про забезпечення участі цивільних осіб у захисті : України Закон України від 03.03.2022 № 2114-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2114-20#Text>.

6. Шармар О.М. Виконання обов'язку щодо захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України як обставина, що виключає кримінальну протиправність діяння. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2022. № 1 (17). С. 24-35. URL : [file:///C:/Users/User/Downloads/257792-Текст%20статті-601373-1-10-20220711%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/User/Downloads/257792-Текст%20статті-601373-1-10-20220711%20(1).pdf).

УДК 347

Олександра Олегівна КОЛОБИЛІНА,

ТОВ «ЙЕ Енергія»

ORCID: <https://orcid.org/0009-0007-5013-5105>

ВИЗНАЧЕННЯ ПЕРІОДУ ПЕРЕБУВАННЯ ОСОБИ ПІД СЛІДСТВОМ І СУДОМ ДЛЯ ВІДШКОДУВАННЯ МОРАЛЬНОЇ ШКОДИ

Проблематика відшкодування моральної шкоди внаслідок незаконного притягнення особи до кримінальної відповідальності існує вже багато років.

Мета дослідження – визначення періоду перебування особи під слідством і судом задля відшкодування моральної шкоди та порядку реалізації такого права.

Згідно зі ст.ст. 56, 62 Конституції України кожен громадянин України має право на відшкодування за рахунок держави моральної шкоди, завданої незаконними рішеннями органів державної влади, їх посадових і службових осіб при здійсненні ними своїх повноважень. Особа вважається невинуватою у вчиненні злочину, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду. У разі скасування вироку суду як неправосудного держава відшкодовує матеріальну і моральну шкоду, завдану безпідставним засудженням [1].

Загальні підстави відповідальності за завдану моральну шкоду передбачені нормами ст.1167 ЦК України.

Спеціальні підстави відповідальності за шкоду, завдану органами дізнання, досудового розслідування, прокуратури або суду, визначені ст.1176 ЦК України. Ці підстави характеризуються особливостями суб'єктного складу заподіювачів шкоди та особливим способом заподіяння шкоди. Сукупність цих умов і є підставою покладення відповідальності за завдану шкоду саме на державу.

Шкода, завдана незаконними рішеннями органів досудового розслідування, прокуратури або суду, відшкодовується державою лише у випадках вчинення незаконних дій, вичерпний перелік яких охоплюється ч.1 ст.1176 ЦК України, а саме: у випадку незаконного засудження, незаконного притягнення до кримінальної відповідальності тощо [2].

Шкода, завдана особі внаслідок незаконного засудження, незаконного повідомлення про підозру у вчиненні кримінального правопорушення, незаконного взяття і тримання під вартою та інших процесуальних дій, що обмежують права громадян, підлягає відшкодуванню на підставі Закону України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду» від 01.12.1994 № 266/94-ВР.

Пунктом 1 статті 2 цього Закону встановлено, що право на відшкодування шкоди виникає, зокрема, у випадку постановлення виправдувального вироку суду. Поряд з іншим громадянину відшкодовується й моральна шкода [4].

Статтею 23 ЦК України визначено право особи на відшкодування

моральної шкоди, завданої внаслідок порушення її прав та законних інтересів, яка полягає, зокрема, у фізичному болю та стражданнях; у душевних стражданнях, яких особа зазнала у зв'язку з протиправною поведінкою; у душевних стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку із знищенням чи пошкодженням її майна; у приниженні честі та гідності фізичної особи, а також ділової репутації фізичної особи [2].

Відповідно до пунктів 10, 14, 24 ч. 1 ст. 3 КПК України кримінальне провадження – досудове розслідування і судове провадження, процесуальні дії у зв'язку із вчиненням діяння, передбаченого КК України; притягнення до кримінальної відповідальності – стадія кримінального провадження, яка починається з моменту повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального правопорушення; судове провадження – кримінальне провадження у суді першої інстанції, провадження з перегляду судових рішень в апеляційному, касаційному порядку, а також за нововиявленими або виключними обставинами.

Відповідно до ч. 1 ст. 43 КПК України виправданим у кримінальному провадженні є обвинувачений, виправдувальний вирок суду щодо якого набрав законної сили [3].

Водночас наразі у судовій практиці відсутня однозначна позиція щодо визначення строку закінчення кримінального переслідування особи та встановлення періоду, за який підлягає відшкодуванню моральна шкода.

З аналізу низки судових рішень вбачається, що виправданою у кримінальному процесі є особа, виправдувальний вирок щодо якої набрав законної сили за наслідками кримінального провадження, яке складається зі стадій досудового розслідування і судового провадження, що включає в тому числі перегляд справи в касаційному порядку. Таке твердження ґрунтується зокрема на твердженнях, що навіть після набрання законної сили рішенням апеляційної інстанції, подання скарги до касаційної інстанції є запереченням виправдання особи та містить ознаки його подальшого переслідування. Отже, такий період повинен бути включений до загального, за який підлягає відшкодуванню моральна шкода [5; 10; 11].

Однак, існує й інше тлумачення визначення зазначеного періоду.

Згідно зі ст. 532 КПК України вирок суду першої інстанції набирає законної сили після закінчення строку подання апеляційної скарги, якщо таку скаргу не було подано. У разі подання апеляційної скарги судове рішення набирає законної сили після ухвалення рішення судом апеляційної інстанції. Судове рішення суду апеляційної інстанції набирає законної сили з моменту його проголошення. Керуючись вказаними нормами, суди також виносять рішення, де у строк перебування особи під слідством і судом не включають час перегляду справи в касаційному порядку, мотивуючи це тим, що з дня набрання вироком законної сили особа вважається такою, що реабілітована та позбавлена будь-яких обмежень у правах [6; 7; 8; 9; 12; 13].

Список бібліографічних посилань:

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96->

[вр#Text](#)

2. Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 року № 435-IV. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>

3. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI. URL <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>

4. Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянинуві незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду : Закон України від 01.12.1994 № 266/94-ВР. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/266/94-%D0%B2%D1%80#Text>

5. Рішення Зарічного районного суду м. Суми від 27.01.2022 № 591/3832/20.

6. Постанова Сумського апеляційного суду від 14.07.2022 № 591/3832/20.

7. Постанова Чернігівського апеляційного суду від 11.04.2022 № 750/7405/22.

8. Постанова Рівненського апеляційного суду від 28.02.2023 № 569/20230/21.

9. Постанова Київського апеляційного суду від 19.10.2022 № 759/22232/19.

10. Постанова Харківського апеляційного суду від 18.01.2023 № 638/743/22.

11. Постанова Київського апеляційного суду від 02.11.2021 № 759/22486/20.

12. Постанова ВСУ від 06.12.2022 № 522/21133/19.

13. Постанова ВСУ від 27.10.2022 № 753/22826/19.

УДК 343.9

Іван Васильович КРИЦАК,

старший науковий співробітник науково-дослідної лабораторії з проблем досудового розслідування Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3530-4269>

КОНЦЕПЦІЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИХ СМИСЛІВ У РАМКАХ КРИМІНОТЕОЛОГІЇ З ВІДСТОЮВАННЯМ «СУСПІЛЬНОЇ НЕБЕЗПЕКИ»

*Не нам, Господи, не нам, а імені Твоєму (Пс. 113:9)
присвячую...*

Якщо лунає повітряна тривога, тоді звертаємось до Бога. Навіть у праці, основний помисел посвячується труду через моління до Небес про помилування.

Конференція – це захід, де можна отримати багато відповідей на питання від професіоналів, які найбільше турбують і залишаються до кінця не вирішеними\не відкритими\не осмисленими\не з'ясованими.

Якщо земна Церква – войовнича, а небесна торжествуюча, значить ми покликані боротися зі злом великовійськовим чином. Несправедливість і неправда мають бути подоланими благими помислами до Бога, багатьма молитовними станами. Прийдеться відсікати як мечем усе, що перешкоджає вирощуванню на плодovitій землі благородного. ...Усяка гілка, яка не приносить плоду відсікається (Іоанна 15:2) та вкидається у вогонь.

За словами класиків, якщо кожен буде вкладати свій смисл у ті чи інші терміни, тоді відбудеться діалог глухого зі сліпим. Важливо, виробити аксіоми, непорушні істини і концепти, яким варто слідувати. Яскравий приклад – Заповіді Божі, як універсальні постулати формування національного права.

Після смерті, залишиться лише те, що вдалось написати, відобразити на папері. Звідси, можна визначити психологічний портрет особистості вченого. Передання також має велику силу, адже у ньому відчувається особливий дух, атмосфера, харизма лідера, однак звичайно писання відкриває найтонші помисли і грані, перспективи далекоглядні,

можливості/задатки вченого, який як зброя у руках воїна, як скальпель у руках хірурга з допомогою Благодаті Божої викристалізовує/цементує/вибудовує нові смисли права, його невмирущість у прагненні справедливості/божественного задуму щодо людини та її місця у світі. Безперечно, можна промахнутись, адже людині властиво помилятися, щоб знову шляхом покаяння піднятися з колін і розпочати нові смисли вибудовування національного/вітчизняного/батьківського, яке не суперечитиме смислам самобутності, етнонаціональній пам'яті предків багатьох поколінь, ментальності та культурі нашого народу з урахуванням всього здобутого світовою цивілізацією з метою визначення цінності матеріального і духовного з бажанням досягнути Небесне/вічне/неосяжне.

Наука кримінального права постійно розвивається/еволюціонує, збагачується новими смислами, знаннями, аналізує пройдений шлях державотворення, переосмислює все накопичене багатолітньою/історичною практикою і, звичайно ж, прогнозує (бажаний) майбутній розвиток права. Змінюються люди, суспільні відносини трансформуються, світ стає іншим, однак Заповіді Божі, які відображені у багатьох суспільствах та релігіях, культурі, мистецтві, залишаються непорушними, незмінними. Бог, Господь Саваоф – один і той же сьогодні, завтра і вовік.

Класична формула правопорушення представлена через два критерії: «суспільно шкідливого» (проступки) та «суспільно небезпечного» (злочини), що є властивим нашій ментальності, а саме: які висловлювання, діяння (дія чи бездіяльність) визнаються/визначаються як суспільно-шкідливі (проступки), а які – суспільно небезпечні (злочини). Відповідно, ставлення до визнання (визначення) ступеня «суспільної шкідливості» та «суспільної небезпеки» як міри справедливості постійно змінюється. Це закономірний процес, який залежить від багатьох факторів/тенденцій/умов та обставин, щоб людство не впало у хаос та безладдя/безпорядки, війни і потрясіння. Звідси, кожна ситуація потребує свого постійного обдумування, щоб запропонувати суспільству оптимальні/закономірні шляхи його розвитку, які б відповідали божественним початкам, внутрішньо-духовній сутності народу та міжнародним вимогам і стандартам. Цей шлях є напрочуд складним і водночас легким, сприйнятним і таким, який відкриває нові перспективи далекоглядності національного.

На особливу увагу заслуговує розроблення нового КК України, який встановлює різного роду ступені суспільної небезпеки та кардинально змінює прийнятну для нас практику і парадигму конструювання кримінально-правових норм, що є виправданим за умови, коли «суспільна небезпека» притаманна лише сфері кримінального та є її

серцевиною/основною складовою/конструктом доктрини та законодавчої практики у відповідній сфері і галузі знань з необхідним постійним переосмисленням найрізноманітніших суспільних відносин – всього, що вироблено та напрацьовано багатьма науками, галузями права шляхом багатьох методик міждисциплінарності.

На сьогодні в науці кримінального права терміни «Кримінальний кодекс», «Кримінальний Закон» та «Закон про кримінальну відповідальність» вживаються як слова-синоніми, тобто однакові за змістом і значенням. Спробуємо висловити певні міркування з цього приводу. Закон чи Кодекс у принципі не може бути кримінальним, тому поняття Кримінального закону (у аспекті Criminal) відображає його силу/тоталітарну/каральну/карну сутність. Водночас Закон про кримінальну відповідальність на сьогодні є найбільш вдалим терміном, однак він все ж не несе в собі відповідної внутрішньої сутності та значення кримінального (а саме суспільно-небезпечного). Кримінальним Кодексом охоплюється/регулюється не лише відповідальність за вчинення кримінальних правопорушень, але й охороняється широкий спектр багатьох питань (стаття 1 КК України). Тому, відповідно, й немає однозначності, яким чином назвати сферу кримінального, яка б відповідала вимогам суспільства у спрямованості гуманізації та дедалі більшої поширеності альтернативних видів покарань.

Терміни «протиправність» та «правопорушення» співвідносяться як загальне та одиничне, де протиправність (те, що виступає проти права) є загальною суспільною категорією і поширюється на невизначене коло осіб. Однак виступати/повставати проти права ще не означає порушувати його істинні смисли, якщо йдеться про гріховне і відповідні висловлювання не несуть загрози суспільству, людині у виді словесного чи діяльнісного/дієвого у виді діяння (дії чи бездіяльності). За принципом «істина народжується у диспуті» будь-яке протистояння у рамках права Закону Божого та світського/державного/кесаревого може мати його основою більш досконалі чи навпаки ганебні/недосконалі форми. Тобто конкретна протиправність повинна супроводжуватися самим фактом правопорушення з визначеним ступенем і мірою відповідного порушення, – божественного/Богом даного чи законодавчого, – визначеної межі, переступивши яку те чи інше діяння визнається правопорушенням з урахуванням двох критеріїв: «суспільна шкідливість» (проступок) чи «суспільна небезпечність» (злочин). При цьому, за нашим переконанням, суспільна небезпечність, тобто злочин/злочинність, може стосуватися лише кримінально-правової сфери дослідження.

З позицій сьогодення в основі адміністративного чи кримінального, конституційного чи цивільного, земельного чи аграрного правопорушення/делікту/провини у загальноправовій доктрині повинні лежати два критерії відповідного правопорушення: «суспільна шкідливість» – те, що спричиняє шкоду, але не переходить межу криміналу/кримінального та «суспільна небезпека» – те, що вступило на поле/в категорію кримінального/злочинного у нашому/ментальному сприйнятті. Звідси, відразу ж осуд/засудження поведінки особи – правопорушника, де в основі лежить шкода, завдана суспільству чи це

злочинець\криміналітет, тобто той, хто став на плацдарм «суспільної небезпеки»/кримінального/криміналу, нехай навіть із найменшим ступенем і мірою небезпеки, визначеної законодавцем. Однак це вже не шкода/шкідливість, а небезпека, яка несе підвищений ризик і загрозу суспільству. Звідси, відповідна міра реагування, інші засоби профілактики та суспільного осуду/караності з призначенням міри покарання. Тому основною ознакою і характеристикою/основною правопорушення є соціальна протиправність. Тобто правопорушенням визнається таке висловлювання чи діяння, яке має у своїй суті протиправність, адже виступає загальним чином проти права у божественному/природно-правовому розумінні у рамках принципу «верховенства права справедливості». Водночас протиправність – це загальна наукова, доктринальна категорія і характеристика без конкретного прояву правопорушення, тобто того, що порушує вимоги, Закону. Протиправність – це й повстання проти права, якщо воно не справедливе. Чи має у такому разі народ право на повстання? Безперечно, так. А чи присутнє тут правопорушення, чи злочин – слід встановити, наприклад у рамках «закону про десять колосків».

Правопорушення стосується порушення конкретного права. Помисел лукавий/висловлювання чи діяння уже є порушенням встановлених заборон – божественних, а значить порушенням Закону Нового Заповіту, відповідно й права. Отже, з позицій духовно-сутнісного такі мисленнєві процеси можуть зватися правопорушенням. Яскравим прикладом є встановлення норм заборон – Адаму і Єві не їсти із дерева життя чи 10 Заповідей, даних Богом людині через Мойсея на горі Сінай.

Із найдавніших часів поведінка людини може бути врегульованою за допомогою Закону, шляхом встановлення норм заборон (Закони Хамурапі, Закони Ману, Закони 12 таблиць, Салічна правда). Правопорушення/злочин у сфері кримінального асоціюється із нормами заборонами. Власне, ця концепція відображена зі створенням світу, коли Господь встановлює заборону не їсти з дерева пізнання добра і зла. *«І зростив Господь Бог із землі кожне дерево, принадне на вигляд і на їжу смачне, і дерево життя посеред раю, і дерево Пізнання добра і зла».* «И прозябѣ Бѣгъ ещѣ отъ земли всякое дрѣво красное въ видѣніе и дѣброе въ снѣдѣ: и дрѣво жи́зни посре́дѣ ра́я, и дрѣво е́же вѣдѣти разумѣтелное дѣбраго и лукаваго (Быт.2:9). *«І наказав Господь Бог Адамові, кажучи: Із кожного дерева в Раю ти можеш їсти. Але з дерева знання добра й зла не їж від нього, бо в день їди твоєї від нього ти напевно помреш»* «И заповѣда Господь Бѣгъ Ада́му, глаго́ля: отъ всякаго дрѣва, е́же въ рай, снѣдію снѣси: отъ дрѣва же, е́же разумѣти дѣброе и лукавое, не снѣсте отъ него́: а въ о́ньже а́ще де́нь снѣсте отъ него́, сме́ртію умре́те» (Быт.2:16-17).

В умовах, коли відбувся поділ на кримінальні проступки та злочини, доречно його назвати Кодексом про кримінальні правопорушення. Можливо цей термін буде найбільш влучним і доцільним, адже Кодекс про «Criminal» передбачає у собі межу, де завершується шкідливість/суспільна шкідливість і розпочинається суспільна небезпечність. Йдеться про набагато ширші просторово-часові межі/рамки, де передбачається широкий спектр питань, пов'язаних зі

сферою кримінального, яка, вже говорилося, постійно змінюється/еволюціонує/трансформується залежно від рівня розвитку суспільних відносин, відповідності права міжнародним стандартам та вимогам національного.

Бачимо особливу роль сфери кримінального, адже якщо інші галузі права у переважній більшості мають справу з декларативністю/якщо йдеться про конституційну галузь чи протиправність/шкідливість – сфера адміністративного у переважній більшості, тобто те, що не входить у межі права кримінального, зокрема це й: цивільне, сімейне, земельне, аграрне, тоді сфера кримінального в основі своїй та класичній структурі повинна передбачати конструкт/межу/грань/червону лінію «суспільно небезпечного» з урахуванням ступеня визначеності межі кримінального, гуманізації і достатності/пропорції покарання, де вже враховані основні принципи, норми і правила виробленого і накопиченого за роки правотворення. Йдеться про необхідність прагнення до чіткої межі/розмежованості кримінального, серцевиною якого є «суспільна небезпека» через шкідливість, як це є зараз є через введення інституту кримінальних проступків. Кримінальне право завжди було є і залишається математикою юриспруденції, а тому потребує максимальної точності, зрозумілості, ясності, доступності, лаконічності на противагу заплутаності/сумбуру.

Зважаючи на безпекову складову в нинішніх умовах російсько-української війни, все ж «суспільна небезпека» є найбільш вдалим конструктом, який витримав навантаження часом, не втрачає свого значення та актуальності й зараз. Вважаємо, що сфера «суспільної небезпеки» може бути лише у галузі кримінального як такого, що концептуалізує найрізноманітніші ступені і рівні суспільної шкідливості, а також включає у себе аналіз/узагальнення кримінологічних практик у сфері духовного/метафізичного/гріховного помислу, щоб запобігти найвищому рівню злочинного – суспільної небезпеки. Тобто це рамка і межа/рівень/рубіж, переступивши який вступає у силу кримінальне (кримінал).

Водночас, сьогодні коли йдеться про злочинність, тоді асоціація відбувається лише з кримінальним. Тут повинна пройти ще відповідна трансформація суспільної свідомості, адже значною мірою в інших галузях можуть порушуватися права та інтереси, свободи і завдається шкода суспільним відносинам/«суспільна шкідливість», а в нашому випадку\у аспекті кримінального йдеться лише коли зло асоціюється тільки з кримінальним. Закономірно, адже якщо злі помисли, думки, бажання – все те, що не контролюється сферою кримінального, є гріхом/гріховним помислом, тоді зло, відповідно, це не лише межа кримінального. Звідси думка, що всяке правове знання, яке виробляється державою в особі її органів/державців/законотворців, повинно співставлятися з Божественним законом як орієнтиром вищого права справедливості. Тоді державцю/суверену вдасться уникнути багатьох помилок.

Треба зауважити, що протиправність охоплює як «суспільну шкідливість», так і «суспільну небезпечність». Знову ж таки, Зло

чиниться/спричиняється як у суспільній шкідливості, так і небезпечності. Це питання залишається не вирішеним. Лише у випадку з «суспільною шкідливістю» можна говорити про найрізноманітніші галузі права, а коли йдеться про суспільну безпеку, тоді вважаємо, що це сфера лише кримінального. Так, межі і рамки зла будуть визначатися саме ступенем завданої шкоди, щоб віднести те чи інше діяння (дію чи бездіяльність) до шкідливого чи суспільно небезпечного. Зважаючи на ступінь суспільної безпеки, інші галузі права повинні запропонувати кримінальному ті чи інші діяння, які переросли ступінь суспільної шкідливості, чи, відповідно таку аналітичну/узагальнюючу місію повинна взяти на себе наука кримінологія. Ступінь «суспільної шкідливості» та «суспільної небезпечності» є основним критерієм відмежування злочинів від проступків.

Нинішній поділ сфери кримінального на кримінальні проступки і злочини вважаємо хибним і таким, який вносить відповідну плутанину/дисбаланс у сферу кримінального. Проступки повинні бути притаманні лише сфері правопорушення, в основі якого закладена шкідливість, а суспільна безпека (злочин) може міститися лише у сфері кримінального. Наприклад, людина помилилася, ступила за межу Закону/права, вчинила зло, але, залежно від станів скривдженого, ступеня образи і зла, її психоемоційних характеристик лише законодавцем і судом визначається межа шкідливості чи небезпечності/злочинного. Концепт загальносуспільної шкоди з позицій духовно-ціннісної та державницької концепцій/позиції праворозуміння трактується за принципом: *«Віддайте кесареве кесареві, а Богові Боже» «Воздадите ўбо кесарева кесареві, и Божія Богови» (Мф.22:21).*

Чи справді мировий/державницький суд у кожному окремому випадку здатен вирішити справу професійно? А як, щоб звернутися у молитовних станах про покарання, помилування чи зрештою віддати людину на Суд Божий за Законом Нового Завіту «хто вдарив тебе у праву щоку, підстав ліву: *«А Я вам кажу не противитись злomu. І коли вдарить тебе хто у праву щоку твою, підстав йому й другу».* *«Азъ же глаголю вамъ не противитися злѹ: но аще тѣ кто ударитъ въ деснѹю твою ланѹту, обраті ему и другу» (Мф.5:39).* А стосовно «рівної міри» відплати – *«Не мститъся самі, улюблені, але дайте місце гнѣву Божому, бо написано: Мені помста належить, Я відплачу, говорить Господь» «Не себе отмщающе, возлюбленіи, но дадите мѣсто гнѣву. Писано бо есть: Мнѣ отмщѣніе, Азъ воздамъ, глаголетъ Господь» (Рим.12:19).* Як відомо, натовп ніколи не заглибиться у процеси права і не буде знати його тонкощів, однак його інтуїтивні рівні і жага/відчуття справедливості чи неправди багато чого варті. Звідси суспільство, Церква повинні підготувати справжніх, високодуховних особистостей, а держава, своєю чергою, повинна зробити з них професіоналів своєї справи, яким би це суспільство довіряло. Це необхідна умова стабільності. Тобто сфера зла, виходячи з духовно-ціннісної концепції праворозуміння, поширюється як на «суспільно шкідливе», так і на «суспільно небезпечне». Водночас держава повинна визначити ступінь відповідного зла, яке у тому чи іншому випадку, ідентифікується/визнається шкідливим чи небезпечним. І це залежатиме

від багатьох факторів/умов/характеристик/детермінант/обставин.

Основна проблема, яка існує сьогодні у багатьох галузях права, це їхня перевантаженість надмірними конструктами, які перешкоджають легкому сприйняттю матеріалу. Професіоналізм повинен міститися у простоті. Тому вищим пілотажем права про «Criminal» є простота. Виникає закономірне питання: кримінальний кодекс пишеться для народу чи професіоналів? Тут слід зайняти нейтральну позицію. Тобто він повинен бути максимально, наскільки це можливо, не ускладненим, а спрощеним, незважаючи на те, що усі суспільні відносини тяжіють до ускладнення, коли багато видатних вчених сказали, що КК міг би складатися з десяти Заповідей Божих, значить, треба і прагнути до такого божественного конструкту, максимально простого і професійного, який би відповідав вимогам і правилам гуманності. Без ідеології, відповідної духовно-ціннісної концепції праворозуміння у рамках кримінології Кримінальний Кодекс не може розроблятися, тому дані конструкти можуть закладатися в основу написання правових актів держави. Бачимо, яку велику роль відіграє сфера міждисциплінарного, адже йдеться насамперед за проголошення/відстоювання Добра, декларативність та усіляке його пропагування, тобто світлі, божественні стани справедливості. А з іншого боку мовиться про злу сутність, яка має різні ступені і стани протиправності: шкідливості та небезпечності, починаючи від злих думок, лукавих помислів і завершуючи конкретним станом/словами/діями, коли варто одного погляду, щоб зрозуміти, хто поряд з нами знаходиться чи яка атмосфера нас оточує. Тому шлях праведного Лота і Ноя є найбільш перспективним, до якого слід постійно прагнути.

У вітчизняній/національній традиції злочинець (той, хто чинить зло). Аспект його асоціації відбувається зі сферою кримінального/криміналу/«Criminal»/суспільної небезпеки. Звідси й поняття злочинності. Відповідно сфера правопорушення асоціюється зі сферою шкідливістю («шкодничеством»). І ця шкода заподіюється не лише у сфері адміністративного, але й багатьох інших галузях права. Звідси викристалізуються ступені суспільної протиправності, а якщо конкретно – ступені правопорушення, які одного разу перетнуть межу «суспільної шкідливості» та вступлять на поле «суспільної небезпечності». Отож, ступінь і міра суспільної небезпеки виробляється науковою спільнотою та практиками, настроями суспільства загалом і затверджується/легалізується законодавцем. Тому видатні вчені у галузі кримінального права відстоювали основу основ, серцевину кримінального права – суспільну небезпеку як конструкт і маяк у буремному морі життя, кровоносну систему кримінального права, без якого порушується ритм всього кримінально-правового організму/механізму, віднесення висловлювань чи діянь до сфери кримінального.

Якщо ж говорити в аспекті духовно-ціннісної концепції праворозуміння співмірності/пропорційності Добра і Зла, добродійності чи злочинності зі встановленням Закону державного/кесаревого на засадах божественного конструкту та закону справедливості/відплати,

тобто що можна, а чого робити не слід, інакше рано чи пізно будуть відповідні наслідки, тоді в цьому випадку протиправність виступає загальною характеристикою, яка уособлює концепт проти, всупереч Закону і праву. Тобто це загальне і розмите поняття, однак каталізатором, коли спрацьовує відповідний сигнал кесаря, держави чи Бога, є правопорушення, визначене законодавчо. Водночас ступені відповідного правопорушення його градації протиправності можуть бути два: суспільна шкідливість – це найрізноманітніші галузі права, які будуть визначати її межу та суспільна небезпечність, яка може бути характерною лише для сфери кримінального. Вважаємо, що така позиція відповідає нормам і принципам національного права, не суперечить міжнародним стандартам.

Таким чином, якщо уявити схему протиправного, треба відштовхуватись від поняття і концепту добра і зла, добродійності та злочинності. Зло як характеристика має різні ступені і прояви – протиправності насамперед у аспекті гріховного/божого/доктринального/державницького, що зрештою виражається/виливається у правопорушення, критерієм якого є «суспільна шкідливість», що притаманна усім галузям права та «суспільна небезпека» – властива лише сфері кримінального у вітчизняному/національному розумінні та вимірі. Водночас, хибним є віднесення категорії злочинності (там, де чиниться зло) лише до сфери кримінального. Тут вступає у силу кримінологія як напрям/тренд/теорія/концепт/конструкт/перцептива предмет вивчення якої включає, насамперед, сферу метафізичного/гріховного у аспекті співставлення з державницьким/кесаревим/світським у межах духовно-ціннісної концепції праворозуміння та, відповідно у цьому конструкті визначення/віднесення/рекомендацій що віднесемо до «суспільно шкідливого», а що до «суспільно-небезпечного». Необхідність розроблення концепцій добродійності та злочинності, «суспільної шкідливості» та «суспільної небезпечності» ще потребує свого наукового/міждисциплінарного осмислення/розроблення. Конструкт проступків повинен відноситись до сфери шкідливого, «суспільної шкідливості», а «суспільна небезпека», яка, до речі, пройшла перевірку/витримку часом і повністю/абсолютно відповідає/не суперечить вимогам сьогодення, багатьом рівням гуманізації покарання має входити в категорію сфери кримінального, тобто злочинів у разі переступлення/порушення межі відповідної «суспільної шкідливості», встановленої державою/кесарем, визначених настроями суспільства та міжнародною практикою нормотворення, урахуванням розвитку вітчизняного/національного права. Звідси – соціальний осуд і назва «Criminal», криміналітет. Якщо у кримінальному ступінь суспільної небезпеки може давати підстави називати особу, яка вчинила злочин, – злочинцем, тоді у сфері шкідливого – це той, хто вчинив проступок, – помилився у силу тих чи інших обставин той, хто завдав/завдає шкоди суспільним відносинам, але ще не перейшов у розряд/сферу злочинного.

УДК 340.113.1

Валерій Вячеславович МАТУС,

викладач кафедри юридичних дисциплін Сумської філії Харківського національного університету внутрішніх справ

ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-8404-5916>

ПРАКТИЧНІ ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ РОЗВИТКУ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ ДЕРЖАВИ

Кримінальний процес постійно розвивається і вдосконалюється з метою досягнення справедливості і ефективності в розслідуванні та розгляді кримінальних проваджень. На швидкоплинність розвитку як теоретичних, так і практичних аспектів кримінального процесу особливо впливає технологічний розвиток, який ще називають четвертою промисловою революцією (англ. The Fourth Industrial Revolution).

Слід звернути увагу, що в сучасних викликах розвитку технологій потребують удосконалення методи збору і аналізу доказів. В сучасному кримінальному процесі є необхідність у застосуванні новітніх технологій і методів збору і аналізу доказів, таких як використання цифрових слідів, відеоспостереження, форензичної експертизи та інших сучасних досліджень.

У таких умовах доцільним є запровадження штучного інтелекту та його використання в різних сферах кримінального процесу, і є виправданим в сучасних умовах. Так, штучний інтелект може використовуватися для обробки і аналізу великих обсягів доказів, таких як тексти, фото, відео та аудіо записи. Він може допомогти виявити приховані зв'язки, патерни, або невідповідності, які можуть бути важливими для кримінальної справи. Використання ботів для прогнозування вірогідності певних рішень чи результатів справи на основі аналізу історичних даних і попередніх судових рішень допоможе адвокатам та юристам у формуванні стратегії і прогнозуванні можливих результатів.

Також необхідно окреслити роль сторін у кримінальному процесі. Практичний аспект даного питання включає в себе дослідження ролі сторін – обвинувачення, захисту і потерпілих в кримінальному процесі, їх прав і обов'язків, а також роль суду в забезпеченні цих процесуальних гарантій.

І знову постає питання використання штучного інтелекту в перспективних умовах розвитку процесу. Впровадження ботів і технології блокчейна дозволить не тільки здешевити і прискорити процес отримання юридичних послуг, але й підвищити їх якість, що позитивно відобразиться на процесі судочинства. Перше покликання юристів – це зробити можливість захисту порушених, *невизнаних* або *оспорюваних прав*, свобод чи інтересів доступним, зрозумілим та дешевим.

Яскравим прикладом захисту прав осіб в процесі є досвід американського юриста Джошуа Броудер (Joshua Browder), котрий налагодив автоматичний сервіс DoNotPay, який допомагає автоматизувати сервіс складання та надсилання апеляційних скарг на

отримані рішення про штрафи. Тож на даний час статистично відомо, що з 250000 апеляцій оскаржити вдалося 160000, а саме з цього впливає ефективність сервісу 64%. Відповідно до цього сервісу особа може отримати юридичну допомогу абсолютно безкоштовно та вкрай доступно, що, на мій погляд, є однією із складових доступу до правосуддя в сучасному розумінні.

Однак, Рупі Марттіла, американський юрист, притримується думки стосовно ролі і механізму використання логіки при прийнятті рішень в юридичній сфері. «...судді просто приймають рішення щодо того, що на їх погляд «справедливе» та «розумне», аби знайти правильне юридичне обґрунтування в подальшому... Вони можуть використати весь свій життєвий досвід та зовнішні обставини, щоб прийти до висновку...». Штучний же інтелект позбавлений, на даному етапі технологічного розвитку, можливості використовувати поряд з нормами законодавства логіку, робити комплексні умовиводи. Він також стверджує, що «...в даний час не існує штучного загальноприйнятого правового розуму (давайте поррахуємо його як AGIL), який міг би зробити все, що робить звичайний юрист... Мій прогноз полягає в тому, що більшість студентів-юристів можуть почувати себе в безпеці протягом ще 10 років» [8].

А Джастіс Холмс стверджує, що юриспруденція не повинна базуватися на логіці, оскільки це результат досвіду; юристи і судді Сполучених Штатів Америки мінімізували важливість формальної логіки в розумінні права і юридичного трактування [7].

Отже, на нашу думку, впровадження і використання сучасних технологій та штучного інтелекту значно спростить процес судочинства, але не замінить фахівця-юриста та його особливу роль у формуванні юридичної науки та процесі прийняття рішень.

«Я вважаю, що не має різниці між тим, що може бути досягнуто біологічним мозком, а що з допомогою комп'ютера. Ми повинні зробити все можливе, задля гарантії того, що майбутній розвиток штучного інтелекту принесе користь нам та нашому навколишньому середовищу», - Стівен Хокінг [6].

Список бібліографічних посилань:

1) A.I. Is Doing Legal Work. But It Won't Replace Lawyers, Yet. .-Available at URL: <https://www.nytimes.com/2017/03/19/technology/lawyers-artificial-intelligence.html>

2) Artificial intelligence, legal responsibility and civil right. .-Available at URL: <https://techcrunch.com/2015/08/22/artificial-intelligence-legal-responsibility-and-civil-rights/>

3) Goldberg, Yoav (2016). A Primer on Neural Network Models for Natural Language Processing. Journal of Artificial Intelligence Research 57 (2016) 345–420

4) Preparing for Artificial Intelligence in the Legal Profession .-Available at URL: <https://www.lexisnexis.com/lexis-practice-advisor/the-journal/b/lpa/archive/2017/06/07/preparing-for-artificial-intelligence-in-the-legal-profession.aspx>

5) SOINN – Самообучающийся алгоритм для роботов. URL: <https://habrahabr.ru/post/188230/>

6) Stephen Hawking - will AI kill or save humankind? .-Available at URL:
<http://www.bbc.com/news/technology-37713629>

7) The Significance of Logic for Law. .-Available at URL:
<http://www.judges.org/the-significance-of-logic-for-law/>

8) What is a Robot Lawyer? .-Available at URL:
<https://www.lawbots.info/single-post/Robot-Lawyer-Means>

9) Маркофф Д. Homo Roboticus? Люди и машины в поисках взаимопонимания / Маркофф Д. ; пер. с англ. В. Ионова, С. Махарадзе. М.: Альпина нон-фикшн, 2017. 404с.: ил. ISBN 978-5-91671-739-6

10) Харари Ю.Н. H20 Sapiens. Краткая история человечества / Юваль Ной Харари; пер. с англ. Л. Сумм. М. : Синдбад, 2016. 520 с. : ил. ISBN 978-5-905891-64-9.

УДК 343

Віталій Олександрович РОМАНОВ,

викладач кафедри юридичних дисциплін Сумської філії Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8569-5723>

ПИТАННЯ ТИМЧАСОВОГО ДОСТУПУ ДО РЕЧЕЙ І ДОКУМЕНТІВ В ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

В період складної ситуації в Україні, при умовах постійної інформаційної війни з країною-агресором інформаційно-аналітична діяльність набирає все більшої ваги, адже спотворення інформації чи її викривлення може мати невідворотні наслідки. Так, в процесі з глобалізації, інтернетизації, інформатизація стає не тільки стратегічним ресурсом, а й могутньою зброєю в руках професіоналів. Не виключенням стає використання різного роду інформації підрозділами Національної поліції України у протидії злочинності.

В оперативно-розшуковій діяльності інформаційно-аналітична робота є фундаментом проведення оперативно-розшукових заходів. Як правило джерела такої інформації різноманітні, частина з яких відноситься до інформації, що потребує тимчасового доступу за ухвалою суду.

Можливості отримання інформації у вигляді тимчасового доступу до речей і документів в оперативно-розшуковій діяльності передбачені п. 4 ч. 1 ст. 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», відповідно до якого доступ до інформації, що може представляти інтерес для суб'єктів оперативно-розшукової діяльності, потребує дозволу слідчого судді в порядку, передбаченому Кримінальним процесуальним кодексом України (КПК України) [3].

Згідно з п. 18 ч. 1 ст. 3 КПК України «визначення основних термінів Кодексу» розгляд клопотання та постановлення ухвали на тимчасовий доступ до речей і документів здійснює: «слідчий суддя – суддя суду першої інстанції, до повноважень якого належить здійснення у порядку, передбаченому цим Кодексом, судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні, та у випадку, передбаченому статтею 247 цього Кодексу, – голова чи за його визначенням інший суддя» [1].

В листі Вищого Спеціалізованого суду «Про окремі питання здійснення слідчим суддею суду апеляційної інстанції судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні» зазначено, що розгляд цього питання відноситься до юрисдикції судді першої інстанції [2].

Так ми дійшли висновку, що слідчий суддя – суддя суду першої інстанції повинен розглядати клопотання про надання тимчасового доступу до речей і документів в оперативно-розшуковій діяльності. Але враховуючи те, що матеріали оперативно-розшукових справ в більшості мають закритий характер та відносяться до інформації, яка охороняється

Законом України «Про державну таємницю», суддя першої інстанції не може ознайомлюватися та виносити ухвали суду в них. Постає питання, як отримати ухвалу на тимчасовий доступ до речей і документів в оперативно-розшуковій діяльності.

Вивчаючи зазначену проблему, ми звернули увагу на те, що в більшості прав підрозділів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, визначених ч. 1 ст. 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», законодавець посилається на статті 21 глави КПК України «Негласні слідчі (розшукові) дії». А відповідно до ч. 2 ст. 8 цього закону прийняття рішення про проведення оперативно-розшукових заходів, подання та розгляд відповідних клопотань, проведення оперативно-розшукових заходів, фіксація та використання їх результатів, проведення цих заходів до постановлення ухвали слідчого судді та інші питання їх проведення регулюються згідно з положеннями глави 21 [3]. Так, у ст. 247 КПК України законодавець визначив, що розгляд клопотання щодо проведення негласних слідчих розшукових дій здійснюють судді апеляційного суду [1].

Для врегулювання проблеми отримання тимчасового доступу до речей і документів пропонуємо внести зміни до Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» – п. 4 ст. 8 після слів «слідчого судді» доповнити словами «апеляційного суду». Такі зміни нададуть можливість суб'єктам оперативно-розшукової діяльності оперативно реагувати на обстановку, що склалася, проводити більш якісну та повну інформаційно-аналітичну роботу, а також розширити коло джерел отримання інформації.

Список бібліографічних посилань:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2013. № 9-10, № 11-12, № 13. Ст. 88.
2. Про окремі питання здійснення слідчим суддею суду апеляційної інстанції судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні : Лист Вищого спеціалізованого суду України від 29.01.2013 № 223-158/0/4-13 п. 10.
3. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18.02.1992 № 2135-XII. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1992. № 22. Ст. 303.

ЛІНГВІСТИКА ТА МІЖКУЛЬТУРНА КОМУНІКАЦІЯ В КОНТЕКСТІ ПРАВА

УДК 81'27+378.340

Hanna Gennadiivna DOVHOPOLOVA,

Associate Professor at the Department of Humanities of Sumy Branch of Kharkiv National University of Internal Affairs, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor

ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-3157-0973>

CREATION OF A GENDER-SENSITIVE ENVIRONMENT AMONG FUTURE LAW ENFORCEMENT OFFICERS IN LINGUISTIC CLASSES

The intensification of the appearance and use of feminine nouns in speech has completely objective reasons for this: the strengthening of the role of women in all spheres of social life, a more active position of women and, as a result, an increase in the ratio of the number of positions held by women in those spheres, where men traditionally predominated, caused the need to label professionalism. Language classes in higher education should take into account trends in their development, live processes in linguistics, and their explanation to students.

Gender-marked vocabulary is not something foreign or new to Ukrainian and other languages of the world. Most of the currently used feminines have existed in our language for a long time, but due to certain historical and social circumstances, they were not in active circulation for some time. Thus, the first written feminine forms can be found in the Tale of Bygone Years: woman, wife, sister, daughter, toad, princess, etc. The words aristocrat, gymnast, coryphea, apothecary, hetman, and writer are ancient formations. In the «Dictionary» of Borys Grinchenko (1907-1909), there are already 935 names of persons of the female gender. Agatangel Krymskyi uses words such as doctor, professor, teacher, deputy, etc. T. Shevchenko often used the names of women in his poems according to their status or type of activity: princess, general, priestess, artist, shopkeeper [1, p. 201].

So, gender-marked vocabulary is not something new in the Ukrainian language. A significant number of scientists, including I. Ohienko, claim that a significant amount of it was displaced due to active processes of Russification, since the Russian language is not characterized by processes of creating feminine forms [1, p. 19]. Currently, new phenomena in society call for the creation of new forms of gender-marked vocabulary. However, it is worth considering that every language has its own laws of creating new words, and feminines should not be an exception.

And what about other languages, for example, English? There are many words in the English language that distinguish between masculine and feminine words by adding -man or -woman to the noun. For example, policeman/policewoman, salesman/saleswoman, usinessman/businesswoman, Englishman/Englishwoman, chairman/chairwoman, postman/postwoman, foreman/forewoman. To form the plural form, replace -man with -men and -

woman with -women: policemen/policewomen, salesmen/saleswomen, businessmen/businesswomen.

Another method that the English language uses to distinguish between men and women is by adding the suffix -ess to the feminine form. In most cases -ess forms feminines. For example, actor/actress, prince/princess, waiter/waitress, duke/duchess, god/goddess, host/hostess, steward/stewardess (The last two words are usually replaced by the gender-neutral term «flight attendant») [2].

The English language has many nouns that refer to both men and women. Some call this type of word common gender (for example, child), but grammatically they should be considered common nouns. This category of nouns includes a lot of words (especially the names of professions and occupations): doctor, engineer, architect, cook, teacher, student, person, baby, teenager, minister. There is no way to know if these nouns are male or female unless we have the context. To figure this out, you usually have to look at other parts of the sentence. For example, in this sentence the pronoun «she» tells us that the teenager is a girl: The teenager was very happy because she got what she wanted. Her dad bought her a car [2].

Some professions are still strongly associated with men or women, and this can be seen in their titles. This is usually because historically these jobs have been performed by people of a certain gender. Fortunately, times are changing. For example, today no one would be surprised to see a male nurse. However, the language tends to lag behind society a bit, and there are still some jobs that are generally considered predominantly male or female: nurse (female), plumber (male), electrician (male), midwife (female), pilot (male), bus driver (male), taxi driver (male). Stereotypes aren't always good, and this is a great example of that. In order to account for gender when it comes to these jobs, we usually add masculine or feminine before the noun, respectively: male nurse, female plumber, female electrician, male midwife, female pilot, female bus driver, female taxi driver [2].

Therefore, the study, explanation of the rules of formation and active use of gender-marked vocabulary in linguistics classes in higher education will help to create a gender-sensitive environment both in individual educational institutions and a tolerant attitude towards it in society.

Список бібліографічних посилань:

1. Брус М. П. Фемінітиви в українській мові: генеза, еволюція, функціонування: *монографія*. Івано-Франківськ: ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», 2019. 440 с.

2. New Webster's Dictionary and Thesaurus of the English Language. *Lexicon Publications, inc. Danbury, ct.*: Printed and Manufactured in the United States of America, 1993. 1149 p.

Довгополова Г. Г. Створення гендерно чутливого середовища серед майбутніх правоохоронців на заняттях лінгвістичного спрямування

Посилення ролі жінки у всіх сферах суспільного життя, більш активна позиція жінок і, як наслідок, збільшення співвідношення кількості займаних посад саме жінками у тих сферах, де раніше традиційно переважали чоловіки, викликали потребу маркувати

професіоналізми. Це великою мірою стосується професіоналізмів у сфері охорони права. Гендерно маркована лексика не є новим явищем як для української, так і для англійської мови, як і більшості європейських мов. Заняття із вивчення мов у вищій школі повинні враховувати тенденції їх розвитку, живі процеси у мовознавстві, їх пояснення здобувачам для формування гендерно чутливого середовища.

УДК 378.147

Yuliia SAMOILOVA,

Associate Professor at the Department of Humanities, Sumy Branch of Kharkiv National University of Internal Affairs, Candidate of Pedagogic Sciences, Associate Professor

ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-9578-0350>

LINGUISTIC FEATURES OF PROFESSIONAL WRITTEN ENGLISH-LANGUAGE COMMUNICATION OF FUTURE LAWYERS

A foreign language contributes to the expansion of not only philological, but also general outlook of a person. When studying a foreign language, students master new means of communication for direct access to the values of world culture. Therefore, we can talk about the process of acculturation of the individual when learning foreign languages, that is, the assimilation of essential factors, norms and values of another national culture by a person who grew up in one national culture.

Intercultural communication is such communication of people in which the methods of communication or the functions of language events are identical, but there are differences in their implementation and interpretation in certain situations.

The professional activity of future lawyers requires certain speech skills, which are based on the use of highly specialized vocabulary in order to be able to prepare business and professional correspondence, resumes, protocols, resolutions, etc., to write clear, detailed texts of various directions related to personal and professional spheres, use basic means of communication to combine statements into a clear, logically unified discourse. As for the language skills and abilities that lawyers should be able to possess for successful professionally oriented written English communication, knowledge of a large volume of legal terminology, vocabulary, grammatical structures and rules of English syntax and a wide range of language forms necessary for the production of various professional texts is required here .

In addition, sociocultural and pragmatic competences, which are extremely important for professionally oriented written communicative competence of future lawyers, involve the application of intercultural understanding in the process of direct written communication in a professional environment; understanding different corporate cultures in specific professional contexts and how they relate to each other.

The written speech of lawyers is characterized by a number of lexical and grammatical features. Thus, the general lexical characteristics of English-language legal texts include:

- *terms of Latin origin: ad hoc* - for this case; *ad legem* - by law; *contra legem* - against the law; *et cetera* - and so on; *ipso jure* - by virtue of the law itself; *corpus delicti* - composition of the crime;
- *borrowings from French: appeal; plaintiff; tort; verdict; petit jury; estate; lease;*
- *constant expressions: with no strings attached* - without obligations; *take the law into one's own hands* - self-govern; *lodge a complaint* - file a

complaint; *legal age* - majority; *invasion of privacy* - interference in private life; *due process* - norms of justice; *burden of proof* - obligation of proof; *beyond reasonable doubt* - convincingly, demonstrably;

- *abbreviations*: *CL* (Common Law); *Am Jur.* (American Jurisprudence); *B.A.P.* (Bankruptcy Appellate Panel), *COA* (Court of Appeal), *ICJ* (International Court of Justice);

- *obsolete words*: hereinafter, hereby, thereby (in that way/ by that), abovesaid, thereupon, hereunder.

Legal texts are characterized by a special style that distinguishes them from other types of texts. When translating such texts, this feature creates additional difficulties and problems. Among the lexical difficulties of legal translation, V. I. Karaban singles out "multiple meanings of words (terms) and the choice of an adequate dictionary counterpart or translation variant of a word (term), the peculiarities of the use of common words in legal texts, the correct application of this or that method of vocabulary translation. Determination of the limit of admissibility of translation lexical transformations, translation of neologism terms, abbreviations, pseudo-internationalisms, lexicalized plural forms of nouns and homonymous terms, ethno-specific vocabulary and ethno-national variants of terms, foreign words and terms in English scientific and technical texts, various proper names and titles.

At the grammatical level, the professional written English communication of lawyers is characterized by the presence of a number of typical constructions, inversions of means of inter-phrase communication, which contribute to ensuring the expression of the corresponding communicative intentions of the writer, as well as the overall integrity, logic and argumentation of the statement. The analysis of a number of authentic legal texts allows us to assert the functioning of such grammatical units as complex sentences with many subordinate and subordinate clauses, conditional sentences of various types, means of inter-phrase communication, modal verbs and expressions, passive constructions, impersonal constructions.

Самойлова Ю. І. Лінгвістичні особливості професійно спрямованої письмової англomовної комунікації майбутніх юристів

Сучасні тенденції навчання іноземної мови вимагають розвиток у здобувачів вищої освіти письмових мовленнєвих вмінь, які розглядаються у їх природному професійному контексті. Майбутні юристи повинні володіти знаннями великого об'єму юридичної термінології, словникового запасу, граматичних структур і правил англійського синтаксису та широкого діапазону мовних форм, необхідних для продукування різноманітних текстів професійного спрямування, які характеризуються низкою особливостей лексичного та граматичного характеру.

Соціокультурна та прагматична компетенції, які вкрай важливі для професійно спрямованої письмової комунікативної компетенції майбутніх юристів, передбачають застосування міжкультурного розуміння у процесі безпосереднього письмового спілкування у професійному середовищі; розуміння різних корпоративних культур у конкретних професійних контекстах.

UDC [378.6.016:351.74]:81'243

Olena Oleksandrivna STATIVKA,

Head of the Department of Foreign Languages of the Faculty No. 4, Kharkiv National University of Internal Affairs, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9956-9082>

Artem Vitaliiovich BILOUSOV,

Lecturer at the Department of Foreign Languages, Kharkiv National University of Internal Affairs

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2807-2914>

TRAINING OF LAW ENFORCEMENT OFFICERS: FOREIGN LANGUAGE AND PECULIARITIES OF ITS IMPROVEMENT

In today's context of Ukraine's integration into the global and European educational space, NATO's expansion and the spread of its programmes to dozens of countries, the issue of foreign language training for future law enforcement officers is of particular importance. The formed foreign language professional competence allows the future law enforcement officer to participate in the process of interpersonal and interlingual communication successfully. In addition, fluent communication in a foreign language guarantees the ability to establish and maintain business, professional and cultural contacts, and contributes to the overall cultural and professional level of the cadet's personality, professional and social mobility.

At the level of higher educational institutions of the Ministry of Internal Affairs, certain steps have already been taken to modernize the educational process: the latest approaches to teaching a foreign language are being applied, modern teaching aids are being used, cadets have free access to Internet resources, the use of project methods, cases, simulations, business games, quest technologies, presentations, simulations in foreign language classes is being expanded; the above-mentioned interactive technologies are as close as possible to real communication and help cadets to demonstrate their knowledge, certain personal qualities and character traits, develop skills of communication and reflection, self-analysis and self-assessment.

Future law enforcement officers should be aware that their professional formation and development are possible only if they have a sufficient level of proficiency in at least one foreign language, so improving their self-educational competence in the field of their future speciality is impossible without improving their practical skills in using a foreign language. However, the modernisation of the foreign language training of future law enforcement officers involves not only the orientation of teachers towards new educational standards, but also the development of learning activities and research skills aimed at solving various professional problem situations and tasks; fostering the ability to think independently and critically; developing skills in prognosticating and modelling situations; developing combinatorial and heuristic abilities, as well as developing the general culture of the cadet, shaping his/her socio-cultural ideas. [2].

In combination, based on a personality-oriented strategy and a competence-based approach to organising the process of foreign language education for future law enforcement officers, the achievement of the above goals leads to the formation of a specialist who is able to solve complex cognitive tasks and implement an optimally balanced approach to problem assessment and professional activities.

During the implementation of the personality-oriented and competence-based approaches to teaching foreign languages in the Ministry of Internal Affairs, the educational programme is focused on the needs of both professional and general cultural, socially significant for the development of the individual. Thus, it is possible to speak about individualisation of the process of foreign language education, mobility and adaptability of the educational programme and the educational process based on its implementation, which aims to meet the needs of the subject of educational activity. The psychological and pedagogical condition for creating a foreign language curriculum for future law enforcement officers is to focus on the personal development of cadets (individual, subjective and personal properties) through the use of modern teaching methods. Advanced teaching methods help to increase the motivation to learn a foreign language as a means of realising professional foreign language communication based on the use of foreign language professional discourse.

References

1. Hryshkova R. O. Modernisation of foreign language training of students of non-philological specialities in the context of European integration / Raisa Oleksandrivna Hryshkova // *Scientific works of P. Mohyla Black Sea State University. Series: Pedagogy*. 2011. Vol. 158. Issue 146. P. 55-58.

2. The Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment / Scientific editor, Ukrainian edition S. Y. Nikolaieva. Kyiv: Lenvit, 2003. 273 p.

3. Makhinov V. M. Foreign language communicative competence in the context of modern socio-cultural problems of professional training of future teachers / Viktor Makhinov // *Scientific Journal of the Drahomanov National Pedagogical University. Series 17: "Theory and Practice of Teaching and Education."* Kyiv: NPU, 2011. Issue 17. P. 13-23.

4. A Common European Framework of Reference / Council for Cultural Co-operation, Education Committee. Strasbourg, 2001.

Статівка О. О., Білоусов А. В. Підготовка працівників правоохоронних органів: іноземна мова та особливості її вдосконалення

Анотація. В статті описані особливості підготовки майбутніх правоохоронців та питання навчання іноземної мови в немовних вищих навчальних закладах. Наголошено на необхідності застосування новітніх підходів до викладання іноземної мови, використанні сучасних засобів навчання курсантів. Визначені основні критерії навчання іноземної мови та розглянуті психологічні фактори, що сприяють підвищенню мотивації та якості володіння іноземною мовою. Показана необхідність знання і значимість володіння іноземною мовою в умовах міжнародної інтеграції.

Ключові слова: мотивація, компетентність, іноземна мова, індивідуалізація, змішане навчання.

УДК 811.161

Валентина Анатоліївна ВАСИЛЕНКО,

завідувач кафедри гуманітарних дисциплін Сумської філії Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат філологічних наук, доцент

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9167-1130>

МОВНЕ ОФОРМЛЕННЯ ПИСЬМОВОГО ЮРИДИЧНОГО ДИСКУРСУ

Мова права складається з відносно самостійних видів: мови законодавства і підзаконних правових актів, мови правозастосовної практики, мови юридичної науки і юридичної освіти та ін. Крім того, предметна специфіка галузей права визначає додаткові особливості кожної з цих підмов, які у свою чергу також поділяються на декілька видів – мови цивільного, кримінального, міжнародного права тощо, мови відповідних видів судочинства та ін. У зв'язку з тим, що останнім часом намагання вчених спрямовані на процеси упорядкування, гармонізації та уніфікації спеціалізованих лексичних одиниць, дослідження мовних засобів, що виступають основоположними в юридичному дискурсі, виявляється актуальним і своєчасним.

Проблематика мовних засобів, використовуваних у дискурсах різних напрямків, розглядалась у працях А. Д. Белової, Б. Бікса, В. Бішина, В. Г. Гака, Б. М. Головіна, С. В. Гріньова, П. Гудріха, Т. А. Журавльової, В. І. Карабана, І. С. Квитко, Т. Р. Кияка, Н. Ф. Клименко, В. М. Лейчика, Д. Мелінкофа, Л. Ф. Омельченко, Е. Ф. Скороходька, А. В. Суперанської, Л. Б. Ткачової та інших.

Юридичний дискурс виступає засобом комунікації окремої групи людей, що поєднані між собою спільною професійною діяльністю. Він включає в себе різні види спілкування: усний, письмовий, монологічний, діалогічний та елементи різних стилів: офіційно-ділового, наукового, розмовного, публіцистичного.

Письмовий юридичний дискурс вирізняється використанням складних юридичних термінів, що виступають як одне ціле (кліше). Останні дозволяють забезпечити точність мови права. Кліше – це певний мовний стандарт, стійкий зворот, мовленнєвий стереотип, конструктивні одиниці тексту. У юридичному дискурсі кліше використовується під впливом спеціальних юридичних знань. Клішованими вважаються ті стійкі одиниці юридичного характеру, що є необхідними елементами нормативних і процесуальних актів, що сприяють однозначному, короткому вираженню думки. Як кліше використовуються: 1) стійкі предикативні одиниці – *слідством встановлено, допитаний як обвинувачуваний, винним себе не визнає*; 2) синтаксичні дієслівно-іменні конструкції – *визнати потерпілим, згідно зі статтю, порушити кримінальну справу*; 3) лексичні стандарти, складені терміни, фіксовані іменні побудови – *карна справа, попереднє розслідування, згідно із вимогами статті*.

Лексичному рівню юридичних документів властиве прагнення до однозначного вживання слів, до їхнього уніфікованого сприйняття, яке

досягається введенням до тексту закону дефініцій суттєво важливих юридичних понять. Лексичний склад законодавчого дискурсу виявляє тенденцію мови до адекватності, тобто встановлення такого зв'язку між позначуваним і позначенням, який передбачає повну відповідність слова думці. Притаманними для письмового юридичного дискурсу виступають такі мовні явища, як: *полісемія (докази (юр.) – фактичні дані (відомості) про обставини, що мають значення для правильного вирішення справи, одержані в установленому законом порядку і закріплені в передбачених законом джерелах; (лог.) система висновків, що використовується для встановлення нового положення на основі даних, що приймаються як істина)*. До різновидів полісемії належать *метафори (дорогоцінний свідок), метонімія (підозрюваний дає підписку про невиїзд – підписка додана до справи), синекдоха (прикмети підозрюваного: волосся чорне, в'ється); синонімія (учасник злочину – співучасник, підбурювач, посібник, організатор, виконавець); паронімія (винуватець – той, що винний у чому-небудь; що є причиною чого-небудь; той, що усвідомлює свою провину, той, що скоїв серйозний провину); сполучуваність багатозначних слів (слово погашена «та, що перестала світитися» сполучається зі словами свічка, лампочка, в юриспруденції використовується на позначення «той, що втратив силу» і сполучається зі словами судимість, борг)*.

Мовною базою законодавчих текстів є загальноновживана лексика, з якою поєднується лексика спеціальна та термінологічна. Екстралінгвістичні чинники зумовлюють специфічну організацію цих мовних засобів, що властиво як офіційно-діловому стилю загалом, так і стилю законодавчих текстів зокрема. Об'єктивна подача інформації забезпечена використанням теперішнього часу дієслів та пасивними конструкціями, пор.: *«Насамперед треба акцентувати свою увагу на тих обставинах, що **наявні** у справі»* (з рішення суду) або *«Перевищення своїх повноважень, зловживання службовим становищем **переслідуються** законодавством України»* (ст. 19 Конституції України). Загальний характер інформації передається семантикою підмета, де поряд із іменниками юридичної тематики поширені іменники та займенники із узагальнювальною семантикою, пор.: *Якщо у вчиненні злочину обвинувачується кілька осіб, суд вирішує питання окремо щодо **кожного** з підсудних* (ст. 29, п. 2 Кримінального кодексу України).

Синтаксис юридичного дискурсу відрізняється повними структурами, що оформлюють логічні зв'язки умови, причини. Ці значення експліковані спеціальними мовними засобами (*у випадку, якщо, з причини та ін.*), пор.: *Обчислення давності **в цьому випадку** починається з дня вчинення нового злочину* (ст. 80, п. 4 Кримінального кодексу України); *«Примусове відчуження об'єктів права приватної власності може бути застосоване лише як виняток з мотивів суспільної необхідності, на підставі і в порядку, встановлених законом, та **за умови** попереднього і повного відшкодування їх вартості»* (ст. 41 Конституції України). Вимога конкретності, необхідності виявлення причинно-наслідкових зв'язків і логічного підпорядкування одних фактів іншим зобов'язують законодавців подати різні обставини справи, простежити і передати складну систему понять у їхньому взаємозв'язку. Мовна

реалізація такого роду понять подекуди пов'язана з наявністю складних синтаксичних конструкцій, які дають можливість підвищити інформативність текстового матеріалу, сприяти чіткості та недвозначності документів. Тому в законодавчих текстах функціонує значна кількість складних речень, більшість з яких становлять складнопідрядні з кількома підрядними, за допомогою яких вдається внести важливу додаткову інформацію та уточнити усі обставини та умовності, щоб не виникло непорозумінь при тлумаченні закону. Незначна кількість складносурядних речень у законодавчих текстах пояснюється їхньою специфікою. Такі речення зазвичай представляють ланцюг, послідовність дій, а їхнє вживання у достатній кількості призводить до створення особливого ритму, який сприяє плавності та розміреності викладу. Така ритмічність текстового повідомлення не є характерною для законодавчих текстів та не відповідає прагматичним цілям законодавчого дискурсу.

Отже, у письмовому юридичному дискурсові використовуються різні лексичні, морфологічні, синтаксичні та семантичні засоби для досягнення в мові чіткості та однозначності. Таким чином, мовні засоби, що використовуються під час виникнення юридичного дискурсу – це комплекс засобів, характерних для юридичного тексту, що забезпечує передавання інформації реципієнту. Основним засобом спілкування в таких групах виступає професійна лексика – мова професійних груп, що відображає їхню соціальну функцію.

УДК 378.018.43::004.032.6:37.011.3-051:811.161.2

Вікторія Василівна ГЕРМАН,

доцент кафедри української мови і літератури Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка, кандидат філологічних наук, доцент

ORCID ID: <https://orcid.org/0000000229157330>

КАЛЬКУВАННЯ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ: ДИСКУСІЙНІ ПОГЛЯДИ ВЧЕНИХ

Калькування як мовне явище існує стільки, скільки й мовні контакти. Немає у світі такої мови, в якій не було б кальок. У деяких мовах (ісландська, тибетська) кальки – майже єдиний засіб засвоєння іншомовної лексики. Процес калькування має давнє коріння, є досить плідним, але недостатньо вивченим лінгвістичним явищем. Ш. Баллі ще на початку ХХ століття припускав, що в науці належно не поціновано розмах і значення цієї форми мовного впливу [1].

Думки Ш. Баллі про кальки уточнюються й дістають подальшого розвитку в роботах зарубіжних і вітчизняних мовознавців. Окремі факти калькування в старослов'янській мові розглядалися в працях В. Виноградова, Л. Єфремова, Ю. Сорокіна. Латинські лексичні кальки в німецькій мові досліджував О. Матвеев, в італійській – А. Пономаренко. І на сьогодні калькування залишається недостатньо вивченим, не визначено місце кальок в словниковому складі мови, не вироблено єдиних принципів для характеристики і класифікації кальок, хоча принагідно його досліджували А. Арапова, В. Власенко, В. Кононенко, Г. Коломієць, М. Пилинський, Л. Паламарчук, А. Москаленко, О. Кучерук, О. Пономарів, С. Семчинський, Є. Слупський, О. Стишов, О. Черемська, Р. Зорівчак та ін. в працях про запозичення, переклад, міжмовні контакти.

Слово «калька» в термінологічному значенні вперше використав Ш. Баллі (слово або вислів, утворені механічно, шляхом буквального перекладу, за зразком узятих з інших мов висловів), який вважав його особливо характерним для мов з розвиненим словоскладанням, для фразеологічного рівня мови, для передання абстрактних понять. Можливо, саме через слово «буквальний» склалося негативне ставлення деяких авторів до цього явища. Наприклад, О. Кундзіч вважає, що калька обов'язково веде до неточності слова. У ній і штучний порядок, і викривлення думки, і зміна тону [4]. На противагу таким поглядам Р. Зорівчак переконливо доводить, що тільки гіпертрофія калькування, зловживання призводить до буквалізму [3]. С. Єрмоленко вважає, що калька створюється питомими мовними засобами за зразком слів і виразів іншої мови, а калькування – це творення нових слів і виразів шляхом копіювання лексико-семантичних і синтаксичних моделей іншої мови [2]. Ця проблема викликала значний теоретичний інтерес, що проявляється в існуванні відмінних трактувань у різних мовознавчих концепціях.

Калькування є одним із шляхів поповнення словникового складу мови та одним із видів іншомовного запозичення. Однак, якщо при безпосередньому запозиченні іншомовного слова запозичується саме це

слово, то при калькуванні запозичується не морфологічна зовнішність іншомовного слова, а його структура чи внутрішня форма з адаптованим перекладом компонентів. Кожна значуща частина слова-оригіналу перекладається окремо, з них і утворюється слово. У зв'язку з цим калькування відносять до неповних запозичень, оскільки запозичується лише внутрішня форма слова чи семантична структура словосполучення.

Одні вчені вбачають у кальках позитивні мовні одиниці, що за своєю значущістю наближаються до запозичень, мають нове значення або модель для створення аналогічної семантики на власному мовному матеріалі. Значну роль у поповненні лексики української мови відіграє калькування російських слів, бо саме через російську мову засвоюються терміни іншомовного походження. Вважаємо, що, як засіб номінації, калькування доцільне тоді, коли для певного поняття, явища немає назви в рідній мові (наприклад, недолік, сканер, комікс, фрістайл та ін.). Якщо використання лексем іншої мови сприяє запобіганню повторів, лаконізує мовний потік, додає семантичних відтінків, тобто є мотивованим, тоді калька є позитивним елементом мовної взаємодії.

Калькування як перекладацький прийом пов'язане з активізацією національних мовних засобів під час створення власних відповідників для іноземних понять; стимулює виявлення й повніше використання прихованих можливостей рідної мови, дає поштовх до утворення семантично містких неологізмів. Серед позитивних рис кальок найважливіша та, що вони не зупиняють розвиток внутрішніх ресурсів мови, а, навпаки, активізують її словотвірні можливості. Критикувати варто не калькування як шлях поповнення лексичного та семантичного мовних рівнів, а надмір кальок, їх позасистемний характер на певному етапі розвитку мови. Буквальний переклад – це найлегший шлях розвитку мови, але й найнебезпечніший (Д. Лотте).

Інші дослідники схильні розглядати калькування як процес, що призводить до появи інтерферентних зрушень у семантиці слів і проявів граматичної інтерференції, які спричинюють нівеляцію національно-мовної своєрідності. Якщо калькування стає провідним шляхом створення нових термінів, то це може шкодити національному характерові термінології. Досвід української термінології свідчить про те, що калькування загрожує національній самототожності термінології.

До кальок ненормативного типу, наприклад, належать словотвірні та фразеологічні кальки: слідуєчий, міроприємство, приймати участь, енергозбережний, керуючий, навколишнє середовище, з тих пір, з точки зору, рахувати своїм обов'язком, не дивлячись ні на що, виходячи з, так як, поскільки, відносно, закриті очі, круглодобовий, кидатися в очі, завірити документ; граматичні кальки: навчатися чому, хворіти чим, у відповідності з чим, опанувати мовою, повідомити директора, згідно наказу. Граматичні кальки, як правило, засмічують мову. Більшість учених вважає їх граматичними інтерферами.

Отже, калькування одночасно є одним із шляхів збагачення та засмічування словникового складу мови. Калькування є виправданим, коли складові елементи слова чи словосполучення вже посіли певне місце в системі мови. Проте в численних випадках – причина порушень мовних

норм на різних рівнях.

Список бібліографічних посилань:

1. Балли Ш. Французская стилистика. Москва: Изд-во иностр. лит., 1961. 394 с.
2. Єрмоленко С. Я. Українська мова: Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів. Київ: Либідь, 2001. 224 с.
3. Зорівчак Р. П. Фразеологічна одиниця як перекладознавча категорія. Львів, 1983.
4. Кундзіч О. Л. Творчі проблеми перекладу. Київ: Дніпро, 1973.

УДК 35.07

Наталія Ігорівна ЄЛЬНІКОВА,

старша викладачка кафедри українознавства факультету № 2
Харківського національного університету внутрішніх справ

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-5061-8226>

ЩОДЕННИК ПРАКТИКИ КУРСАНТА-ПРАВООХОРОНЦЯ: КОМПОЗИЦІЙНО-ЗМІСТОВИЙ АСПЕКТ

Культура укладання документів є надважливою складовою інформаційної культури. Документна комунікація репрезентує особливості національної комунікативної культури, регулювання чинних мовних норм, рівень технологічного розвитку. Особливого значення набуває сфера ділової комунікації, зокрема документи як головний засіб такого спілкування стають об'єктом вивчення не лише документознавства, а й документної лінгвістики – наукової дисципліни, що вивчає мовознавчі засади документознавства, а також мовностильові особливості текстів документів. Щоденник навчальної практики курсантів-правоохоронців – документ, який фіксує застосування теоретичних знань курсантів на практиці, детально описуючи хід виконання поставлених керівником завдань. Вивчення мовностильових особливостей документів і їхнє вдосконалення має вагоме значення, що й зумовлює актуальність цього дослідження.

Документна лінгвістика студіює мовну специфіку сучасної документної комунікації, знакові засоби, особливості їхньої сукупності в текстах документів, своєрідності укладання документів. Сьогодні серед фахівців галузі документознавства не існує єдиного визначення терміна «документ», адже кожна галузь знань трактує його своєрідно, цей термін походить від латинського «documentum», що в перекладі є «свідомством», «зразком», «способом доказу». На думку П. Отле, документом є «а) власне документи: гравюри, одиниці зберігання архівів, адміністративні документи, диски, фотографії, фільми, діапозитиви; б) зібрання, які складаються із документів: картотеки, зібрання чи бібліотеки періодики, дискотеки, фільмотеки; в) спеціальне обладнання: карточки, шафи, шухляди, класери, документи, картотеки, каталоги» [1, с. 17–18]. Отже, П. Отле вважав документом будь-яку інформацію, передане міркування людини, матеріально зафіксоване чи інформаційно інтерпретоване в часі. Таке всеосяжне трактування терміна «документ» викликало чимало суперечок серед науковців, проте уможливило інтерпретацію документа як засобу передання та поширення інформації в соціумі. У цій роботі послуговуємося визначенням відповідно до статті 1 Закону України «Про інформацію», де документ є «матеріальним носієм, що містить інформацію, основними функціями якого є її збереження та передавання у часі та просторі» [3].

Основним змістовим компонентом документа є документний текст, що вирізняється точністю, уніфікованістю, зв'язністю, смисловою завершеністю. Так, Т. Борко зауважує, що «документний текст – функціонально, змістовно, структурно і нормативно завершена мовна

єдність, що є основним комунікативним компонентом документа, скріплене модальністю, яка є похідною від функціонально-нормативних умов документної комунікації і відповідає уніфікованим або стандартизованим правилам» [2, с. 158]. Таким чином, документний текст є результатом мисленнєвої діяльності особи, інформацією, що закріплена письмово. У правознавстві, як і в інших наукових галузях, існує чимало специфічних документів. Із точки зору юридичної лінгвістики документом називають носій, що містить правову інформацію.

Інтерес до аналізу правової документації в наш час зростає, що зумовлене розробленням і застосуванням різноманітних наукових підходів щодо оптимізації професійної діяльності правоохоронців. Особливу зацікавленість викликають документи, які укладають курсанти-правоохоронці під час проходження навчально-виробничої практики. Така практика сприяє формуванню в курсантів різноманітних професійних компетенцій: підвищенню своєї кваліфікації та професійної майстерності; дотриманню принципів етики правоохоронця; удосконаленню в здатності правильно й у повному обсязі репрезентувати результати професійної діяльності в правовій документації; набутті досвіду та закріпленню професійних навичок юридично правильно кваліфікувати факти й обставини; набутті досвіду підготовки й укладання юридичних документів. Правильно оформлений щоденник практики курсанта-правоохоронця є відображенням якості трудової діяльності здобувача освіти в тій установі, де він проходив стажування. Детальний опис своїх дій під час виконання службових обов'язків надає змогу викладачеві об'єктивно оцінити не лише теоретичні знання, а й практичну підготовку курсанта-правоохоронця. Отже, щоденник практики курсанта-правоохоронця є документом, у якому фіксується застосування теоретичних знань здобувача освіти, детально описаний хід виконання завдань керівника. Такий документ містить реквізити, до яких відносимо: назви організацій усіх рівнів, назву виду документа, текст документа, дату укладання документа та проходження практики, печатку, підпис, інформацію про виконавця. Композиційно щоденник практики складається з титульного аркуша й основної частини, що містить декілька розділів, де відображений календарний графік проходження практики й робочі записи під час проходження практики. По закінченню практики в щоденнику виставляють оцінку роботи курсанта. Композиційно-змістова структура щоденника навчальної та виробничої практик засвідчує його комплексність: це правовий і навчальний документ.

Таким чином, щоденник практики курсанта-правоохоронця репрезентує процес становлення фахівця, формування професійних компетенцій: набуття нових теоретичних знань і відпрацювання набутих навичок, а також опанування професійною етикою й формування особливого мислення. Композиційно щоденник багатоаспектний, містить значну кількість юридичних термінів, виконує інформаційну, комунікативну й навчально-дидактичну функції.

Список бібліографічних посилань:

1. Бездрабко В. В. Поль Отле і наука про документ. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2008. № 2. С. 14–

24.

2. Борко Т. М. Текст і аспект його розгляду в контексті лінгвістичних основ документознавства. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер.: Філологія. 2018. № 33. том 1. С. 158–160.

3. Про інформацію: Закон України від 02.10.1992 р. № 2657-ХІІ: станом на 31.03.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text> (дата звернення: 10.04.2023).

УДК 82-9

Надія Іванівна КИРИЛЕНКО,

кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови і літератури Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-5982-7227>

Богдан Валентинович РУДИК,

магістр факультету іноземної та слов'янської філології Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка

ТЕМА ВІЙНИ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ПРОЗІ

Актуальність дослідження. Довгий час сучасна українська література була представлена творами про Другу світову війну, а згодом тема війни взагалі не була популярною для відображення у художній літературі. Однак все змінилося після початку військових дій російської федерації проти України в 2014 році. Після того з'явилося дуже багато різних творів, різних жанрів, завдяки яким можна було пізнати справжню сутність цієї війни. Дані твори були написані як учасниками війни, так і цивільними особами, журналістами, особами, які пережили окупацію. У такій військовій літературі йдеться не тільки про війну, яка поглинула нашу країну, а й про героїчні вчинки та відвагу військовослужбовців, страждання, біль, і, звісно, кохання, яке існує навіть у війну. Сучасна українська література дає можливість ознайомитися із сьогоdnішніми реаліями війни, пробуджують патріотизм та національну ідентичність.

Об'єкт дослідження: сучасна українська література.

Предмет дослідження: відображення мотиву війни в сучасній українській прозі.

Мета дослідження: аналіз мотиву війни в сучасній українській прозі.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати мотив війни в українській літературі.
2. Охарактеризувати мотив війни в українській літературі після повномасштабного вторгнення.
3. Розкрити проблему війни у творах українських письменників.
4. Дослідити воєнну тему у сучасній жіночій прозі [1].

Тема війни як рудимент радянської історії довго лежала під руїнами імперії. Українська література починалася з чистого аркуша разом із новонародженою державою. В очах українського письменника війна була зведена до ролі тропу, своєрідної метафори, яку поети люблять використовувати в назвах книжок, наприклад, Сергій Жадан «Балади війни та відбудови» (2001) або Мар'яна Савка та Маріанна Кіяновська «Кохання і війна» (2002) [3, с. 285].

Війна Росії з Україною на Донбасі спричинила жанрово-тематичне розширення сучасної української літератури та появу нових, досі невідомих авторів.

На сучасному видавничому ринку спостерігається серйозне поживлення цієї літератури: за останні роки вийшла ціла серія

різноманітних видань про події на сході країни, серед яких вагоме місце посідають твори наших військових.

За весь час бойових дій на сході України багато журналістів побували на фронті. Деякі з них також публікували свої великі тексти про цю війну. Одразу згадується Сергій Лойко та його «Аеропорт», адже ця книжка вийшла першою. Книга Сергія Лойка відіграла дуже важливу роль, тому що він всесвітньо відомий журналіст, його знають за кордоном, і якщо брати цей твір і дивитися на нього з точки зору пропаганди і поширення інформації про нашу війну, то він був одним з перших, хто зробив щось подібне в культурній сфері.

З письменників, які безпосередньо брали участь у бойових діях, хочеться у першу чергу виділити трьох: Артема Чеха, Сергія Гридін та Бориса Гуменюка.

Варто згадати книгу Наталії Нагорної «Повернення з війни». Вона складається з трьох частин з трьома окремими голосами. Перша частина написана на ім'я дитини, друга частина – на ім'я жінки, а третя – на ім'я самого воїна АТО, який намагається повернутися з війни. Ця книга дуже просто, але водночас стисло збрала велику кількість проблем, пов'язаних з війною, про яку зараз багато пишуть і говорять

Велика кількість солдатських письменників працює в традиційних для будь-якої військової літератури жанрах щоденника і мемуарів. Такі книжки корисні тим, що показують читачеві реальність повсякденності далекого від війни, правдиво передаючи досвід, який зазвичай героїзується в художній літературі.

Мотив війни також простежується у таких збірках: «Життя Марії» Сергія Жадана, «Абрикоси Донбасу» Любові Якимчук, «Червона книга» Дмитра Лазуткіна та «Открытый дневник» Бориса Херсонського [1].

У «Житті Марії» війна, мабуть, головна тема, а от революційних моментів не густо. Поет осмислює події підкреслено антипропагандистськи, антиполітично (хоч біженці й не забувають зазначити, що своє місто вони спалили самі). І війна постає такою собі старозаповітною карою за несвідомі, а то й невідомі помилки, тож у героїв цієї книги шансів досягнути цю кару, здається, не набагато більше, ніж у героїв прози Франца Кафки.

Важлива річ у Жадана – співпереживання. Воно лежить в основі більшості віршів. Мається на увазі й співпереживання з ворогом і його прихильниками, чи, краще тут сказати, з Іншим. У поета, як і в його героя-капелана, для кожного знайдеться бодай слово [1].

Книжка «Абрикоси Донбасу» стала гучною і давно очікуваною новинкою від поетки Любові Якимчук. У віршах багато болючих воєнних сюжетів з убивствами мирних мешканців, вигнаннями, блокпостами тощо.

«Червона книга» – так зветься нова поетична збірка поета, журналіста і спортсмена Дмитра Лазуткіна. Її назва натякає не лише на заповідні рослини й тварини, але й на загальну пристрасність аж до крові.

Сучасний український читач дуже уважно сприймає тему війни і миру, оскільки йдеться не лише про далекий світ історії, літератури, пам'яті, а й про сьогоднішній день. Мирне протистояння, героїзм людей, які

повстали проти системи, змушуючи їх відбиватися від загарбників і брати в руки зброю – сьогоднішня Україна.

Довгий час в літературі переважала тема Другої світової війни або ж деякі письменники описували афганську війну. Однак саме після 2014 року, після АТО з'явилися сучасні українські твори, в яких зображено всю сутність сучасної війни.

Сергій Жадан «Інтернат». С. Жадан у романі «Інтернат» зображує народження нового українця.

Можна простежити, що спільна риса всіх творів про російсько-українську війну на Сході України відкритий фінал. Бойові дії на Донбасі тривають, і хочеться вірити у щасливе завершення цієї історії і для нас, і для нових героїв вітчизняної воєнної прози.

Мотив війни простежується і у прозі таких письменниць як Світлана Талан та Галини Вдовиченко, твори яких віднесені до військової жіночої прози [2, с. 79].

В романі «Оголений нерв» є все, що, на щастя чи на жаль, є в житті: кохання і зрада, пристосуванство і щирість, вбивство і переродження душі. І, хоч як цинічно прозвучить, за це варто подякувати війні, адже саме під її крижаним подихом спадають маски і проявляється суть.

В «Оголеному нерві» позиція людей на Донбасі та Луганщині була сформовано на основі керівництва регіоналів, які багато років там хазяйнували, а також «казкам» про «київську хунту, Бандеру, який вбивав дітей...», і чомусь більшість населення зовсім не сприймали українські новини: «Слід визнати, що на Донбасі є немало патріотично налаштованих і тверезо мислячих людей, проте є багато невігласів, а де вони, там з'являється страх [4, с. 59]. ЗМІ сусідньої країни вмilo це використали, запустивши жахачки про НАТО, США, Правий сектор, бандерівців, фільтраційні табори. Звучить дико, але багато людей справді дуже бояться ПС та бандерівців, яких ніколи в очі не бачили.

У творі Галини Вдовиченко «Маріупольський процес» йдеться про пізнання себе й пробудження національної свідомості. В основу лягла історія, яку авторка почула від поранених бійців у львівському госпіталі, про кохання так званої сепаратистки та українського захисника, батьки якого після загибелі сина привезли до Львова вагітну дівчину [2, с. 55].

Список бібліографічних посилань:

1. Антологія «Війна 2022»: світ побачить твори українських авторів, написані після 24 лютого. 2022. URL: <https://starylev.com.ua/news/antologiya-viy-na-2022-svit-pobacat-tvory-ukrayinskyx-avtoriv-napysani-pislya-24-lyutogo>

2. Вдовиченко Г. Маріупольський процес: роман. Харків: Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2015. 288 с.

3. Вегеш А. І., Лавер О. В. Літературно-художня псевдонімія в романах С. Дзюби та А. Кірсанова. *Закарпатські філологічні студії*. Випуск 23. Том 2. Ужгород: Видавничий дім «Гельветика», 2022. С. 282-287.

4. Герасименко Н. Новий герой сучасної воєнної прози (на матеріалі книжок про Майдан та війну на Донбасі). *Слово і Час*. 2020. № 2. С. 55-67.

5. Дзюба С., Кірсанов А. Позивний «Бандерас». *Військовий детектив*. Х.: Вид-во «Ранок»: Фабула, 2019. 240 с.

6. Жолдак Б. «Укри». «А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА», 2015. 224 с.

7. Качак Т. Тема війни і миру в сучасній українській прозі для дітей та юнацтва. *Українська література в загальноосвітній школі*, 2015. №3. С. 22-24.

8. Коцарев О. Про Війну і Майдан. Вийшли чотири збірки відомих поетів України. 2015. URL: <https://starylev.com.ua/news/pro-viynu-i-maydan-vyyshly-chotyry-zbirky-vidomyh-poetiv-ukrayiny>

9. Коцарев О. Маріупольський процес. 2016. URL: <https://krytyka.com/ua/reviews/mariupolskyy-protses>

УДК 82-1/-9

Надія Іванівна КИРИЛЕНКО,

кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови і літератури Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-5982-7227>

Катерина Іванівна СЕРДЮК,

магістрантка факультету іноземної та слов'янської філології Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка

ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-7990-849X>

АНТИМІЛІТАРНА СПРЯМОВАНІСТЬ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ПРОЗИ (ЗА МАТЕРІАЛАМИ ЗБІРОК Б. ГУМЕНЮКА «БЛОКПОСТ» ТА ОЛАФА КЛЕМЕНСЕНА «ЛІТО-АТО»)

Сучасна мілітарна проза жанрово різноманітна. Автори по-різному зображують пережиті події: спогади, щоденники, нариси, оповідання, есеї, новели, малюнки, образки, ескізи, фрагменти, слайди. В епічних творах правда війни зображується без прикрас, без цензури, у них художній вимисел поступається реалістичності зображення.

Збірка Б. Гуменюка «Блокпост» на тлі текстів воєнної тематики вирізняється новаторським композиційним оформленням: збірка містить дописи в мережі Фейсбук.

Ця жанрова різноманітність вплинула і на оформлення книги: збережено формат стрічки новин Facebook, письменник використовує різні шрифти для виділення творів різних жанрів і стилів. Прозаїк відмовляється від традиційних художніх засобів і прийомів зображення дійсності. Для відображення подій війни він використовує малі жанри, фрагментарність композиції, сюжет без послідовності подій.

Критичний погляд на події в Україні посилює експресію збірки, насичує її фронтними реаліями та національним колоритом. У наративі Б. Гуменюка війна постає як випробування, де головні герої пізнають себе та оточуючих. Через усвідомлення героїв письменник дає відповіді на болючі питання: що таке героїзм і боягузтво, хоробрість і зрада, хто такі «свої» і «чужі» українці, чому відбувся такий поділ. Прозаїк стверджує думку про безмежність людських можливостей, особливо в межових ситуаціях.

Війна призвела до поділу українців на «своїх» і «чужих». Для Б. Гуменюка «своїми» є бандерівці, які «щось більше, ніж просто українці, десь такі ж, як самураї – трохи більше, ніж просто японці» [1, с. 74].

Б. Гуменюк укладає в уста своїх героїв заклики «не сидіти склавши руки», а діяти: «Ми мусимо битися», «Треба, аби весь наряд встав», «Чому ви не б'єтесь?» [2, с. 117, 129, 151].

Романіст пройшов АТО, його збірка – це цикл переживань простих солдатів на війні: «На Майдані ми перемагали, коли йшли у наступ, і одразу програвали, коли сідали за стіл переговорів... Може, хтось

пояснить мені різницю між «днем тиші» і «мовчанням ягнят»?.. Ніщо так не вбиває солдатів, як розмови про мир...» [2, с. 97].

Б. Гуменюк порівнює минулу козацьку добу і сучасну Україну. Він переконаний: Революція Гідності пробудила в українцях козацький дух, вони здатні змінити владу, повернути своє, здобує важкою працею.

Так, Б. Гуменюк у збірці «Блокпост» емоційно змальовує війну, фронтові будні без прикрас, особистість на війні, як війна змінює людей. Письменник фіксує, як народжується нова людина війни; війна назавжди змінила долі багатьох людей, для багатьох стала хлібом: «Ти – солдат. Війна – твій хліб!» [2, с. 237]. Збірка вирізняється виразністю деталей та емоційною насиченістю. У ній відображено світогляд і переконання письменника.

Модерністю композиції вирізняється збірка прозових мініатюр О. Клименка «Літо-АТО». Письменник незвично змальовує події війни: у збірці фантастичні, майже абсурдні, мотиви, образи, епізоди («Уночі хтось пошкрябався мені у двері. Тихо-тихо. Маленькою мишкою. Відчинив, здивувався – танк. Наш. Поранений у лапу. Стоїть перед дверима – і сльози на очах») [3, с. 232]. Кожен предмет чи явище набувають ознак живого: бійці медом лікують танки, останні люблять «покурити» [3, с. 216]. Таке незвичне зображення перебігу подій не властиве українській мілітарній прозі.

У центрі уваги враження оповідача від війни, яку він особисто пройшов, побачив, пережив і відчув; ті сумніви і суперечності, які закрадалися в душу бійців: «Літо війни. А для когось: яка війна? Немає війни – АТО» [3, с. 188].

Письменник зображує згубний вплив війни на людину й на все, що її оточує: «Буває, кинуть гранату комусь – лісу, птахові або людині» [3, с. 203]; війна приносить руїни, перетворює прекрасні міста в міста-привиди: «Від болю місто забуло ім'я і те, скільки в нього очей, ніг, рук. З переляку забуло місто колір та ім'я ангела, що пасе місто це. Від гарматного гуркоту осипалось волосся з його голови» [3, с. 206]. Вона позбавляє людину можливості працювати на своїй землі, збирати урожай, приносити користь і прибуток собі та державі: «Поля сірих соняхів мовчки стоятимуть до весни. Врожай, звісно, збиратимуть миші та горобці ...» [3, с. 207]. Вона поділила українців на «своїх» і «чужих»: «З одного боку стоять сепари, з іншого наші» [3, с. 204]; «На, передай брату... Жалько. Не чужі ж» [3, с. 187].

Але найбільше уваги О. Клименсен приділяє особам на війні. Так, головний герой спостережливий, пильний, уразливий, бачить у всьому, що відбувається навколо, найдрібніші деталі, звертає увагу на те, що не кожному вдається помітити. Його світогляд – це втілення досвіду предків, народнопоетичної містики. Письменник переконує читачів, що навіть жорстока війна не може заперечити життя, яке продовжується: «Трава росте. Навіть у серпні, навіть крізь тіла, навіть крізь стіни будинків, навіть на дні шахт і в трубах заводів... Засни на боці – проросте крізь вухо, бронезилет, шолом, броню танка, спогад...» [3, с. 195].

На війну прийшли хлопці з різними світоглядами, різними професіями та соціальним статусом, більшість із них уперше взяли до рук

автомати, і всіх їх об'єднало спільне лихо. Герої залишають поле бою з багатим досвідом і пошуками власного «Я». Кожен із них переживе травму: хтось утратив батька, сина, побратима. Після пекла бійці шукають відповіді на болючі питання: чому так відбувається? Чому це відбувається зі мною? Як жити далі?

Отже, бійці у творах О. Клименсена – це збірний образ українця, який хоч і забув після війни звичне мирне життя, але не втратив людяності та чуйності, а українство завжди несе з собою. Його герой створює нову філософію життя, виступає за утвердження свободи, честі та гідності як вищої моралі.

Отже, сучасні українські письменники змальовують війну такою, якою вона є насправді. Вони не імітують події, а фіксують їх. Бо лише в критичні моменти може «народитися» справжній літературний шедевр. Примітно, що спочатку такі твори існували у вигляді постів у соціальних мережах, це були особисті індивідуальні враження письменників.

«Літо-АТО», «Блокпост» – реальні історії очима бійців АТО. Війна руйнує міста, людські долі, приносить страждання. Але важливо, незважаючи ні на що, завжди залишатися людиною, берегти людське в собі. Саме це об'єднує більшість творів сучасної мілітарної прози.

Список бібліографічних посилань:

1. Горіха Зерня Т.: «Я дуже хочу, щоб наші письменники знову й знову поверталися до теми війни». URL: https://lb.ua/culture/2020/08/16/464002_tamara_goriha_zernya_ya_duzhe_hochu_shchob.html
2. Гуменюк Б. Б. Блокпост. Київ: Академія, 2016. 336 с.
3. Клеменсен Олаф. Літо-АТО. Київ: вид-во «Люта справа», 2015. 320 с.

УДК 371. 6

Юлія Сергіївна КОЗАЧЕНКО,

кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри іноземних мов
Сумського державного університету

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9111-8220>

ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ВИКЛАДАННЯ РОМАНО-ГЕРМАНСЬКИХ МОВ

XXI століття – епоха інновацій і технологій, що стосуються й світових стандартів процесу професійної, зокрема комунікативної підготовки медичних працівників. Наведемо основні приклади використання сучасних технологій у викладанні романо-германських мов.

Вважаємо, що залучення сучасних засобів допомагають у налагодженні контактів, швидкого обміну думками та інформацією. Одна із систем, яка дозволяє студентам розвиватися можемо віднести систему аудиторної відповіді до якої входить клікер технологія, вона полягає в активному навчанні студентів при аудиторній формі. Це взаємодія між викладачем та студентами, коли відповідь та зворотна реакція проявляється у формі гістограм, іншими словами, це система особистої відповіді (RPS).

Блоги – засіб, що дозволяє ділитися власним досвідом з великою кількістю людей. Блоги виступають як зовнішньою, так і внутрішньою формою спілкування студентів-медиків між собою, а також викладачів зі студентами. Блоги допомагають у налагодженні професійної співпраці, розвитку позааудиторної роботи, надають підтримку, а головне об'єднують користувачів з інформацією, яка стосується організацій охорони здоров'я. Блоги є досить поширеним методом у спілкуванні молоді та обміном інформації. Цей засіб може виступати як додатковий у підготовці медиків.

Система миттєвих повідомлень використовують для дистанційної форми навчання, так як вона дозволяє швидко отримувати повідомлення і є більш зручною, ніж просто емейл-листування.

Засіб електронні дошки оголошень є особливо актуальним для он-лайн навчання, так як на екрані комп'ютера студент може бачити тему спілкування і швидко приєднатися до неї, повідомлення з'являються структуровано і по черзі.

Зазначимо, що у навчальних закладах для формування комунікативної культури студентів проводять практичні заняття, на яких готують студентів для роботи із сучасними технологіями, що допоможуть в майбутній роботі; навчають роботі в інформаційних системах, побудові графіків, діаграм, таблиць, планів та обміну інформацією за допомогою будь-якої девайсу.

Зазначимо, що тренування навичок роботи з ІТ-технологіями ефективно впливає на формування комунікативної культури, бо медичний працівник повинен проводити комунікацію різними способами. Про це свідчать основні стратегії та стандарти, наявність академічних центрів та сучасних спеціальностей. Як бачимо, ведеться пошук нових

шляхів та методів у підготовці високоякісних спеціалістів.

Робота над собою – важливий та невід’ємний процес реалізації основного принципу сучасної освіти. Сучасні технології та інновації допомагають у швидкому інформуванні спеціалістів з приводу останніх нововведень, нових фактів та досліджень. Одна із найбільших переваг – більшість документації ведеться електронно, що економить час та мобілізує роботу всіх працівників. Можемо зробити висновок, що інформаційно-освітній простір – невід’ємна частина сучасної медицини, підготовки майбутніх медиків та ефективного залучення інноваційних технологій для лікування пацієнтів.

Можемо зазначити, що такі технології впливають активізувати молодь. Залучення студентів до глобальних проблем людства свідчить про правильний акцент у розвитку медицини, освіти, економіки, науки та майбутнього покоління.

УДК 343.01.2/7 : 141.333:316.77

Ярослав Олександрович ЛАНТІНОВ,

доцент кафедри кримінального права та кримінології факультету №6 Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1858-6842>

ЩОДО ЗНАЧЕННЯ МОВНИХ ПОВІДОМЛЕНЬ У КОНТЕКСТІ КРИМІНАЛЬНО ПРАВОВОЇ ПОЛІТИКИ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ ТА ЇХ АНАЛІЗ ДЛЯ ВИЗНАННЯ АДРЕСАНТА ДЖЕРЕЛОМ ІНФОРМАЦІЇ ЧИ ЗАПЕРЕЧЕННЯ ЦЬОГО

Наскрізною темою проблематики кримінально правової політики протидії злочинності є концепт "правила". Активність людських організмів здійснювана за правилами – утворює діяльність. Колективна діяльність здатна забезпечити результати недосяжні для одиниць. Для того, щоб об'єднати зусилля в загальну колективну діяльність потрібні загальні правила. Правила поширюються через комунікацію. Той, від кого надходять правила називається авторитетом. Зміст комунікативного акту, яким поширюються правила та який дає підстави для вибору варіанту діяльності – називається "інформацією". Таким чином, назву цієї публікації можливо перефразувати у таку: "Кого слід визнавати авторитетом, а кого ні".

Проблема визнання авторитету має технічний та соціальний аспекти. Соціальний аспект є основним при розгляді конфліктів стосовно розподілу титулувань, споживання, праці чи інших можливостей пов'язаних з обійманням місця у суспільній ієрархії.

Технічний аспект проявляється коли діяч прагне не безпосереднього підвищення свого статусу (місця в соціальній ієрархії), а цього у майбутньому, через ведення результативності діяльності. Таким чином, відсутність цілі просувати свій авторитет тут і зараз надають можливість діячу сприйняти чужий авторитет менш емоційно і можливо, навіть, об'єктивно.

Через повідомлення адресат може дізнатися про наявність адресанта, про його діяльність і, зокрема, про його уявлення чи прагнення. Перш ніж переходити до аналізу повідомлення адресат має усвідомити, що оцінку того як "інформації", "відомостей" чи "даних" він здійснює сам. Тобто, у повідомленні може міститися назва "Увага! Важлива інформація!", проте сам отримувач повідомлення приймає рішення чим його визнавати. Наприклад, громадяни можуть сприйняти КК як настанову для вибору варіантів діяльності або як джерело відомостей про склади злочинів та покарання їм відповідні, або як нагромадження лінгвістичних одиниць (слів, словосполук, речень тощо), тобто як дані.

Відповідно і оцінку адресанта як "джерела інформації" здійснює адресат. Крім того, добросовісний адресат має усвідомлювати присутність "шумів", які у більшій чи меншій мірі викривляють не лише зміст повідомлення, але і форму, вплоть до неможливості усвідомлення

наявності факту комунікації.

А навіщо взагалі розрізняти "джерело інформації" від інших адресантів та визнавати чийсь авторитет? По-перше, соціальні взаємодії відбуваються на підставі правила відомого усім учасникам та визнаного ними. Немає загального правила – нема взаємодії. Нема загальних правил – людська спільнота не складеться. А від так не буде розподілу праці, особистість не виробиться, а залишиться біологічна істота.

По-друге, діяч з моменту завершення дитинства в більшій чи меншій мірі програмує своє життя, усвідомлює цілі та визначає пріоритети. Все це здійснюється за правилами. Досягнення результатів потребує дотримання правил. Кращі правила – кращі можливості для результативності. І ось стає очевидним критерій авторитетності – діячу необхідні найоптимальніші правила для досягнення бажаного результату. Отже, він і визнає за авторитет того, від кого він сподівається їх отримати – від результативної особистості². Ці міркування приводять до такого висновку: "авторитетом (джерелом інформації, тобто відомостей про наявність і зміст правил, а також відомостей, які використовуються для прийняття рішень у відповідності з цим правилом) щодо певної діяльності слід визнавати особистість, яка є результативною у цій діяльності".

Зараз робимо наступний крок: оскільки дійсність пізнається крізь правила – то і оцінюється вище те, що більше відповідає правилу. Відтак діяч оцінює вхідні повідомлення в залежності від того яку діяльність веде сам та з якою пов'язує повідомлення. Але, оцінка повідомлення не тотожна оцінці того, хто його відправив, оскільки для компрометації адресанта як авторитета, у добросовісного діяча мають бути конструктивні підстави.

Підставою "де-авторитетизації" є недостатня результативність наданого адресантом правила при використанні його адресатом. Конструктивна "де-авторитетизація" відбувається за вироблення добросовісного пояснення про помилковість чи недостатність правила при його адекватному виконанні. Тобто критика спрямована на правило, яке "не спрацювало" у певних умовах.

Деструктивна "де-авторитетизація" відбувається через пояснення демагогічні (інші маніпулятивні) чи заперечення зовсім без аргументів або аргументами абсурдними. Деструктивна "де-авторитетизація" здійснюється не для того, щоб виробити краще правило, а для того, щоб самому безпідставно захопити позицію "авторитета" чи для того, щоб послабити чужу спільноту через позбавлення результативних правил та їх носіїв. Оскільки деструктивна деавторитетизація є неповноцінною, то прагнення її завершення веде до насильства вплоть до знищення носія (носіїв) авторитета. Отже, деструктивна "деавторитетизація" є актом ворожості.

Додаткову складність утворює той факт, що люди, зазвичай, чутливі

² Звісно можуть бути "об'єктивно оптимальне джерело правил" та "суб'єктивне" – тобто діяч може помилятися та вчитися не у фактично найрезультативнішого, а у того, хто його обманув чи про кого сам обманувся, коли сприйняв "атрибути успіху" за вміння його досягати.

до свого авторитету, проте схильні до ототожнення конструктивної та деструктивної "де-авторитетезації".

Звісно, що деспотичний авторитет – той хто витіснив (знищив) носія результативного правила та поширює правила свого домінування – не може припустити аналізу та критики своїх правил, тому усі подібні спроби заздальгідь визнаються "посяганнями на авторитет". Проте і "звичайні" люди вважають позицію авторитета за цінність та емоційно реагують навіть на коректну критику. Деспотичні ж особистості йдуть далі і починають "захищатись" заздальгідь.

Пам'ятаєте, вище ми з'ясували, що діяч який очікує на інформацію та який її сам запитує отримують інші уявлення? Ось і такі деспотичні особистості, як злочинці³ забороняють тим, кого бажають підкорити, навіть задавати питання. На жаргоні "спитати" означає "висунути претензію про порушення істотних правил субкультури злочинців та заявити про намір оцінити діяльність іншого та його особистість й застосувати насильство під цим приводом". У цій субкультурі "спитати" означає претендувати на вищий статус за адресата, або замість слова "спитати" слід використовувати слово "поцікавитись". Треба підкреслити, це не примитивна заміна слів для спрощення обігу та для надання колориту – це використання "фреймінгу", тобто примус використовувати певні мовні конструкції, зокрема які полегшують захоплення та утримання влади.

Таким чином, адресат оцінює повідомлення та через них адресанта. Якщо повідомлення містять інформацію (відомості, через які пояснюються правила, відомості необхідні та достатні для прийняття рішення про здійснення активності відповідно до правила) то їх адресанта слід визнавати "джерелом інформації". Якщо після добросовісної перевірки інформації з'ясувалося, що одержане правило не є результативним у конкретних умовах – то це є підставою де-авторитетизувати адресанта повідомлення, у якому воно надійшло. Отже, "джерелом інформації" слід визнавати адресанта у проміжок часу від одержання адресатом інформації від нього і до його де-авторитетизації.

³ Не дарма вони претендують на назву "злочинні авторитети". З боку зору "війни зі злочинністю" словосполучення "злочинні авторитети" є пропагандою "злочинного світу", а тому не є припустимим у побуті та публіцистиці. Мабуть, краще було б використовувати щось типа "носії злочинних шаблонів" (скорочено – "нозлошаби").

УДК 302.54+301+302.224

Вікторія Анатоліївна ПЕРЦЕВА,

доцентка, кандидатка філологічних наук, доцентка кафедри українознавства факультету № 2 Харківського національного університету внутрішніх справ

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5203-761X>

ВЕРБАЛЬНА АГРЕСІЯ В ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОСТОРИ

Проблема вербальної агресії в інформаційному просторі зараз, в умовах соціальної напруженості, набуває в суспільстві особливої актуальності. Сучасна людина живе в умовах постійного мовного впливу та й сама вона завжди є його суб'єктом. Отже, переважно через мовне середовище та за допомогою мови відбувається інформаційно-психологічний вплив як на окрему людину, так і суспільство загалом. Мова служить як засобом передавання, так і засобом управління поведінкою людей, адже спілкування поглинає всі сфери життєдіяльності. Особливості вияву вербального маніпулювання зазвичай зумовлені відносинами між учасниками інформаційно-комунікативного процесу. Результат вербального впливу залежить від сприйняття носієм змісту повідомлення. Чим більш значущим є повідомлення для реципієнта, тим сильніше впливає інформація, чим більш розвинена рефлексія, тим менше людина схильна до вербального маніпулювання.

Зараз простір мовного спілкування перенасичений негативною інформацією, яка найчастіше має деструктивний характер і зорієнтована на спотворення традиційних уявлень, а іноді й навмисне їх руйнування. Агресія завжди спрямована на навмисне заподіяння шкоди, починаючи від словесних образ і закінчуючи інформаційними війнами. До основних форм прояву вербальної агресії можна зарахувати: образу, вороже зауваження, загрозу, грубу вимогу, грубу відмову, осуд, глузування, скаргу, донос і наклеп, сварку. Вербальна агресія позначається на свідомості учасників спілкування деструктивно, ускладнює повноцінний обмін інформацією, суттєво знижує можливості порозуміння між комунікантами, блокує вироблення загальної стратегії взаємодії. Під час конфліктної ситуації людина за допомогою словесних мислеобразів із негативним змістом здатна зруйнувати нормальну роботу всього організму.

Мовна агресія може розглядатись і як спосіб захисту, і як засіб маніпулювання індивідуальною та суспільною свідомістю, але це завжди прагнення, спрямоване на об'єкт агресивного впливу, а мовленнєве насильство – це результат такого прагнення, втілений намір, вторгнення в комунікативний простір. Вербальна агресія, як особливий тип мовної поведінки, може здійснюватися в будь-якому тексті. Водночас саме зараз, в умовах соціальної напруженості, все частіше мова стає об'єктом агресивної дії та насильства. Причиною цього можна назвати загальне зниження рівня мовленнєвої культури, вульгаризацію мови, лихослів'я, використання ненормативної лексики та потік неологізмів, запозичень і

грубих спотворень, який постійно збільшується. Вербальна агресія, як насильницький вплив на свідомість людини з метою досягнення бажаної для агресора поведінки за допомогою використання певного текстотворення, виявляється в неконтрольованому потоці гетерогенної, часто посередньої інформації, що призводить до деструктивних процесів у культурі загалом. Аналогічні тенденції в інформаційному просторі викликають мовні конфлікти та необхідність їхнього правового регулювання. Соціально-правові трансформації та процеси модернізації визначають особливості мовного самовираження особистості, яке, своєю чергою, впливає на стан сучасної культури. Зневажливе ставлення до рідної мови та національних традицій, і, як наслідок, до національної культури, свідчить про недостатньо розвинене почуття власної гідності та відсутність національної самоідентифікації. Комунікативний потенціал мови є одним із найважливіших на сьогодні чинників соціального прогресу. Під впливом несприятливих факторів може спостерігатися зниження культурного імунітету, але водночас у системі мови є свій механізм самозбереження, саморозвитку й самозахисту. Тому перспективи розвитку суспільства багато в чому залежать від спроможності держави за допомогою права підтримувати та захищати національну систему цінностей і насамперед базову цінність культури – рідну мову.

УДК 81`06

Анна Дмитрівна РЕШИТЬКО,

викладач кафедри гуманітарних дисциплін Сумської філії Харківського національного університету внутрішніх справ

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7891-7092>

ЮРИДИЧНИЙ ТЕКСТ ЯК КОМУНІКАТИВНА ОДИНИЦЯ

Текст (від латів. *textus* – тканина, сплетення, з'єднання) – об'єднана смисловим зв'язком послідовність знакових одиниць, основними властивостями якої є зв'язність та цілісність. У мовознавстві текст – це послідовність вербальних (словесних) знаків.

Розглядаючи текст як форму комунікації, важливо наголосити, що текст – завжди продукт первинної комунікативної діяльності автора (що говорить, пише) та об'єкт вторинної комунікативної діяльності адресата (читача чи слухача). Щоб відбулося спілкування автора та адресата через текст, необхідні знання мови (коду) та дійсності, а також наявність контакту (каналу зв'язку).

Правова комунікація – це процес передачі правової інформації від правотворчого органу до правозастосовника, що проходить в юридичній сфері суспільного життя [1, с. 135]. Найважливішою властивістю правової комунікації, безперечно, є її впорядкованість. Саме забезпечення ідентичності розуміння правової інформації законодавцем та правозастосовником є, зокрема, найважливішою функцією лінгвістичної експертизи проектів правових актів.

Юридичний текст має риси подібності як з науковим текстом, так і з текстом інструкції, оскільки виконує і пізнавальні, і наказові функції. Але хоч би якими б були закони за змістом, за своїми типологічними ознаками вони як тексти досить однорідні.

Часто юридичні тексти призначені для різноманітних адміністративних органів, відповідно, такі тексти виконують як інформативну, так і приписуючі функції. Однак фактичним одержувачем цього типу текстів є професійні юристи, тому домінуючою для текстів цього типу є когнітивна інформація, яка оформляється однотипно та за певними встановленими правилами. Провідну роль передачі когнітивної інформації тексту правового документа грають юридичні терміни. У даному типі текстів вони мають всі характерні ознаки термінів: однозначність, відсутність емоційного забарвлення, незалежність від контексту. Крім того, для передачі когнітивної інформації використовується різноманітна тематична лексика, пов'язана з особливостями галузі права, до якої належить цей текст; перекладаються ці лексичні одиниці переважно за допомогою відповідних еквівалентів.

Юридичний текст має значні особливості перекладу, зумовлені тими видами інформації, що у ньому містяться. Відповідно при перекладі юридичного тексту домінуючими системними ознаками є ті, які передають когнітивну інформацію з інтенцією розпорядження та емоційний відтінок самого стилю, а саме:

1) когнітивну інформацію несуть насамперед юридичні терміни. Вони мають всі характерні ознаки термінів (однозначність, відсутність емоційного забарвлення, незалежність від контексту), але деяка частка їх (наприклад: «референдум», «приватна власність», «потерпілий», «правопорушення» та ін.) відома не лише фахівцям-юристам, а й будь-якому носію мови, оскільки область їх застосування виходить за межі юридичного тексту. Деякі юридичні терміни мають архаїчне забарвлення, і їх використання в тексті створює колорит високого стилю («звільнення з посади», «житло недоторканно» тощо). Особливо виразно піднесене забарвлення відчувається у преамбулі Конституцій, де високий стиль передається також за допомогою синтаксичних та графічних засобів (розташування тексту на сторінці);

2) об'єктивність подання інформації забезпечується переважно використанням теперішнього часу дієслова та пасивними конструкціями, а її загальний характер - виражається семантикою, де, поряд з іменниками юридичної тематики, надзвичайно поширені іменники та займенники з узагальнюючою семантикою («кожен», «ніхто» «всі громадяни»). Пасивні конструкції – передаються граматичними еквівалентними відповідностями, деякі з яких супроводжуються синтаксичними трансформаціями; узагальнююча семантика – перекладається за допомогою варіантних відповідностей; одиниця перекладу – слово [2, с. 95];

3) синтаксис юридичного тексту відрізняється повнотою структур, різноманітністю засобів, що оформляють логічні зв'язки; для нього характерні частотні логічні структури зі значенням умови та причини, причому ці значення виражені спеціальними мовними засобами («у разі, якщо», «з причини» тощо);

4) компресивність юридичному тексту не властива, йому не характерні скорочення, дужки, цифрові позначення. Числівники, як правило, передаються словами. Переважає тавтологічна когезія, тобто повторення в кожній наступній фразі одного і того ж іменника. Відповідно, відсутність компресивності, наявність тавтологічної когезії – зберігається у перекладі;

5) наявність не тільки лексичних засобів оформлення високого стилю, а й синтаксичних і графічних – ступінь цього забарвлення відтворюється у перекладі за допомогою еквівалентних і варіативних відповідностей, і якщо ці відповідності неможливі, то переклад здійснюється за допомогою позиційної компенсації, тобто повторення в кожній наступній фразі одного і того ж іменника. Відповідно, відсутність компресивності, наявність тавтологічної когезії – зберігається у перекладі.

Список бібліографічних посилань:

1. Артикуца Н. В. Мова права і юридична термінологія. Київ: Стилос, 2004. 266 с.

2. Олікова М. О. Теорія і практика перекладу: *навчальний посібник*. Луцьк: Вежа, 2000. 170 с.

УДК 811.112.2:430

Вікторія Миколаївна СОЛОЩЕНКО,

в. о. завідувача кафедри теорії та практики романо-германських мов
Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка,
кандидат педагогічних наук, доцент

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-5888-3796>

**СТРУКТУРНО-СИНТАКСИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОМОВИ
ФЕДЕРАЛЬНОГО КАНЦЛЕРА ОЛАФА ШОЛЬЦА У БУНДЕСТАЗІ
(27. 02. 2022)**

У сучасному глобалізованому світі ХХІ століття інформація, яка транслюється через мову (здатність людини говорити, розмовляти, висловлювати власні думки) реалізує провідну її функцію – персуазивну, що передбачає регулювання світогляду і поведінки громадян.

Відомий німецький вчений-енциклопедист, перший теоретик у галузі мовознавства – Вільгельм фон Гумбольдт стверджував, що мова є не просто засобом спілкування людей, підтримки суспільних зв'язків, вона закладена в самій природі людини й необхідна для розвитку її духовних сил та формування світогляду [1]. Загальновідомим є його вислів про те, що «Мова – це наче зовнішній прояв духу народів; їхня мова є їхнім духом і їхній дух є їхньою мовою» (Die Sprache ist gleichsam die äußerliche Erscheinung des Geistes der Völker; ihre Sprache ist ihr Geist und ihr Geist ist ihre Sprache) [1]. Філософська концепція мови Вільгельма фон Гумбольдта визначається ідеями німецької класичної філософії, а її теоретико-методологічною основою є антропологічний підхід до мови, за яким вивчення мови повинно здійснюватися в тісному зв'язку зі свідомістю й мисленням людини, її культурою та духовним життям. Гумбольдт доводив нерозривність понять «мова» і «народ», «мова» і «культура». Дослідження мовної особистості політичних лідерів, виявлення механізмів створення та функціонування політичних текстів, аналіз політичних промов як способу впливу на націю та на світ є актуальним та потребує ретельного вивчення.

Метою публікації є висвітлення структурно-синтаксичних особливостей політичного дискурсу на матеріалі офіційної промови федерального канцлера Німеччини Олафа Шольца у Бундестазі (27. 02. 2022).

На четвертий день (27. 02. 2022 р.) війни в Україні в Бундестазі, відбулося екстрене засідання парламенту Німеччини, порядок денний якого був присвячений Україні, засудженню політики російського режиму щодо України, висловленню всебічної підтримки України та консолідації сил у боротьбі зі спільним ворогом тощо. Ця промова тривала набагато довше ніж, наприклад, ті промови, які, зазвичай, доповідаються в парламенті. На початку промови Олаф Шольц привітав усіх присутніх, слухачів, громадян серед яких були визначні особистості Німеччини, такі як Франк-Вальтер Штайнмайер (Frank-Walter Steinmeier) президент Німеччини, Ангела Меркель (Angela Merkel) экс-канцлер Німеччини, Бербель Бас (Bärbel Bas) президент Бундестагу, Фрідріх Мерц (Friedrich

Merz) лідер парламентської опозиції, голова консервативної Християнсько-демократичної спілки та інші [3].

Олаф Шольц став першим із західних лідерів, який виступив із програмною промовою, у якій рішуче засудив політику російської влади щодо України, конкретизувавши той факт, що росія більше не зможе розраховувати на лояльність Берліна. Головна редакторка «Німецької хвилі» DW (Deutsche Welle) німецької державної радіостанції та телеканалу країни, яка мовить на закордоння, Мануела Каспер-Клерідж (Manuela Kasper-Claridge) запевняє, що цей історичний виступ про «зміну епох» (Zeitenwende) канцлера Німеччини Олафа Шольца у Бундестазі продемонстрував всьому світу чітку позицію ФРН проти путінської росії та ознаменував нову еру в політиці держави щодо росії та у сфері оборони [2]. Ця промова спочатку доповідалась Олафом Шольцом усно й паралельно транслювалась on-line, згодом вона була опублікована також на його офіційних веб-сторінках і була розібрана на цитати.

Серед функцій промови вважаємо за доцільне виокремити контакту функцію, інформативну і функцію звертання, а саме:

➤ контактна функція (Kontaktfunktion): *„Sehr geehrte Frau Präsidentin! Verehrte Kolleginnen und Kollegen! Liebe Mitbürgerinnen und Mitbürger! Ich weiß genau, welche Fragen sich die Bürgerinnen und Bürger in diesen Tagen abends am Küchentisch stellen, welche Sorgen sie umtreiben angesichts der furchtbaren Nachrichten aus dem Krieg. Viele von uns haben noch die Erzählungen unserer Eltern oder Großeltern im Ohr vom Krieg, und für die Jüngeren ist es kaum fassbar: Krieg in Europa. Viele von ihnen verleihen ihrem Entsetzen Ausdruck - überall im Land, auch hier in Berlin.“* (Z. 1-2) [3];

➤ інформативна функція (Informationsfunktion): *„Wir erleben eine Zeitenwende. Und das bedeutet: Die Welt danach ist nicht mehr dieselbe wie die Welt davor. Im Kern geht es um die Frage, ob Macht das Recht brechen darf, ob wir es Putin gestatten, die Uhren zurückzudrehen in die Zeit der Großmächte des 19. Jahrhunderts, oder ob wir die Kraft aufbringen, Kriegstreibern wie Putin Grenzen zu setzen.“* (Z. 2-4) [3];

➤ функція звертання (Appellfunktion): *„Meine Damen und Herren, die dritte große Herausforderung liegt darin, zu verhindern, dass Putins Krieg auf andere Länder in Europa übergreift. Das bedeutet: Ohne Wenn und Aber stehen wir zu unser Beistandspflicht in der NATO.“*(Z. 3-6) [3];

„Meine Damen und Herren, angesichts der Zeitenwende, die Putins Aggression bedeutet, lautet unser Maßstab: Was für die Sicherung des Friedens in Europa gebraucht wird, das wird getan. Deutschland wird dazu seinen solidarischen Beitrag leisten. Das heute klar und unmissverständlich festzuhalten, reicht aber nicht aus; denn dafür braucht die Bundeswehr neue, starke Fähigkeiten.“(Z. 3-6) [3].

Висновок. Доведено, що промова федерального канцлера Олафа Шольца у Бундестазі (27. 02. 2022) стала історичною й змінила траєкторію світової політики. Встановлено, що до структурно-синтаксичних особливостей промови федерального канцлера Німеччини Олафа Шольца у Бундестазі (27. 02. 2022) належить вживання «простої, зрозумілої мови» (в його мовленні переважають прості складносурядні й інколи, ускладнені речення); наявність великої кількості звертань, які

встановлюють контакт із аудиторією і привертають увагу; присутність риторичних запитань, що актуалізації тему виступу тощо.

Список бібліографічних посилань:

1. Elstner A. Wilhelm von Humboldt – Wie ist der Zusammenhang von Sprache, Denken und Wirklichkeit? Paperback. 16 Mar. 2011, 124 S.

2. Kasper-Claridge M. Germany finally stands up to Putin. URL: <https://www.dw.com/en/germany-ukraine-russia-war-opinion/a-60935764>

3. Regierungserklärung von Bundeskanzler Olaf Scholz am 27. Februar 2022. URL: <https://www.bundesregierung.de/breg-de/suche/regierungserklaerung-von-bundeskanzler-olaf-scholz-am-27-februar-2022-2008356>

УДК 340.113+81'276.6:34

Ірина Валеріївна ЦАРЬОВА,

професор кафедри українознавства та іноземних мов Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, доктор філологічних наук, доцент

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-1939-7912>

ПАРАМЕТРИЗАЦІЯ ФУНКЦІЮВАННЯ ЗАКОНОДАВЧОГО ДИСКУРСУ

Сучасна лінгвістика активно розвивається в напрямку поглиблення прагматичного аспекту дослідження, посилюється інтерес до функціонування мови в різних сферах суспільної практики. Дискусійні аспекти й основні шляхи дослідження юридичної лінгвістики об'єктивно потрапили в поле зору двох наук – лінгвістики та правознавства [1; 4]. Навіть у назві науки фіксують певну термінологічну невизначеність: лінгвоюристика – дослідження мовних аспектів права (В. Василенко, Р. Іванський, А. Скорофатова) [2], юрислінгвістика – вивчає юридичні аспекти мови, зокрема й функціонування мов у суспільстві (Б. Юськів, Т. Шокиров), юридична лінгвістика (Ю. Прадід), юридизація мови (Л. Ажнюк, А. Токарська), правнича лінгвістика – зв'язок мови та правових норм (Г. Проценко). Одним із перспективних питань на межі перетину власне лінгвістичної та правової науки є вивчення законодавчого тексту.

Пропонуємо власну параметризацію функціонування законодавчого дискурсу, при цьому вбачаємо системотвірні ознаки юридичного дискурсу параметрами його функціонування:

1. Інституційність – належить до інституційних видів спілкування, оскільки здійснюється в суспільстві, соціальних інститутах та установах. Це зумовлює наявність набору типових для певної сфери ситуацій спілкування, типових моделей соціальної поведінки, типових соціальних ролей, певної тематики спілкування, специфічний набір інтенцій та мовленнєвих стратегій.

2. Ритуальність – зумовлений нормативністю, закріпленістю та сталістю як мовленнєвих дій учасників взаємодії, так і використаних мовних формул. Ритуальність насамперед виражається в використанні етикетних висловлювань ініціального й завершального характеру [3]. Через визначеність соціальних і комунікативних ролей учасників юридичного дискурсу мовець не детермінує того, хто повинен або відповідати, або виконувати певні мовленнєві дії.

3. Інформативність – витлумачено в протиставленні фатичності, а її критеріями визначено небанальність, релевантність і адекватність у поданні інформації [2, с. 78]. Специфікою інформативності юридичного дискурсу є те, що співвідношення фатичності та інформативності залежить від конкретного жанру: переважно фатичними є судові засідання (ритуальні жанри), а інформативними – виступи, політичні програми, біографічні тексти тощо.

4. Смыслова невизначеність – зумовлена прагматичними та семантичними чинниками: абстрактністю та широтою значення, складністю значення, відсутністю семантичних меж у слів градуальної

семантики та відносністю позначень, а також висуванням на перший план прескриптивноспонукальної та впливової функції юридичної мови, настановою на іміджевість, потребою уникати конфліктів.

5. Логічність – містить ланцюг логічно впорядкованих кроків. Принципи деонтичної логіки виражені у формі правила чи наказу, які вимагають від людини конкретних дій.

6. Динамічність – пов'язана з постійними змінами нормативноправових актів. Насамперед це віддзеркалено на лексичному рівні, який є найбільш рухливим, а юридичний дискурс виражається через так звані «поточні» ключові слова.

7. Дистанційованість – реалізує інституційне спілкування – мовленнєву взаємодію представників різних соціальних груп, на кшталт: юрист vs правопорушник, адвокат vs клієнт, сторони конфлікту vs посередник (mediator), фізична vs юридична особа при укладанні контракту. Сюди належать: фізична (простора) дистанція, комунікативна (контактна), символічна, психологічна та інформативна дистанція.

8. Аналітичність – ґрунтується на функції мови та передбачає ірраціональність та опертя юридичної комунікації на підсвідомість. Аналітичність дозволяє конкретизувати абстрактні поняття, характерні для юридичного дискурсу, наділяючи їх юридичною силою, тому переконання пов'язане із впливом на емоції та підсвідомість, при цьому сугестивний момент переважає над раціональним [4, с. 223].

Отже, сьогодні постає потреба переглянути традиційне розуміння ролі синтаксису спеціалізованого тексту, стильового або жанрового різновиду у формуванні системи диференційних ознак стилю, зокрема й стосовно законодавчого тексту як одного із соціально значущих різновидів спеціалізованого тексту. Проблема визначення стилістичного ресурсу синтаксичних одиниць знаходить неоднозначне трактування в сучасному мовознавстві.

Список бібліографічних посилань:

1. Теплюк М. О., Ющик О. І. Введення в дію законів України: питання теорії та практики. Київ: Парламентське видавництво, 2011. 196 с.

2. Царьова І. В. Лінгвопрагаматичний аспект дослідження юридичного тексту. *Вісник Запорізького національного університету*, 2019. С. 78-80.

3. Шутак І. Д. Від оцінки ефективності норм права до техніки правового моніторингу. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2014. № 3 (36). С. 18-24.

4. Tsareva I. V. Functional and derivative spase of the legal text. *Advanced trends of the modern development of philology in European countries: Collective monograph*. Riga: Izdevnieciba "Baltija Publishing", 2019. P. 217–233.

УДК 340.113+81

Олександр Дмитрович ЦАРЬОВ,

доцент кафедри тактико-спеціальної підготовки Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, кандидат педагогічних наук, доцент

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-8786-7664>

СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТТЯ І ТЕРМІНА

Термінологія становить частину спеціальної лексики, до якої відносять слова та словосполучення, які називають предмети та поняття різних сфер професійної діяльності людини та які є загальноживаними. Ґрунтовне вивчення спеціальної лексики як основного складника мови для спеціальної мети починається у ХХ ст. Термінологія як найважливіша частина спеціальної лексики активно досліджується з початку ХХ ст. Стає очевидним, що це особлива галузь лінгвістики, система, організована за своїми законами і потребує своїх методів та прийомів вивчення.

Усі типи інформації, що інтегрують, утворюють органічне когнітивне середовище. Юридичним текстам України притаманна інформаційно-прагматична система. Основними функціональними семантико-стилістичними категоріями законодавчого тексту є оптимальність, однозначність, узагальненість, стандартизованість, директивність. Залежно від того, як буде текстуально викладено кримінально-правовий припис, залежить адекватне з'ясування змісту відповідної заборони.

Проблема взаємовідношення терміна і поняття порушує також питання місця терміна в загальнолексичній системі мови (як, власне кажучи, і проблему належності / неналежності термінології до складу лексикології). Перша вимога щодо вживання термінів передбачає однозначність терміна тільки в одному нормативному акті, навіть не в одній галузі права, не говорячи вже про юриспруденцію загалом. На жаль, ця «незакінчена» вимога, що достатньо послідовно дотримується законодавцем, породжує один із недоліків правничої термінології, а саме, коли одне й те ж саме поняття має декілька визначень [2].

Кожна галузева система понять і відповідна їй терміносистема складається з чотирьох основних груп понять і відповідних їм термінів (за І. Квітко):

базові поняття, що стосуються досліджуваної галузі знання;

основні поняття в цій галузі (відповідно прості терміни). Для правничої терміносистеми та системи відповідних їй понять основними будемо вважати терміни закон, правосуддя, кодекс, правопорядок, юрист, правосуб'єктність, юридична відповідальність, депутатська недоторканість, публічність судочинства, правове регулювання тощо, тобто до першої групи відносимо як прості, так і складні та складені терміни, якщо вони позначають найважливіші (базові) поняття права;

похідні й складні поняття, які виникають у результаті перетворення чи складання основних понять (відповідно похідні терміни і складні терміни, утворені складаються з двох чи більше простих термінів даної системи);

суміжні поняття, тобто поняття з суміжних галузей знань (так звані «притягнуті» терміни). Можна віднести поняття, запозичені з інших галузей знань, що обслуговують сферу правових відносин (аудит, банкноти, бартер, ваучер, дебітор, дивіденди, допінг, екоцид, епідемія, емісія, експерт, лізинг тощо) [1].

Зауважимо, що саме слід розуміти під пізнанням терміна. Пізнати термін – це означає окреслити зміст і обсяг поняття, співвідносного з певним терміном. Саме через поняття виділяються найсуттєвіші й найважливіші ознаки терміна, які виокремлюють його з-поміж інших слів. Адже можна стверджувати, що визначення поняття і визначення терміна є досить схожими. Але, на відміну від опису поняття, де перелічуються всі істотні ознаки денотата, які виділяють його як клас, визначення терміна містить лише ті ознаки, що вирізняють цю одиницю від інших.

Відомості, що стосуються типологічних категорій при вивченні термінології, є й донині чітко не визначеними. Для терміна виділяють близько 120 ознак основного (ядерного) та допоміжного (периферійного) характеру.

Крім співвідношення терміна з поняттям, виділяємо ряд інших важливих вимог, яким має відповідати термін: однозначність, точність, відповідність нормам літературної мови, стислість, відсутність емоційності та експресивності, мотивованість, системність та ін. Ці вимоги до терміну основні, однак на практиці виявляються терміни, які їм не відповідають, проте успішно обслуговують. Отже, питання про обов'язковість тих чи тих вимог залишається нині досить дискусійним.

Список бібліографічних посилань:

1. Квітко І. С. Термін у науковому документі. Львів: «Вища школа», 1976. 127 с.

2. Царьова І. В. Лінгвопрагаматичний аспект дослідження юридичного тексту. *Вісник Запорізького національного університету*, 2019. С. 78-80.

ГУМАНІСТИЧНО-ПРАВОВА ПАРАДИГМА ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

УДК 323 (477:4)

Larysa Serhiivna SAZANOVA,

senior lecturer of the department of foreign languages of faculty No.4 Kharkiv National University of Internal Affairs

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3722-2593>

Vladyslava Viktorivna MIAKOTINA,

a first-year cadet of faculty No.4 Kharkiv National University of Internal Affairs

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7160-6032>

EUROINTEGRATION PROCESSES AND INTEGRATION DEVELOPMENT OF UKRAINE: INTERNATIONAL LEGAL FRAMEWORKS AND NATIONAL TRADITIONS

European integration on the modern stage is the key trend of development of continent, that substantially will influence on position of Europe in the third millennium. Beginning from the creation in 1957 (beginning from the European economic concord, and later from European Union in 1991), EU grew in one of the strongest political and financial and economic centers of the modern world.

In a political aspect, European integration determines modernisation of the legal field of Ukraine, democratization of her political and institutional systems. In a manner-civilization aspect Eurointegration is a way to activation of mutual relations between Ukrainian and Western European humanistic cultures, providing simultaneously becoming of Ukraine as the integrated part of global society and national state [1, p. 236].

The problem of correlation of right, politics, economy of correlation of society, international law and management of the state and right international economic relations during all development of legal science was investigated through the prism of contiguous scientific problems in labours of such prominent scientistsx as: V. N. Denisova, M. V. Buromenskyi, O. F. Vysotskyi, V. I. Yevintova, V. F. Opryshka, M. O. Baimuratova, L. D. Timchenko, K. K. Sandrovsky, V. A. Vasylenko, A. Z. Georgitsa, V. I. Kysil, A. S. Dovgert, N. Malysheva, V. G. Butkevicha, S. V. Shevchuk, G. E. Buvaylika, A. S. Filipenka, O. I. Shnyrkova [2, p. 15]. After proclamation to independence of Ukraine state politicians began to be formed in the field of European integration. In November, 1994, the countries-members of European Union in the general position admitted creation of Ukrainian state as one of major events in history of modern Europe, and expounded persuasion, that democratic and strong Ukraine can do considerable payment in general European stability. In the Plan of actions for Ukraine, worked out at that time, European Union expounded its intention to support independence, territorial integrity and sovereignty of Ukraine [3]. Ukraine became the first country in low-income countries (LICs) that made agreement about partnership and collaboration with European Union on June, 16, 1994. Verkhovna Rada adopted Law "On ratification of Agreement between Ukraine and EU on

renewal of Agreement between Ukraine and European Communities on scientific and technological cooperation”.

Ukraine proclaimed the intentions to get membership in European Union at the end of nineties of the twentieth century, after ratification of the All Progressives Congress (APC) the president of Ukraine ratified “Strategy of integration of Ukraine to European Union” on June, 11, 1998. Ukraine fastened the main and unchanging priority – European integration, in Law of Ukraine “On bases of national safety of Ukraine” (2003) and in Law of Ukraine “On principles of domestic and external policy” (2010). The important aspect of integration processes is realization of effective domestic policy of the state that applies on membership in EU. Modern political system of Ukraine is characterized by the row of negative phenomena, in particular by the concentration of greater part of power in the hands of parties, by transformation of most parties on the closed joint-stock companies of leaders of parties and oligarchs, by absence of clear ideological differences between political batchwises and limit nature of instruments of influence of electors on power. Constitutional positions do not provide necessary balance and effective co-operation between different imperious and political institutes, that complicates political course of country especially in relation to the foreign policy of Ukraine.

A problem of non-fulfillment of laws by state public agents is actual among the political group of conflicts. To provide the observance of legality at the level of functioning of the society it is necessary that laws had identical force for all members of the society regardless of their social, political or other status [4, p. 39].

Reformation of the political system of Ukraine is a necessity for Eurointegration, as there are a few factors that claim attention. Among them is providing effective democracy, decision of the most serious violations in-process parliament, change of methods of selection of candidates, reduction of bureaucratic vehicle, reduction of term of deputy mandates, influence on party from outside and increase of development of local self-government.

Among important problems in the group of Eurointegration there are contradictions in the institute of civil society. For example, the Ukrainian mass medias that must strengthen democratic principles. Permanent communications between the state and population are developed not enough, electronic democracy and electronic government did not yet become reality. These problems as well as the problems with protecting human rights substantially slow European integration. Sometimes, even superficial problems with realization of the European political values can stop or slow Eurointegration processes [3]. One of meaningful factors that slow Eurointegration processes in Ukraine is intensifying of internal political conflicts. In the process of creation of the political system there is a conflict that has many reasons, such as a change of public relations, formation of new political structures and claim of new political elite. Conflicts take place between the different functional subjects of power, batchwises, political leaders, parliamentary factions, Secretariat of President, Cabinet of Ministers, central and local powers, and state administrations. It can result in a fight for scorn of one branch of lordship over other and even can lead to appearance of authoritarian or totalitarian force.

References:

1. Kovalova O. O. Strategies of European integration: how to implement the European choice of Ukraine: Monograph. Kyiv: Institute of State and Law named after V. M. Koretsky National Academy of Sciences of Ukraine, 2003. P. 236-237.

2. Dergachev O. New Europe for old Ukraine / PiK. 2003. No. 7. P. 15.

3. On the implementation of the Association Agreement between Ukraine, on the one hand, and the European Union, the European Atomic Energy Community, and their member states, on the other hand: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated October 25, 2017, No. 1106. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1106-2017-%D0%BF>

4. Ellan M., Ivanov I. Enlargement of the European Union: scenario, problems, consequences. Ukraine is on the way to European integration. Scientific and practical collection of materials. Kyiv: Ministry of Economy of Ukraine, CDG, 2009. P. 39.

Сазанова Л. С., Мякотіна В. В. Євроінтеграційні процеси та інтеграційний розвиток України: міжнародно-правова база та національні традиції

Розглянуто питання європейської інтеграції як важливий пріоритет України в системі міжнародних відносин та один із напрямів зовнішньої політики держави. Визначено основні механізми європейського вибору, еволюцію процесу європейської інтеграції України та основні напрями подальшого вдосконалення політичної системи України.

УДК 343.352

Volodymyr Mykolaiovych KRASNOSHCHOKOV,

Chief Specialist of the Department for Prevention and Detection of Corruption of Sumy Regional State Administration

TO THE ISSUE OF IMPROVING THE HIGHER EDUCATION SYSTEM OF UKRAINE IN THE CONTEXT OF PREVENTING CORRUPTION RISKS

In modern Ukrainian society, corruption is perceived as an organic, natural phenomenon. On the "surface" the problem is recognized, the conflict is declared, and rational ways of combating this evil are sought. However, there is no conflict at the level of the "collective unconscious". Almost complete absence of constructive, rationalistic metaphors in the understanding of corruption indicates that society does not find positive resources to fight this socio-political phenomenon.

The market economy requires the training of professionals of the highest level in any sphere of socio-economic and political life of the young state. Freeing the higher education system from corruption, carrying out deeply thought-out reforms that would qualitatively change the management model of higher educational institutions, has become a vital necessity. Due to the fact that corruption has a systemic nature and is observed in all branches of government, the problem of combating it acquires special importance.

The process of combating manifestations of corruption is complex and multifaceted; however, we believe that the following areas can be distinguished in the fight against corruption in higher education institutions:

1. Overcoming corruption in the regulation of the activities of higher education institutions (protection of whistleblowers, dissemination of information about conflicts of interest, transparent processes for appointment, especially of higher education institutions management, etc.)

2. Overcoming corruption during the teaching process in higher education institutions (creating an internal quality assessment system, transparent processes for appointing teachers and administrative staff, introducing appeal processes for academic and administrative decisions, etc.)

3. Overcoming corruption during the teaching process in higher education institutions (creating an internal quality assessment system, transparent processes for appointing teachers and administrative staff, introducing appeal processes for academic and administrative decisions, etc.)

4. Overcoming corruption during the admission campaign and recruitment of employees to higher education institutions (publication of criteria and procedures for admission, assessment and certification of students, monitoring of the work of admission commissions/intermediaries regarding compliance with higher educational institutions and legislation, etc.)

5. Combating corruption in student assessment (adopt, publicize and implement codes of conduct for HEI staff and students, inform students of plagiarism/fraud responsibilities and publish complaints procedures, etc.)

6. Overcoming corruption in the field of accreditation and awarding of qualifications (ensure that higher educational establishments are authorized to

award the degrees they offer; develop international security standards for HEI accreditation documents, etc.).

7. Overcoming corruption in the writing of scientific theses and publications (publication and implementation of ethical codes for research, encourage publication in peer-reviewed open access journals, etc.).

8. Overcoming corruption through informing the public: include students and teachers in university councils and other parts of higher education institutions' management structures, publish exam results and a database of graduates; encourage teachers to write about corrupt practices in the press;

8. Publishing ratings of higher education institutions according to the criterion of academic integrity, etc.).

It is important to note that the ETICO portal, which is now up and running successfully, is UNESCO's web-based platform that provides tools, information and resources to education stakeholders seeking to address challenges in the education sector and create more ethical societies by promoting transparency and accountability.

The ETICO database contains information on the most up-to-date cutting-edge scientific research on anti-corruption ethics. It provides access to materials for training experts in the field of transparency and accountability, as well as tools for implementing the anti-corruption strategy.

The new global online platform is a key interactive discussion center for national and international partners - supporters of transparency. The platform allows them to upload and share research results on this topic, contributing to the creation of a strong united front against corruption in education.

Visitors to the ETICO platform will find:

- *Tools*: including a glossary of terms; practical guidelines for governments and education stakeholders looking to design or implement open school data policies; and world maps where users can find examples of codes of conduct, ETICO training courses or statistics on corruption.

- *Knowledge*: the ETICO platform is a trove of information for researchers and experts working in the area of corruption in education. Along the thematic pages giving more information on IIEPs research, visitors can also explore the Library, with more than 800 references on publications, projects, policies and norms; a selection of over 1,500 articles on corruption in education reported in the media; and IIEP's full list of publications from its programme on Ethics and Corruption.

- *Information exchange*: discover the ETICO blog, which offers a space for the global anti-corruption community to publish and discuss new ideas.

УДК 37.09

Марія Миколаївна БИКОВА,

доцент кафедри педагогіки Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка, кандидат педагогічних наук, доцент

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-0386-1856>

Ірина Іванівна ПРОЦЕНКО,

доцент кафедри педагогіки Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка, кандидат педагогічних наук, доцент

ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-1792-7200>

ФЕСТИВАЛЬ ЯК ІННОВАЦІЙНА ФОРМА ВИХОВНОЇ РОБОТИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Сучасна освіта перебуває у безперервному розвитку і вимагає від учителя творчого ставлення до своєї професії. Йде процес пошуку нових форм, методів, прийомів навчання та виховання. Це своєю чергою зумовлює необхідність розвитку оригінальності та самобутності вчителя, його творчої індивідуальності.

Ми вважаємо, що виховний потенціал фестивалю як форми виховної роботи не розкрито максимально і ставимо за мету проаналізувати його та визначити найбільш актуальні різновиди.

Фестивалі виховують у людях повагу до культурної спадщини, долучають їх до прекрасного і високого світу мистецтва, музики, сприяють поширенню естетичних знань. Фестивалі як форма виховної роботи в умовах сучасних змін у суспільстві набуває великої популярності, адже створює умови для особистості учня втілити в своїй творчості найкращі прояви не тільки національної культури, а й відчутти себе частиною глобалізованого світу.

Фестиваль – це завжди подія, яка створює позитивні інформаційні приводи. Це одна з найпопулярніших подієвих форм, які проводяться в закладах освіти. В перекладі з французької фестиваль означає свято, у перекладі з латини – святковий, веселий. За словником української мови фестиваль – масове свято, на якому показують досягнення певного виду мистецтва.

Зазвичай фестиваль сприймається як масове святкування, демонстрація та певне змагання за право бути кращим у різноманітних галузях людського життя та діяльності, а саме: спортивній, музичній, художній, естрадній, цирковій, виробничій, сферах кіно та театру, інших проявів колективної та індивідуальної творчості. При цьому вони повинні мати такі характеристики: унікальність; символічність змісту; видовищність, барвистість, мальовничість, привабливість для цільових аудиторій.

Виховний потенціал фестивалю проявляється не стільки у різноманітності символічних подій, скільки у кількості виховних задач, які за допомогою цих подій можна вирішувати.

Слід зазначити, що поширення та універсальність фестивальної форми у виховній роботі відчувається у тому, що для місця проведення заходу може

використовуватися майже будь-які локації: і великі закриті приміщення, і архітектурно-історичні інтер'єри фортець та замків, і природні ландшафтні формати на відкритому повітрі (у полі, на площі, у парку, на вулиці, у підвалі, на даху тощо). Також універсальність підтверджується різноманітністю видів фестивальної форми. Найбільш поширеними підходами до класифікації є наступні:

- за видами та жанрами мистецтва, творчі (фестивалі образотворчого мистецтва, театральні, народної творчості, кінофестивалі, фотомистецтва, музичні та ін.);

- за хронологією: одноразові, регулярні, систематичні, один раз на два роки (бієнале), один раз на три роки (триєнале) або щорічні;

- за географією, масштабом та територією охоплення: міжнародні, всеукраїнські, регіональні, обласні, міські;

- за складом учасників: молодіжні, дитячі, аматорські, професійні;

- з наявністю конкурсної складової чи без неї;

- за місцем проведення: на вулицях міста, на місці історичних подій, на березі водойми, просто неба, у лісі тощо.

Серед найбільш поширених типів фестивалів істотне місце займають тематичні фестивалі, специфіка яких полягає у тому, що вони присвячені певному стилю або жанру. Аналізуючи практику проведення тематичних фестивалів на теренах Сумської області, ми виявили значну кількість прикладів регулярних, різноманітних за жанрами, заходів. Серед найвідоміших слід зазначити наступні: Всеукраїнський театральний фестиваль «Чехов-фест» (м. Суми), Міжнародний фестиваль органної та камерної музики «Органум» (м. Суми), Міжнародний фестиваль історичної реконструкції «Стара фортеця. Подорож крізь століття» (м. Тростянець), Традиційне обласне свято «Віншуємо суницю – першу ягоду-царицю» (Конотопський район, село Малий Самбір), Всеукраїнський фестиваль «Козацький родослав» (Конотопський район, с. Шаповалівка), музичний фестиваль «Схід-рок» (м. Тростянець), Всеукраїнський сільський фестиваль-конкурс мистецтв «Боромля» (селище Боромля), Міжнародний літературно-мистецький фестиваль «Кролевецькі рушники» (м. Кролевець), Обласне патріотичне свято «Козацькому роду нема переводу» (м. Конотоп), Міжнародний фестиваль міжнародний фестиваль музики Йоганна Себастьяна Баха та епохи бароко «Bach-Fest» (м. Суми), Регіональне свято козацької слави «Калнишева рада» (с. Пустовійтівка), Фольклорно-етнічний фестиваль коноплярства «НempFest» (селище Сад Сумського району), фестиваль «KvartalFEST» (с. Подопрігори), фестиваль історичної реконструкції Битви на річці Ворскла 1399 року (с. Боголюбове).

На жаль, умови військового стану накладають відбитки на організацію та власне проведення фестивалів. Найголовніше – це безпека проведення, отже змінюються засоби, методи, час, навіть місце проведення. Також ми відчуваємо змін, що стосуються ситуацій перенесення фестивалю на невизначений строк; перенесення тимчасове фестивалю в інше місце за межі військових дій; проведення фестивалю у дистанційному форматі за допомогою ІТ-технологій; категорична відмова від надто масових скупчень людей; поєднання проведення фестивалю з волонтерською діяльністю - збором грошей на ЗСУ чи озброєння, проведення фестивалів у вигляді

телемарафонів, телемостів з метою надати правдиву інформацію щодо стану справ на певній території, а також привернути увагу до України, залучити допомогу з усього світу.

УДК 377.35

Лілія Миколаївна БІЛОДІД,

методист Навчально-методичного центру професійно-технічної освіти у Сумській області

ПРОФЕСІЙНО-ПРАКТИЧНА ПІДГОТОВКА В СУЧАСНИХ УМОВАХ: СТАН, ПРОБЛЕМИ, ПОТЕНЦІАЛ РОЗВИТКУ

Освіта – важливий чинник соціально-економічного розвитку держави. Від якості підготовки фахівців тієї чи іншої галузі залежить майбутнє нації. Тому фундаментальним завданням для закладів освіти є побудова гнучкої, сучасної, динамічної освітньої системи усіх рівнів, яка відповідатиме вимогам часу і сформує висококласних спеціалістів та відповідальних активних громадян. Наразі в Україні відсутня збалансованість між попитом і пропозицією робочої сили, відчувається нестача кваліфікованих робітничих кадрів [1].

У наш час, коли воля і свідомість людей все більше визначають перетворення у суспільстві, у новому ракурсі постають критерії суспільного прогресу, що зумовлює соціальний запит на високий рівень освіченості, культури, професіоналізму фахівців. Як відзначає В. Кремень [3, с. 3–10], освіта покликана сприяти формуванню інтелектуального потенціалу нації, всебічному розвитку особистості як найвищої цінності суспільства, стати могутнім чинником розвитку духовної культури українського народу, відтворення продуктивних сил України.

Сучасна професійна освіта спрямована на надання учневі необхідних знань, вироблення умінь і навичок, за період навчання він має засвоїти багато фактичного матеріалу. Україна приречена швидко змінити систему професійної освіти, переорієнтувати її не тільки на отримання першої робітничої кваліфікації у закладах професійної (професійно-технічної) освіти, а й на широкі можливості дорослих вчитись впродовж життя – отримувати нові компетенції та нові кваліфікації, потрібні ринку [2].

Які перспективи відкриваються в Україні у найближчий та середньостроковий періоди? Це такі напрямки як післявоєнна відбудова інфраструктури; масштабне будівництво та ремонт дорожньої інфраструктури; масштабний ремонт та переукладання міських комунальних мереж; розміщення складальних виробництв, що виносяться з ЄС до України; розвиток вітро- та сонячної енергетики; розвиток внутрішньоукраїнського туризму; зростання ринку послуг в сферах автотранспорту та ремонту побутової техніки; зростання ринку цифрових послуг та мереж; трансформація аграрного сектору в умовах зміни клімату.

У сучасних соціально-економічних умовах своєчасний та обґрунтований вибір молоддю професії, місця навчання та роботи набуває все більшого соціально-економічного значення. Тому Сумська обласна державна адміністрація, Сумський обласний центр зайнятості, Департамент освіти і науки Сумської облдержадміністрації та інші галузеві управління тісно співпрацюють з питань формування в молоді мотивації до здобуття робітничих професій, здатності до професійного вдосконалення, допомоги у

плануванні професійного майбутнього з урахуванням вимог і потреб ринку праці.

У 2023 рік Україна входить з такими ключовими проблемами, що породжують кризу регіональних та загальноукраїнського ринку праці: старіння населення, а відтак скорочення кількості кваліфікованих робітників через їх вихід на пенсію; відсутність кваліфікованих робітників певних категорій, через відсутність системи їх підготовки; не спроможність нинішньої системи професійної освіти заповнити вакуум потреб у кваліфікованих робітниках; невідповідність структури професійної освіти перспективним потребам ринку праці за кваліфікованим рівнем та професійною структурою, слабка прив'язка програм підготовки до потреб виробництва, зниження престижу професій науково-технічного спрямування.

Пріоритетними завданнями розвитку професійної (професійно-технічної) освіти Сумської області є: модернізація мережі закладів професійної (професійно-технічної) освіти; оновлення матеріально-технічної бази закладів професійної (професійно-технічної) освіти; подальше впровадження в закладах професійної (професійно-технічної) освіти новітніх енергозберігаючих технологій; підвищення педагогічного та фахового рівнів працівників закладів освіти; розробка та впровадження освітніх програм відповідно до потреб здобувачів освіти та ринку праці; доступ до якісної професійної освіти осіб з обмеженими можливостями; забезпечення відповідної організації освітнього процесу щодо підготовки кваліфікованих робітників, конкурентоспроможних на ринку праці; створення сучасного інформаційного простору (електронні бібліотеки, медіатеки тощо).

Молоде українське суспільство ставить перед закладами професійної (професійно-технічної) освіти важливе завдання: готувати майбутнього фахівця знаючим, думаючим, таким спеціалістом, який повинен уміти самостійно здобувати й застосовувати на практиці нові знання та практичні навички. Отже, у сучасних умовах потрібна така організація праці, яка давала б робітникам змогу оволодіти багатограними професійними знаннями та навичками.

Список бібліографічних посилань:

1. Концепція реалізації державної політики у сфері професійної (професійно-технічної) освіти «Сучасна професійна (професійно-технічна) освіта» на період до 2027 року»: схвалено Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 12.06.2019 № 419-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/419-2019-%D1%80#Text>

2. Аврамчук В. А. Інноваційні підходи до формування професійної компетентності кваліфікованих робітників у сучасних умовах. *Вісник інституту економіки та прогнозування НАН України*. 2019. С. 85-87. URL: http://ief.org.ua/wp-content/uploads/2020/04/%D0%92i%D1%81%D0%BD%D0%B8%D0%BA_2019.pdf#page=85

3. Кремень В. Г. Неперервна професійна освіта: проблеми, пошуки, перспективи: *монографія*. К.: Вид. «Віпол», 2000. 636 с.

УДК 378.017: 351.74

Тетяна Львівна БІЛОУС,

доцент кафедри гуманітарних дисциплін Сумської філії Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат педагогічних наук, доцент

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1977-8758>

ОСОБЛИВОСТІ ТЕЙПУВАННЯ У МЕДИЦИНІ ТА СПОРТІ

Нині у спорті вищих досягнень постійно відбувається зростання фізичних навантажень, підвищується їхня інтенсивність як під час тренувань, так і під час змагань. Проблема попередження та профілактики спортивного травматизму опорно-рухового апарату сьогодні є досить актуальною у сучасному спорті та є необхідною умовою створення методик, способів та пристроїв, які спрямовані на вирішення даної проблеми.

Одним із таких методів є спортивне тейпування та кінезіотейпування. Дана методика була винайдена японським спортивним лікарем масажистом Кензо Касе у 70-х роках [1]. Тейпування характеризується методикою реабілітації, профілактики травматичних ушкоджень, ушкоджень м'язових зв'язок за допомогою спеціальних клейких стрічок – тейпів. Розрізняють два види тейпування – спортивне та кінезіотейпи.

Особливо важливим при тейпуванні є знання анатомічних особливостей та розташування м'язів. Щоб зробити тейпування на травмовану частину людини, слід довірити це фахівцю (тренеру, лікарю або масажисту) з відповідною кваліфікацією, який має всі необхідні знання та вміння. Важливим правилом під час накладання тейпів є підготовка ділянки шкіри, волосся необхідно поголити, а саму ділянку промити і висушити. Для накладання тейпа необхідно надати людині правильне положення, а саме: сидячи або лежачи, і робиться це для того, щоб місце накладання тейпу залишалось нерухомим і доступним для фахівця. Частині тіла, на яку накладається тейп, відразу необхідно надати потрібне положення, в якому вона перебуватиме після фіксації тейпа. Правильно накладений тейп забезпечує швидке відновлення та не викликає болю чи незручностей у пацієнта. Неправильне накладання може призвести до розтягувань та мікротравм, тому не слід намагатися закріпити тейп самостійно. Накладання тейпа відбувається за кількома осями – спектральною, фронтальною та горизонтальною площиною. За цими осями визначається розташування м'язів і внутрішніх органів [2].

Спортивні тейпи використовуються для обмеження руху пошкоджених волокон, разом із тим кінезіотейпи дозволяють м'язам рухатися набагато повільніше. Тейпи для профілактики, винайдені доктором Касі, тканинні, що не містять латексу і практично аналогічні до людської шкіри. Тейпи забезпечують підтримку м'язів, зберігають повну рухливість, покращуючи кровообіг та лімфоток, а також володіють гіпоалергенними властивостями і забезпечують вільне «дихання» шкірі, що дозволяє використовувати їх 24 години на добу протягом п'яти днів. У спортивному тейпуванні часто тейп накладається у зв'язку із травмами опорно-рухового апарату. При цьому

тейп накладається як на пошкоджену ділянку, так і на неушкоджені відділи, що прилягають до неї.

Терапевтичне тейпування застосовується з метою відновлювального лікування при болю у коліні, гомілці, спині, сухожиллях, що дає можливість еластичній стрічці збільшувати рухливість м'язів та брати на себе основне навантаження, що дозволяє швидше відновлюватися. Тейп виготовлений з 97% якісних чисто бавовняних та 3% поліуретанових волокон. За рахунок цього він вбирає вологу та піт шкіри, дозволяючи тілу залишатися сухим. Носити тейп можна до п'яти днів.

Метод тейпування Kinesio Taping здобув широке визнання серед терапевтів та спортивних лікарів усього світу. Ця методика і способи її застосування у спорті та медицині поширені у лікуванні та профілактиці. Кінезіотейпування можна використовувати у поєднанні з іншими методиками та видами лікування у спортивній медицині (при профілактиці спортивних травм, посттравматичних синдромах, розтягуванні зв'язок та забій м'яких тканин тулуба), у неврології (при прояві остеохондрозу та інших травмах хребта, при больових синдромах кінцівок тулуба) та ортопедії (вірусне викривлення гомілок, сколіоз тощо). Кінезіотейпування категорично не рекомендується використовувати при вагітності, екземі, алергії та відкритих ранах або виразках. До протипоказань належить також область злякисного процесу, гнійно-запального процесу, область тромбів.

Кінезіотейп має товщину та еластичність, подібні до властивостей поверхневих тканин людського тіла, що дозволяє уникнути зайвої сенсорної стимуляції при правильному накладенні, через 10-15 хвилин після правильного нанесення аплікації пацієнт перестає її відчувати. Тейп водонепроникний, завдяки цьому можна приймати душ, а після фізичних навантажень рекомендується міняти тейп, оскільки рясний піт і волога можуть спричинити подразнення на шкірі. У тейпі використовується нетоксичний акриловий клей, що не має неприємного запаху і не викликає подразнення на шкірі. Тейпи відрізняються великим вибором палітри кольорів. У кінезіотейпуванні, окрім естетичної складової, кольори тейпу виконують функцію психоемоційного лікування (кольоротерапія). Одним із перших був виготовлений кінезіотейп бежевого (тілесного) кольору з метою нанесення аплікацій, які б не були помітні під білими сорочками офісних співробітників. Наступними стали застосовуватися рожевого (червоного) кольору, який стимулює вплив на нервову систему і є «кольором тепла», та блакитного (синього) кольору, що використовується при психоемоційному перенавантаженні є «кольором охолодження». Крім зазначених, і є ще чорний колір, який найчастіше використовується спортсменами у різних видах спорту.

Отже, при виборі кольору тейпу слід враховувати індивідуальні особливості пацієнта та бажаний ефект. Наприклад, для розслаблення – спокійніші відтінки (холодні та приглушено-теплі кольори). Тейпи виконують функцію тимчасового каркасу для м'язів та можуть стати гарною можливістю для лікування травм, розтягувань, а також профілактики для людей із слабкою м'язовою активністю. Як і в будь-якому методі лікування, у тейпуванні слід зберігати уважність і обережність.

Список бібліографічних посилань:

1. Kenzo Kase. Clinical Therapeutic Applications of the Kinesio Taping Method, 2013. 252p.

2. Halseth T., McChesney J. W., DeBeliso M., Vaughn R. J., Lien J. The effects of kinesio taping on proprioception at the ankle. *Sports Sci & Med*, 2014.

УДК 378.017 : 351.74

Тетяна Львівна БІЛОУС,

доцент кафедри гуманітарних дисциплін Сумської філії Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат педагогічних наук, доцент

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1977-8758>

Claudine BRUNOD,

teacher in a College «E.Berard» in Aosta (Italy)

ОСОБИСТІСНІ ЯКОСТІ ПЕДАГОГА-ВИКЛАДАЧА З ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ

В умовах постійних змін викладачі фізичного виховання повинні бути «всебічно розвинені й професійно компетентні, здатні легко адаптуватися до змін у житті, спроможні не тільки вільно оперувати отриманими знаннями і вміннями та вміти передавати їх студентам, але й безперервно, впродовж усього життя, збагачувати власний досвід професійного самовдосконалення, саморозвитку, самовиховання, творчої самореалізації» [1].

Педагогічна діяльність – одна із найскладніших сфер діяльності людської праці. Вирішувати найважливіші завдання суспільства повинен викладач, що ставить вимоги до особистісних і професійних рис педагога. Від особистості викладача залежить ставлення студентів до фізичної культури та спорту.

Вивчення особистості викладача фізичного виховання розпочалося у середині двадцятого століття такими вченими-психологами: М. Мосстон, Джон Лой, Джон Вуден та іншими, які зробили великий внесок у вивчення цього питання. Вчені спробували дати орієнтовні відповіді на такі питання: 1) чи існує ідеальний тип особи викладача фізичного виховання? 2) як сприймають особистісні риси викладача фізичного виховання його студенти? 3) якими важливими рисами повинен володіти викладач фізичного виховання як педагог?

Англійський вчений Хендрі намагався виявити особистісні якості, необхідні для «ідеального» викладача фізичного виховання. Для цього були опитані студенти й викладачі фізичного виховання. Порівняння результатів опитування показали наступне: а) викладач фізичного виховання повинен бути відкритим, мати здатність, ділитися з студентами своїми переживаннями та думками; б) товариським, прагнути встановлювати контакти та бути емоційно відкритим; в) емоційно стійкими, вміти зберігати стійкість психічних процесів для ефективної підтримки професійної діяльності в умовах стресу.

Педагог-викладач фізичного виховання повинен мати: 1) досить високий інтелект, розвинену впевненість у собі; 2) практичність, вміння бути корисним у різних життєвих ситуаціях; 3) бути новатором, вносити нові ідеї та прийоми; 4) наполегливість, знаходити творчий підхід до звичайних справ, що змушує оточуючих дивитись на них по-новому; 5) рішучість, здатність і вміння самостійно та своєчасно приймати

відповідальні рішення; б) самостійним, ініціативним, відповідальним за свою поведінку та діяльність.

Вивчення психологічних особливостей викладача фізичного виховання показало, що збіг був лише за двома характеристиками – схильність до домінування (управління іншими) і готовність прийняти нове, однак їх дослідження про «ідеального» викладача фізичного виховання значно розходиться з тим, що викладач являє собою насправді.

Проведення теоретичного дослідження зазначеної теми нас спонукало до необхідності розробки анкети, за допомогою якої можна досліджувати особистісні якості педагога-викладача фізичного виховання. На підставі роботи Хендрі нами була розроблена подібна анкета, яка представляє собою список особистісних якостей педагога-викладача, що необхідно проранжувати, тобто побудувати від найбільш до найменш значимих якостей.

У дослідженні взяли участь 30 студентів та 7 педагогів-викладачів фізичного виховання Сумської філії ХНУВС. У результаті проведеного у студентів анкетування щодо «ідеального» педагога переважали наступні особистісні якості педагога-викладача: а) прагнення встановлювати контакти та бути емоційно відкритим; б) виявлення щирих та добрих почуттів, бути терплячим; в) уміння бути справедливим і мати здатність, заздалегідь прогнозувати наслідки своїх дій або бездіяльності в даній ситуації, тобто бути відповідальним; г) розуміння і підтримування студентів та мати здібності до управління.

За результатами дослідження студентів та педагогів результати розійшлися, уявлення про «ідеального» викладача фізичного виховання дещо різняться, але є і збіги. Педагоги та студенти бачать «ідеального» викладача фізичного виховання як людину, що володіє такими особистісними якостями: комунікабельність, відповідальність за фізичне і психологічне благополуччя його підопічних, управлінські здібності та стресостійкість до різних ситуацій.

У результаті проведеного анкетування серед педагогів переважають наступні особистісні якості педагога-викладача: 1) людина з високим рівнем інтелекту, впевнений у собі, що має здатність заздалегідь прогнозувати наслідки своїх дій або бездіяльності в даній ситуації; 2) емоційно незворушний і невразливий; 3) уміння освоювати і використовувати способи та прийоми встановлення контактів та міжособистісних взаємодій; 4) пред'являти до студентів високий рівень вимог.

Сучасне суспільство розглядає викладача фізичного виховання не лише як фахівця, що має знання, уміння і навички у професійній сфері, а більшою мірою як фахівця з пропаганди здорового способу життя, валеологічного ставлення до свого здоров'я, як людини, що підвищує мотивацію у молодого покоління для занять руховою діяльністю, залучає молодь до занять різними видами спорту.

Отже, на підставі проведеного аналізу особистісних якостей педагога-викладача фізичного виховання серед студентів і викладачів можемо зазначити, що викладач фізичного виховання відіграє велику роль у реалізації соціальних цілей і завдань фізичної культури і спорту.

Сучасний педагог-викладач фізичного виховання повинен бути комунікабельним, доброзичливим, відповідальними, толерантним, відкритим, ініціативним, дружнім, вимогливим до себе, прихильним до всіх студентів.

Список бібліографічних посилань:

1. Шаповалова І. Формування фахової компетентності майбутніх учителів фізичної культури в контексті підготовки до професійного самовдосконалення. *Педагогічний дискурс*, 2014. Вип. 17. 204 с.

УДК 316.346:305

Тетяна Григорівна ГЕРАЩЕНКО,

доцент кафедри гуманітарних дисциплін Сумської філії Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат філософських наук, доцент

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-5918-2019>

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Питання гендерної рівності належать до тих демократичних цінностей, на яких тримається фундамент сучасної цивілізації. Зважена державна гендерна політика є одним з векторів подальшого становлення України як демократичної держави на шляху до Європейської спільноти. Законодавче регулювання гендерних питань в Україні здійснюється на основі існуючих міжнародних та національно-правових актів, які стосуються дотримання гендерного паритету у забезпеченні рівних прав чоловіків і жінок. Успіх такої політики залежить від комплексної реалізації прав чоловіків і жінок у нових історичних умовах.

Багатогранне коло питань гендерної проблематики, специфіка та змістовні особливості гендеру знайшли відображення у роботах І. Грицай, Г. Гульбіна, А. Заїки, Л. Кормич, Є. Лук'янової, Л. Маркіної, М. Марченка, В. Мороз, Л. Наливайко, Н. Олійник, О. Осинської, І. Сайтарли, Е. Скиби, О. Смірної, І. Царьової, О. Ядловської. Однак комплекс питань стосовно практичного запровадження в Україні принципів демократичного суспільства з урахуванням гендерної проблематики вимагає подальшого вивчення і удосконалення з урахуванням політичної ситуації та регіональних особливостей. Потребують ґрунтового дослідження проблеми реального забезпечення гендерної рівності в Україні в умовах воєнного стану.

Метою даного дослідження є означення основних напрямків забезпечення гендерної рівності в Україні в умовах воєнного стану.

Гендер (у широкому розумінні) – це сформована та підтримана громадськими інститутами певного суспільства система цінностей і приписів, сукупність соціальних й культурних норм, типів та характеристик поведінки жінок і чоловіків, а також їх соціальних ролей, яких вони набувають у процесі своєї соціалізації в контексті соціальних, економічних та культурних особливостей розвитку цього суспільства [1, с. 72]. Гендер фіксує уявлення про чоловіка та жінку залежно від їх статі.

Під гендерною рівністю слід розуміти рівні права і свободи для жінок і чоловіків, забезпечення самореалізації особистості незалежно від статі, загальні обов'язки і відповідальність за соціальну поведінку. Професор Л. Кормич гендерну рівність розглядає як «модель системи стримувань і противаг, що забезпечує реалізацію рівних прав і можливостей для всіх учасників демократичного процесу, створюючи певний баланс інтересів; паритет визначає взаємини у різних сферах життєдіяльності суспільства: національних відносинах, гендерній політиці, міжконфесійних відносинах тощо [2, с. 12-13].

Український дослідник А. Заїка стверджує, що визначена на конституційному рівні гендерна рівноправність є первинною. «Гендерна рівність проявляється у формах: по-перше, невід'ємність прав людини, встановлення рівноправності чоловіків і жінок у володінні правами, свободами і несенні обов'язків; по-друге, сталість – чоловіки і жінки народжуються, наділені правами, користуються ними і здійснюють їх протягом усього свого життя; по-третє, незалежність від формальних норм права» [3, с. 69].

Ми вважаємо, що рівень гендерної демократії суспільства має визначатись: паритетною участю чоловіків і жінок у житті соціуму, в усіх його сферах; масштабною пропагандою ідей гендерної рівноправності; прийняттям державних програм підтримки жіночих ініціатив; розширенням мережі громадських організацій і рухів; пропорційним представництвом жінок і чоловіків в усіх гілках влади; усуненням гендерних диспропорцій у різних сферах життєдіяльності суспільства; знищенням усіх форм дискримінації за статевою ознакою; пріоритетним розвитком материнства і дитинства у піклуванні держави.

Для реалізації гендерної рівності в умовах воєнного стану необхідно зосередитись, насамперед, на наступних проблемах:

- забезпечення прав цивільних людей (чоловіків і жінок) в умовах воєнного стану в Україні;
- забезпечення прав військовослужбовців (чоловіків і жінок) в умовах воєнного стану в Україні;
- правове забезпечення захисту військовослужбовців, звільнених з військової служби за станом здоров'я;
- захист прав жінок-військовослужбовиць в умовах ведення бойових дій.

Підводячи підсумок зазначеного вище, можна констатувати, що запровадження у повній мірі гендерної рівності у нашій державі має стати пріоритетним напрямком розвитку України на шляху до Європейської спільноти. Державна політика забезпечення рівності осіб чоловічої і жіночої статі має ґрунтуватись на концептуальних засадах комплексного підходу (gender mainstreaming), сформованому у документах Ради Європи. В умовах воєнного стану необхідно зосередити зусилля усіх зацікавлених суб'єктів на недопущенні дискримінації за ознакою статі, практичну реалізацію гендерної рівності, гарантуванні рівних прав і свобод для чоловіків і жінок.

Список бібліографічних посилань:

1. Олійник Н. Ю. Методологія дослідження політичної участі жінок: поєднання традиційної політичної теорії та гендерного підходу. *Грані*. 2015. № 8. С. 12.
2. Кормич Л. І. Принципові засади паритетної демократії. *Актуальні проблеми політики*. 2011. Випуск 42. С. 12-20.
3. Заїка А. А. Гендерна рівність як принцип правового статусу особи. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право*. Ужгород, 2016. Випуск. 41. С. 65–70.

УДК 378.4.

Надія Михайлівна ДЕМИДЕНКО,

професор кафедри гуманітарних дисциплін Сумської філії Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат історичних наук, старший науковий співробітник

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4392-6722>

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ЗАПОЧАТКУВАННЯ І СТАНОВЛЕННЯ ЮРИДИЧНОЇ ОСВІТИ ТА НАУКИ НА УКРАЇНСЬКИХ ТЕРЕНАХ (ПОЧАТОК ХІХ СТ.)

Юридична освіта та наука у сучасній Україні перебуває на етапі реформування, напрацьовуючи нові напрями забезпечення освітнього процесу. Успішна реалізація реформ не можлива без детального аналізу не лише світового, а і вітчизняного досвіду. Історичні ретроспективи дозволяють зрозуміти слабкі та сильні сторони цього процесу, проаналізувати вже набутий досвід та окреслити перспективи його подальшого розвитку [1, с. 153].

Метою даної публікації є висвітлення процесу становлення юридичної освіти та науки у першій половині ХІХ століття на території Лівобережної України, яка у зазначений історичний період входила до складу Російської імперії.

Відкриття Харківського класичного університету на початку ХІХ ст. дало поштовх розвитку вищої юридичної освіти на території Лівобережної України. У першому Університетському статуті 1804 року зазначалося, що: «університетъ есть высшее ученое сословіе, для преподаванія наукъ учрежденное. Въ немъ приготавливается юношество для вступленія въ различныя званія государственной службы» [2, с. 589].

Необхідність високоосвічених спеціалістів юридичного профілю дійсно виникла через неспроможність державного апарату якісно виконувати свої функції. Таким чином, основним завданням вищої юридичної освіти першої половини ХІХ ст. було практичне застосування отриманих знань не лише в юридичній сфері, а і державній службі. Але науці також відводилось важливе місце. Доказом цього є створення в університеті спеціальної комісії, в яку входили провідні науковці. Одним із головних завдань комісії було щомісячне ґрунтовне обговорення наукових здобутків, яких досягли викладачі університету як у Російській імперії так і за кордоном.

Необхідно зауважити, що викладачами юридичних дисциплін були професори – іноземці, які мали дипломи європейських закладів вищої освіти, багато хто з них попередньо займався викладацькою діяльністю за кордоном. Наприклад, у Харківському університеті з 1805 по 1815 рр. співвідношення між вітчизняними викладачами та іноземцями було 59% до 41%. У наступні двадцять років кількість іноземних викладачів зменшилась до 23% [3, с. 50].

Уряд імперії уважно контролював процес організації освітнього процесу на юридичних відділеннях. Свідченням цього є, наприклад, Указ імператора від 23 квітня 1834 року, в якому зазначалось, що Міністерство народної освіти зобов'язане особливу увагу приділяти опануванню саме

основ права. Викладання повинно здійснюватись на основі спеціальних урядових інструкцій з даного питання, зміст навчальних дисциплін повинен відповідати принципам і догмам офіційної ідеології.

Хоча є свідчення і про авторські лекційні матеріали. Наприклад, вчений-філософ німецького походження Йоган Баптист Шад, завідувач кафедри філософії Харківського університету, який щомісяця влаштовував філософські диспути, де обговорювались питання з філософії права, свої лекції читав виключно «по собственнымъ запискамъ» [3, с. 62].

Німецький вчений Йозеф Ланг викладав у Харківському університеті такі дисципліни як «право природне особливе», «загальне цивільне право», «народне право» також на основі власних «записок». Дещо пізніше, продовжуючи працювати у Харківському університеті, професор Ланг написав ряд підручників, найвідоміший із яких – «Про вивчення юридичних і політичних наук».

Прикладом творчого підходу до викладацької діяльності є досвід професора О. П. Зерніна (1821-1868), котрий, окрім обов'язкових, читав декілька авторських спецкурсів. Прагнучи спонукати майбутніх юристів до самостійних наукових досліджень, професор Зернін привчав студентів працювати з архівними матеріалами. Зокрема, із дозволу губернської влади його студенти вивчали архівні справи губернської канцелярії, дворянських зборів, губернського правління, кримінальної і цивільної палат тощо.

Вагомий внесок у розвиток вищої юридичної освіти XIX століття належить вченим-практикам Київського університету Святого Володимира, який було засновано у 1834 році. Серед перших науковців юридичного відділення Київського університету був брат польського поета Адама Міцкевича – Олексій Міцкевич, який викладав основи римського та цивільного права.

О. Міцкевичем разом з не менш талановитим науковцем, професором Гнатом Даниловичем, який до роботи у Харківському університеті, викладав у Варшавському, Петербурзькому, Віленському університетах курси цивільного та кримінального права, створили в Російській імперії основу для формування наукової юридичної думки XIX століття.

Отже, на початку розвитку вітчизняної юридичної освіти і науки у XIX ст., основні їх напрями базувались на основі класичних наукових досліджень західних країн. А з початком реформування законодавчої сфери у державі актуалізувався вітчизняний підхід до вивчення юридичних дисциплін. Необхідність отримання високоякісних спеціалістів у юридичній галузі диктувала тісне поєднання наукових знань із практикою.

Список бібліографічний посилань:

1. Сергієнко А. В. Розвиток університетської юридичної науки у першій половині XIX століття. *Педагогіка та психологія: зб. наук. праць*. Харків, 2017. Вип. 56. С. 152-162.

2. Высочайше утвержденный устав Императорского Харьковского Университета. Полное собрание законов Российской Империи с 1649 года. *Типография II отделения собственной Его Императорского Величества*

канцелярии. Том 28. 1830. С. 589.

3. Юридический факультет Харьковского университета за первые сто лет его существования, 1805-1905. *История факультета; биографический словарь профессоров и преподавателей*. Под ред.: Чубинского М. П., Багалея Д. И. Харьков: Издание университета, 1908. 309 с.

УДК 340.12

Богдана-Юлія Володимирівна ІВЧЕНКО,

доцент кафедри юридичних дисциплін Сумської філії Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5810-6065>

ПАТРІОТИЗМ ТА КОСМОПОЛІТИЗМ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ (СВІТОГЛЯДНИЙ ТА ДЕРЖАВНО-ПРАВОВИЙ КОНТЕКСТ)

Дефініція поняття «космополітизм» досить часто стоїть поряд, а іноді і ототожнюється із спорідненими до неї поняттями «глобалізм», «мультикультуралізм» та «денаціоналізація» і, у свою чергу, протиставляється «патріотизму» відповідно критично сприймаючи «націю-державу».

Об'єктивна реальність сучасного світу у тому, що поступово, стираються кордони між державами, а поняття «громадянства» та «держави» переосмислюються як такі, формуючи єдиний світовий порядок на основі універсального права. Зв'язки громадян із національними державами стають слабшими, патріотична складова нівелюється, а європейська спільнота поступово, але впевнено перетворюється на глобальне космополітичне суспільство зі спільним європейським правом та єдиним громадянством. Про це переконливо свідчить текст Договору про Європейський Союз, де зазначено, що «будь-який громадянин країни-члена ЄС є одночасно громадянином Європейського Союзу». Офіційно, вже єдина «Велика Європа» розпочинає активно формувати у населення глобальну загальноєвропейську наднаціональну свідомість та ідентичність, руйнуючи патріотичний чинник у світоглядних установах своїх громадян.

Поширення космополітичних ідей у сучасному світі актуалізує такі процеси, як: розвиток світової і регіональної інтеграції, економічної глобалізації і правової універсалізації; посилення ролі транснаціональних корпорацій на світовій арені, що ліквідує кордони між окремими національними державами; формування інформаційного суспільства, що за допомогою всесвітньої мережі Інтернет долає державні кордони, створюючи за словами дослідника Б. Межуєва «віртуальний космополіс» (доступ до мережі Інтернет у даному контексті виступає віртуальним аналогом світового громадянства); збільшення кількості міжнародних структур, агентур, інститутів, груп, рухів, що функціонують понад державних кордонів; космополітизація освітньої діяльності державних, наддержавних та громадських структур світу, включаючи Болонський процес, основною метою якої є здобуття молоддю Європи спільного громадянства та формування у них європейської ідентичності та космополітичного світогляду; невинне зростання рівня масових міграцій людей, збільшення чисельності та впливовості національних меншин майже у всіх державах світу з необхідністю законодавчої легітимації їх рівноправного співжиття у межах одного політико-правового утворення, з одного боку та, водночас «туристичний бум», що спостерігається у світі, з іншого; нездатність національних держав

самостійно вирішувати проблеми глобального масштабу, що стосуються регулювання економіки, боротьби з тероризмом або морського піратства, захисту прав людини тощо; розвиток міжнародних правових інститутів та утвердження концепції міжнародної правосуб'єктності (функціонування міжнародного права, що за необхідності здатне нехтувати законодавством окремих суверенних держав); утвердження невеликої кількості загальноприйнятих у світі мов (англійська, іспанська тощо); засвоєння значною частиною населення земної кулі, а особливо молоддю, загальних форм матеріальної та духовної культури (у різних країнах, на різних континентах люди носять один і той самий одяг, слухають однакову музику, дивляться ті самі фільми та користуються однаковими предметами побуту) [1].

На підставі цього, очевидним є той факт, що сьогодні дискусія щодо космополітизму як ніколи є актуальною, оскільки соціальна система та політико-правова реальність значно трансформувалась під впливом глобалізації, а основою для можливості існування космополітичного суспільства став глобальний міжнародно-правовий та міжнаціональний простір, визначивши глобалізацію як невід'ємну складову сьогодення. У цьому контексті, саме глобалізація ставши результатом складного сплаву політико-правових, соціальних, економічних, цивілізаційних та інших процесів чинить істотний вплив на процеси ідентифікації у сучасному світі.

Отже, космополітизм по суті своїй протистоїть патріотизму і являє собою, за справедливим зауваженням О. М. Малінкіна, явище, за змістом, негативне, хоча у своїх конкретних історичних формах далеко не однозначне.

Один з найвідоміших дослідників космополітизму У. Бек визначає його як широкий, давній, насичений і суперечливий набір політико-правових ідей, філософських вчень та ідеологій. Він залишається частково ідеологічним конструктом, і у цій іпостасі оточений атмосферою абстрактності, навіть штучності. При цьому, він виділяє три основних характеристики космополітизму: глобальність, плюралістичність та коректність, тобто обізнаність про глобальну сферу відповідальності, визнання інаковості інших та відмову від насильства [2, с. 34-35].

Космополітизацію У. Бек визначає як «внутрішню глобалізацію, що розвивається в середині національних співтовариств. А отже, вона у значній мірі трансформує повсякденну свідомість та ідентичність, і у свою чергу патріотичну складову. Проблеми глобального рівня стають частиною повсякденного локального досвіду і «моральних життєвих світів». А центральною характеристикою космополітичної перспективи, з точки зору У. Бека, є «діалогічна уява», що визначається як зіткнення культур і раціональностей. Така «діалогічна уява» відповідає співіснуванню конкуруючих способів життя у індивідуальному досвіді, що робить неминучим порівняння, дослідження, критику, розуміння і поєднання протилежних уявлень [2, с. 26-27].

Націоналізм, на думку У. Бека, пов'язаний з впливом на майбутнє загального для нації минулого уявного минулого, тоді як космополітизм пов'язаний з впливом на сьогодишнє глобальне спільне майбутнє уявне

майбутнє [2, с. 35]. Внутрішня, ненавмисна і часто непомітна космополітизація національної сфери досвіду є неявним побічним ефектом економічної глобалізації та правової універсалізації. Відповідно, введене У. Беком поняття «космополітичне суспільство» описує історично нову якість і форму соціальної диференціації, нові способи організації бізнесу і роботи, нові форми ідентичності та державно-правових процесів, а також нові форми повсякденного просторово-часового досвіду і людського спілкування.

Список бібліографічних посилань:

1. Подаєнко Ю. Л. Космополітизм в політологічній теорії. *Наукові праці*. Том 110. Випуск 97. С. 39-44.
2. Бек У. Космополитическое общество и его враги. *Журнал социологии и социальной антропологии*. 2003. Т. VI. № 1. С. 24-53.

УДК 811.161. 2

Людмила Михайлівна КОРНІЄНКО,

старший викладач кафедри іноземних мов Сумського національного аграрного університету

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0727-3250>

ІДЕЯ НЕПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ У СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Сучасний етап розвитку нашої країни потребує перебудови вищої школи, одним із напрямків якої є формування у молодих фахівців прагнення до неперервної освіти, здатність оновлювати здобуті у вузі знання, вміння адаптуватися до змін у суспільстві та коригувати свою професійну діяльність.

Неперервність професійної освіти як світова тенденція сформувалася у другій половині ХХ століття на початку 70-х років. У наш час зусилля усіх цивілізованих країн спрямовані на розширення та створення можливостей для всіх громадян навчатися незалежно від віку впродовж усього життя. Навчання протягом життя в рамках Європейської стратегії зайнятості визначається як всебічна навчальна діяльність, яка відбувається на постійній основі з метою покращення знань, навичок та професійної компетенції. Це означає, що неперервна освіта перестала бути лише одним із аспектів освіти та перепідготовки. Неперервна освіта стала базовим принципом усієї освітньої системи. У різних країнах процес неперервної освіти позначають різними термінами: у США вживають в основному термін «довічна освіта», в Англії – «освіта, яка продовжується», у Швеції – «відновлююча освіта». Останній термін знайшов своє відображення у Міжнародному класифікаторі Міжнародної організації праці, згідно з яким система освіти є неперервною: людина може на будь-якому етапі свого життя отримувати взаємопов'язані програми загальної, професійної, спеціальної освіти, які мають гнучкість і здатність бути індивідуалізованими.

Розглядаючи поняття «неперервна освіта», слід визначити його як цілісний процес, що забезпечує поступальний розвиток творчого потенціалу особистості та всебічне збагачення її духовного світу. Процес неперервної освіти складається з послідовних ступенів спеціально організованої освіти, що дають людині сприятливі для неї зміни соціального статусу та розвиток її соціально-особистісних та професійних компетентностей. У центрі уваги ідеї неперервної освіти перебуває людина протягом усього життя, її бажання і здібності, різнобічного розвитку яких приділяється основна увага з метою підвищення можливостей трудової та соціальної адаптації у світі, що постійно змінюється.

Стратегія розвитку неперервної освіти передбачає шість провідних принципів, а саме: нові базові знання та навички; збільшення інвестицій у людські ресурси; впровадження інноваційних методик навчання; розробка нової системи оцінки якості освіти; забезпечення вільного доступу та інформованості щодо освітніх послуг, надання консультацій та рекомендацій; наближення освіти до рідної домівки.

У теорії та практиці неперервної освіти особливий акцент робиться на освіті дорослих за межами базової освіти; перепідготовка у процесі зміни професії; освіта у процесі адаптації до соціальних і виробничих умов, що постійно змінюються; освіта дозвілля тощо. Головними цілями неперервної освіти є активна життєва позиція та конкурентоспроможність на ринку праці. Активна життєва позиція неможлива без успішної професійної кар'єри, оскільки вона є фундаментом особистої незалежності, самоповаги та добробуту, а це означає, що саме вона визначає якість життя.

Таким чином, неперервна освіта з одного боку розглядається як філософсько-педагогічна концепція, згідно з якою освіта трактується як процес, що охоплює все життя людини, з іншого як важливий аспект освітньої практики на різних ступенях освіти, що представляє її як постійне цілеспрямоване освоєння людиною соціокультурного досвіду різних поколінь. Неперервна освіта створює інтелектуальну та економічну основу для розбудови та добробуту будь-якої країни, збільшує її шанси використовувати нові технології та адаптуватися до вимог глобальної економіки.

УДК 130.3

Олександр Миколайович КОРНІЄНКО,

доцент кафедри правосуддя та філософії Сумського національного аграрного університету, кандидат філософських наук, доцент

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7320-8601>

СВІТОГЛЯДНИЙ АСПЕКТ ПРОБЛЕМИ УНІВЕРСАЛІЙ В СОЦІОЛОГІЇ

Суперечка реалістів і номіналістів про універсалії вважається характерною для середньовічної філософії. Але проблема універсалій відноситься до категорії «вічних», «відкритих», що власне і відрізняє проблеми філософські від нефілософських (наукових), і вона постійно поновлюється в нових формах і сферах людської діяльності, зокрема у соціології.

В основі соціологічного дослідження лежать явні або неявні припущення соціолога про дійсність, яку він вивчає. У соціології сформувалися два онтологічних уявлення про соціальну дійсність: соціологічний реалізм і соціологічний номіналізм.

Соціологічний реалізм (О. Конт, Г. Спенсер, М. Ковалевський, Е. Дюркгейм) виходить з уявлення про те, що в соціальній дійсності існує безліч соціальних цілісностей різного рівня. Кожна з цих цілісностей має свою якісну своєрідність; властивість цілого не можна звести до властивостей тих частин, які складають це ціле. Соціологічний реалізм стверджує, що якщо ми використовуємо «колективні поняття», то під ними маємо на увазі реальне існування надіндивідуальних явищ: суспільства, соціального класу, нації, соціального інституту, організації, держави, права і т. д. Соціологічному реалізму як онтологічній орієнтації відповідає методологічний холізм - орієнтація, яка виходить з визнання пріоритету цілого над частиною.

Соціологічний номіналізм став формуватися у другій половині XIX ст. Для номіналістів характерно уявлення про суспільство як про сукупність окремих суб'єктів. Справжньою онтологічною реальністю для соціології є індивід і його спілкування з собі подібними.

Основні положення соціологічного номіналізму наступні: по-перше, реально існують лише індивіди, які складають суспільство; по-друге, поза індивідами як реальності немає ніякої іншої реальності; з вилученням індивідів із суспільства не залишається нічого; по-третє, немає суспільства як реальності ні в значенні фізичного тіла, ні в значенні особливої від свідомості індивідів надіндивідуальної свідомості або колективної душі. Представники соціологічного номіналізму наполягають на тому, щоб соціологія відмовилася від колективних понять, або щоб вона не онтологізувала їх, тобто не надавала цим поняттям статус реально існуючих явищ.

Якщо в суспільному житті ніякої об'єктивної надіндивідуальної реальності, «структурних субстанцій», «онтологічних єдностей» не існує, то для номіналістів самі терміни «суспільство», «групи» і т. п. виправдані у соціологічному словнику лише як «реальність гносеологічна», як «аналітичні концепти» методологічного плану, як «внутрішня потреба

пізнання», тобто в якості умовних прийомів класифікації, ідеальної типізації соціальних взаємодій та їх комбінацій. Тобто ці поняття не відображають дійсності, а лише конструюють її логічний варіант. Найбільш послідовно це номіналістичне положення втілене у вченні М. Вебера про «ідеальні типи».

На думку багатьох номіналістів, тривалі дискусії між соціологами-реалістами про зміст основних соціологічних понять «суспільство», «прогрес», «клас», «нація», «культура» тощо служать непрямим доказом того, що ці поняття позбавлені онтологічної підстави.

На нашу думку, питання « В якому сенсі існують і представляють реальність колективні спільноти?», «Чи можна визнати існування колективних особистостей?», не можуть бути вирішеними лише раціональним, понятійним знанням, як це ми бачимо в середньовічній філософії. Рішення передбачає вибір, напрям волі, моральну оцінку.

М. О. Бердяєв корінь реалізму в соціології бачить в одному з найдивовижніших явищ світового життя - схильності людини до самовідчуження і самопоневолення. Уже сама категорія «самопоневолення» ілюструє, що дискусія між реалізмом і номіналізмом крім онтологічного і гносеологічного має і світоглядний аспект. Не можна не погодитися з думкою М. О. Бердяєва щодо небезпеки світоглядних наслідків соціологічного реалізму: «Для того, хто создал себе идола из нации или государства, нация и государство – реальности, несоизмеримо большие и более «объективные», чем человек, чем личность, во всяком случае реальности более изначальные и господствующие. Таковы все националисты и этатисты... Борьба за личность есть борьба за дух. И нет большего врага духа и духовной свободы, чем объективированные коллективные реальности. И враг этот тем более страшен, что выдает себя за дух» [1, с. 227].

В дійсності реальним є лише індивідуальний образ, про який і мислити слід мислити індивідуальними образами. Коли мова йде про загальне то під ним ми розуміємо не багаторазову, повторювальну в кожному окремому одиничному подібність у вигляді загальної ознаки. Воно перш за все є закономірним зв'язком індивідів, який перетворює їх в моменти однієї й тієї ж реальної єдності. Загальне в значенні закономірного зв'язку явищ, в значенні закону їх зщеплення у складі деякого цілого, у складі тотальності, яка саморозвивається, всі компоненти якої споріднені, по суті справи, в силу того, що всі вони мають загального пращура, або, точніше кажучи, виникли як різноманітні модифікації однієї й тієї ж субстанції, яка має цілком матеріальний характер. Саме такою субстанцією - загальним є людина. Тому соціальні універсалиї щоб бути продуктивними не повинні відділятися від особистісного, від життя індивідів, у вирішенні останніх питань буття.

Список бібліографічних посилань:

1. Бердяев Н. А. Царство Духа и царство кесаря. М.: Республика, 1995. 383 с.

УДК 378.14.015.62

Ірина Олексіївна ПЕТУХОВА,

завідувач кафедри психології, педагогіки та соціології Державного податкового університету, кандидат педагогічних наук, доцент

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5194-5333>

ОСОБЛИВОСТІ ДІАГНОСТИКИ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАЛЬНИХ ДОСЯГНЕНЬ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ, ЗУМОВЛЕНОГО ВІЙНОЮ

Ставлення українського суспільства до оцінювання засобами тестування залишається неоднозначним дотепер. Цей феномен, на нашу думку, пояснюється тим, що тести є формою оцінювання, яке саме по собі має елемент суб'єктивізму. Хоч тести і покликані нівелювати суб'єктивізм у оцінюванні, визначити рівень засвоєння знань об'єктивно і неупереджено завдяки уніфікації і чіткій регламентації умов організації, часових норм, відведених на тестування тощо, виникають доволі раціональні аргументації «противників» тестування щодо відсутності індивідуального і диференційованого підходів до суб'єктів освітнього процесу (у різних людей різними є провідні канали сприйняття інформації, швидкість її обробки, індивідуальною є і реакція на обмеження в часі тощо), зниження демократизації освіти і вільного вибору як засобів навчання, так і форм оцінювання. Об'єднуючи думки прихильників і поборників тестування в освіті закликаємо застосовувати тести як альтернативу форму оцінювання і не покладати на них інших функцій (наприклад, боротьба з корупцією) [3].

Основною функцією тестування є об'єктивне оцінювання знань, що забезпечується дотриманням таких критеріїв якості як: надійність, валідність, об'єктивність, точність досліджень. До обов'язкових правил створення якісного дидактичного тесту І. Булах, М. Мруга відносять наступні:

1. Кожне тестове завдання має оцінювати досягнення важливої освітньої цілі, тому варто уникати перевірки незначних або побіжно розкритих питань.

2. Кожне тестове завдання має перевіряти відповідний рівень засвоєння знань, у тому числі вищі когнітивні рівні.

3. Умова має містити чітко сформульоване завдання. Завдання має фокусуватися на одній проблемі.

4. Варіанти відповідей мають бути гомогенними (однорідними).

5. Інформація, що міститься в одному тестовому завданні, не повинна давати відповідь на інше тестове завдання.

6. Не рекомендується використовувати як правильну відповідь «все з вищевказаного» або «жодної вірної відповіді».

7. Варто уникати при формулюванні умови підказок [1].

Нагадаємо, що питання якісної розробки тестів обліку навчальної успішності залишається актуальним тривалий час. В освітньому середовищі України воно піднімається із 1934 року, коли співробітники Харківського інституту патології та гігієни праці представили освітній

спільноті алгоритм створення тесту [2, с. 78-79].

Окремо варто розглянути особливості формулювання вірних і невірних відповідей у тестах закритої форми, оскільки саме ця форма залишається найбільш розповсюдженою. Так, вірні відповіді до тесту мають містити суттєві положення з досліджуваного питання, за умови, що його не виписано з підручника, вікіпедії, лекції тощо, а складено таким чином, аби для отримання правильного результату необхідно було усвідомити навчальний матеріал. Хибні відповіді варто формулювати так, аби вони містили відтінок правильної думки, маючи дещо інше спрямування і в жодному випадку не наштовхували здобувача вищої освіти на вірну відповідь власною абсурдністю. Основною дидактичною метою неправильних відповідей є стимулювання пошукової активності, а отже, здатності здобувача мислити [2, с. 79]. На нашу думку, фахова підготовка професорсько-викладацького складу за програмою складання якісного тесту із урахуванням усіх вимог набуває особливої актуальності в умовах переходу на дистанційну або змішану систему навчання. Вступу до вищого закладу освіти передують складання майбутніми абітурієнтами зовнішнього незалежного оцінювання із навчальних предметів, яке складається із тестових завдань різних форм, зокрема: завдання відкритої форми з розгорнутою відповіддю; завдання з вибором трьох правильних відповідей із трьох груп запропонованих варіантів відповідей; завдання з вибором трьох правильних відповідей із семи запропонованих варіантів відповіді; завдання на встановлення правильної послідовності; завдання відкритої форми з короткою відповіддю; завдання на встановлення відповідності (логічні пари); завдання з вибором однієї правильної відповіді [4].

За нашими спостереженнями, тестовий контроль у вищій школі представлений здебільшого тестами закритих форм, що знижує об'єктивність тестової форми контролю. Крім цього, надалі бакалаври складатимуть ЗНО для вступу до магістратури, тож підготовка якісних тестів різних форм та рівнів складності сприятиме підготовці здобувачів вищої освіти до складання ЗНО і значно знизить рівень їхньої особистісної тривоги.

З метою визначення провідних форм тестового контролю, які застосовували викладачі вищої школи для оцінювання програмних результатів навчання, загальних та професійних компетентностей майбутніх фахівців в умовах дистанційного навчання; визначення ставлення викладачів і здобувачів вищої освіти до оцінювання знань засобами тестування; кола проблем, із якими зіткнулися суб'єкти освітнього процесу, впроваджуючи тестування в умовах дистанційного навчання, нами було організовано дослідження, що охопило викладачів та здобувачів вищої освіти Державного податкового університету. За результатами дослідження нами було встановлено, що серед форм оцінювання навчальних досягнень, які застосовувалися під час дистанційного навчання найчастіше, перевага надавалася тестуванню (84 %), письмовому опитуванню (42 %), розв'язанню проблемних завдань (31 %), усному опитуванню (26 %). І здобувачам вищої освіти, і викладачам було запропоновано визначити форми тестових завдань, які

зустрічалися під час дистанційного навчання. Отримані результати узагальнені у таблиці 1.

Форми тестових завдань	Науково-педагогічний персонал	Здобувачі вищої освіти
завдання відкритої форми з розгорнутою відповіддю	21 %	12 %
завдання з вибором трьох правильних відповідей із трьох груп запропонованих варіантів відповідей	26 %	44 %
завдання з вибором трьох правильних відповідей із семи запропонованих варіантів відповіді	5 %	8 %
завдання на встановлення правильної послідовності	26 %	8 %
завдання відкритої форми з короткою відповіддю	26 %	20 %
завдання на встановлення відповідності (логічні пари)	15 %	-
завдання з вибором однієї правильної відповіді	68 %	68 %

Таблиця 1. Форми тестових завдань під час дистанційного навчання

Порівняльний аналіз отриманих результатів засвідчує перевагу тестів закритої форми із вибором однієї вірної відповіді.

На питання наскільки ви задоволені якістю підготовлених тестів викладачі дали наступні відповіді: середній рівень задоволення – 10 % вище за середній – 52 %, високий рівень задоволення – 31 %. Тоді як здобувачі оцінили рівень підготовки тестів як: низький – 8 %, середній – 24 %, вище за середній – 60 %, високий – 8 %. Тож у здобувачі вищої освіти більш критичні в оцінці якості підготовлених тестів, що висуває до науково-педагогічних працівників вимоги до якості їх підготовки.

На питання наскільки ви задоволені рівнем засвоєних здобувачами вищої освіти знань викладачі дали наступні відповіді: посередньо – 42 %, рівень задоволення вищий за середній – 42 %, задоволений у повній мірі – 16%. Здобувачі вищої освіти рівень задоволеності власними знаннями, засвоєними під час дистанційного навчання визначають наступним чином: рівень нижче за середній – 28 %, посередньо – 20 %, рівень задоволення вищий за середній – 24 %, задоволений у повній мірі – 28 %.

56 % викладачів усвідомлюють необхідність отримання додаткових знань зі спецкурсу «Конструювання тестів навчальних досягнень» і до проблем, із якими вони зіткнулися, розробляючи пакет тестового контролю віднесли наступні: складання задач у формі тестів; великий обсяг роботи в обмежений період часу (дистанційне навчання припало на кінець 2 семестру); переведення тестів у формат txt; необхідність

уніфікації відповідей.

До проблем, із якими зіткнулися здобувачі вищої освіти, розв'язуючі тестові завдання у курсах дистанційного навчання було віднесено: неможливість дізнатися правильність відповідей; дублювання окремих питань тесту; незрозуміла/ нечітка постановка питань, некоректність відповідей у тестах, брак часу на виконання тестових завдань.

Список бібліографічних посилань:

1. Булах І. Є., Мруга М. Р. Створюємо якісний тест: *навчальний посібник*. К.: Майстер клас. 2006. 160 с.

2. Петухова І. О. Тестування в освіті України крізь призму розвитку психолого-педагогічної науки: *монографія*. Ірпінь: Видавництво Національного університету державної податкової служби України, 2014. 170 с.

3. Петухова І. О. Тестування навчальних досягнень здобувачів вищої освіти в умовах дистанційного навчання. *Інноваційна педагогіка*. 2020. №30. С. 159-163.

4. Види тестів ЗНО. URL: <https://zno.osvita.ua/dovidka/viditestiv/>

УДК 140:316.3:316.422.44:008

Тетяна Олександрівна ПОНОМАРЕНКО,

завідувач науково-видавничого відділу комунального закладу Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти, кандидат філософських наук

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8595-8044>

ВИКЛИКИ ІНФОРМАЦІЙНО-МЕРЕЖЕВОЇ ПАРАДИГМИ (ФІЛОСОФСЬКИЙ АНАЛІЗ)

Сучасність характеризується нелінійністю, високою ризикогенністю, технологізацією всіх сфер онтологічної складової суспільства, а також тенденціями глобалізації, інтеграції та модернізації. Науковий інтерес до теорії комунікації визначений тим зрушенням, що спричинене загальною зміною місця й ролі комунікації та інформаційно-комунікативних технологій у різних суспільних сферах, інтенсивним розвитком засобів комунікації. У зв'язку з цим виникає потреба в окресленні контурів сучасного світу та взаємодії людства, адже все більше уваги звертається на комунікативні стратегії сучасності та мережеву взаємодію, постає питання про становлення нової парадигми інтерпретації та організації соціуму.

Теоретичне осмислення сутнісних, аксіологічних та соціально-філософських аспектів динаміки розвитку соціальних та мережевих комунікацій, проблеми розвитку сучасного суспільства, його трансформації до стану інформаційно-мережевого, знайшло своє відтворення у працях науковців, серед яких варто відзначити наступних: О. Бард, Д. Белл, М. Вебер, Ж. Дельоз, Ф. Гваттарі, Дж. Гэлбрейт, О. Жукова, Я. Зодерквіст, В. Зуєв, В. Іноземцев, М. Кастельс, Ч. Кулі, В. Лук'янець, А. Лещенко, Т. Лукман, Н. Луман, Н. Моїсєєв, Н. Островська, В. Патрушев, Т. Ревенко, А. Тоффлер, А. Турен, Ф. Фукуяма, О. Фунагіна, О. Холод, Ф. Шарков та ін.

Інформаційно-мережева парадигма впливає на зміну світоглядних орієнтирів сучасного постіндустріального соціуму, трансформацію соціальної дійсності, сприяє розвитку всіх сфер суспільства, посилюючи їх синергію. Конттури парадигми, яка формується на даному етапі розвитку наукового знання, проглядаються у зближенні природничих і соціально-гуманітарних наук, їх методологічному взаємозбагаченні, а також у прогресі індустрії високих наукомістких технологій [3]. В сучасних умовах глобалізації, конвергенції як наукомістких технологій, так і усіх сфер суспільства, необхідності сталого розвитку, інформаційно-мережева парадигма набуває нового значення. Так, праксеологічний аспект означеної парадигми, як концептуально-когнітивного засобу інтерпретації та організації соціальної дійсності інформаційної ери, проявляється в активному залученні більшості суспільства до мережевої взаємодії, використанні ресурсів мережі Інтернет, формуванні мережевих спільнот тощо. В сучасному світі, в якому присутня інформаційна криза, надлишок інформації, її фейковість та низькосортність, простір мас-медіа починає заповнятися праксеологічним втіленням Ні-Нуме технологій,

покликаних маніпулювати індивідуальною та масовою свідомістю.

Актуалізації набувають поняття інформаційної та кібернетичної безпеки країн, зокрема і України. В. Панченко [1, с. 23], досліджуючи ці поняття, зазначає, що «поняття «кібернетична безпека» слід уживати для позначення безпеки об'єктів, пов'язаних із комп'ютерними технологіями, насамперед цифровими мережами (такими, що забезпечують зв'язок між обчислювальними пристроями – комп'ютерами, смартфонами, комунікаторами тощо). Поняття «інформаційна безпека» доцільно використовувати щодо безпеки об'єктів, які стосуються інформаційних технологій у більш широкому розумінні, зокрема комунікативних та комп'ютерних. Таким чином, кібернетична безпека є складовою безпеки інформаційної». Питання інформаційної безпеки зачіпають як конкретну людину, так і мікро- та макросоціальні групи, а, отже, і суспільство в цілому. Зміни в житті людини завдяки входженню до штучно створеного середовища інформаційно-комунікативних технологій, зачіпають всі сторони її взаємодії як з природою, так і з суспільством, а саме свідомість та світогляд, працю і освіту, сім'ю та міжособистісні стосунки, виробництво, економіку тощо. Так, на думку О. Петрової, допомогти зрозуміти необхідність оптимізації взаємовідносин людини із мінливим інформаційним середовищем і обрати механізми вказаної оптимізації може така наука як інформаційна екологія [2], в межах якої інформаційне середовище розглядається як антропоєкосистема, що корелює з таким поняттям як умвельт як середовище існування людини, про що неодноразово згадувалося в наших дослідженнях, а також таких видатних вчених сучасності, як В. Буданов та О. Князева.

Говорячи про сучасний світ, також постає проблема національної безпеки країн у зв'язку зі збільшенням хакерських атак на сайти і сервери міністерств, провідних організацій; поширення на теренах мережі Інтернет певного роду контенту та інформації тощо. В умовах значної кількості геополітичних питань, гібридних війн, світових глобалізаційних процесів набуває значення мережа Інтернет, яка, з одного боку, дозволяє отримати миттєво потрібну інформацію, розгортати благодійну та волонтерську діяльність, але, з іншого боку, велика кількість фейкової інформації призводить до викривлення сприйняття реальності та формування хибної думки.

Таким чином, інформаційно-мережева парадигма сприяє визначенню вектора розвитку цивілізації, поясненню більшості суспільних процесів та організації сучасного суспільства, в той час як її праксеологічний аспект розкриває вплив інформаційних мереж на всі сфери життєдіяльності людини, формування індивідуальної і масової свідомості, процеси ідентифікації та індивідуалізації тощо. Світ змінюється, збільшується його ризикогенність, а, отже, і парадигма ставить перед собою нові завдання з осмислення і вирішення поставлених перед нею питань.

Список бібліографічних посилань:

1. Панченко В. М. Співвідношення понять: інформаційна та кібернетична безпека. *Інформаційна безпека людини, суспільства, держави*. 2013. № 2(12). С. 20–23.
2. Петрова Е. В. Информационная среда и ее воздействие на человека:

проблемы экологии человека в информационном обществе. *Философские науки*. 2017. № 5. С. 98–114.

3. Пономаренко Т. О. Філософський аналіз значення інформаційно-мережевої парадигми в осмисленні суспільства ризику на шляху до стійкої форми його розвитку. *Філософія науки: традиції та інновації: наук. журнал.*/ відп. ред. В. О. Цикін. Суми: Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2018. № 2 (18). С. 25–32.

УДК 378.4(4)(063)

Ірина Іванівна ПРОЦЕНКО,

доцент кафедри педагогіки Сумського державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка, кандидат педагогічних наук, доцент
ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-1792-7200>

Марія Миколаївна БИКОВА,

доцент кафедри педагогіки Сумського державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка, кандидат педагогічних наук, доцент
ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-0386-1856>

ПРИНЦИПИ НАВЧАННЯ ТА ШЛЯХИ ЇХ РЕАЛІЗАЦІЇ У ПРОЦЕСІ ВИКЛАДАННЯ ГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН

Слово «принцип» походить від латинського «principium» – початок, основа. За своїм походженням принципи навчання є теоретичними узагальненнями практики навчання, виходять з досвіду практичної діяльності, тому є об'єктивними. Тому ці принципи стають керівними положеннями, що регламентують діяльність у процесі підготовки учнів. Вони прикривають його боки і дають йому цілеспрямований, логічно послідовний початок.

Виховні принципи є найбільш загальними положеннями, що відображають основні аспекти права і конкретизують вимоги до змісту, організації та методів навчання.

Принципи виховання враховують різноманітні наукові пропозиції та ефективні практики, пов'язані в унікальну систему: висновки науки та вимоги сучасного виробництва, пропозиції політології та соціології, психології та фізіології; досвід і теорію виховної роботи. Взяті у своїй єдності, принципи навчання визначають усі сторони навчального процесу як системи – зміст, організацію, методику та загальну спрямованість.

Принцип інтеграції навчання з життям. В його основі лежить об'єктивний зв'язок науки і виробництва, теорії і практики. Теоретичні знання (загальноосвітні, політехнічні, професійні) є основою сучасної продуктивної праці, кристалізують їх і сприяють міцному, свідомому засвоєнню. Реалізація цього принципу забезпечується: використанням життєвого досвіду учнів на уроці, застосуванням засвоєних знань у практичній діяльності, розкриттям практичного значення знань, використанням у навчальному процесі краєзнавчих матеріалів, безпосередньою участю школярів у громадському житті. Наголошуючи на важливості поєднання навчання з життям, Коменський вважав, що учневі буде легше засвоїти навчальний матеріал, якщо йому показати, наскільки корисним може бути те, що він вивчає, у повсякденному житті. Він пропонував дотримуватися цього правила в граматиці, діалектиці, математиці та фізиці.

Способи реалізації цього принципу:

- розкрити значення теорії в житті людини;
- розкривати факти наукових розробок;
- спиратися на життєвий досвід учнів;

- якомога більше організуйте практичну діяльність.

Реалізація кожного принципу здійснюється за допомогою вимог до навчання, сформованих практикою, і повинна здійснюватися під керівництвом учителів.

Реалізуючи вимоги принципу систематичності та послідовності, треба дотримуватись певних правил:

1. Працювати зі студентами над вивченням навчальних матеріалів від близького до далекого, від легкого до складного, від простого до складного, від відомого до невідомого.

2. Пам'ятати, що система змісту вимагає такої ж системи навчання.

3. Постійно оновлювати свої базові знання перед вивченням нового матеріалу.

4. У процесі вивчення нових підручників надавати учням схеми, опорні сигнали, алгоритми, комп'ютерні програми.

5. Розподіляти зміст навчального матеріалу на логічно завершені розділи та встановлювати зв'язки між ними.

6. Повторювати те, що ви вивчили раніше, і вводити це в нове системне підключення.

7. Планувати засвоєння учнями головної думки, а не перевантажувати їх нерелевантними фактами.

8. Навчати студентів дотримуватися системи в самостійній роботі, озброївши їх доступними алгоритмами.

9. Прагнути відтворити раніше засвоєні знання в певній системі.

10. Озброювати учнів навичками цієї роботи, навчивши їх систематизувати знання в конспектах.

У практичній роботі процес навчання організований ефективно та якісно. Навчання вчителів, знанням принципів, впродовж їхньої кар'єри полегшує впровадження моделей навчання та дисциплін.

Але недостатньо знати принципи навчання, їхню природу та наслідки для окремих компонентів процесу навчання. Необхідно володіти глибокими та всебічними знаннями у сфері її практичної реалізації, з традиційними та інноваційними засобами реалізації принципів навчання, використовуючи досвід, набутий у ході практичної роботи, у постійній пошуковій діяльності.

Кожен принцип навчання містить певні положення або ідеї, які необхідно реалізувати в процесі навчання. Існують способи вчителів реалізувати ідеї на практиці, керуючись принципами. До засобів реалізації цієї ідеї слід віднести зміст навчального матеріалу, організацію навчальної діяльності учнів, методи і засоби навчання, особистість самих учителів, вікові та психологічні особливості учнів тощо.

Водночас слід мати на увазі, що суть кожного принципу навчання полягає в дотриманні певних вимог, які враховуються в курсах або системах навчальних програм, інших формах організації навчального процесу для забезпечення оптимального засвоєння курсу, процес засвоєння знань, компетенцій і навичок. Нормальний процес, розвиток психологічних процесів, виховання особистості учня. Як конкретні орієнтири для його визначення можна використовувати приклади окремих принципів для подання вимог, дотримання яких створює

оптимальні умови для ефективної та якісної програми освітнього процесу.

Специфічні вимоги до реалізації виховних принципів – це ознаки, наявність і врахування яких створюють передумови для ефективного функціонування виховного процесу. Цими принципами повинні керуватися вчителі в процесі організації навчальної діяльності та учні в умовах самостійної роботи, організованої вчителем і самими дітьми.

УДК [378+614]

Наталія Геннадіївна ТЕРЕЩУК,

викладач кафедри гуманітарних дисциплін Сумської філії Харківського національного університету внутрішніх справ

ОСОБИСТА БЕЗПЕКА ПОЛІЦЕЙСЬКОГО ПРИ НАДАННІ ДОМЕДИЧНОЇ ДОПОМОГИ

У діяльності працівника поліції виникають випадки, коли необхідно надати першу медичну допомогу. Оскільки усіх постраждалих слід вважати потенційно інфікованими небезпечними хворобами, то кожен поліцейський повинен дотримуватися основних правил особистої безпеки.

До найбільш небезпечних хвороб, які передаються парентеральним шляхом, відносять гепати В, гепатит С та ВІЛ-інфекція, сифіліс. Враховуючи контактний та побутовий шлях передачі, можливе зараження туберкульозом.

Гепатит та ВІЛ-інфекція стають однією з основних проблем охорони здоров'я у всьому світі. Третина населення планети інфікована вірусом гепатиту В, та більше 150 млн є носіями вірусу гепатиту С [1, с. 166].

Гепатит – прогресуюче захворювання печінки, спричинене вірусом, який передається через кров, статевим шляхом та вертикальним (від матері до дитини). Гепатит ще називають «лагідним убивцею», так як вірус проявляє себе не одразу після інфікування. Інкубаційний період може досягати від 30 до 180 днів [3]. У більшості хворих гостра фаза інфекції перебігає безсимптомно.

Гепатит В вилікувати неможливо [2, с. 422]. Основною профілактикою зараження гепатитом В є вакцинація та дотримання особистої безпеки.

ВІЛ-інфекція – тривала інфекційна хвороба, яка розвивається внаслідок інфікування вірусом імунодефіциту людини та характеризується прогресуючим ураженням імунної системи. Після інкубаційного періоду, який при ВІЛ-інфекції триває від 2 до 6 тижнів, у більшій частині ВІЛ-інфікованих впродовж багатьох років не виявлено жодних симптомів захворювання [2, с. 153]. ВІЛ-інфекція є тривалим захворюванням, оскільки з моменту інфікування до смерті може минути від 2 до 15 років.

У лютому 2023 року в Україні зареєстровано 970 нових випадків ВІЛ-інфекції, з них – 249 осіб заражено парентеральним шляхом, у 255 людей – діагностовано СНІД, а 114 – померли від СНІДу [3].

Можливий ризик зараження ВІЛ-інфекцією при аварійних та травматичних ситуаціях, коли відбувається контакт з кров'ю, іншими рідинами, які містять кров, тканинами та органами інфікованої людини. Наприклад при бійках, автомобільних аваріях, навмисних уколах, при наданні першої медичної допомоги на місці події. У даному випадку інфікована кров потрапляє через мікротріщини, подряпини або порізи, слизову оболонку здорової людини та може викликати зараження ВІЛ-інфекцією.

Туберкульоз – це інфекційне захворювання, яке викликається збудником – мікобактерією туберкульозу і характеризується утворенням специфічних гранульом в різних органах і тканинах у поєднанні з неспецифічними реакціями та поліморфною клінічною картиною, що залежить від форми, стадії, локалізації та розповсюдженості патологічного процесу [4, с. 6].

Туберкульоз від хворої людини може поширюватися повітряно-крапельним шляхом, тобто при чханні або кашлі. Але у 95 % випадків мікобактерія туберкульозу виділяється у харкотинні при туберкульозі органів дихання.

Сифіліс – це венерологічне захворювання системного характеру, яке вражає всі органи людини, шкірні та слизові оболонки, кісткову систему, нервову систему. Найчастіше захворювання передається статевим шляхом, але бувають випадки, коли зараження відбувається через побутові речі, заражені біологічними рідинами хворого на сифіліс. Бактерія *Treponema pallidum* може виживати у слині, гною (з виразок хворого) або статевому секреті.

Зафіксовані випадки, коли поліцейські були інфіковані небезпечними хворобами шляхом нанесення ударів, уколів, порізів зараженими лезами, укусами хворих при обшуках осіб, вилученнях речових доказів, затриманні правопорушників та наданні першої медичної допомоги [1, с. 166]. При зупинці кровотечі у постраждалого необхідно використовувати гумові рукавички, для проведення штучної вентиляції легень – маска-клапан, при огляді та перевірці дихання та свідомості – медична маска.

Дотримання особистої безпеки правоохоронців є важливим завданням при наданні домедичної допомоги. Використовуючи засоби індивідуального захисту, поліцейський зменшує ризик зараження небезпечними невиліковними хворобами.

Список бібліографічних посилань:

1. Грибана В. Г., Глуховері В. Л. Забезпечення охорони праці та особистої безпеки в Національній поліції України: *навч. посіб.* / кол. авт.; ред. В. Г. Грибан, В. А. Глуховеря. Дніпро: ДДУВС; Ліра ЛТД, 2017. 212 с.

2. Сучасні класифікації та стандарти лікування захворювань внутрішніх органів. Невідкладні стани в терапії / за ред. проф. Ю. М. Мостового. 25-те вид. Київ, 2018.

3. Вірусні гепатити. URL: <https://www.phc.org.ua/kontrol-zakhvoryuvan/virusni-gepatiti> (дата звернення: 17.04.2023)

4. Разнатовська О. М. Фтизіатрія: *підручник для студентів стоматологічних факультетів вищих медичних навчальних закладів IV рівня акредитації*. Запоріжжя: ЗДМУ, 2014. 240 с.

УДК [331.548:005.59]

Марина Михайлівна ЯЧМЕНИК,

магістрант Інституту педагогіки і психології Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка, кандидат педагогічних наук

ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-3547-046X>

СУЧАСНІ АСПЕКТИ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВИХ МЕХАНІЗМІВ ПРОФОРІЄНТАЦІЇ В УКРАЇНІ

В умовах інтеграції українського суспільства в європейський соціальний вимір важливого значення набуває профорієнтація. Профорієнтування молоді є однією із найдієвіших державних стратегій у сфері соціального захисту і підтримки населення. Зміцнення економічних показників держави відбуватиметься саме при створенні послідовної системи успішної профорієнтації населення через підвищення професійної мотивації та якості трудового потенціалу. Соціальне значення профорієнтування полягає в задоволенні базових потреб особистості, що відповідатиме здібностям, бажанням, особливостям характеру, успішно реалізованих планів на майбутню професійну діяльність відповідно до своїх очікувань.

У світовій економічній та соціальній політичній системі профорієнтація займає важливе місце. Наприклад, у США за методичне забезпечення профорієнтаційної роботи відповідає Національна асоціація профорієнтації (ще з 1913 року). Організація прописує стандарти кваліфікацій для професійної діяльності фахівців із профорієнтації, а також надає аналіз методичним та інформаційним матеріалам. Уже в початкових класах психологи у співпраці з класними керівниками починають укладати портфоліо з профорієнтації, що містить інформацію про учня, родину, показники успішності, показники характеру, зацікавленість, здібностей тощо. Профорієнтаційна робота починається з останніх класів початкової школи за допомогою ознайомлення школярів зі "світом праці". У випускних класах середньої школи учні доповнюють досьє власними визначеними професійними інтересами, беруть участь у групових або індивідуальних консультаціях і тестуваннях. Персональне досьє носить рекомендаційний характер [1].

У Франції система допомоги в професійному самовизначенні молоді контролюється трьома міністерствами (міністерства освіти, праці та охорони здоров'я), а з батьками, структурами працевлаштування та іншими державними і приватними організаціями співпрацюють спеціалізовані центри профорієнтації. У Німеччині особливістю профорієнтаційної роботи є ведення Робочого учнівського зошита щодо загальної інформації (родина, особисті зацікавлення, здібності, професійні плани, орієнтовний вибір професії тощо). У Бельгії з kleuter класів розпочинається знайомство учнів зі світом професій через оволодіння та розвиток практично-професійних навичок, а момент остаточного самовизначення завершується у старшій профільній школі. У

шкільні програми Ізраїлю уведені курси з профорієнтації, а вибір певної школи, свідчить про майбутній професійний вибір.

В Україні правову основу реалізації системи професійної орієнтації містить Кодекс законів про працю, Закони України “Про зайнятість населення”, “Про освіту”, “Про загальну середню освіту”, “Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні”, “Про охорону праці”, “Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні”, Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року, Постанова Кабінету Міністрів від 27 січня 1994 р. “Про концепцію державної системи професійної орієнтації населення”, Указ Президента України “Про стратегію державної кадрової політики на 2012/2020 роки”, постанова Кабінету Міністрів України “Про затвердження Концепції державної системи професійної орієнтації населення”, розпорядження Кабінету Міністрів України “Про затвердження плану заходів з реалізації Концепції державної системи професійної орієнтації населення”, Концепція профільного навчання в старшій школі, Основні орієнтири виховання учнів 1-11 класів та ін. [2].

Згідно із затвердженою у 2008 році Постановою Кабінету Міністрів України “Концепції державної системи професійної орієнтації населення” професійна орієнтація населення визначається як науково обґрунтована система взаємопов’язаних економічних, соціальних, медичних, психологічних і педагогічних заходів, спрямованих на активізацію процесу професійного самовизначення та реалізації здатності особи до праці, виявлення її здібностей, інтересів, можливостей та інших чинників, що впливають на вибір професії або на зміну виду трудової діяльності. У її структурі виділені такі елементи: професійна інформація, професійна консультація, професійний відбір і професійна адаптація [2].

У той же час робота з профорієнтації в закладах загальної середньої освіти починає проводитися з випускних класів через предметно-навчальну орієнтацію, а найбільший вплив на професійний вибір осіб раннього юнацького віку мають батьки, друзі та засоби масової інформації. Тому на сьогодні є актуальним не лише створення нормативно-правової системи профорієнтаційного захисту та підтримки населення України, а й посилення уваги до методично-психологічних розробок із проблем профорієнтації, створення ефективної системи управління профорієнтацією з орієнтацією на потужну право-захисну базу.

Список бібліографічних посилань:

1. Білецька І. О. Професійне самовизначення учнівської молоді в середніх навчальних закладах США: дис. ... канд. педагог. наук. 13.00.07 – теорія і методика виховання. Умань, 2016.

2. Ткачук І. І. Професійна орієнтація в сучасній школі: кращі методичні розробки практичних психологів і соціальних педагогів малокомплектних загальноосвітніх навчальних закладів, навчально-виховних об’єднань, навчально-виховних комплексів: *методичні рекомендації*. К.: УНМЦ практичної психології і соціальної роботи, 2017. 115 с.

СТРАТЕГІЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ЗАГАЛЬНОЇ ТА ЮРИДИЧНОЇ ПСИХОЛОГІЇ

УДК 378.147

Юлія Сергіївна КОЗАЧЕНКО,

кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри іноземних мов
Сумського державного університету

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9111-8220>

Марія Євгенівна ЛОБАТЮК,

студентка 5 курсу навчально-наукового медичного інституту Сумського
державного університету

ВПЛИВ ГАДЖЕТІВ НА СТАН ЗДОРОВ'Я СТУДЕНТІВ

Навчання сьогодні – це постійне використання гаджетів. Вони супроводжують студентів всюди, на навчанні, під час прогулянки та на сесії. Це може призвести до психологічної залежності від гаджета. Пропонуємо розглянути вплив гаджетів на здоров'я студентів.

Номофобія – страх втратити мобільний телефон або навіть розлучитися з ним на короткий час, а також відчуття тривоги та екзистенційного страху, яке охоплює людину, коли вона розуміє, що забула телефон вдома, телефон розрядився або зникла зона покриття. З англійської “NO–MOBILE-phone PHOBIA” [1]. Опрацювавши велику кількість літератури нам вдалося знайти такі основні причини номофобії: страх безпорадності й ізольованості від зовнішнього світу, реклама, страх самотності та ілюзія соціальності та безкарності. [2]. Ще одну причину ми б хотіли додати від себе, на основі спостережень – це бажання «вбити час».

Нами було опитано 300 респондентів за допомогою Гугл Форми. Ми опитали людей віком від 10 до 60+ років. З них: 3,3 % – віком 11-15 років; 30,3 % – 16-18 років; 53 % – 19-25 років; 1,7 % – 26-30 років; 3,3 % – 31-49 років; 6,0 % – 41-50 років; 1,3 % – старше 60 років. Сьогодні пропонуємо розглянути когорту респондентів віком від 16 до 30 років, які є студентами, це 250 опитаних нами людей. Для виявлення залежності від гаджетів нами було задано 5 питань.

Опитування виявило, що з опитаних 250 студентів: 14,4 % (36 студентів) – зовсім не мають гаджет залежності; 31,6 % (79 студентів) – мають легку форму гаджет-залежності; 30,4 % (76 студентів) – помірна форма гаджет залежності; 23,6 % (59 студентів) – яскраво виражена форма гаджет-залежності.

З метою виявлення впливу номофобії на здоров'я студентів нами було проведено опитування, під час якого ми задали питання, щодо самопочуття респондентів, які до цього пройшли тест на наявність залежності від гаджетів. Опрацювавши всі результати обох опитувань ми помітили кілька закономірностей. У людей, які не мають гаджет-залежності менше проблем зі здоров'ям: тільки 26 % респондентів

повністю погоджуються з тим, що в них виникають болі в спині. Приблизно 14,4 % респондентів повністю згодні, що в них погіршився зір і 10,8 % ніч – частково згодні з цим твердженням. Жодна людина з цієї групи не помічала в себе погіршення слуху. 14 % респондентів повністю згодні, що в них виникає втома після роботи з гаджетами, 23,2 % частково згодні з цим твердженням. 26 % частково згодні з твердженням, що в них виникає дратівливість після довгої роботи з гаджетами.

Люди з яскраво вираженою формою гаджет-залежності на погіршення зору, втоми та дратівливості. Наше опитування показало, що 31,6 % респондентів мають легку форму номофобії, 30,4 % – помірну та 23,6 % – яскраво виражену форму номофобії. Окрім цього люди які зовсім не мають гаджет-залежності мають найкраще здоров'я, чим важча форма, тим більше проблем зі здоров'ям.

Основною причиною гаджет-залежності є нестача спілкування з людьми і бажання скоротати свій час. Основними захворюваннями, фактором ризику яких є номофобія, це міопія, синдром сухого ока, сколіоз, кіфоз, різні захворювання травної та нервової системи.

УДК 378.147

Світлана Валеріївна ПУХНО,

доцент кафедри психології Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка, кандидат психологічних наук, доцент
ORCID: <https://orcid.org//0000-0001-9862-5145>

КОНФЛІКТОЛОГІЧНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ІНОЗЕМНИХ МОВ ЯК ПСИХОЛОГІЧНА ПРОБЛЕМА

На сьогодні підготовка майбутніх вчителів іноземних мов як компетентних фахівців, здатних до виконання завдань діяльності в умовах дистанційного і змішаного навчання, має особливе значення, оскільки їх педагогічна діяльність вимагає швидкого прийняття рішення в складних умовах, ретельного відношення до вибору методів навчання, організації професійної діяльності і прогнозування її наслідків. Діяльність вчителя побудована на постійній взаємодії з усіма учасниками освітнього процесу, відповідно, передбачає наявність сформованих компонентів професійних компетентностей, серед яких і конфліктологічна компетентність. Остання забезпечує конструктивний підхід майбутніх вчителів до такого соціально-психологічного явища як конфлікт, прогнозування виникнення конфліктних ситуацій та вибору стратегії взаємодії в конфлікті. Вказане забезпечує особистісний та професійний розвиток особистості. Конфліктологічна компетентність є компонентом конфліктологічної культури особистості і конфліктологічної культури фахівця. Конфліктологічна культура – вмінні людини прогнозувати та вирішувати конфлікти, що є важливим фактором соціалізації. За О. С. Жук, М. І. Кабачинським, Н. В. Підбуцькою, конфліктологічна культура фахівця забезпечує компетентність реалізації професійних функцій в умовах соціально-психологічного конфлікту [1, с. 300-303].

Підготовка майбутніх вчителів іноземних мов у СумДПУ імені А. С. Макаренка передбачає вивчення навчальних дисципліни «Психологія» (освітній рівень «бакалавр») та «Психологія освіти» (освітній рівень «магістр»). У ході вивчення вказаних дисциплін відбувається оволодіння магістрантами і студентами науковими знаннями конфліктології, оволодіння студентами навичками самодіагностики індивідуальних психологічних особливостей, навичками конструктивної взаємодії як складових комунікативної і конфліктологічної компетентності фахівця. В умовах дистанційного навчання, формування конфліктологічної компетентності майбутніх вчителів іноземних мов забезпечується впровадженням в освітній процес ЗВО інноваційних методів навчання, серед яких – он-лайн конференції, дискусії, диспути, проблемні бесіди, «круглі столи», «акваріум», «вільний мікрофон», рольові проблемні ігри, дидактичні ігри, тощо.

Конфліктологічна культура фахівця забезпечує здатність до виконання професійної діяльності в конфліктогенному професійному середовищі: конструктивного розв'язання соціально-психологічних конфліктів та подолання протиріч у міжособистісній і між груповій взаємодії. Ця складова професійної культури реалізується в ефективному

управлінні проходження конфліктів, прогнозування наслідків. Конфліктологічна культура – фактор особливостей професійної самореалізації та професійного розвитку особистості.

Структура конфліктологічної культури фахівця містить конфліктологічну грамотність (знань сучасної конфліктології); конфліктологічну готовність (здатність діагностики конфліктної ситуації, прогнозування наслідків соціально-психологічних конфліктів); конфліктологічну компетентність (вміння прогнозування розвитку, динаміки конфліктів і управління конфліктами відповідно до певних ситуацій взаємодії). Вказане передбачає відповідні якості особистості, навички управління конфліктами [2, с. 589-607]. Конфліктологічна компетентність передбачає можливості визначати наявність конфліктних ситуацій, особливості проходження конфлікту, можливості конструктивного вирішення конфлікту, володіння технологіями розв'язання конфліктів [3, с. 20-21]. На сьогодні постає проблема формування складових конфліктологічної компетентності студентів закладів вищої освіти (ЗВО) України, зокрема, майбутніх вчителів іноземних мов.

Компоненти конфліктологічної компетентності: інформаційний компонент (знання феномену «конфлікт»; видів, структури, динаміки проходження, специфіки конфліктів; механізмів розв'язання конфліктів), операційний компонент (навички взаємодії та взаємовпливів у конфліктній ситуації; конструктивне вирішення конфліктів; прийняття відповідальності за наслідки); аксіологічний компонент (мотиваційна, рефлексивна, вольова, емоційна функція управління конфліктами) [2, с. 589-607].

Формування компонентів конфліктологічної компетентності – запорука не лише професіоналізму, але й психічного та фізичного здоров'я майбутнього вчителя. Актуальною потребою є впровадження в освітній процес інтерактивних методів навчання з метою розширення спектру конфліктологічних знань, вмінь та навичок майбутніх вчителів іноземних мов.

Список бібліографічних посилань:

1. Кабачинський М. І., Жук О. С. Конфліктологічна культура як умова професійної успішності сучасного фахівця сфери обслуговування. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2010. № 6. Т. 4. С. 300-303.

2. Пухно С. В. Особливості формування конфліктологічної культури майбутніх вчителів в системі вищої освіти. *Science and education for sustainable development. Series of monographs Faculty of Architecture, Civil Engineering and Applied Arts University of Technology, Katowice Monograph 50*. Publishing House of University of Technology, Katowice, 2022. P. 589-607.

3. Філь С. С. Визначення, зміст та структура конфліктологічної компетентності студентів – майбутніх фахівців соціономічних професій. *Наукові записки НаУКМА. Педагогічні, психологічні науки та соціальна робота*. 2011. Т. 123. С. 20-24.

УДК 378:159.9

Дмитро Володимирович ШВЕЦЬ,

ректор Одеського державного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, доцент, заслужений працівник освіти України, полковник поліції

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1999-9956>

ФОРМУВАННЯ ПРОГНОСТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У МАЙБУТНІХ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ В УМОВАХ ВІЙНИ

Сучасне суспільство розвивається і вдосконалюється в умовах збройної агресії російської федерації проти України, у результаті чого до особистості правоохоронця і його ролі пред'являються більш суворі вимоги. Майбутній правоохоронець сьогодні повинен діяти в обстановці, що передбачає його високий рівень відповідальності за правові рішення, які ґрунтуються на аналізі розвитку соціальних процесів, зміцнення основ законності і правопорядку в державі. У зв'язку з цим одним із ключових напрямків розвитку професійної педагогіки є питання формування і розвитку компетенцій майбутніх курсантів-правоохоронців.

Реформування системи правоохоронних органів вимагає нових підходів до професійної підготовки співробітників поліції, здатних ефективно здійснювати професійну діяльність у багатофакторних воєнних умовах динамічно мінливого полікультурного соціального середовища. При плануванні та прийнятті рішення у швидкоплинній обстановці правоохоронцю допомагають, по-перше, здатність передбачення і, по-друге, здатність швидко знаходити нові рішення при непередбаченій зміні обстановки. Тому наявність прогностичної функції у процесі прийняття рішення вказує на необхідність формування прогностичної компетенції у курсантів у процесі професійної підготовки, яка дозволить майбутнім правоохоронцям оволодіти знаннями, вміннями, необхідними особистісними якостями, що сприятимуть успішній професійній діяльності та дозволять йому у подальшому самостійно вирішувати різного роду професійні проблеми, у тому числі – спричинені збройними діями країни-сусіда.

В умовах сучасного життя, яке характеризується невизначеністю, динамічністю, великою кількістю альтернатив, невідкладністю вибору і прийняттям його наслідків, людині необхідно бути гнучкою у пошуку і прийнятті рішень, враховувати і осмислювати ймовірні наслідки своєї поведінки у діапазоні перспективи змін, таким чином демонструвати розвинену прогностична компетентність.

Прогностична компетентність може бути визначена як характеристика особистості, що фіксує рівень розвитку антиципаційних здібностей і являє собою певний стан системи внутрішніх ресурсів людини, які забезпечують успішність у прогностичній діяльності.

У цілому прогностична компетентність є цілісним утворенням, системною властивістю особистості і характеризує її здатність зберігати і оптимально конструювати власне майбутнє, завдяки прогнозу успішно діяти у різних життєвих ситуаціях, вирішувати складні життєві завдання.

Також прогностична компетентність – це здатність особистості ефективно експлікувати минулий досвід, ґрунтуючись на життєвих знаннях, уміннях, навичках, досягненнях, для побудови образу очікуваного майбутнього, що підвищує власну ефективність при виконанні різних життєвих і соціальних завдань.

Прогностична компетентність виступає однією з важливих компетенцій професійної діяльності майбутніх правоохоронців, яка дозволяє приймати рішення з метою успішного виконання службових завдань з урахуванням імовірнісного прогнозу розвитку подій, зокрема – воєнних. Формування прогностичних здібностей майбутнього правоохоронця є процесом оволодіння інтелектуальною діяльністю, яка полягає в отриманні, на основі фактичних даних, версії правової ситуації; на основі екстраполяції, моделювання і експертної оцінки, інтегруючи базовий прогноз (правові знання), процес прогнозування (дії у соціальному і правовому середовищі) і вибір прогнозу (професійні, соціальні та персональні значення). Моделювання проблемних ситуацій сприяє формуванню прогностичних здібностей майбутнього правоохоронця, активізує методики екстраполяції і підвищує об'єктивність експертних оцінок у прогностичної діяльності сучасності.

Отже, прогностична компетентність особистості – це полідетермінована властивість. Тому можливо припустити, що у методологічному плані вона поєднує у собі основні види детермінації: психічного-фізіологічну, феноменологічну, соціально-практичну і ситуативну. Перераховані методологічні основи дають можливість розглядати прогностичну компетентність як важливий фактор у реалізації поведінки особистості.

Зважаючи на військові дії, які відбуваються в Україні, формування прогностичної компетенції у курсантів у процесі професійної підготовки у сучасних умовах набуває особливої актуальності, яка обумовлена тим, що у складних умовах сьогодення успішність виконання службових завдань поліцейськими залежить від рівня підготовки майбутнього офіцера поліції, його вміння прогнозувати ймовірний характер дій противника. До того ж у сучасному суспільстві вміння передбачати результати своєї роботи, вчасно коригувати та вдосконалювати методи і засоби досягнення мети є необхідною умовою успішності і конкурентоспроможності фахівця у будь-якій сфері.

УДК 378 + [305-055.1+305-055.2]

Ганна Вікторівна ЯРОВА,

психолог відділення кадрового забезпечення Сумської філії Харківського національного університету внутрішніх справ

ГЕНДЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ МОТИВАЦІЇ КУРСАНТІВ СУМСЬКОЇ ФІЛІЇ: АНАЛІТИЧНА ДІАГНОСТИКА

Досягнення законності у суспільстві, реалізація конституційних прав і свобод людини та громадянина значною мірою залежать від соціально-психологічної та правової активності суб'єктів права, їх законослухняності та професійної підготовки кадрів силових структур, зокрема працівників поліції. Без високої вмотивованості професійної діяльності працівники поліції не можуть повноцінно забезпечувати виконання своїх обов'язків.

У сучасному світі, коли рівність статей дедалі більше займає центральне місце у дискусіях, дослідження гендерної проблематики є актуальним. І це не випадково, адже статева належність має значний вплив на різні аспекти життя людини, включаючи професійний вибір та кар'єрні можливості.

Українська поліція та інші структури МВС є сферою, де зустрічається високий рівень статевої сегрегації. Відповідно, мотиваційні фактори, що впливають на вибір професії, можуть бути різними для чоловіків та жінок.

У процесі дослідження факторів впливу на вибір професії та розвиток подальшої професійної кар'єри курсантів спеціальності Правоохоронна діяльність Сумської філії Харківського національного університету внутрішніх справ важливим є застосування гендерного підходу, який дозволяє виокремити різні аспекти статі (чоловічі та жіночі), які можуть впливати на вибір професії та розвиток кар'єри у правоохоронних органах.

Дослідження особливостей мотивації курсантів до вибору професії та професійної кар'єри здійснювалось за методикою анкети «Вивчення професійної мотивації кандидатів на службу в органи внутрішніх справ» А. П. Москаленка (для виявлення домінуючого типу професійної мотивації).

У дослідженні взяли участь 100 курсантів 1-2 курсу (50 чоловіків та 50 жінок), у ході якого було з'ясовано, що домінуючим типом мотивації як для чоловіків (65 %), так і для жінок (66 %) є мотивація досягнення – це тип мотивації, коли людина відчуває задоволення від виконання поставлених цілей, а також від перевершення своїх попередніх результатів. Люди з цим типом мотивації, зазвичай, мають високу самооцінку та почуття впевненості у своїх здібностях.

Згідно з дослідженням мотивація взаємодії, яка є характерною більш для жінок (24 %), ніж для чоловіків (10 %) – це тип мотивації, коли людина відчуває задоволення від спілкування з іншими людьми та здатності досягати спільних цілей у команді. Люди з цим типом мотивації, зазвичай, мають високу емпатію та розвинені соціальні навички.

Мотивація влади є більш характерною для респондентів чоловічої статі (20 %), ніж для жіночої (2 %). Це тип мотивації, коли людина відчуває задоволення від контролювання ситуації та інших людей. Люди з цим типом мотивації, зазвичай, мають високі лідерські якості та вплив на інших людей.

Показники рівня мотивації безпеки також дещо різняться у жінок (8 %) та чоловіків (5 %). Це тип мотивації, коли людина відчуває потребу у безпеці та стабільності у своєму житті. Люди з цим типом мотивації, зазвичай, мають низьку толерантність до ризику та шукають роботу, яка забезпечує стабільний дохід та сталі умови праці.

Отже, аналіз результатів дослідження професійної мотивації курсантів спеціальності Правоохоронна діяльність показав, що:

1. Найбільш поширеною формою мотивації серед курсантів є мотивація досягнення. При цьому рівень цієї мотивації практично не відрізняється у чоловіків і жінок, що свідчить про рівноправність статей у досягненні професійних цілей.

2. Мотивація взаємодії є менш поширеною серед курсантів, проте серед жінок вона має більш високий рівень, ніж серед чоловіків. Це може пояснюватися більшою соціальною орієнтацією жінок і їх здатністю до співпраці та комунікації.

3. Мотивація влади є менш розповсюдженою серед курсантів, зокрема серед жінок, що може свідчити про їх більш демократичний підхід до вирішення проблем та менше прагнення до контролю над іншими.

4. Мотивація безпеки також є менш поширеною серед курсантів, проте серед жінок вона має більш високий рівень, ніж серед чоловіків. Це може пояснюватися більшою чутливістю жінок до ризиків та бажанням забезпечити свою безпеку.

За результатами дослідження гендерних особливостей професійної мотивації курсантів спеціальності Правоохоронна діяльність можна зробити висновок, що професійна мотивація залежить від особистості, а не від гендера. Виявлено, що мотивація досягнення майже однакова у чоловіків та жінок, тоді як мотивація взаємодії та мотивація безпеки мають відмінності за статевими ознаками. Це свідчить про те, що окрім статевих ролей, існують інші фактори, які впливають на професійну мотивацію, такі як: особистісні особливості, досвід, соціальний статус та інші.

Таким чином, для ефективної роботи з професійною мотивацією необхідно враховувати індивідуальні особливості кожної особистості та формувати підходи до навчання та підготовки, які відповідають їхнім потребам і мотиваційним стимулам. Професійна мотивація може бути успішною, якщо вона базується на індивідуальних потребах та особливостях кожної особистості, незалежно від статі.

**СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ СОЦІАЛЬНО-
ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА У ПРОЦЕСІ
СТАНОВЛЕННЯ ДЕРЖАВНОСТІ УКРАЇНИ**

УДК 338.22(076)

Mykola CHKYRIA,

student of Kharkiv National University named after V. N. Karazin

Ganna ZADNIEPROVSKA,

Associate Professor of Economics and Management of Kharkiv National University named after V. N. Karazin, Candidate of Economic Sciences

ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-5355-868X>

FEATURES OF BUSINESS PLANNING FOR STARTUPS

The processes taking place in the world economy are the result of processes of intensifying competitive struggle on a global scale, which affected the state of small innovative enterprises in the economy. Completely new relations with various market institutions were formed, their functions and role in the formation of new workplaces, achievement of social stability in society changed. Quantitative and qualitative growth of small innovative enterprises significantly affects the balance of the economy. Small innovative entrepreneurial activity affects the change of priorities of applied research and development, actively affects the process of formation of industrial production. The scale and significance of subjects of innovative activity, which increase the competitiveness and efficiency of the production sector of the national economy, require the creation of optimal institutional conditions for their successful functioning and growth. The study of the early stages of the development of a small innovative business requires the substantiation of the most effective mechanisms of resource provision, management and cooperation, which contributes to the sustainable development of these enterprises. Currently, there is no single scientific definition of a startup. This can be explained by the fact that each startup has its own development path. And if a narrow and quite specific definition is offered, many companies will be mistakenly excluded from startups, while according to a wide range of experts, they are startups. For further study, it is necessary to define what the concept of "startup" is. Startups in small business include small companies in the service sector. The success of these enterprises is expressed in high rates of profitability. The founders of startups in big business are the big companies themselves, since the success of such companies lies in the improvement and creation of new versions of their basic product, that is, due to the so-called stabilizing innovations. For the effective implementation of radical innovations, the formation of scalable startups within the enterprise is necessary, as the size, structure and corporate culture often hinder the implementation of radical innovations. Startups for sale have low costs for creating mobile and Internet applications. Talented personnel creating this startup are of particular value. Social startups are created to solve different problems, and making a profit is not a priority. Such startups are created, as a rule, in health care and

agriculture. And finally, scalable startups are created in the field of high technologies. At the first stages of development, a business model is formed. In the future, scaling occurs due to attracting external capital [1]. Small innovative enterprise and startup are very related concepts. A small innovative enterprise always begins with a startup. If the startup is successful, it turns into a small innovative enterprise. If the enterprise has existed on the market for many years, and the authors write about it, then in the past it was a successful startup, and now it is a successful small innovative enterprise. The following stages of development can be distinguished in the development of a small innovative enterprise: startup, growth and expansion of a startup, small innovative enterprise. It is easy to notice that the definitions of a startup do not mention such characteristics as:

- age of the company;
- number of employees;
- the scope of the enterprise.

The definition of a startup is an amalgamation of the most authoritative definitions from experts in the business community. This definition will be relevant, as it will be constantly updated and supplemented. Although definitions vary among different authors, some common basic characteristics of a startup can be summarized that attract investors and distinguish it from a traditional stable small business. Experts from the American financial and economic magazine Forbes give their own criteria that define a startup [2]:

- commercial enterprises with a real business plan;
- who receive income, the level of which does not exceed the income level – startup;
- founded or started active work no more than a year ago;
- represent an innovative business that destroys traditional ideas about the development of its sector;
- enterprises remain startups, in further development they were not acquired by companies and projects managed by private funds.

Thus, a startup does not necessarily have a commercial basis: it can be scientific and technical, informational, humanitarian. Start-up research cannot be classified, even fundamental, in highly specialized areas that are of no interest to the majority of members of a society or social group.

Список бібліографічних посилань:

1. Корнух О.В. Стартап як прогресивна форма інноваційного підприємництва. // Інвестиції: практика та досвід. 2014. № 23. С. 26-30.
2. Онишко С.В. Інноваційна модель економіки: правові та методологічні засади проведення експертизи інноваційних проектів : [монографія]/ С. В. Онишко, С. О. Єгоров, Ю. М. Черненко та ін. // За ред. Ю. П. Доценка. – Київ : МП «Леся», 2006. 196 с.

УДК 33:328.185(477)

Oleksandra KAPSHUK,

student of Kharkiv National University named after V. N. Karazin

Ganna ZADNIEPROVSKA,

Associate Professor of Economics and Management of Kharkiv National University named after V. N. Karazin, Candidate of Economic Sciences

ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-5355-868X>

THE DESTRUCTIVE IMPACT OF CORRUPTION FOR INNOVATIVE DEVELOPMENT OF THE ECONOMY

Economies suffering from high levels of corruption, which includes the abuse of power to achieve certain goals in illegal or unfair ways, do not have the opportunity to increase the pace of development as countries with low levels of corruption. A corrupt economy cannot function properly because corruption prevents the natural laws of economics from functioning freely.

Main part. No country can boast of the absence of corruption on its territory, therefore, to track it, analysts from the international non-governmental organization Transparency International compile a rating of 180 countries using the Corruption Perceptions Index. It is based on independent surveys of financial and human rights experts. For 2019, the ranking of countries is headed by Denmark, which scored 89 points, Ukraine ranks 120th (32 points). The conclusion based on the rating is made as follows: the higher the scores of a country, the more negative its attitude towards corruption. However, according to Transparency International experts, these measures are insufficient [1]. Corruption is considered to be one of the most important economic and political problems, which significantly reduces the country's GDP. According to experts, economic losses range from 5 to 50%. This means that up to 50% of profits are spent on bribing officials. Thus, corruption is a dangerous means of redistributing property and capital [2].

Crimes committed by officials cause significant damage to the image of state power, which is an obstacle not only to its stable functioning and management, but also to other bodies and organizations of any form of ownership, and also undermines the confidence of citizens in the power structure [2].

At present, the areas where corruption is detected are understood as: the sphere of circulation of public funds, especially the funds of the republican and local budgets; the sphere that purchases goods for state needs; construction or repair at the expense of budgetary funds; transactions for the allocation of land for construction; registration of entrepreneurial activity and its further control. No less important in terms of combating corruption is the sphere of decision-making by government bodies in the implementation of targeted investment programs. In addition, the list includes activities for the execution of various kinds of permits. According to official statistics in Ukraine, the most corrupt areas include construction, housing and communal services, processing industry and energy. The danger of corruption in the above areas is that when participating in tenders, it is not the best enterprises that are able to fulfill the

tasks given to them that win, but those who have achieved their goals illegally through informal agreements. Thus, the most efficient firms lose the chance of support, which leads to losses or other harm to the state itself.

One of the favorable areas for corrupt activities is the budget process, since the budget is the main instrument of state policy, whose transparency is one of the main conditions for the openness of government decisions, otherwise it leads to distrust. According to experts, a bribe accompanies numerous acts of issuing state loans or disposing of budgetary funds. This fact is explained as follows: due to the growing number of administrative barriers, there are more and more attempts to circumvent them, and corruption plays a key role in this. It should be noted that anti-corruption legislation is an administrative factor artificially created by the state to combat corrupt activities and the shadow economy, but in reality it can stimulate the establishment of informal relations in the official economy. It can be concluded that the simplification of business activities and reporting can return from "Shadows" of about half of the enterprises.

Corruption gives rise to economic activity, which is carried out outside the state registration and fiscal accounting. Thus, the shadow sector is beyond legal protection and is a favorable place for the expansion of corruption. The above is the basis for the conclusion that since industrial organizations have the main influence on the degree of innovative activity in the country, transparency in all monetary decisions in all public and private organizations is necessary in order to combat corrupt activities. The country also needs fundamental measures to restore the balance between the institution of power and material wealth by providing citizens with the opportunity to participate in stopping the impunity of corrupt officials and making decisions that affect people's daily lives. These reforms involve the provision of disclosed information about the owners of companies through state registries, as well as prosecution through the imposition of sanctions on members of a corrupt group. Conclusion. As a result of the study, the positions of countries in the international ranking in terms of the corruption perception index were analyzed, the main problems associated with corruption and proposed measures to improve the situation in the country.

Список бібліографічних посилань:

1. State Committee of Forensic Examinations [Electronic resource]. – Access mode: <http://sudexpert.gov.by>. (Access date: 05/07/2023).

УДК 658.5

Дмитро Сергійович БЕРЕЗЮК,

студент Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна

Ганна Ігорівна ЗАДНЄПРОВСЬКА,

доцент кафедри економіки та менеджменту Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, кандидат економічних наук

ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-5355-868X>

ЯКІСТЬ ТОРГОВОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ – ОСНОВНИЙ ПОКАЗНИК КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

У нашій країні значно зросла роль торгівлі, що стає найстійкішою сферою у розвитку ринкових відносин. За останні десятиліття вітчизняна торгівля зазнала значних змін, які дають підстави говорити про «торговельну революцію» та контрастують із відносним застоєм у цій галузі економіки в минулому. Низка нововведень повністю перетворила сферу торгівлі. Зокрема, розвиваються сучасні форми обслуговування та торгові формати, розпочався перехід на європейські стандарти та технології за асортиментною насиченістю та рівнем обслуговування покупців [1].

Торговельне обслуговування – це, з одного боку, обслуговування споживачів, надання послуг, безпосередньо спрямованих від людини до людини, з другого – це обслуговування матеріального характеру, спрямоване не так на людину, але на переміщення. Ці форми торговельного обслуговування мають моральний зміст та моральний вплив, оскільки безпосередньо стосуються людей. Проблема якості торговельного обслуговування постійно хвилює покупців та продавців із цілком закономірних причин. Зростає матеріальний добробут людей середнього класу, підвищується їхній культурний рівень, виділився шар досить заможних людей, й в умовах цілком природнього бажання покупців набувати необхідні, якісні товари при якісному обслуговуванні.

Торговельне обслуговування починається для покупців, що входять до торгового залу, з достатку товарів у магазині, посмішки продавця, чистоти та порядку. Покупцеві приємно, коли для нього створено гарний екстер'єр та інтер'єр, організовано сервіс додаткових послуг тощо. Торгове обслуговування включає такі поняття, як «культура торгівлі», «якість торговельного обслуговування», «культура обслуговування», в основі яких лежить турбота про покупця. Йому має бути надано можливість придбати в магазині необхідні якісні товари з найменшими витратами часу та найбільшими зручностями.

Якість торговельного обслуговування залежить від досягнутого рівня виробництва та якості предметів споживання країни та наявних ресурсів його задоволення; воно виявляється у якості та кількості товарів, в умовах їх придбання, витратах часу покупців та якості послуг, культурі обслуговування.

Для підвищення якості торговельного обслуговування важливе значення має використання різноманітних та якісних послуг.

Якість торговельного обслуговування як характеристика діяльності окремого підприємства оцінюється такою системою показників [2]:

1. Висока якість товарів, відповідність споживчих властивостей товарів купівельному попиту населення.

2. Стійкість, широта та глибина асортименту якісних товарів. Покупці воліють відвідувати магазини, що надають їм найширший і глибший асортимент якісних товарів, розташованих шляхом руху купівельних потоків.

3. Дотримання технології обслуговування покупців, передбаченої згідно з типом, асортиментним профілем, стандартом, ліцензією тощо. Основними вимогами раціональної технології торговельного обслуговування є: своєчасність приймання товарів, ретельність підготовки їх до продажу, раціональність розміщення відповідно до особливостей товарів, поповнюваність товарного запасу відповідно до попиту покупців, дотримання умов зберігання та продажу товарів, організація доставки товарів покупцю.

4. Витрати споживання відбивають витрати часу покупця придбання товару.

5. Активність продажу товарів, професійна майстерність працівників. Тут слід оцінити знання продавцем товару, його корисність; знання правил експлуатації товару та способів його споживання; тонке розуміння психології покупців; мистецтво демонстрації та пропозиції товарів; вміння рекламувати товари та запропонувати супутні та взаємозамінні товари; швидкість обслуговування; ввічливість та повага по відношенню до покупця.

6. Організація торгової реклами та інформації, що допомагають покупцеві вибрати товари чи послуги, орієнтуватися у торговому залі. Інформація про правила продажу товарів, їх розміщення, ціни, корисність, отримання необхідної покупцю консультації надають допомогу покупцю у виборі товарів, а й сприяють скорочення витрат споживання.

7. Надання покупцям додаткових послуг. Оцінюючи сервісу у роздрібній торгівлі покупці порівнюють своє сприйняття наданих їм послуг із тим, що очікували побачити.

8. Завершеність покупки, яка пов'язана з рівнем сервісного обслуговування.

9. Думка покупців про рівень торговельного обслуговування. Це узагальнюючий показник. Оцінка здійснюється шляхом опитувань покупців, періодичність яких визначається типом магазину та метою опитування. Якість торговельного обслуговування як характеристика діяльності окремого підприємства окреслюється система показників.

З вище сказаного, можна зробити висновок, що якість торговельного обслуговування – основний показник конкурентоспроможності торгового підприємства.

Список бібліографічних посилань:

1. Должанський І. З. Конкурентоспроможність підприємства : навч. посіб.. Київ : Центр навч. л-ри, 2006. 384 с.

2. Клименко С. М. Управління конкурентоспроможністю підприємства : навч. посібник. Київ : КНЕУ, 2006. 527 с.

УДК 32.3.3.

Вікторія Олександрівна БЄЛЬСЬКА,

студентка Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна

Ганна Ігорівна ЗАДНЄПРОВСЬКА,

доцент кафедри економіки та менеджменту Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, кандидат економічних наук

ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-5355-868X>

КАДРОВА ПОЛІТИКА ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗАЛУЧЕННЯ ПЕРСОНАЛУ У СИСТЕМІ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

Кадрові служби регулярно пропонують нові інструменти управління, які мають допомогти набирати персонал та підвищувати його ефективність. В умовах сучасної економіки кадрова політика в системі державного управління має бути більшою мірою орієнтована на людські відносини, соціальну політику та соціальні цінності [1].

Залучення нових співробітників є складовою кадрової стратегії і передбачає визначення потреби в системі державного управління в кадрах певної кваліфікації, а також подальший аналіз ринку праці з метою виявлення наявності та чисельності на ньому персоналу потрібного складу. Держава є одним із головних суб'єктів кадрової політики. Зараз як ніколи важливо, щоб кожен бажаючий вступити на державну службу володів певним набором знань, необхідних для роботи у цій сфері [1; 2]. Тому, у процесі формування співробітників велике значення має питання серйозного відбору кадрів. Одним із способів підбору кадрів є конкурсний відбір. Перед проведенням відбору правильніше здійснювати психологічне тестування претендентів – його темперамент, психологічний стан, відповідність майбутній посаді.

В умовах кризи кадрової політики можна поділити на такі типи як (рис. 1).

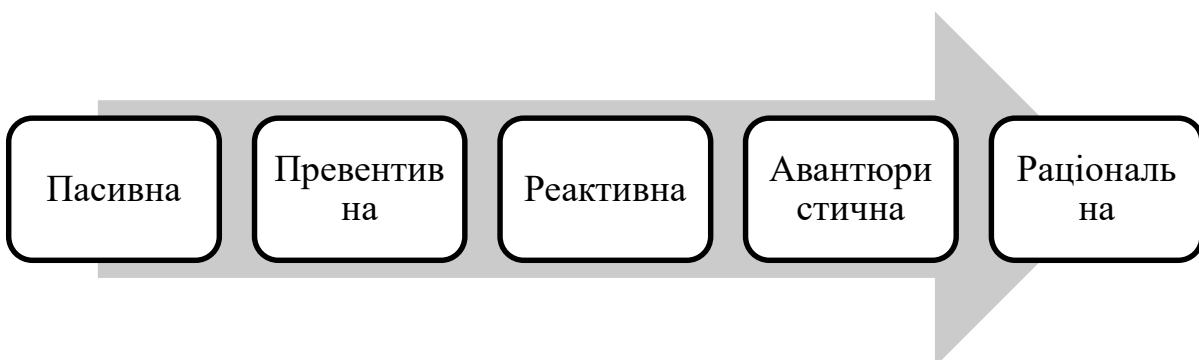

Рисунок 1 – Типи кадрової політики. Джерело: складено автором на основі джерел [1; 2]

У дослідженні проведено оцінку кадрової політики у Регіональному центрі послуг м. Харкова (далі – РЦП). У РЦП застосовується метод комплектування малих груп та колективів, який позитивно впливає на діяльність організації. При прийомі на роботу співробітників проводиться

тестування, після якого можна скласти психологічну характеристику, дізнатися про ділові та професійні якості і т. ін.. Після цього керівник приймає рішення про розподіл працівника у відділи. У цілому нині соціально-психологічний клімат у створенні сприятливий. Усі працівники шанобливо ставляться друг до друга. Здебільшого управлінські рішення у РЦП приймаються виходячи з наказів, розпоряджень та інших документів з вищестоящих організацій. Директор уважно вивчає документ, накладає резолюцію про призначення відповідального виконання поставленої завдання (заступники директора чи начальники відділів) і ставить термін виконання. Потім вони, своєю чергою, розробляють план дій і доводять до співробітників свої рішення.

У ході дослідження було проведено анкетування серед співробітників РЦП визначення мотивуючих чинників за рівнем значущості.

Отримані результати говорять, що найменше задоволення персонал відчуває від системи преміювання (2,5 бала) та заробітної плати (2,6 бала). Вирішення соціальних проблем оцінюється в 3,1 бала. Добру оцінку мають санітарно-гігієнічні умови праці (4,3).

Незважаючи на позитивні моменти, при аналізі кадрової політики РЦП було виявлено такі недоліки:

- інспектор з кадрів виконує лише завдання, пов'язані з оформленням необхідної документації прийому на роботу;
- підбором співробітників займається директор РЦП (розгляд резюме, співбесіда);
- спеціаліст, який займається кадровою роботою, одночасно виконує функції секретаря;
- недостатня управлінська кваліфікація керівництва;
- слаборозвинена корпоративна культура;
- низький рівень заробітної плати та відсутність матеріального стимулювання співробітників;

Низька ймовірність кар'єрного зростання одна із причин звільнення працівників.

Для вирішення виявлених у РЦП проблем запропонуємо програму заходів щодо вдосконалення кадрової політики для залучення персоналу в системі державного управління:

- організувати періодичне підвищення кваліфікації фахівця з кадрів;
- підвищення управлінської кваліфікації керівництва пропонується проведення тренінгів;
- створення програми заходів, що стосуються управління персоналом, які зосередять кадрову діяльність у питаннях професійного просування співробітників та підвищення їх мотивації;
- своєчасне інформування працівників про стан справ у установі;
- організація корпоративних заходів, у тому числі виїзних (змагання, свята та ін.).

Список бібліографічних посилань:

1. Матвеевко Н. В. Кадрова політика вищих навчальних закладів щодо підбору персоналу. *Актуальні проблеми економіки*. 2008. № 9. С. 123-126.
2. Мица В. П. Кадрова політика на підприємстві: проблеми і перспективи. *Актуальні проблеми економіки*. 2008. № 6. С. 165-168.

УДК 339.138

Іван Іванович БЛАГУН,

професор кафедри менеджменту і маркетингу Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, доктор економічних наук, доцент

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-5178-6002>

Вероніка Олександрівна ОМЕЛЬЯНЧУК,

студентка Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

СТЕРЕОТИПІЗАЦІЯ ПОВЕДІНКОВИХ ФАКТОРІВ СПОЖИВАЧІВ

Вчені маркетингологи давно вияснили, що переконання та уявлення споживачів щодо послуг, товарів та компаній можуть бути стереотипними. На жаль, розвиток теорії та дослідження стереотипізації, як процесу виникнення стереотипів, доволі повільний.

Соціальні стереотипи (social stereotypes) – звичні, шаблонні, схематизовані, стійкі зразки думок, сприйняття, поведінки; універсальні, емоційно забарвлені установки; внутрішня структура стереотипу складається із поєднання спрощених, стандартизованих знань, почуттів і відповідної поведінки [1, с. 1].

Неможливо оминати того факту, що з розумінням поведінки покупця, тобто алгоритмів його мислення, а також когнітивних викривлень психіки, породжується й розкриття споживчого попиту. Існує низка чинників, які слід враховувати в процесі формування асортименту та визначення цільової аудиторії з метою кращого забезпечення споживача необхідним для нього та вигідним товаром або послугою. До таких чинників належать: економічний, соціально-демографічний, технічний, національно-побутовий [2].

Розглянемо саме національно-побутовий і соціально-демографічний чинники як фундамент формування поведінкових реакцій, що слугують рушійними складовими кінцевого вибору продукції та послуг.

До соціально-демографічного чинника відносять статевовікову структуру, рівень освіти та культурний розвиток. Для прикладу: під час процесу таргетування та сегментування, слід враховувати вікову складову цільової аудиторії, оскільки відомо, що люди похилого віку мають більш застарілі установки (стереотипи), ніж молодь, тому їх ставлення до бренду та продукції спотворено сильніше. Національний склад населення, звичаї, вірування, культурні цінності входять до національно-побутового фактору впливу, що також створює передумови для виникнення стереотипів, пов'язаних з народними прикметами, релігією та іншим.

Підсилюють закріплення застарілих тверджень і упереджень, тобто стереотипізацію, ЗМІ, а також закоренілі звичаї та наслідки руйнівних історичних подій, які не піддаються переосмисленню та об'єктивній критиці зі сторони індивіда.

Також необхідно розуміти, що інтенсивність стереотипів несе різний

характер в залежності від галузі, щодо прикладу: авіаційна та готельна галузі менш стереотипні, ніж страхові та телекомунікаційні галузі [3, с. 107]. Отже, існує декілька політик ведення бізнесу під впливом стереотипів – умовно назвемо їх «руйнівною» та «плекаючою». Перша полягає у тому, що керівники виробництв негативних стереотипних ніш ринку мають враховувати цей факт та прийняти такі стратегії виробництва, які будуть спрямовані на поліпшення стереотипного уявлення про свою галузь. Наприклад організації та фірми можуть влаштовувати благодійні заходи з метою створення кращого образу, здобувати лояльність потенційних клієнтів за допомогою доцільної реклами, стабільно забезпечувати заробітну плату, умови робітникам, а також сприяти прозорості діяльності і відкритості процесів та зв'язків у відносинах «компанія-клієнт» задля отримання довіри з боку споживача. Інший спосіб обходження зі стереотипами у моральному розумінні діаметрально протилежний до концепції зазначеної вище: метод маніпуляції та створення стратегії ведення бізнесу, не діючи в протизагуг стереотипам, а навпаки, підсилювати їх та користуватись їх впливом задля отримання більшого прибутку та переваг.

Не слід забувати, що процес дестереотипізації носить довготривалий характер внаслідок наявності усталеного ставлення протягом років і його закріплення у підсвідомості людей, особливо якщо стереотипи мають релігійне підґрунтя, а тому підприємствам необхідно розробляти довгострокові стратегічні плани та маркетингові стратегії.

Стереотипи чинять вагомий вплив на вибір споживача, оскільки є складовою мислення, поведінки і результатом підсвідомості, грають певну роль під час проходження покупцем шляху від ознайомлення з товаром або послугами до кінцевого пункту: придбати продукцію чи ні (лійка продажів), а тому мають бути враховані маркетингологами та менеджерами. Упередження були наявні протягом всіх етапів розвитку людства, більшою мірою чи меншою, проте варто звернути увагу та придивитись до проблеми, проаналізувати її детальніше, тому що процеси мислення та поведінкові реакції покупця тісно пов'язані з маркетингом як наукою визначення потреб споживача, створення його портрету та реалізації продукту чи послуг, що задовольняють потреби або принесуть певну вигоду.

Список бібліографічних посилань:

1. Товщик С. А. Соціальні стереотипи (social stereotypes). 2014. – 4 с. Енциклопедія прав людини : соціально-педагогічний аспект : [колективна монографія] / кол. авт., за заг. ред. проф. Н. А. Сейко ; відп. ред. Н. П. Павлик.).

URL:http://eprints.zu.edu.ua/23747/1/%D0%A2%D0%BE%D0%B2%D1%89%D0%B8%D0%BA_%D0%A1.%D0%90..PDF

2. Бугас Н. В. Аналіз факторів, що впливають на формування асортименту. *Ефективна економіка*. 2013. № 11. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2482>.

3. Gidaković P., Zabkar V. How industry and occupational stereotypes shape consumers' trust, value and loyalty judgments concerning service brands. *Journal of Service Management*. 2021. Vol. 32, no. 6. P. 92–113. URL:

<https://doi.org/10.1108/JOSM-12-2020-0447>.

4. Kotler P., Armstrong G. Principles of Marketing. 14th ed. New Jersey, USA : Prentice Hall Inc. A Simon & Schuster Company Upper Saddle River, 2012. 1036 p. URL:<https://nit-edu.org/wp-content/uploads/2021/09/Principles-of-Marketing-Kotler-Armstrong.pdf>

УДК 336.7

Юлія Олександрівна ГАРКУША,

доцент кафедри банківської справи Одеського національного економічного університету, кандидат економічних наук, доцент

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4584-830X>

Анна Андріївна САПРИКІНА,

студентка Одеського національного економічного університету

ЧИННИКИ ВПЛИВУ НА ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ МІЖНАРОДНИХ РЕЗЕРВІВ НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ

Найбільшого прояву глобалізація набула у сфері економічних відносин. Економіки різних країн світу тісно пов'язані, фінансово-кредитні відносини виходять за межі національних кордонів, що в свою чергу зобов'язує центральні банки країн світу проводити ефективну політику щодо формування та управління міжнародних резервів.

У науковій літературі можна знайти декілька визначень, які характеризують дані активи центральних банків. Зокрема: «міжнародні активи», «золотовалютні резерви», «офіційні золотовалютні резерви», «офіційні резерви». Національний банк України надає перевагу категорії «міжнародні резерви», пояснюючи їх як «високоліквідні активи в іноземній валюті та золоті, які використовуються для проведення валютних інтервенцій та забезпечення платежів органів державної влади» [1].

Міжнародні резерви є власністю держави в особі Міністерства фінансів або центрального банку країни. У країнах, де центральні банки мають високий рівень незалежності управління міжнародними резервами є відповідальністю центральних банків. В іншому випадку ці функції виконує Уряд, а центральний банк лише їх зберігає та виконує всі вказівки та розпорядження щодо формування та використання міжнародних резервів. В Україні розпорядником міжнародних резервів є НБУ [2, с. 255].

Важливим у процесі вивчення теоретичних аспектів формування та використання міжнародних резервів є визначення чинників впливу на обсяг міжнародних резервів, їх формування, структури та управління. Такі чинники поділяються на загальні і специфічні, сила дії яких в різний період розвитку економіки країни є різною. Вплив кожного із них варто враховувати органам валютного регулювання у процесі валютної політики, адже це підвищує рівень надійності та ліквідності, а також достатність міжнародних резервів. Варто додати, для розвитку наукової думки в даному напрямку, з нашої точки зору, слід поділити чинники на зовнішні і внутрішні (рис. 1).

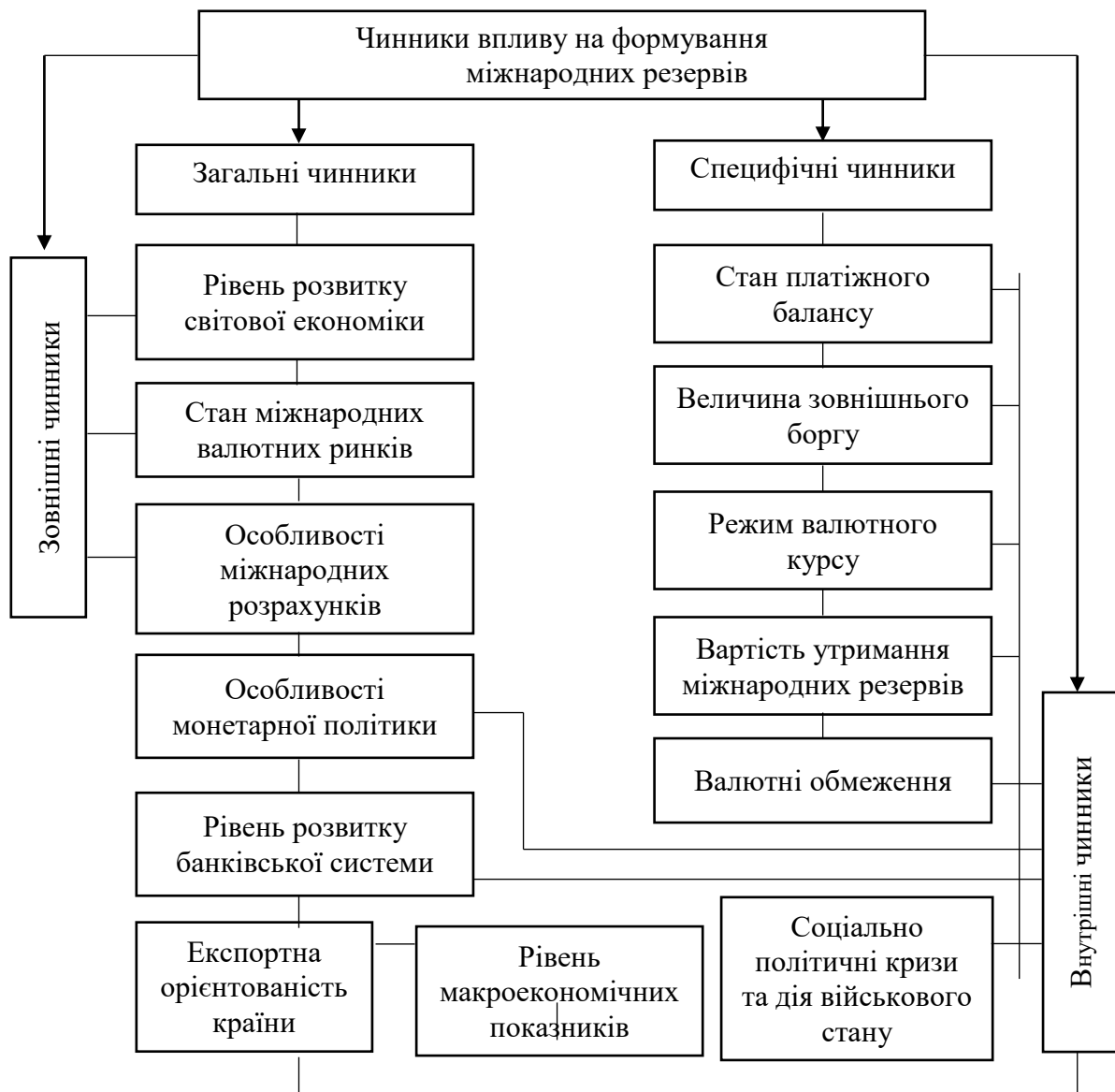

Рисунок 1 – Чинники формування обсягу та структури міжнародних резервів

Джерело: складено та розраховано автором за матеріалами [3, с. 298]

Гарантією стабільності держави в період невизначеності та нестабільності є формування достатніх за обсягом міжнародних резервів, що забезпечують державу необхідною кількістю засобів платежу для розрахунків за зобов'язаннями. Основними питаннями є формування та ефективне управління золотовалютними резервами, які повинні відповідати масштабам національної економіки та рівню її інтеграції в процес міжнародного руху капіталу. При цьому слід зазначити, що міжнародні резерви є показником зовнішньої ліквідності країни та індикатором її зовнішньої та боргової стійкості [4, с. 122]. Завданням управління є не тільки акумулювати достатні обсяги, але й формування якісної структури міжнародних резервів у відповідності до реалізації національним регулятором монетарної політики, зовнішньоекономічної політики держави [5, с. 21].

Формування, використання та ефективне управління міжнародними

резервами є складним і важливим завданням Національного банку України. Накопичені достатні обсяги резервів є гарантією забезпечення реалізації економічної політики держави, міжнародних розрахунків, ефективності монетарної політики центрального банку, гарантією стабільності у період криз різного роду походження. Також операції з міжнародними резервами є елементом емісійного механізму, адже купівля центральним банком іноземної валюти являється одним із трьох каналів безготівкової емісії.

Список бібліографічних посилань:

1. Офіційний сайт Національного банку України URL: https://bank.gov.ua/ua/statistic/sdds/sdds-data#ir_fcl
2. Стеценко Н. А., Безвух С. В. Сучасні аспекти управління золотовалютними резервами. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2017. №5. С. 254-260.
3. Сус Л. В., Сус Ю. Ю. Проблеми формування золотовалютних резервів НБУ. *Бізнесінформ*. 2018. №4. С. 296-302.
4. Стапанова В. О., Руда Р. В. Сутність та призначення золотовалютних резервів України. *Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу*. 2014. № 4 (28). С. 122-126.
5. Дзюблук О. В. Ефективність управління офіційними золотовалютними резервами. *Перспективи розвитку банківської системи у глобальному фінансовому середовищі: Збірник тез доповідей Всеукраїнської наукової інтернет-конференції*. Тернопіль: ТНЕУ. 2016. С. 21-26.

УДК 331

Олександр Миколайович ГУЦАН,

доцент кафедри економіки бізнесу та міжнародних економічних відносин
Національного технічного університету «Харківський політехнічний
інститут», кандидат економічних наук, доцент

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9989-5195>

ФАКТОРИ ДИФЕРЕНЦІАЦІЇ ОПЛАТИ ПРАЦІ ЯК ОСНОВА МАТЕРІАЛЬНОЇ МОТИВАЦІЇ ПРАЦІВНИКІВ

Формування високо вмотивованих колективів, на сьогоднішній день, є досить складним процесом, який повинен підтримуватися діями адміністрації підприємства. Складність зазначеної процедури може полягати у соціально-психологічній та міжособистісній компоненти взаємодії людей при формуванні їх оплати праці та різних стимулюючих виплат. Отже, застосування та фіксація у повсякденній діяльності та відповідних документах, доведення до працівників та роз'яснення факторів диференціації оплати праці може призвести до зниження напруженості в колективі, підвищення прозорості в мотиваційній діяльності. Відповідно, зазначений напрямок – є досить актуальним науковим напрямком.

Серед широкого спектру факторів впливаючих на розмір стимулюючих виплат найбільш важливими і розповсюдженими вважаються фактори представлені на рис. 1[1-5].

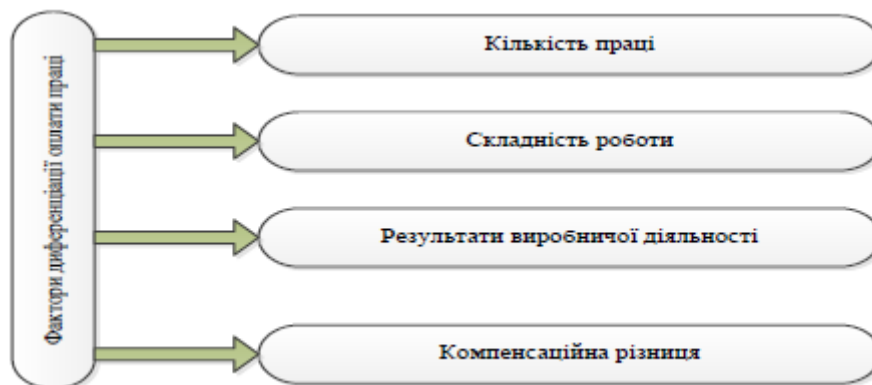

Рисунок 1 – Фактори диференціації мотиваційних виплат

Проаналізуємо їх дещо детальніше. Першим диференціюючим фактором є кількість праці. Він витікає з диспозиції, що за рівних виробничих умов, працівник який виробляє більшу кількість продукції (або послуг) витрачає більшу кількість сил та енергії та потребує більш інтенсивного їх відтворення, а відповідно, і фінансових коштів на це.

Другим фактором є складність роботи, що виконується. Логічною передумовою цього фактору є той факт, що для більш складної роботи та виробничих дій необхідна, відповідно, і вища кваліфікація, яка працівник «продає» своєму роботодавцеві як певний товар за яку і вимагає більш високу оплату.

Важливим фактором є елемент «результати виробничої діяльності», під яким констатується той факт, що рівень мотиваційних виплат взагалі

істотним чином залежить від низки взаємопов'язаних елементів за результатами діяльності за ієрархічним ланцюгом: працівник-бригада-підрозділ-підприємство.

Компенсаційна різниця за [1-5] вважається соціально-економічним фактором, який має наметі надати працівнику компенсацію його фізичних втрат (у тому числі втрат здоров'я) за функціонально-виробничу діяльність в умовах шкідливих для здоров'я, не сприятливих умовах або пов'язаних з високим рівнем ризику для життя/здоров'я.

Підсумовуючі вище зазначене можна прийти до висновку, що: 1) проблеми мотивації активно досліджується в сучасних розробках [1-8], 2) застосування факторів диференціації мотиваційних виплат на системній основі дозволить значно підвищити ефективність прийняття управлінських рішень та забезпечить стабільність функціонування підприємства у майбутньому.

Список бібліографічних посилань:

1. Економіка праці і соціально-трудова відносини. Навч. посіб. / [М. Г Акулов., А. В. Драбаніч, Т. В. Євась та ін.]. К.: Центр учбової літератури, 2012. 328 с.

2. Збрицька Т. П., Татаревська М. С., Сорока О. В. Економіка праці та соціально-трудова відносини: Навчальний посібник / За заг. ред. М.С.Татаревської. Одеса: ОДЕУ, 2010. 478 с.

3. Калина А. В. Економіка праці: Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. К.: МАУП, 2004. 479с.

4. Колот А. М., Цимбалюк С. О. Мотиваційний менеджмент : підручник. К. : КНЕУ, 2014. 479, с.

5. Крушельницька О. В. Мельничук Д. П. Управління персоналом: Навчальний посібник. К. : «Кондор», 2003. 296 с

6. Гуцан О. М., Кучинський В. А., Крамської Д. Ю. Наукометрична систематизація теоретичних підходів до формування мотивації. *Вісник Національного технічного університету "Харківський політехнічний інститут" (економічні науки) : зб. наук. пр.* Харків : НТУ "ХПІ". 2019. № 23. С. 106-110.

7. Гуцан О. М. Дослідження сутності мотиваційних теорій: сучасні, теорії атрибуції та поля. *Вісник Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут» (економічні науки). Збірник наукових праць.* Х.: НТУ «ХПІ». 2017. №24 (1246). 160 с., С. 26-30

8. Гуцан О. М., Кучинський В. А. Дослідження сутності поняття "стимулювання". *Вісник Національного технічного університету "ХПІ". Економічні науки = Bulletin of the National Technical University "KhPI". Economic sciences* : зб. наук. пр. Харків : НТУ "ХПІ". 2020. № 4 (6). С. 7-13. URL : <http://es.khpi.edu.ua/article/view/2519-4461.2020.4.7>

УДК 338.245.4

Володимир Олександрович ДЕМЕНТОВ,

доцент кафедри соціально-економічних дисциплін Сумської філії Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат наук з державного управління, доцент

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7740-4594>

ПІДТРИМКА ПІДПРИЄМНИЦТВА ЯК ОДИН ІЗ ДІЄВИХ ІНСТРУМЕНТІВ ВІДНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ГРОМАД В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Повномасштабне вторгнення росії в Україну 24 лютого 2022 року стало визначальною і переломною подією для всієї країни, яка почала відлік нових соціально-економічних реалій, нових викликів для державної влади, місцевого самоврядування, бізнесу, інститутів громадянського суспільства та партнерських міжнародних організацій, для кожного українця. За даними Міжнародної організації з міграції (МОМ) близько 10,5 мільйонів українців були змушені змінити своє місце проживання (біля 70 % з них виїхати за кордон); було релоковано понад 400 підприємств (щонайменше 200 з них вже відновились); відбулось падіння ВВП майже на 45%, і все це має величезний вплив на економіку в цілому, на зайнятість населення зокрема, і особливо на мікро-, малі та середні підприємства (через їх меншу стійкість та менші запаси ресурсів у порівнянні з великим бізнесом) [6]. Військові дії призвели до руйнування переважно фізичної інфраструктури, первинний (сільське господарство та видобуток) та вторинний (виробництво) сектори економіки постраждали найбільше, третинний сектор (сфера послуг), на який до війни припадало до 65% ВВП країни, виявився більш мобільним, що дозволило зберегти економічну активність населення навіть у прифронтових регіонах.

Війна сформувала нові умови невизначеності, нові формати поточного забезпечення життєдіяльності населення громад, нові потреби людей, нові запити комплексної мобілізації ресурсів для збереження оптимального соціально-економічного стану на місцях та переорієнтації на відновлення та економічний розвиток постраждалих від війни громад, на нові форми та рівні співпраці, взаємопідтримки та міжсекторальної взаємодії з метою забезпечення безпеки, захисту життя, фізичного та психічного здоров'я, збереження та підвищення якості життя мешканців територіальних громад [3].

На основі аналізу функціонування мікро- та малих підприємств в Україні під час війни дослідники виділяють дві групи потреб: загальні – пошук нових підрядників; фінансування для модернізації та переорієнтації; зменшення бюрократичного навантаження; доступ до робочої сили; зміни в умовах оподаткування та специфічні – транспортування обладнання; майданчики для розміщення виробництв; нове житло для працівників; фінансування нової бізнес-діяльності; нові підрядники. Відповідно, для забезпечення зазначених потреб перед Урядом та перед міжнародними партнерами України постають нагальні питання, які потребують найшвидшого комплексного рішення на

національному та місцевому рівнях: підтримка бізнесу; доступні кредитні програми; доступ до зовнішніх ринків; де-регулювання ринку праці та підтримка зайнятості; безпечний доступ до критичної інфраструктури; пошук нових партнерів; підтримка у залученні грантових коштів, цільових фінансових інструментів для відновлення та розвитку підприємницької діяльності [2].

Очевидно, що соціально-економічний розвиток громад в умовах воєнного стану може бути забезпечений шляхом окреслення та вирішення низки пріоритетних завдань, серед яких: оптимізація управління ресурсним потенціалом відповідних територій, сприяння створенню, відновленню, функціонуванню та розвитку бізнесу з метою створення робочих місць, наповнення бюджетів, ефективного виконання соціально-захисних функцій щодо забезпечення потреб мешканців громад в першу чергу в соціально критичних товарах та послугах. Сучасні реалії війни обумовили специфіку соціально-економічного відновлення та розвитку громад, який передбачає участь в цих процесах не тільки місцевих соціально та економічно активних мешканців громад, а й внутрішньо переміщених осіб (ВПО), що, в свою чергу, вимагає нового типу взаємодії, побудови комунікації, формування ефективної підприємницької інфраструктури з урахуванням безпекового фактора.

За висновками сучасних вітчизняних науковців в умовах війни основними дієвими антикризовими інструментами відновлення і соціально-економічного розвитку в стратегічному контексті мають стати: фінансовий лізинг, аутсорсинг, індустриальні парки, агенції місцевого економічного розвитку, центри залучення інвестицій, бізнес-інкубатори, кооперативи, кластери, револьверні фонди, соціальне підприємництво, підтримка ВПО тощо [7].

Найбільш результативними, на думку автора, можуть стати такі антикризові інструменти як: *бізнес-інкубатори*, які сприяють покращенню конкурентної привабливості громад, формуванню бізнес-середовища, розвитку підприємництва, створенню робочих місць, збільшенню надходжень до бюджету, зниженню тінізації бізнесу; *револьверні фонди*, які забезпечують надання економічно вигідних сприятливих позик на поворотній основі суб'єктам підприємницької діяльності на реалізацію економічних цілей, які відповідають стратегічним пріоритетам соціально-економічного розвитку громад; *соціальне підприємництво*, яке першочергово орієнтовано на вирішення конкретних соціальних завдань і корелюється із конкретними цілями стратегій розвитку громад; *адвокаціні та мотиваційно-навчальні заходи*.

Отже, серед найактуальніших завдань відновлення та соціально-економічного розвитку громад в умовах війни: збереження або відновлення темпів соціально-економічного розвитку; соціально-економічна підтримка місцевого населення та бізнес-ініціатив (як місцевих мешканців так і ВПО); ефективна інтеграція ВПО. Таким чином, мова іде про поступовий перехід від практики оперативного (іноді екстреного) реагування на виклики до практики стратегічного планування відновлення та розвитку з урахуванням можливих ризиків, викликів та можливостей, прагнення до досягнення конкретних

стратегічних цілей з використанням всього арсеналу антикризового соціально-економічного інструментарію та ефективним і результативним використанням всіх можливостей отримання відповідної цільової підтримки та допомоги як від держави (в рамках відповідних урядових програм [1; 4]) так і від міжнародних гуманітарних організацій (в рамках відповідних проектів та місій [5]).

Список бібліографічних посилань:

1. Державні програми підтримки економіки. *Перелік програм*. URL:

https://decentralization.gov.ua/uploads/attachment/document/1116/Support_programs.pdf

2. Ливч Д., Хоменко І. Оцінка впливу війни в Україні на мікро-та малі підприємства : фінальний звіт оперативної оцінки впливу війни (в рамках проекту МОМ «Розвиток МСП: економічна інтеграція внутрішньо переміщених осіб та відновлення бізнесу»). Київ, 2022. 54 с.

3. Липський О. Аналіз розвитку економіки України в умовах воєнного стану від Василя Хмельницького. *Останні новини бізнесу України*. URL: https://biz.ligazakon.net/news/213969_analz-rozvitku-ekonomki-ukrani-v-umovakh-vonnogo-stanu-vd-vasilya-khmelnitskogo .

4. Підтримка бізнесу в умовах війни. *Урядові програми та ініціативи з підтримки бізнесу*. URL: <https://business.dia.gov.ua/wartime>

5. Розвиток малих та середніх підприємств. *Грантова програма МОМ для постраждалих від війни мікро- та малих підприємств в Україні* : [сайт]. URL: <https://ucci.org.ua/press-center/business-news/grantova-programa-mom-dlia-postrazhdalikh-vid-viini-mikro-ta-malikh-pidpriemstv-v-ukrayini>.

6. Скорочення ВВП та безпрецедентний дефіцит бюджету. *У МВФ оцінили наслідки війни для економіки України* : [Слово і Діло]. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2022/10/20/novyna/ekonomika/skorochennya-vvp-ta-bezprecedentnyj-deficyt-byudzhetu-mvf-oczinyly-naslidky-vijny-ekonomiky-ukrayiny>.

7. Сторонянська І., Патицька Х., Дуб А. Місцевий економічний розвиток у територіальних громадах: антикризові інструменти у воєнний і післявоєнний період : посібник для органів місцевого самоврядування (в рамках проекту USAID «Підвищення ефективності роботи і підзвітності органів місцевого самоврядування»). Львів, 2022. 71 с.

УДК 346.7:001.895

Андрій Ігорович ДЕНИСОВ,

третейський суддя Постійно діючого третейського суду при Федерації роботодавців України, кандидат юридичних наук

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-6256-0172>

ПЕРСПЕКТИВИ РЕФОРМУВАННЯ МЕХАНІЗМУ ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВИХ ЗАСОБІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТЕХНОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

Сьогодні питання забезпечення технологічної безпеки держави стоїть як ніколи гостро. Ворожді дії агентів супротивника, враховуючи військову агресію проти України, агресивні дії інших суб'єктів, що мають на меті знищення технологічного потенціалу нашої держави або присвоєння певних технологічних здобутків, вимагають створення ефективно діючого правового механізму протидії таким загрозам. Враховуючи існуючу правову дискусію щодо реформування господарського законодавства в цілому, завданням наукової спільноти є створення найбільш адекватних концепцій окремих правових засобів забезпечення технологічної безпеки України та надання відповідних документів законодавцю для подальшого закріплення відповідних положень у чинному законодавстві.

Слід зазначити, що існуючий механізм регулювання ринкових відносин в цілому не є ефективним у достатній мірі та потребує подальшого вдосконалення з метою зменшення ризиків корупції та зловживання правом [1, с 14]. Так, ст. 12 Господарського кодексу України містить такий господарсько-правовий засіб як державна дотація. Водночас поняття дотацій не міститься у Бюджетному кодексі України а тому, хоча вони і згадані у ГК України як господарсько-правовий засіб, однак фактично використання цього державного засобу стимулювання наразі неможливе, а існуючий стан законодавчого регулювання цих відносин лише ускладнює розуміння певних правових норм для учасників ринку. Крім того, директиви СОТ забороняють пряме фінансування виробника, товар якого потрапляє на ринок країн СОТ, тому у відповідному випадку дотації не є можливими для використання державою в цілому. Отже, необхідним є внесення змін до Бюджетного та Господарського кодексів України та або виключення правових положень, пов'язаних державною дотацією, або її реформування. Крім того, необхідним є реформування в цілому механізму забезпечення як функціонування ринкових відносин, так і забезпечення державної політики (в тому числі – в сфері забезпечення технологічної безпеки).

Для створення чіткого механізму засобів забезпечення технологічної безпеки в першу чергу необхідно розробити систему таких засобів. Т. І. Швидка визначає такі основні господарсько-правові засоби забезпечення підвищення конкурентоздатності національної економіки та вітчизняних суб'єктів господарювання: державні цільові програми; державні замовлення; державні закупівлі інноваційної конкурентоспроможної продукції; засоби технічного регулювання; імпорт державою новітніх

технологій з наступною передачею прав на їх використання суб'єктами господарювання державного та недержавного секторів національної економіки; державна підтримка національних суб'єктів господарювання, що реалізують інвестиційно-інноваційні проекти у сфері виробництва конкурентоспроможної [2, с. 262-263]. Пропонується прийняти подібну систему за основу.

Також необхідно більш значну увагу приділити державному прогнозуванню, як механізму засобів забезпечення технологічної безпеки. Важливість державного прогнозування та розробки державних програм економічного та соціального розвитку України підкреслює і О. М. Вінник, зазначаючи, що вони є одним з ключових елементів в системі економічної політики держави [3, с. 20-21]. Можливо розглядати державні економічні програми як засоби та цілісні механізми правового регулювання державою власної політики. Тому потрібно концептуально виокремити такий господарсько-правовий засіб забезпечення національної технологічної безпеки як прийняття державних програм у інноваційній сфері. З цього можна дійти висновку про необхідність прийняття нового єдиного програмного документу, який би містив загальні положення у сфері прогнозування та планування забезпечення технологічної безпеки України. Важливим є також створення спеціальних секторальних програм по забезпеченню технологічної безпеки держави в окремих галузях виробництва та економіки в цілому, в тому числі: у сфері забезпечення та розвитку критичних, військових технологій, технологій подвійного призначення, базових технологій, програму розвитку державного ринку технологій тощо.

Список бібліографічних посилань:

1. Задихайло Д. В. Відносини економічної влади в системі правового господарського порядку. *Юрист України*. 2014. № 1. С. 12-19.
2. Швидка Т. І. Господарсько-правові засоби забезпечення конкурентоздатності національної економіки. *Економічна теорія та право : зб. наук. пр.* Харків, 2015. № 1. С. 257–267.
3. Вінник О. М. Господарське право : навч. посіб. 2-ге вид., змін. та допов. Київ : Прав. єдність, 2008. 766 с.

УДК 621.8.03:33

Алла Василівна ДМИТРЕНКО,

доцент кафедри фінансів, банківського бізнесу та оподаткування
Національного університету «Полтавська політехніка
імені Юрія Кондратюка» доктор економічних наук, доцент

ORCID : <https://orcid.org/0000-0003-3304-8652>

ПРОБЛЕМИ ЕНЕРГОЕФЕКТИВНОСТІ ЕКОНОМІКИ В УКРАЇНІ

Механізми реалізації політики енергоефективності – це певний вид політичних дій чи ринкових інтервенцій, що зумовлюють зменшення енергоспоживання та заохочують виробництво енергоефективних товарів та послуг. Узагальнюючи досвід вітчизняних і зарубіжних підприємств, варто зауважити, що інноваційну діяльність у державі необхідно здійснювати за механізмами регулювання політики енергоефективності, зокрема регулятивними й інноваційними механізмами, добровільними угодами щодо покращення енергоефективності та механізму міжнародної співпраці та міжнародних зобов'язань.

Інвестиційно-інноваційна діяльність у сфері енергетики пов'язана з реалізацією основних принципів державної політики щодо енергозбереження через систему відповідних механізмів енергоефективності. Рівень споживання енергоносіїв в Україні є практично втричі більшим, ніж у країнах Європейського Союзу (ЄС), а тому потенціал для розвитку ефективного використання енергії в українських компаніях є величезним. Ринок інвестицій в Україні у різних галузях знаходиться на початковому етапі. Але, враховуючи постійне та неunikнене зростання цін на енергоносії та участь у Світовій організації торгівлі (СОТ), збереження конкурентоспроможності на світовому ринку можливе шляхом зменшення споживання енергії, тобто завдяки інвестиціям в ефективне її використання [1].

Згідно із законодавством України енергозбереження - діяльність (організаційна, наукова, практична, інформаційна), яка спрямована на раціональне використання та економне витрачання первинної та перетвореної енергії і природних енергетичних ресурсів у національному господарстві і яка реалізується з використанням технічних, економічних та правових методів.

Енергоефективність та енергозбереження взаємопов'язані, оскільки енергозбереження є головним чинником підвищення рівня ефективності використання паливно-енергетичного комплексу (далі-ПЕК). Поняття енергоефективності є дещо ширшим і містить не лише напрями безпосереднього енергозбереження, а й непрямі, які призводять до зниження споживання ПЕК. Енергоефективність характеризує ступінь використання енергії на одиницю кінцевого продукту.

Енергозбереження є одним із напрямків діяльності енергетичної політики України щодо розподілу, використання та економного витрачання ПЕК у національному господарстві. На забезпечення раціонального й економного витрачання енергоресурсів давно

звертається значна увага в Україні. Економічне зростання України значно залежить від рівня забезпечення енергоносіями, потенціалом енергоефективності та рівнем їх використання у промисловості. Ключовою умовою успішної реалізації таких заходів із енергозбереження є достатність фінансування ПЕК країни. Дослідження сучасного стану витрат і збереження всіх видів енергії у промисловості свідчить про те, що питання розробки обґрунтованої системи заходів щодо формування та оцінювання потенціалу енергозбереження є вкрай актуальним [2].

З метою врегулювання енергозбереження та енергоефективності в Україні було прийнято низку державних документів, у яких були визначені оптимальні шляхи вирішення проблеми підвищення енергоефективності будь-якої галузі промисловості України через інвестиційно-інноваційний розвиток. Завдяки такому вибору забезпечується комплексний розвиток галузі за рахунок реалізації заходів, спрямованих на технічне оновлення виробництва, використання науково-технічного потенціалу країни і формування високотехнологічного виробництва.

Держава зацікавлена у підвищенні ефективності використання енергоресурсів національною економікою, оскільки це дозволяє їй збільшити базу оподаткування та зменшити державні витрати (видатки на енергозабезпечення бюджетних установ), посилити свій вплив на світових ринках та підвищити рівень енергетичної безпеки. Для населення підвищення енергоефективності дозволяє збільшити рівень доходів і зменшити витрати на закупівлю енергетичних послуг. Для суспільства загалом – це шлях наближення до рівня сталого розвитку [3].

Таким чином, енергоефективність виступає критерієм якості функціонування економічної моделі держави, злагодженої взаємодії між суб'єктами господарювання, які мають сприяти підвищенню рівня енергоефективності виробництва, оскільки це безпосередньо впливає на його рентабельність і, відповідно, їх прибутки.

Список бібліографічних посилань:

1. Закон України «Про енергозбереження». URL : <https://www.rada.gov.ua/> (дата звернення: 12.04.2023р.).
2. «Енергетична стратегія України на період до 2030 року» (від 15 березня 2016 року URL : <https://www.rada.gov.ua/> (дата звернення: 12.04.2023р.).
3. Власюк О. С., Прейгер Т. К. Конкурентоспроможність енергетики: стан, проблеми, перспективи. *Стратегічна панорама*. 2019. № 2. С.26-35.

УДК 659.1

Олена Анатоліївна ЛУК'ЯНИХІНА,

завідувач кафедри соціально-економічних дисциплін Сумської філії Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат економічних наук, доцент

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-0326-9983>

КОМЕРЦІЙНА І СОЦІАЛЬНА РЕКЛАМА ПІД ЧАС ВІЙНИ

Реклама стала невід'ємною частиною нашого життя. Вона нагадує про себе із засобів масової інформації, вуличних плакатів, білбордів, у транспорті, в інтернеті тощо.

Відповідно до ЗУ «Про рекламу» «реклама – інформація про особу чи товар, розповсюджена в будь-якій формі та в будь-який спосіб і призначена сформулювати або підтримати обізнаність споживачів реклами та їх інтерес щодо таких особи чи товару» [1];

Зазвичай ми асоціюємо рекламу з комерційною діяльністю, але вона є актуальним інструментом обміну повідомленнями із споживачами і некомерційних, і неприбуткових організацій.

До 24 лютого 2022 року багатьох пересічних громадян заповненість як фізичного, так віртуального простору рекламними повідомленнями навіть роздратовувала, але початок війни охарактеризувався здебільшого зникненням реклами з теле- і радіоефіру через фактичну її недоречність і непотрібність – потреби споживачів змістились до базових (збереження життя, безпека, їжа, вода, повітря), а радіоджерела і телебачення стали використовуватись для цілодобового інформування громадян України про стан на фронті, введення нових законів, надання рекомендацій щодо забезпечення життя, оповіщення населення про небезпеку (загрози артобстрілу, авіаудару, вуличних боїв) тощо.

Всеукраїнська рекламна коаліція провела дослідження стану рекламного медіа ринку України у 2022 році у порівнянні з 2021, і виявила кардинальні зміни за кількісними показниками по видах реклами (табл.1):

Таблиця 1. Характеристика медіа рекламного ринку України у 2022 відносно 2021рр. (складено автором за [2])

Види реклами	Підсумки 2021, млн грн	Підсумки 2022, млн грн	Відсоток зміни 2022 до 2021, %
ТБ-реклама (пряма реклама та спонсорство)	13642	2604	-81
Реклама в пресі (національній, регіональній, спеціалізованій)	1599	342	-79
Out-of-home (OOH) Media (зовнішня реклама, транспортна реклама, Digital OOH, indoor реклама)	4098	1756	-57
Радіо реклама (національне, регіональне, спонсорство)	855	333	-61

Реклама в кінотеатрах	26	2	-92
Digital (Internet) Media реклама	12833	7190	-42
Всього рекламний медіа ринок	33053	12227	-63

Як оцінюють експерти [2], втрати рекламного медіа ринку України у 2022 році склали близько двох третин у цінах довоєнного періоду, тобто без урахування відсотка інфляції. Якісно втрати торкнулися усіх видів реклами, але більш за все (у відносних показниках) постраждали: реклама в кінотеатрах (-92%), транспортна реклама (-77%), спонсорство на ТБ (під час трансляції прем'єр)(-87%). У перші місяці повномасштабного вторгнення росії до України реклама на ТБ і в пресі знизилась майже до 0, а влітку 2022 почала відновлюватися. Реклама на національному радіо у порівнянні з регіональними станціями на територіях, які вийшли з окупації або були деблоковані, продемонструвала менші цифри падіння. В той же час регіон Західної України майже не втратив по рекламних бюджетах.

Виклик для зовнішньої цифрової реклами виник у період значних перебоїв з електроенергією восени і взимку 2022 року, оскільки чисто технічно не можна було реалізувати трансляцію рекламних продуктів.

Ще одним чинником зниження показників на рекламному медіа ринку став вихід «групи Україна».

Відновлення розважальних передач на центральних каналах ТБ у квітні 2022 року відновило попит на рекламу, але найбільшу частку такої зайняла фармацевтична продукція – все відповідно до запитів споживачів.

У другому півріччі спектр рекламних продуктів розширився із категорії «лікарські препарати» до реклами торгівлі, фінансів, казино, онлайн-казино та букмекерських послуг, послуг мобільних операторів. Це стосувалось і ТБ, і особливо – радіо, на нашу думку, як більш доступне й ощадливе джерело інформації в умовах різних обмежень (наявність/відсутність електроенергії, інтернету, мобільного зв'язку).

Крім комерційної реклами, частка інформаційних повідомлень прийшла на соціальну – вид некомерційної реклами, інструмент впровадження соціальної політики держави та вирішення важливих загальнозначущих соціальних проблем, які не можна успішно вирішити за допомогою стандартного набору державних адміністративно-правових засобів [3].

Серед замовників соціальної реклами багато комерційних організацій. Основною метою соціальної реклами є стати певним регулятором суспільства, способом позитивного корегування якоїсь ситуації. В умовах війни це стало особливо актуальним, оскільки війна і її наслідки спричинили сплеск проблем соціального характеру в українському суспільстві, а рішення і ресурси для цього потрібно було знаходити одразу.

Завданням соціальної реклами в умовах війни в рамках загальних завдань можна назвати:

- формування громадської думки – з приводу причин, наслідків і перспектив військової агресії росії проти України;

- привернення уваги до актуальних проблем суспільного життя – допомога внутрішньо переміщеним особам, постраждалим від війни населенню, тваринам;

- активізація дій по їх вирішенню – залучення до волонтерської діяльності, добробатів по відновленню територій;

- формування позитивного ставлення до державних структур – ЗСУ, Національної поліції, Національної гвардії, Прикордонної служби, ДСНС тощо;

- демонстрація соціальної відповідальності бізнесу – благодійні внески для забезпечення військових підрозділів технікою, харчуванням, спорядженням, людей, котрі потребують допомоги – надання прихистку (підвальних приміщень для сховку під час обстрілів, авіаударів тощо), забезпечення харчуванням, водою, транспортом;

- зміцнення соціально значущих інститутів громадянського суспільства;

- формування нових типів суспільних відносин;

- зміна поведінкових моделей суспільства – підтримка і зміцнення патріотично спрямованої поведінки, формування позитивного іміджу служби в ЗСУ, набору до штурмових бригад Національної гвардії тощо.

Отже, в умовах війни обсяги реклами зменшились, що пов'язано із зниженням економічної активності бізнесу, переорієнтацією на цілі виживання і відновлення, перелаштуванням деяких галузей, зміною споживчих пріоритетів тощо. В умовах дефіциту ресурсів, надважкого впливу на психічний стан чинників, спричинених війною, соціальна реклама допомагає підняти дух і спрямувати увагу громадськості у життєво важливі для країни напрямки. Реклама, яка в сучасних умовах робить ставку на комплексну рекламу, об'єднану сюжетним замислом, героями, звуковим оформленням і кольоровою гамою, допомагає пережити цей період випробувань, знайти сили на соціально важливі цілі і проекти і просто вижити.

Список бібліографічних посилань:

1. Про рекламу: Закон України від 03.07.1996 № 270/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/270/96-%D0%B2%D1%80>
2. Об'єм рекламно-комунікаційного ринку України 2022 / Всеукраїнська рекламна коаліція. URL: <https://vrk.org.ua/research.html>
3. Голік О. В. Соціальна реклама в комерційних цілях. *Реклама: Інтеграція теорії та практики: тези доповідей X Міжнародної науково-практичної конференції* (Київ, 18 листопада 2016 р.). Київ : 2016. С.28-30.

УДК 331.101

Вадим Олександрович ЛУК'ЯНИХІН,

доцент кафедри управління Сумського державного університету, кандидат економічних наук, доцент

<https://orcid.org/0000-0002-7436-6836>

Денис Іванович ЛИНОК,

інженер з метрології у Шосткинському відділенні ДП «Сумистандартметрологія», член Виконавчого комітету Шосткинської міської ради, магістрант кафедри управління Навчально-наукового інституту бізнесу, економіки та менеджменту Сумського державного університету

УПРАВЛІННЯ ТРУДОВИМ ПОТЕНЦІАЛОМ НА ДЕРЖАВНОМУ ТА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНЯХ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Соціально-економічні та управлінські виклики, що принесла нам повномасштабна війна, стали підґрунтям для розробки, формування та реалізації нових науково-методичних та практичних інструментів, за допомогою яких можна більш адаптивно (*Adaptively – Agile-технології*) та ефективно (*Profitably – класичні принципи бізнесу*) управляти найбільш цінними та продуктивними ресурсами (людськими) на різних ієрархічних рівнях в умовах воєнного стану, тобто при критичній невизначеності подій, - навіть у короткостроковій перспективі. Саме тому необхідно окреслити важливість державного управління людськими (трудовими) ресурсами.

Слід зазначити, що органи державного управління в Україні доволі оперативно відреагували на ситуацію військового катаклізму (форс-мажору) і юридичних непорозумінь у трудових відносинах в Україні у зв'язку із повномасштабними військовими діями на території нашої держави. Вже 15 березня 2022 року Президент України В. Зеленський підписав *Закон України № 2136-IX «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану»* [1], що став дієвим інструментом в таких, значно непередбачуваних, умовах функціонування економіки України, у цілому, та ринку праці зокрема.

Проблеми використання людських ресурсів та формування трудового потенціалу в регіональному розрізі найшли своє відображення у дослідженнях таких вчених: О. Амоша, В. Антонюк, С. Бандур, Д. Богиня, Б. Генкін, О. Грішнова, Д. Карпукін, Е. Лібанова, Л. Лісогор, С. Мочерний, Г. Назарова, О. Новікова, В. Никифоренко, Л. Семів, О. Стефанишин, С. Трубич, О. Томчук, Дж. Ф. Томер, Д. Делвес, Е. Левенет, Дж. М. Бремен, В. Кентон, С. Ніколас та багато інших.

На особливу увагу заслуговують оприлюднені нещодавно результати досліджень М. Карп'як & Х. Горбової, (2022) і Н. Карпеко & Н. Полякової (2022), де автори наголошують на необхідності «збереження людського потенціалу як основного стратегічного ресурсу розвитку регіонів України в умовах російської агресії» та актуалізації розробки нових підходів «публічного управління у відтворенні соціально-трудоного потенціалу

регіону» [2-3].

Реалії війни, на нашу думку [4], дійсно активізували, як мінімум, такі негативні процеси формування та використання трудових ресурсів як:

- Поява вимушених переселенців в середині країни.
- Виникнення великої кількості «воєнних» мігрантів поза межами України.
- Збільшення кількості трудових мігрантів, в т.ч. за кордон.
- Вилучення з ринку праці економічно активного населення внаслідок психічного перевантаження стресовим тиском війни на людей (посттравматичний стресовий розлад (ПТСР).
- Руйнування економіки в цілому призвела до критичних, пікових коливань на ринку праці, диспропорціями між попитом та пропозицією робочої сили.

І це лише поточна «вершина айсбергу» соціально-демографічних і суспільно-економічних наслідків та проблем військової агресії росії проти України. Довгострокова ж їх «перспектива» набагато складніша і вражаюча. Тому вже сьогодні потрібно розробити та починати активно реалізовувати державні стратегії не лише відновлення економіки та інфраструктури, а й цілеспрямовано запроваджувати ефективні механізми та інструменти відтворення у широкому розумінні соціально-трудового потенціалу країни та її адміністративно-територіальних одиниць. Тобто повернення якомога більшої чисельності українських мігрантів в Україну та створення мотиваційно-стимулюючих умов залучення їх до активної економічної діяльності повинно стати пріоритетом публічного управління в нашій державі.

Слід звернути увагу на всі ієрархічні рівні державного (публічного) управління, починаючи місцевих ОТГ (об'єднаних територіальних громад), тому що людський (трудоий) потенціал (ресурс) є потужним і ключовим фактором виживання та конкурентоспроможності будь якої громади, особливо у критичних, форс-мажорних обставинах війни. Це підтверджує його значимість для економіка регіону.

Створення необхідних умов для розвитку людського потенціалу надає низку переваг для спроможності адміністративно-територіальних одиниць, а саме:

- Розвиток локальних ринків, у т. ч. ринку праці, та стимулювання місцевих економік.
- Підвищення привабливості ОТГ, – інвестиційної (створення нових робочих місць) та міграційної (зниження міграційних втрат та залучення людських ресурсів з інших громад).
- Зростання дохідності місцевих бюджетів із можливістю фінансування проектів розвитку та соціального забезпечення, в т.ч. на розвиток людських ресурсів [5].

Такі переваги, на нашу думку, дозволять запустити цикл постійного покращення (цикл Шухарта-Демінга (Цикл PDCA, часто використовується назва Цикл Демінга) – модель безперервного поліпшення) системи державного управління у сфері ефективного формування, розвитку та використання трудового потенціалу, починаючи з рівня ОТГ і підсилюючи його на загальнодержавному, національному рівні.

Таким чином все це дозволить вдосконалити та підсилити усі блоки системи управління трудовим потенціалом в цілому на державному рівні, зокрема: формування, залучення, розподіл, розвиток, використання. Таке «гармонійно-циклічне» публічне управління створить умови для відновлення й ефективного використання трудового потенціалу як під час війни, так і у повоєнний період відбудови економіки України.

Список бібліографічних посилань:

1. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану: Закон України від 15 березня 2022 року № 2136-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#Text> (остання дата звернення 01.04.2023 р.)

2. Карп'як, М. О., & Горбова, Х. В. (2022). Збереження людського потенціалу як основного стратегічного ресурсу розвитку регіонів України в умовах російської агресії. *Регіональна економіка*. 2022. №2. С. 57-62. URL: https://re.gov.ua/re202202/re202202_057_KarpyakMO,HorbovaKhV.pdf

3. Карпеко, Н. М., & Полякова, Н. О. (2022). Нові підходи публічного управління у відтворенні соціально-трудоного потенціалу регіону. *Вісник Національного Університету цивільного захисту України. Серія "Державне управління"*. 2022. 1(16) С. 214-221. URL: <http://repositsc.nuczu.edu.ua/bitstream/123456789/15410/1/KarpekoPolyakova.pdf>

4. Ленок Д. І. Управління трудовими ресурсами територіальної громади (на прикладі Шосткинської ОТГ): робота на здобуття кваліфікаційного ступеня магістра: спец. 281 - публічне управління та адміністрування (Державна служба) / наук. кер. В. О. Лук'янихін. Суми: Сумський державний університет, 2022, 49 с., репозитарій СумДУ, URL: <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/91065>

5. Біль, М. М., & Лещух, І. В. (2019). Методичні підходи до аналізу людського потенціалу територіальної громади. *Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво*, 2019. №3. С.203-208.

УДК 343.98:657.6.012.16

Людмила Анатоліївна ПАРФЕНТІЙ,

доцент кафедри соціально-економічних дисциплін Сумської філії Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат економічних наук

ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-8896-4928>

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ СУДОВОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ КОРУПЦІЙНИХ ЗЛОЧИНІВ

Корупція в Україні залишається актуальною проблемою, що потребує вирішення. Ключовим елементом системи антикорупційних заходів є ефективне виявлення та розслідування корупційних злочинів. Найбільш ефективною процесуальною формою використання спеціальних знань при розслідуванні корупційних правопорушень є судово-економічна експертиза.

Однак призначення і здійснення судово-економічної експертизи характеризуються визначеною специфікою. Так, разом з постановою (ухвалою) про призначення експертизи надається бухгалтерська і податкова документація, в якій зазначена інформація, необхідна для отримання відповідей на поставлені запитання. У випадку, коли бухгалтерський облік на підприємстві ведеться в електронному форматі, експерт має отримати роздруківки реєстрів бухгалтерського обліку, які обов'язково завіряються у встановленому порядку.

Проведення судово-економічної експертизи при розслідуванні корупційних злочинів теж характеризується певними особливостями.

Розслідуючи злочин, передбачений ст. 191 Кримінального кодексу України (привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем), з метою виявлення документальних слідів даного злочину слідчий (детектив) має здійснити перевірку щодо наявності усіх обов'язкових реквізитів і відсутності ознак підроблення у фінансових документах. Для виявлення матеріально відповідальних осіб, службове становище яких дозволяло розпоряджатися матеріальними цінностями, можуть бути вилучені посадові інструкції директора, головного бухгалтера та керівників структурних підрозділів.

У кримінальних провадженнях, зареєстрованих за ст. 191 Кримінального кодексу України, судово-економічна експертиза проводиться з метою виконання наступних завдань стосовно дослідження документації бухгалтерського обліку і звітності [1]: 1) дослідження відповідності вимогам чинного законодавства та правильності ведення бухгалтерського обліку і звітності на підприємстві, в установі, організації; 2) встановлення осіб, обов'язком яких є забезпечення дотримання вимог законодавства у сфері бухгалтерського обліку і контролю; 3) встановлення слабких сторін системи бухгалтерського обліку і контролю, які стали підґрунтям вчинення правопорушень; 4) визначення повноти і правильності прийомів та методів дослідження бухгалтерських даних, що використовувались у

рамках конкретної перевірки з метою виконання її завдань; 5) встановлення нестач чи надлишків товарно-матеріальних цінностей та грошових коштів, розміру, місця і періоду їхнього утворення, документального підґрунтя господарських операцій щодо їх отримання, зберігання і витрачання.

Розслідуючи злочини, передбачені ст. 410 Кримінального кодексу України (викрадення, привласнення, вимагання військовослужбовцем зброї, бойових припасів, вибухових або інших бойових речовин, засобів пересування, військової та спеціальної техніки чи іншого військового майна, а також заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем), у випадку, коли підставою внесення даних до Єдиного реєстру досудових розслідувань був акт перевірки, окрім допиту ревізора, варто подати клопотання слідчому судді щодо одержання тимчасового доступу до бухгалтерської документації. Після цього необхідним є призначення судово-економічної експертизи, яка має з'ясувати відповідність висновків перевірки фактичним обставинам справи, часовий проміжок вчинення злочинних дій, розмір заподіяної правопорушенням шкоди.

У ході розслідування злочинів, передбачених ст. 364 Кримінального кодексу України (зловживання владою або службовим становищем) і ст. 364-1 Кримінального кодексу України (зловживання повноваженнями службовою особою юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми), підґрунтям проведення судово-економічної експертизи можуть слугувати результати огляду документів і показання осіб, причетних до їх створення.

Однак практика проведення судово-економічних експертиз в Україні не позбавлена недоліків і слабких місць.

Наприклад, ініціатор здійснення судово-економічної експертизи може надати електронну документацію (на флеш-носіях, оптичних дисках, вилучених жорстких дисках і т. п.), що викликає багато процесуальних, методичних і технічних питань стосовно дослідження таких документів. Оскільки якщо не застосовувати заходи щодо обмеження доступу, інформацію у електронній формі можна змінювати. У зв'язку з цим, щоб використовувати електронну інформацію як доказ, слід застосовувати спеціальний апаратний та програмний інструментарій, а також брати до уваги вразливість такої інформації до копіювання, спотворення і навіть знищення.

Крім того, як зазначають науковці О. К. Віхляєв і І. В. Германюк [2], у майбутньому перед судовими експертами-економістами буде ставитися вимога стосовно вміння ефективно застосовувати в своїй роботі штучний інтелект, хмарні технології, машинне навчання зі здійсненням аналітичного дослідження великого обсягу даних. Тому зростає необхідність розроблення нових методів дослідження цифрового документообігу у частині роботи з великими базами даних.

Отже, процедура проведення судової економічної експертизи в Україні при розслідуванні конкретних корупційних злочинів характеризується певними особливостями і не позбавлена недоліків та слабких місць. У зв'язку з цим виникає необхідність вивчення

зарубіжного досвіду проведення судово-економічної експертизи при розслідуванні корупційних злочинів з метою розробки практичних рекомендацій щодо усунення виявлених недоліків і удосконалення процедури призначення та проведення судово-економічних експертиз в Україні.

Список бібліографічних посилань:

1. Корупційні схеми: їх кримінально-правова кваліфікація і досудове розслідування / За ред. М.І. Хавронюка. К. : Москаленко О. М., 2019. 464 с.
2. Віхляєв О. К., Германюк І. В. Проблеми та перспективи цифрового документообігу в економічній експертизі. *Актуальні питання судової експертизи і криміналістики* : зб. матеріалів міжнар. наук.-практ. конф.-полілогу (м. Харків, 15-16 квіт. 2021 р.). Харків : Право, 2021. С. 122-123.

УДК 368

Світлана Анатоліївна ПЕТРОВСЬКА,

доцент кафедри соціально-економічних дисциплін Сумської філії Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат економічних наук

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1992-4161>

Надія Володимирівна ІВАНИЦЬКА,

директор регіонального офісу м. Суми ПрАТ СК «ПЗУ Україна»

СТРАХОВИЙ РИНОК УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Повномасштабне вторгнення російської федерації призвело до чималих загроз для економічної безпеки України, зокрема, гуманітарної, демографічної, інфраструктурної, економічної криз, які впливають на всі сфери національного життя. Страховий ринок України не є винятком і також зазнав значного впливу. Війна створила безпрецедентно складні умови як для роботи страховиків, так і для регулятора, та, відповідно, для клієнтів страхових компаній. Від початку повномасштабного вторгнення із ринку пішло 26 страховиків сегменту non-life та 1 life-страховик. Станом на 1 березня 2023 року на страховому ринку України працює 128 страховиків.

За даними НБУ, загальний розмір валових страхових премій у 2022 році скоротився до 39,6 млрд грн. Загалом у 2022 році обсяги премій зі страхування життя зменшилися на 17%, а ризикового страхування – на 21%. У цілому за рік виплати за договорами страхування життя зросли на 7%, а ризикового страхування – зменшилися на майже третину. Рівень виплат склав 33%. Коефіцієнт ефективності діяльності погіршився до 88%.

У 2022 році частка премій з автострахування (КАСКО, ОСЦПВ і «Зелена картка») зросла на 10 в. п. до 49%. Обсяг премій «Зеленої картки» збільшився більш ніж удвічі порівняно з попереднім роком, а виплат – майже на третину. При цьому більш ніж удвічі скоротилися премії з майнового страхування та страхування фінансових ризиків, а їхні виплати зменшилися на 62% [1].

Під час війни страхові компанії в Україні стикаються з принципово новими викликами. Це пов'язано з тимчасовою окупацією територій, знищенням нерухомості та переміщенням суб'єктів бізнесу, що призводить до скорочення кількості центрів обслуговування страхувальників. Більшість компаній зіткнулася із падінням платежів у вигляді страхових премій. Також значно зменшилися обсяги продажів, зокрема, через роздрібні канали, та наразі є багато запитів від страхувальників щодо відтермінування майбутніх платежів та навіть розірвання договорів страхування. Хоча в перші тижні війни продажі окремих видів страхування зросли. Перш за все, йдеться про міжнародну систему страхування «Зелена картка». Все це стало наслідком широкого виїзду населення за кордон. На даний момент кількість громадян, які виїжджають за кордон, зменшилася, що відповідно відображається на

продажах цих видів страхування, які повертаються до звичних рівнів.

Також існують проблеми у страхових компаній зростання витрат на покриття страхових випадків. Це зумовлено збільшенням ймовірності настання страхових подій та зростанням вартості страхового покриття. Однак можливості страхових компаній обмежені через їхню залежність від перестраховування на міжнародних ринках, які також зазнали прямих збитків через військові дії в Україні.

У випадку ризикового страхування складності ще полягають у врегулюванні страхових випадків у зоні бойових дій, проведенні оглядів транспортних засобів, отриманні та належному оформленні оригінальних документів для страхових виплат, а також виклику поліції на місце ДТП.

Страхові компанії, які працюють із страхуванням життя, повідомляють про значне зниження страхових внесків та обмеження діяльності через погіршення організаційної комунікації та доступу до офісів і документів. Усе це ускладнює процес здійснення страхових виплат, особливо в разі смерті застрахованих осіб на окупованих територіях.

Для страхувальників, що залишилися на окупованих територіях, стало серйозною проблемою те, що там майже не залишилося діючих страхових компаній. Більшість з них припинили свою діяльність, а деякі переїхали в інші регіони. Це призвело до того, що мешканці цих областей не мають можливості отримати відшкодування в разі страхового випадку.

На нашу думку, у післявоєнний період очікується певна зміна тенденцій на страховому ринку України, з перевагою для обов'язкових видів страхування, банківського страхування (іпотеки, застави), КАСКО страхування та добровільного медичного страхування. Щоб розвивати майнове страхування страховим компаніям доведеться переглянути правила страхування, можливо, включити ризики втрат та пошкоджень майна внаслідок вибухів військових снарядів на звільнених територіях та інші подібні ризики. Ймовірно, в майбутньому зросте зацікавленість у спеціалізованих видах страхування (страхування ремонтно-відновлювальних та будівельно-монтажних робіт) та з'явиться страхування некапітальних будівель для переселенців. Можливо, будуть запроваджені щомісячні розстрочки для сплати страхових внесків та переглянута цінова політика через значний спад платоспроможності населення.

В свою чергу, для того, щоб страховий сектор міг витримати війну та успішно відновитися після неї, забезпечуючи належний страховий захист українському населенню відповідно до викликів часу, необхідним є запровадження системних рішень на рівні держави. Наприклад, впровадження заходів для підтримки страховиків, зокрема, шляхом зменшення податкового навантаження, перегляду жорстких регуляторних вимог, відсутності будь-якої форми дискримінації на страховому ринку та створення умов для збільшення попиту на страхові послуги. Сьогодні умови війни вимагають від НБУ як регулятора зосередитися на створенні ефективного та дієвого плану, спрямованого на підтримку страхового сектору України.

Список бібліографічних посилань:

1. Огляд небанківського фінансового сектору, березень 2023 року. Національний банк України: [сайт]. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/oglyad-nebankivskogo-finansovogo-sektoru-berezen-2023-roku>.

УДК 339.138

Людмила Львівна ПАЛЄХОВА,

професор кафедри маркетингу Національного технічного університету «Дніпровська політехніка», кандидат економічних наук, доцент

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0217-5755>

Данило Євгенович ШЛАПАК,

студент Національного технічного університету «Дніпровська політехніка»

ORCID: <https://orcid.org/0009-0004-1271-9124>

АТРИБУТИВНА МОДЕЛЬ ЗМІСТУ СПОЖИВЧОЇ ПОСЛУГИ

За визначенням, що надане Законом України «Про захист прав споживачів» (ст. 1, п.17), послуга – це діяльність виконавця з надання (передачі) споживачеві певного матеріального чи нематеріального блага, що здійснюється за індивідуальним замовленням споживача для задоволення його особистих потреб. Деякі послуги мають спеціальне законодавче регулювання, наприклад рамкові вимоги до змісту послуг поштового зв'язку регулюються Законом України «Про поштовий зв'язок», продаж (реалізація) туристичних послуг здійснюється відповідно до Закону України «Про туризм» та ін.

Але оператори, спираючись на законодавчо встановлені відправні засади у певній сфері діяльності, самостійно визначають комплекс дій з послуги, зважаючи на потенційний попит, конкурентний стан ринку та вимоги більш широкої аудиторії, яку може цікавити відповідність діяльності до пануючих у громадянському суспільстві трендів та добровільних ініціатив.

Для вивчення перспективи розвитку певної послуги доцільно скористатися атрибутивною концепцією Теодора Левітта, який розглядав зміст товару/послуги як систематизовану сукупність цінностей – від мінімуму до максимуму, що пропонується споживачеві на відповідному етапі її життєвого циклу [1].

Тоді за Левіттом, ядром або *родової послугою* (англ. generic service) є мінімальна базова пропозиція, що містить фундаментальну користь (англ. core benefit) для задоволення певної потреби клієнта. Наприклад, за Законом України «Про поштовий зв'язок» ядром послуги поштового зв'язку можна вважати діяльність оператора поштового зв'язку з приймання, обробки, перевезення та доставки (вручення) поштових відправлень, виконання доручень користувачів щодо поштових переказів, банківських операцій, спрямований на задоволення потреб користувачів. Але в реалії послуга набуває більш конкретних зобов'язань, щоб стати достатньо зручною та доцільною для потенційного споживача.

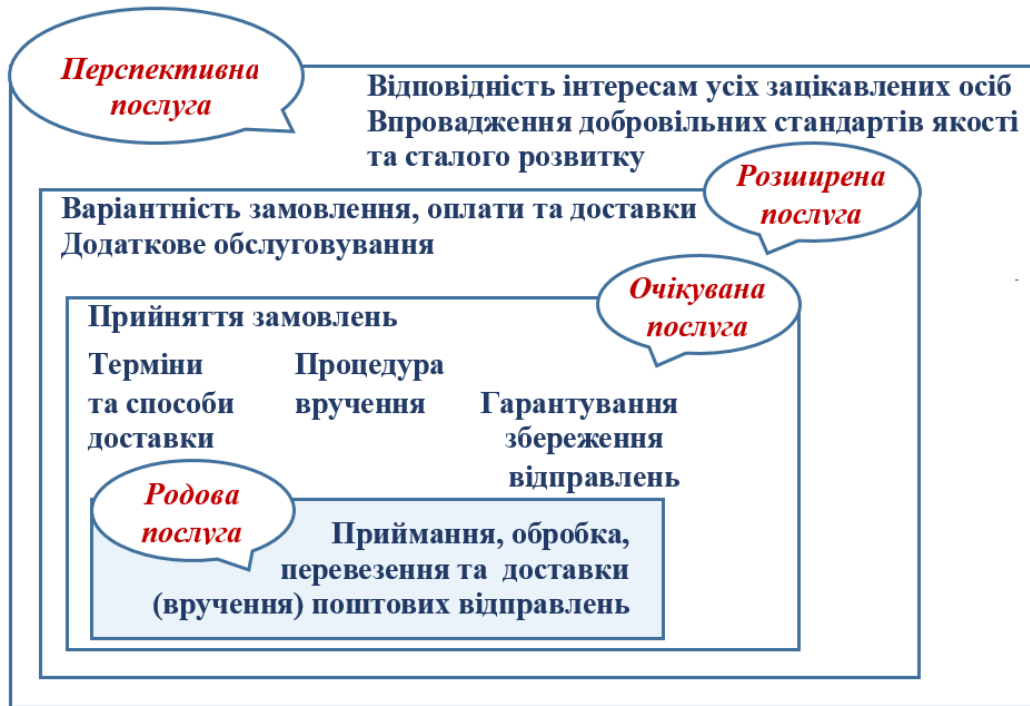

Рисунок 1 – Атрибутивна модель змісту поштової послуги

Реальна або *очікувана послуга* (англ. *expected service*) повинна мати неодмінні додаткові властивості, що відповідають очікуванням споживача на даному етапі розвитку способів задоволення потреби. Можна казати, що очікувана послуга є ринковим стандартом пропозиції. Для поштової послуги це може стосуватися, наприклад, форм і методів прийняття замовлень, термінів та способів здійснення перевезення поштових відправлень, процедура доставки та ін.

Розширена послуга (англ. *augmented service*) – включає властивості, які додають їй конкурентні переваги. У міру того, як клієнти звикають до таких переваг, вони перестають розглядатися як розширюючі та сприймаються частиною очікуваної послуги. Розширена послуга забезпечує максимальну ймовірність досягнення мети покупки на конкурентному ринку. Для поштової послуги це може стосуватися, наприклад, процедур прийняття замовлення з використанням соціальних мереж та он-лайн оплати за послугу, прискорених способів здійснення перевезення та доставки, он-лайн методів відстеження поштових відправлень, іміджу надійності поштового підприємства та ін.

Потенційна послуга – це максимально можлива сукупна корисність, що може бути запропонована споживачеві послуги у недалекому майбутньому. Потенційна послуга віддзеркалює стан провідних соціокультурних орієнтацій та загальносуспільних цінностей, що є або будуть у перспективі важливими для споживача послуги, продавця та інших зацікавлених осіб. На відміну від розширеної послуги, яка вже існує, потенційна послуга є розумінням її потенціалу розвитку з точки зору досягнення «ідеального» стану.

Еталоном майбутньої поштової послуги можна вважати консенсус

щодо принципів сталого розвитку, який досягається уздовж відповідного ланцюгу створення вартості. Це розуміється, наприклад, у впровадженні добровільних стандартів енергетичного та екологічного менеджменту усіма гравцями ланцюгу – впровадження «зелених» робочих місць та принципів гідної праці, сертифікація енергетичної ефективності офісу з прийняття замовлень і т. ін. [2].

Таким чином, розуміємо, що для задоволенні однієї і тієї ж потреби зміст послуги може сильно відрізнятися. Модель ринкового розвитку послуги залежить не тільки від встановлених законодавчих норм її виконання, існуючого попиту споживача та корпоративної відповідальності підприємства-виконавця, але й соціальної зрілості суспільства, ступеню готовності усіх зацікавлених осіб нарощувати сумісну цінність пропозиції, прагнучі сталого розвитку.

Список бібліографічних посилань:

1. Levitt, Theodore (1983). *The Marketing Imagination*. p. 78.
2. Палехова Л. Л. *Управління сталим розвитком: довідник базових понять*. Дніпро: НТУ «Дніпровська Політехніка», 2020.

УДК 316.42

Софія Сергіївна ПОНОМАРЕНКО,

студентка Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна

Ганна Ігорівна ЗАДНЄПРОВСЬКА,

доцент кафедри економіки та менеджменту Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, кандидат економічних наук

ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-5355-868X>

СОЦІАЛЬНЕ ПАРТНЕРСТВО ЯК ФАКТОР ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТІЙКОСТІ ПІДПРИЄМНИЦЬКИХ СТРУКТУР

Загострення конкурентної боротьби в умовах швидкого впровадження інноваційних технологій та матеріалів, скорочення життєвого циклу продукту, забезпечення високої конкурентоспроможності роблять проблему довготривалої стійкості підприємств малого та середнього підприємництва дедалі актуальнішою.

Конкурентне середовище, що постійно змінюється, вимагає від кожного підприємця вдосконалення підприємницької діяльності, створення стабільних, комфортних і передбачуваних умов ведення бізнесу.

Переорієнтація бізнесу на споживача, зміна взаємовідносин та взаємодій із споживачами змінюють концепції управління бізнесом, принципи та моделі побудови підприємницької діяльності, концепцію стійкості її розвитку. Орієнтація бізнесу на кінцевого споживача, створення та обслуговування його цінностей вимагає залучення в єдиний бізнес-процес всього персоналу. Персонал підприємств має бути здатним на ці зміни. Розвиток людського потенціалу та його цінностей є ключовим фактором сталості самих підприємств. Це зумовлено непередбачуваними змінами у зовнішньому середовищі, підвищенням ризиків, готовністю та здатністю швидко приймати адекватні чи запобіжні рішення та дії.

Серед особливостей малого та середнього підприємництва є тісна взаємодія персоналу з керівництвом. Неформальні особисті зв'язки, як і раніше, залишаються основним механізмом регулювання трудових відносин. Стиль керівництва та управління має поєднувати елементи демократичного та авторитарного стилю керівництва та управління з урахуванням вимог ринку, його кон'юнктури.

Одним із елементів організаційно-економічного механізму з активізації діяльності та відповідно до забезпечення стійкості підприємницьких структур є соціальне партнерство – узгодження інтересів найманих працівників та роботодавців за посередницької ролі держави.

У системі заходів щодо розвитку соціального партнерства важлива роль належить колективному договору, головною функцією якого виступає регулювання трудових відносин на основі консенсусу. Договірні відносини, що укладаються між роботодавцем, в особі керівництва суб'єктів господарювання та його працівниками виступають як економічні важелі, що пов'язують інтереси підприємства та працівників.

Необхідність укладання колективних договорів визнано більшістю країн із ринковою економікою. Статус колективних договорів у розвинених країнах надзвичайно високий, оскільки є важливим, а найчастіше – головним джерелом трудового права.

Міждержавні відмінності у колективно-договірному процесі обумовлені насамперед особливостями економічного, політичного та соціального розвитку цих країн, співвідношенням сил основних зацікавлених сторін цього процесу – профспілок, роботодавців та держави.

В умовах ринкових відносин, що поглиблюються, значно розширюються функції держави в системі соціального партнерства. Розвиток соціального партнерства передбачає державний контроль ситуації у сфері трудових відносин.

Участь держави не обмежується створенням необхідної правової основи регулювання соціально-трудових відносин. Воно встановлює «правила гри» і виступає гарантом свободи дії сторін, дотримання ними взятих він зобов'язань, визначає юридичний статус колективного договору, розробляє процедури ведення переговорів. Колективний договір набуває форми інструменту, з допомогою якого відбувається регулювання соціально-трудових відносин, вкладених у забезпечення стійкості підприємств.

Соціальне партнерство набуває реальної сили, яка є одним з найважливіших факторів, що сприяють виробленню згоди про цілі та шляхи економічних перетворень, загального розуміння стратегії та тактики забезпечення економічної стійкості та створення передумов для економічного зростання.

Список бібліографічних посилань:

1. Зінченко А. Г., Саприкіна М. А. Корпоративна соціальна відповідальність 2005-2010: стан та перспективи розвитку : Аналітичний звіт. Київ : Фарбований лист, 2010. 56 с. URL: <http://csr-ukraine.org/wp-content/uploads/2014/04/ksv-2005-2010-analitychnyy-zvit.pdf> (дата звернення: 7.05.2023).

УДК 659.44

Зоряна Михайлівна ПУШКАР

доцент кафедри менеджменту, публічного управління та персоналу
Західноукраїнського національного університету, кандидат географічних
наук, доцент

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5695-2989>

Богдан Тарасович ПУШКАР,

викладач кафедри географії України і туризму Тернопільського
національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка,
кандидат географічних наук, викладач

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7134-7413>

PR-ТЕХНОЛОГІЇ ТА РЕКЛАМА В УПРАВЛІННІ ОРГАНІЗАЦІЄЮ

Сьогодні в епоху інформаційних технологій, PR-технології відіграють важливу роль в управлінні організацією та у формуванні і підтримці репутації організації. Ведення ефективної рекламної та PR-діяльності є одним з основних факторів підвищення стабільності організації. Реклама та PR-технології є формами активного впливу на ринок, використання яких вимагає наукового обґрунтування, постійного вдосконалювання механізму розробки і реалізації планів.

Основною метою PR-технологій є формування позитивного іміджу організації, створення та збереження довіри від громадськості та сприяння підвищенню продажів продукції чи послуг. PR-технології та реклама в управлінні організацією допомагають залучати нових клієнтів, збільшувати продажі та підвищувати репутацію компанії.

Один з ключових елементів PR-технологій – це зв'язки з громадськістю, що включають в себе створення та підтримку позитивного іміджу компанії через засоби масової інформації, відносини зі ЗМІ та організації виступів керівників компанії на публічних заходах. Крім того, PR-технології можуть включати організацію благодійних заходів та інших заходів, спрямованих на співпрацю з громадою.

Реклама також є важливою частиною управління організацією. Рекламні кампанії можуть допомогти збільшити свідомість про товари та послуги компанії та залучити нових клієнтів. Реклама може бути виконана у різних форматах, таких як телевізійні реклами, рекламні банери на сайтах та соціальних мережах, прес-релізи та багато іншого.

Однак, використання PR-технологій та реклами повинно бути етичним та не порушувати законодавство. Також важливо пам'ятати, що хоча ці інструменти можуть підвищити імідж компанії та просунути її продукти або послуги на ринку, їх ефективність може бути обмеженою, якщо якість продуктів або послуг не відповідає очікуванням споживачів.

Серед сучасних PR-технологій можна виділити наступні:

- Контент-маркетинг. Ця технологія включає в себе створення та розповсюдження корисного контенту для цільової аудиторії, що допомагає формувати довіру та підвищувати обізнаність про продукцію чи послуги компанії.

- Соціальні медіа. Реклама та підтримка бренду через соціальні мережі, що забезпечує залучення уваги цільової аудиторії та створення бажаного іміджу.

- Інфлюенс-маркетинг. Співпраця з відомими особистостями, які можуть впливати на думку цільової аудиторії та підвищувати довіру до бренду.

- Організація івентів. Створення та проведення заходів, що дозволяють залучити увагу до бренду та створити позитивний імідж.

- PR-аналітика. Відстеження динаміки репутації компанії, аналіз результатів застосування PR-технологій та їх впливу на репутацію бренду.

PR-технології включають в себе широкий спектр інструментів для залучення уваги громадськості до діяльності організації та підвищення її іміджу. До основних методів PR-технологій можна віднести організацію заходів зі зв'язків з громадськістю, проведення медіа-комунікацій, використання соціальних мереж та блогів, розробку PR-стратегій та планів дій.

Реклама в свою чергу може бути ефективним інструментом в управлінні організацією, особливо в тих випадках, коли необхідно просунути продукти або послуги компанії на ринку. Для досягнення цієї мети використовуються різні рекламні канали, такі як телебачення, радіо, Інтернет, друковані видання. Рекламні кампанії можуть бути спрямовані на різні цільові аудиторії та мають різний бюджет.

PR-технології та реклама є важливими інструментами управління організацією, оскільки вони допомагають залучити увагу клієнтів та сприяють підвищенню її репутації. Основні PR-технології, що використовуються в управлінні організацією, включають:

- Створення та підтримка іміджу компанії. Це включає розробку стратегії інформаційного взаємодії зі ЗМІ та публікою, розробку матеріалів для преси та розміщення їх на сайті компанії та соціальних мережах.

- Організація заходів та презентацій, прес-конференцій, семінарів, виставок та інших заходів, на яких можна презентувати продукти та послуги компанії.

- Управління кризовими ситуаціями. У разі виникнення негативної інформації про компанію необхідно оперативно реагувати на ситуацію та розробляти стратегію її усунення.

- Управління рекламою також є важливим інструментом в управлінні організацією. Реклама дозволяє привернути увагу клієнтів до продуктів та послуг компанії та підвищити їх продажі. Серед основних рекламних інструментів можна виділити: рекламні ролики на телебаченні та в Інтернеті, відеореклами на YouTube та ін; рекламні банери та оголошення на сайті компанії та інших сайтах; рекламні статті про продукти та послуги компанії.

Отже, ми вважаємо, що необхідність застосування реклами та PR-технологій в управлінні організацією впливає з цілей, функцій, особливостей та завдань, які вони вирішують. Зокрема, реклама здійснює всебічний вплив на діяльність компанії. Вона виступає як

помічник компанії при створення кола надійних клієнтів, стимулює впровадження новітніх технологій, сприяє розширенню асортименту товарів і послуг, стимулює використання і впровадження методів менеджменту. PR є невід'ємною частиною будь-якої сучасної управлінської діяльності і має справу з відносинами між установою з одного боку, та громадськістю - з іншого. PR забезпечує сприятливу ділову атмосферу у відносинах між керівництвом і співробітниками компанії, підтримує соціальні зв'язки, благодійну, екологічну діяльність фірми, зміцнення її престижу в очах громадськості.

УДК 338.2

Сергій Олександрович ТКАЧЕНКО,

завідувач кафедри соціальних та економічних дисциплін факультету № 2
Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат
економічних наук, доцент

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-5816-4185>

СЦЕНАРНИЙ ПІДХІД ДО ВИРІШЕННЯ ЗАДАЧ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

Для забезпечення економічної безпеки потрібно вирішення управлінських задач, спрямованих на виявлені протиріч щодо протидії загрозам, а також мінімізації впливу наслідків.

Представлення інформації у виді послідовності розгортання подій одержало назву сценарного підходу аналізу вирішення проблемних питань, що базується на модельному представленні системи. Під сценаріями, в даному випадку, розуміють односторонні, внутрішньо несуперечливі варіанти вирішення проблеми, формулюванні окремих видів підходів різних учасників, призначених для взаємної адаптації.

Розглянутий підхід до вирішення задач забезпечення економічної безпеки є ситуаційним і в той же час об'єктно-орієнтованим методом представлення інформації.

Вихідною позицією для формалізації є об'єктно-суб'єктний підхід у сполученні з методологією структурного аналізу складних систем. Для проведення конкретних розрахунків його застосування вимагає чіткої математичної формалізації, при цьому можуть бути побудовані експертні системи, що дозволяють вивчати різні аспекти розвитку ситуацій на основі генерації формалізованих сценаріїв їхнього поведіння, що за побудовою є «сценарним аналізом соціально-економічної системи», основними елементами якого є формалізовані способи побудови поведінки системи, опис сценарних просторів і застосування сценарного числення.

Підставою для оцінки протиріч, а також загроз і збитку від їхнього впливу, як прийнятних чи неприйнятних, є критерії економічної безпеки, що можуть бути якісними чи кількісними. Критерії у свою чергу виражаються показниками економічної безпеки. Таким чином, сутність економічної безпеки реалізується в системі її критеріїв і показників.

Передбачається, що для кожної позиції можна і потрібно розробити свій сценарій, що включає:

- аналіз критеріїв, якими керується суб'єкт при формулюванні своїх інтересів;
- аналіз реальної можливості суб'єктів відстоювати свої інтереси;
- модель поведінки в умовах зіткнення інтересів, дії, аргументи та можливі кроки, які небажані чи принципово неможливі в рамках зайнятої позиції.

На основі розроблених сценаріїв, будуються конкретні плани і програми управлінських дій і заходів.

Сама економічна безпека має досить складну внутрішню структуру,

що враховує:

- економічну незалежність, в тому числі міжнародний поділ праці, що робить національні економіки взаємозалежними одну від одної. Економічна незалежність означає можливість контролю держави щодо національних ресурсів, досягнення такого рівня виробництва, ефективності і якості продукції, який забезпечує її конкурентоздатність і дозволяє на рівних брати участь у світовій торгівлі, обміні науково-технічними досягненнями;

- стабільність і стійкість національної економіки, що припускають захист власності у всіх її формах, створення надійних умов і гарантій для підприємницької діяльності, протидію кримінальним структурам в економіці, недопущення серйозних розривів у розподілі доходів;

- здатність до саморозвитку і прогресу. Створення сприятливого клімату для інвестицій і інновацій, постійна модернізація виробництва, підвищення професійного, освітнього і загальнокультурного рівня працівників.

Таким чином, економічна безпека – це сукупність умов і факторів, що забезпечують незалежність національної економіки, її стабільність і стійкість, здатність до постійного відновлення і самовдосконалення.

Розробка стратегії економічної безпеки, додання їй нормативного характеру в процесі прийняття політичних і господарських рішень, включення в механізм керування суспільними процесами індикаторів, що сигналізують про появу погроз, ефективні заходи по їхньому відображенню - такі головні напрямки діяльності держави як гаранта економічної безпеки країни.

Розробка програми першочергових заходів для забезпечення економічної безпеки і практичних кроків у цьому напрямку повинні спиратися на чітке усвідомлення сучасних загроз.

Економічна безпека забезпечується як чисто економічними методами, так і засобами неекономічного характеру: політичними, військовими й іншими, включаючи захист секретів. У свою чергу, варто підкреслити, що безпека в суміжних позаекономічних сферах забезпечується не тільки специфічними для них методами, але значною мірою й економічними засобами, у тому числі завжди з залученням грошових і інших ресурсів економічного характеру.

Чіткість цільових настанов середньострокової програми і створювана на цій основі стабільність дозволяє різко підвищити ділову активність, розширити обрії мислення підприємницьких кадрів.

Не принижуючи важливості вирішення проблеми безпеки у всіх областях і сферах діяльності, потрібно ще раз підкреслити базисну роль економіки, тому що виробництво, розподіл і споживання матеріальних благ первинні для кожної з них, визначають життєдіяльність і життєздатність суспільства.

УДК 658.5

Ірина Олексіївна ШАБЕЛЬНИК,

студентка Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна

Ганна Ігорівна ЗАДНЄПРОВСЬКА,

доцент кафедри економіки та менеджменту Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, кандидат економічних наук

ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-5355-868X>

АНАЛІЗ ФАКТОРІВ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ КОМПАНІЇ ТА ОСНОВНІ МЕТОДИКИ ЇЇ ОЦІНКИ

Конкуренцією слід вважати суперництво між різними суб'єктами господарювання, які можуть бути зацікавлені в досягненні певної, однакової мети в умовах обмеження ресурсів. З погляду ринкової економіки конкуренція – є боротьба суб'єктів господарювання отримання прибутку [1].

Конкуренентоспроможність – це можливості компанії для успішного та ефективного суперництва на ринку та отримання економічних вигод щодо конкурентів. Підприємство зазвичай вважається конкурентоспроможним, якщо воно має здатність здійснювати господарську діяльність в умовах ринкової економіки, якщо воно має необхідні ресурси для покращення якості продукції. У результаті підприємство здатне на подальший розвиток свого виробництва після отримання прибутку.

З метою докладного аналізу впливу факторів на конкурентоспроможність компанії можна використати різні методи оцінки. Методи поділяються на кілька великих груп:

– продуктові методи – конкурентоспроможність підприємства залежить від рівня конкурентоспроможності її товарів;

операційні методи – найбільшу конкурентоспроможність мають ті підприємства, де найкраще організована робота всіх його служб і підрозділів;

– динамічні методи – оцінка головних економічних показників підприємства у динаміці [1], у межах даного методу конкурентоспроможність підприємства виступає узагальнюючою характеристикою його діяльності, що відбиває ефективність використання підприємством економічних ресурсів проти його конкурентів;

– матричні методи – оцінка конкурентоспроможності підприємства з урахуванням повного переліку його функцій та довгострокових цілей. Назва даних методів пов'язана з використанням матричної форми при відображенні результатів аналізу та оцінки [1].

Слід зазначити, що зараз для оцінки конкурентоспроможності компаній найбільшого поширення набули саме матричні методи. Одним із них є багатокутник конкурентоспроможності. За допомогою нього розглянемо та проаналізуємо фактори конкурентоспроможності на прикладі кількох компаній (табл. 1).

Таблиця 1. - Аналіз конкурентоспроможності компаній

Показник	Оцінки за компаніями		
	Adidas	Puma	Nike
Широта асортименту	5	4	5
Упізнанність бренду	5	5	5
Цінова політика	4	3	3
Якість продукції	5	4	4
Програма лояльності	5	4	5
Дизайн продукції	5	3	5
Сайт компанії	5	4	5
Інноваційність технологій виробництва	5	4	4
Загалом	39	31	36

Джерело: складено автором

Оцінка конкурентоспроможності відображена за п'ятибальною шкалою, де 5 – найсильніший прояв, 4 – досить сильний прояв, 3 – середній прояв, 2 – слабкий прояв, 1 – найслабший прояв.

Результат аналізу показав, що провідним конкурентом, який займає першу позицію на ринку є Adidas. А основним конкурентом Adidas на ринку є компанія Nike. Наступне місце займає Puma. Дані бренди є добре розкрученими, часто виступають партнерами спортивних заходів по всьому світу. Adidas лідирує за такими важливими для ринку спортивними товарами показниками, як широта асортименту, цінова політика, якість продукції, а також програма лояльності. З цього випливає, що компанія стабільно розвивається, націлена насамперед на задоволення потреб споживачів.

Матричний метод дозволяє ранжувати компанії за різними ознаками, виділяючи лідерів та аутсайдерів.

Список бібліографічних посилань:

1. Гавшина В. Е. Методы оценки конкурентоспособности предприятий. *Экономика и бизнес: теория и практика*. 2018. № 5-1. С. 47-49.

СУЧАСНІ ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ТА ЦИФРОВІЗАЦІЯ ДЛЯ ЦІЛЕЙ СУСПІЛЬСТВА, ДЕРЖАВИ, БЕЗПЕКИ

УДК 311.21

Світлана Миколаївна ВИГАНЯЙЛО,

доцент кафедри соціально-економічних дисциплін Сумської філії Харківського університету внутрішніх справ, кандидат економічних наук, доцент

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5350-0728>

ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ У ПРАВОВІЙ СТАТИСТИЦІ

Воєнний час в Україні вимагає нових підходів до обробки даних, в тому числі і статистичних. Всі урядові рішення, що впливають на життя та функціонування суспільства (економіки, соціального та культурного життя суспільства) мають прийматись швидко та результативно і ефективно. Для швидкого ухвалення важливих рішень як на державному рівні так і на рівні управлінців та підприємців необхідно мати доступ до своєчасної та достовірної інформації, а саме статистичних даних. *Закон про державну статистику* неодноразово змінювався з 1992 року, є морально застарілим, та не відповідає сучасним вимогам. Саме тому було на часі ухвалення нового Закону про офіційну статистику з метою забезпечення держави і суспільства достовірною та актуальною офіційною статистичною інформацією, яка визначає правила економічного, соціального, демографічного, екологічного, культурного та інших сфер життя громадян України. Закон регламентує правове та організаційне підґрунтя функціонування національної статистичної системи, функціональні повноваження органів державної статистики, регулює правові відносини у сфері офіційної статистики.

Процес виробництва та доступу до статистичних даних в Україні ускладнений використанням застарілих систем в яких відсутні інструменти для зручного, швидкого збору даних відповідно досліджуваних питань. Оскільки інформація подається в різних форматах і на різних ресурсах то запити опрацьовуються довго.

Закон України "Про офіційну статистику" від 16.08.2022 р. №2524 передбачає введення ІТ-платформ щодо статистичних даних (1 січня 2023р).

Закон України «Про офіційну статистику» визначає правові та організаційні засади функціонування національної статистичної системи, компетенцію та повноваження органів державної статистики, регулює правові відносини у сфері офіційної статистики з метою забезпечення держави і суспільства неупередженою та об'єктивною офіційною державною статистичною інформацією щодо економічної, соціальної, демографічної, екологічної, культурної та інших сфер життя суспільства в Україні та її регіонах. [1, с.1]. Стаття 11. цього Закону «Статистичні переліки та інформаційні системи» регламентує :

1. Центральний орган виконавчої влади з питань статистики створює і веде статистичні переліки та інформаційні системи для

використання у статистичних цілях.

2. Статистичний перелік - це перелік респондентів статистичних спостережень з набором ідентифікаторів, необхідних для здійснення державної статистичної діяльності.

Ідентифікатором є інформація, що забезпечує пряму ідентифікацію респондента.

3. На інформацію, що міститься у статистичних переліках, поширюється принцип статистичної конфіденційності і такі відомості обробляються в статистичних реєстрах із застосуванням комплексної системи захисту інформації з підтвердженою відповідністю.

4. При побудові статистичних інформаційних систем можуть використовуватися технології хмарних обчислень, хмарні послуги та послуги центру обробки даних.

Особливості порядку застосування технології хмарних обчислень, надання хмарних послуг та послуг центру обробки даних з питань виробництва та поширення офіційної державної статистичної інформації визначаються центральним органом виконавчої влади з питань статистики з урахуванням вимог Закону України «Про хмарні послуги» та міжнародних договорів України із забезпеченням гарантії органів державної статистики щодо статистичної конфіденційності.

Як бачимо використання інформаційних технологій в офіційній статистиці регламентується на законодавчому рівні, та дозволить швидко та безпомилково збирати, обробляти, та використовувати для прийняття рішень статистичних даних.

Список бібліографічних посилань:

1. Про офіційну статистику: Закон України від 16.08.2022 р. №2524-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2524-IX#Text> (дата звернення: 20.04.2020).

2. Про хмарні послуги: Закон України від 17.02.2022 № 2075-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/1514410> (дата звернення: 20.04.2020).

УДК 004.78

Світлана Миколаївна ВИГАНЯЙЛО,

доцент кафедри соціально-економічних дисциплін Сумської філії Харківського університету внутрішніх справ, кандидат економічних наук, доцент

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5350-0728>

Тетяна Петрівна КОЛІСНИК,

доцент кафедри протидії кіберзлочинності Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат педагогічних наук, доцент

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7442-8136>

ТЕХНОЛОГІЇ ЗАХИСТУ ІНФОРМАЦІЇ ТА ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА

Технології захисту інформації та інформаційна безпека є важливими аспектами сучасного цифрового світу. Інформаційна безпека відноситься до захисту конфіденційної, цінної, та важливої інформації від несанкціонованого доступу, використання, розповсюдження, а також від збоїв у системах, що її обробляють.

Для того, щоб система безпеки вважалася всеохоплюючою та завершеною, вона повинна відповідним чином охоплювати всю сукупність властивостей конфіденційності, цілісності та доступності. Така умова вважається основною базою інформаційної безпеки.

Серед векторів загрози конфіденційності – прямі атаки, такі як викрадення паролів чи перехоплення мережевого трафіку. Забезпечення конфіденційності забезпечують система паролів, списки контролю доступу та процедури автентифікації, програмне забезпечення для контролю доступу до ресурсів, використання шифрування для захисту інформації (наприклад електронних листів). Додаткові контрзаходи конфіденційності включають адміністративні рішення, такі як політики та навчання, також фізичні засоби контролю, які перешкоджають людям отримати доступ до об'єктів і обладнання.

Розглянемо деякі основні загрози за допомогою яких кіберзлочинці можуть отримати доступ до даних і загрозувати їх цілісності [1, с.19]:

Погані паролі. Слід використовувати менеджери паролів, дозволяють обмінюватися обліковими даними користувача для входу без обов'язкового розголошення самого пароля, а також полегшують відстеження унікальних паролів для ряду сайтів і програм. Відсутність багатофакторної автентифікації дає можливість отримати доступ без облікових даних для окремої адреси електронної пошти або доступу до окремого пристрою.

Застаріле програмне забезпечення та програми є однією з найбільш серйозних загроз для цілісності даних. Це наражає дані на серйозний ризик атаки програм-вимагачів.

Вразливості мережі – це слабкі місця або дефекти апаратного забезпечення, які зловмисники можуть використати для отримання доступу до даних, що автоматично стає загрозою цілісності даних. Окрім того кіберзлочинці можуть отримати неавторизований доступ до мережі

не лише через недіагностовані недоліки. Що більше облікових даних, то більший ризик що зловмисник може отримати доступ до інформації.

Вразливості програмного забезпечення. Хоча вразливості мережі зазвичай пов'язані з апаратним забезпеченням, втім уразливостям притаманне програмне забезпечення. Оновлення програмного забезпечення та регулярна перевірка коду на наявність помилок і недоліків є важливими складовими захисту інформації. Зловмисники можуть створювати віруси та програми, які нададуть їм доступ до пристроїв і мереж і допоможуть взяти їх під контроль.

Атаки вторгнення. Існує два типи вторгнень: вторгнення в дані та вторгнення в мережу.

Вторгнення в дані – це неавторизований доступ до даних, що може виникнути через інсталяцію зловмисного програмного забезпечення на пристрої, чи навмисний доступ співробітників до даних. Вторгнення в мережу передбачає незаконне використання зловмисником ресурсів мережі чи викрадення конфіденційних мережевих служб.

Погане керування конфігурацією. Управління конфігурацією передбачає підтримку як апаратних, так і програмних систем. Частиною технічного обслуговування є регулярні перевірки й оновлення систем, а також налаштування операційних систем, пристроїв, мереж і активів, а також забезпечення їх безпеки. Керування конфігурацією може виконуватися вручну, але існують доступні технології, які допоможуть оптимізувати ваші системи за допомогою ІТ-автоматизації.

Неправильна архітектура безпеки. Кожен процес, який реалізує ваша інформаційна система для того, щоб захистити інфраструктуру та дані від несанкціонованого доступу та маніпулювання, має бути частиною вашої архітектури безпеки. Якщо у вас немає належної архітектури безпеки, ви піддаєте ризику свої критично важливі системи, такі як конфіденційність, цілісність і доступність.

Ви можете розглядати свою архітектуру безпеки як орієнтир для вашої ІТ-команди. Він дає їм поради щодо того, як проводити перевірки безпеки, а також докладно описує стандарти, протоколи та операційні процедури, яких вони повинні уникати, вивчати та використовувати для виявлення загроз. Це наріжний камінь захисту вашої компанії від кібератак, гарантуючи безпеку всіх аспектів вашої ІТ-мережі.

Послуги, за допомогою яких забезпечується цілісність, наступні:

- довірча цілісність – аналогічна довірчій конфіденційності;
- адміністративна цілісність – аналогічна адміністративній конфіденційності ;
- відкат – дозволяє відновлюватися після помилок користувача, збоїв програмного забезпечення і апаратури і підтримувати цілісність баз даних, додатків та інше; забезпечує можливість відміни операції або послідовності операцій і повернути захищений об'єкт в попередній стан ;
- цілісність при обміні – дозволяє забезпечити захист об'єктів від несанкціонованої модифікації інформації, що міститься в них, під час їх експорту/імпорту в незахищеному середовищі.

Для забезпечення інформаційної безпеки використовуються деякі з

технологій та методів:

Криптографія: це наука про забезпечення безпеки інформації за допомогою застосування методів шифрування та дешифрування інформації.

Аутентифікація: це процес перевірки ідентифікації користувача для підтвердження, що він має доступ до потрібної інформації (паролі, біометричні дані, токени доступу та інші).

Авторизація: це процес надання дозволу на доступ до певних ресурсів або функцій після проходження аутентифікації.

Firewall: це програмне забезпечення, що контролює доступ до мережевих ресурсів, блокує несанкціонований доступ та виконує інші функції забезпечення безпеки мережі.

Антивірусне програмне забезпечення: це програмне забезпечення, що забезпечує захист комп'ютерних систем від вірусів, шкідливих програм, інших загроз.

Захист мережевої інфраструктури включає застосування методів, таких як мережеві засоби забезпечення безпеки, контроль доступу та інші.

Безпека даних: це процес захисту даних від несанкціонованого доступу, використання та розповсюдження, а також забезпечення їх конфіденційності, цілісності та доступності.

Резервне копіювання та відновлення даних: це процес забезпечення можливості відновлення даних у разі втрати або пошкодження.

Захист від DDoS-атак: це метод захисту мережевих систем від атак, що мають на меті перевантажити систему, знизити її продуктивність або заблокувати доступ до неї.

Фізична безпека: це заходи забезпечення безпеки фізичного обладнання, що обробляє інформацію, наприклад, комп'ютерів, серверів та інших пристроїв.

Ці технології та методи використовуються для забезпечення інформаційної безпеки в комп'ютерних системах, мережах та інших об'єктах, що обробляють інформацію. Важливо регулярно оновлювати технології та методи захисту, щоб забезпечити максимальний рівень безпеки від нових загроз та вразливостей.

Список бібліографічних посилань:

1. Кавун С. В. Інформаційна безпека. Навч. посібник. Ч. 2 / С. В. Кавун, В. В. Носов, О. В. Манжай. Харків: Вид. ХНЕУ, 2008. 196 с.

УДК 004.056.5

Олександра Владиславівна ГОЛОВКО,

доцент кафедри соціальних та економічних дисциплін факультету № 2 Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат історичних наук, доцент

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8137-5944>

КІБЕРБУЛІНГ ЯК СОЦІАЛЬНА РЕАЛЬНОСТЬ

У сучасному світі соціальні мережі відіграють важливу роль і спричиняють величезний вплив на повсякденну поведінку людини, її культуру, сприяють формуванню світоглядних цінностей та орієнтирів. Соціальні медіа – це новий всесвітній форум, який залучає людей до обміну думками, полегшує процес налагодження міжособистих зв'язків, допомагає спілкуванню, мобілізує для якоїсь справи. Один з найпопулярніших соціальних медіа – Facebook – об'єднує понад 1,4 мільярда користувачів по всьому світу – майже п'яту частину населення планети, тим самим допомагаючи нам краще розуміти один одного, миттєво ділитися інформацією, роблячи світ схожим на одну велику родину. Але ці переваги мають і побічні ефекти, серед яких: проблема переміщення індивіда з реального до віртуального життя в Інтернеті; трансформація людського спілкування; формування хибних, ідеалізованих уявлення про себе і навколишній світ; розповсюдження кібербулінгу.

Окрім емоційних проблем, які спричиняє занурення до соціальних медіа, Інтернет став ареною такого злочину як кібербулінг – форма знущань з якою стикаються сучасні діти, підлітки, молодь. Ті, хто вдаються до кібербулінгу, мають можливість приховувати свою особу, видаючи себе за когось іншого через фальшиві аккаунти задля знущання над наміченими жертвами. Як свідчать спільні дослідження (тривають з 2012 р. по сей час) вчених з університету штату Мічиган (США), Центру Вудро Вільсона (США), Лондонського університету королеви Марії (Велика Британія), Університету Хайфи (Ізраїль) кількість підлітків і молоді віком від 12 до 40 років які або зазнали кібербулінгу, або самі були кіберхуліганамі зростає щороку на 10–15%. [1]. За даними дослідження UNICEF «Які вони, українські підлітки: про соцмережі, секс, алкоголь, спорт, довіру до батьків та друзів» (2021 р.) 75% опитуваних підлітків повідомляють про власну причетність до кібербулінгу або у якості хулігана, або жертви або як те, так і інше [2]. Дослідження Національного Дитячого Центру Великобританії (2019 р.) показало, що кожний четвертий з опитуваних підлітків зазнавав знущань в Інтернеті [3].

Від кібербулінгу неможливо сховатися, оскільки інформаційні технології стали невід'ємною частиною сучасного життя. На відміну від реального цькування, для кібербулінгу не потрібно мати перевагу в силі чи соціальному статусі – достатньо користуватися мобільним телефоном чи комп'ютером і наявність бажання тероризувати. Часто кібербулінг набирає вкрай жорстоких форм, наприклад, групові побиття, катування, які записують на відео і розміщуються у вільному доступі в Інтернеті.

Головними «героями» таких відеороликів є діти-булери 11 – 18 років [4]. Небезпека кібербулінгу посилюється у зв'язку зі специфікою інтернет-середовища: анонімністю, можливістю фальшувати ідентичність, мати широку аудиторію, тероризуванням жертви будь-де і будь-коли.

Ці висновки наголошують на важливості програм, спрямованих на зменшення поведінки знуцань, особливо тому, що проблеми психічного здоров'я, що виникають рано, можуть становити ризик для розвитку психічних розладів у зрілом увіці.

Список бібліографічних посилань:

1. Jacob Amedie. Pop Culture Intersections: The Impact of Social Media on Society. *By Santa Clara University*. September 2, 2020. 18 p. URL: https://scholarcommons.scu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1002&context=engl_176

2. Попередження та протидія кібербулінгу в дитячому середовищі України : Аналітичний огляд // Команда правозахисного департаменту ГО «Докудейз». Київ, 2021. 97 с.

3. Cyberbullying among young people. Study *European Parliament Directorate General for internal policies*. 2019. P. 67. URL Source: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2016/571367/IPOL_STU\(2016\)571367_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2016/571367/IPOL_STU(2016)571367_EN.pdf).

4. Миронюк Т. В., Запорожець А. К. Кібербулінг в Україні – соціально небезпечне явище чи злочин: визначення та протиді. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2018. № 2 (16). С. 275 – 280.

УДК 336.1:005

Вікторія Миколаївна ДЕУЛЕНКО,

завідувач сектору реєстрації та роботи з клієнтами з надання кваліфікованих електронних довірчих послуг Головного управління Державної казначейської служби у Сумській області

Людмила Анатоліївна ПАРФЕНТІЙ,

доцент кафедри соціально-економічних дисциплін Сумської філії Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат економічних наук

ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-8896-4928>

ДІЯЛЬНІСТЬ ДЕРЖАВНОЇ КАЗНАЧЕЙСЬКОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Більше року Україна знаходиться у стані війни, зумовленої повномасштабним вторгненням РФ на територію нашої держави. Війна призводить до катастрофічних наслідків: загибелі великої кількості людей, масштабних руйнувань, масового виїзду населення за кордон і багато інших. Війна торкнулася кожного громадянина і відображається на будь-якій сфері суспільного життя.

У сфері державних фінансів під час війни можуть збільшуватися ризики виникнення корупційних схем і зловживань. Також можуть виникати ситуації, коли державні кошти спрямовуються на придбання непотрібних, переоцінених чи неконкурентоспроможних товарів і послуг, або ж можуть бути незаконно переведені на рахунки фіктивних компаній чи осіб.

Державна казначейська служба України є одним з ключових органів управління державними фінансами та забезпечення їх сталості. В умовах війни Державна казначейська служба продовжує виконувати свої функції і здійснює ряд заходів для забезпечення ефективного управління державними фінансами та забезпечення сталості економіки.

В умовах воєнного стану Державна казначейська служба забезпечує контроль за розпорядженням державними коштами з метою запобігання можливим корупційним схемам і використанню коштів не за призначенням. Для цього проводяться регулярні перевірки діяльності розпорядників бюджетних коштів і здійснюється моніторинг фінансових операцій.

Казначейство співпрацює зі спеціалізованими відомствами, які займаються боротьбою з корупцією, такими як Національне антикорупційне бюро України та Національне агентство з питань запобігання корупції. Також взаємодіє з іншими відомствами та організаціями, які забезпечують функціонування державного апарату в умовах воєнного стану, зокрема з Міністерством оборони України, Міністерством внутрішніх справ, Державною митною службою та іншими відомствами для координації дій та обміну необхідною інформацією. Державна казначейська служба активно співпрацює з міжнародними фінансовими організаціями та партнерами з метою забезпечення сталості

фінансової системи України в умовах воєнного конфлікту.

В умовах війни можуть виникати проблеми зі збереженням фінансових ресурсів, особливо якщо існує ризик, що вони можуть бути скеровані на підтримку неправомірних дій або терористичних організацій. Тому Державна казначейська служба України здійснює свою діяльність з максимальною прозорістю та відкритістю, забезпечуючи ефективний контроль та перевірку використання державних коштів.

З метою запобігання зловживань та корупції Державна казначейська служба України впроваджує систему контролю та моніторингу за використанням державних коштів, зокрема шляхом автоматизації бухгалтерського обліку та впровадження електронних систем платежів і звітності, активно працює над вдосконаленням законодавства з питань бухгалтерського обліку, звітності та фінансової дисципліни.

Одним з найбільших викликів для Державної казначейської служби під час війни є забезпечення безперебійної роботи фінансової системи та переказу коштів на військові потреби. У зв'язку з цим Казначейство розробляє та впроваджує додаткові заходи безпеки для захисту державних фінансів від кібератак, шахрайства та інших злочинів, що є важливим завданням в умовах воєнного стану, коли ризик зловживань і шахрайства зростає.

Державна казначейська служба України використовує широкий спектр заходів захисту державних фінансів від зловживань, шахрайства та інших злочинів, що дозволяє забезпечити надійний та безпечний рух державних фінансових ресурсів. Одним з методів захисту є автоматизація процесів бухгалтерського обліку та використання електронних систем платежів і звітності, що забезпечує максимальний рівень захисту від зловживань та витоку інформації. Для захисту даних та інформації від кібератак Казначейство використовує спеціалізовані програмні засоби та технічні засоби захисту мережі та інформації від несанкціонованого доступу. Також введено додаткові процедури перевірки осіб, які мають доступ до конфіденційної інформації.

Для запобігання шахрайству та іншим злочинам, пов'язаним з використанням державних коштів, Казначейство використовує систему моніторингу та контролю за використанням державних коштів і співпрацює з правоохоронними органами та іншими державними відомствами, що дозволяє більш ефективно реагувати на порушення та злочинну діяльність.

Отже, Державна казначейська служба України реалізує державну політику у сферах казначейського обслуговування бюджетних коштів, коштів клієнтів відповідно до законодавства, бухгалтерського обліку виконання бюджетів. В умовах воєнного стану Державна казначейська служба виконує свої функції, враховуючи особливості та виклики, що виникають у зв'язку зі змінами в економічній ситуації та існуючими загрозами для національної безпеки.

Список бібліографічних посилань:

1. Про Казначейство. *Державна казначейська служба України* : [сайт]. URL: <https://www.treasury.gov.ua/>.

УДК 347(477)

Андрій Вікторович ДУХНЕВИЧ,

завідувач кафедри цивільно-правових дисциплін юридичного факультету Волинського національного університету імені Лесі Українки, доктор юридичних наук, професор

ORCID: <https://ORCID.ORG/0000-0001-8293-7646>

ДІДЖИТАЛІЗАЦІЯ У ПРАВІ ЯК ПРЕДМЕТ ОСВІТНЬОГО КОМПОНЕНТА «ЮРИДИЧНІ ІННОВАЦІЇ»

Інноваційний розвиток виступає невід'ємною частиною сучасного життя і водночас є індикатором прогресу людства. Перманентне прагнення людини до самовдосконалення, а також еволюції сприяє конвертації її здібностей у результати інтелектуальної діяльності (технології, винаходи, корисні моделі тощо) з подальшим впровадженням останніх у різних сферах суспільного життя. Сфери товарного виробництва, медицини, фінансових послуг, оборони, логістичних сервісів та низка інших зазнали значних змін за останні декілька років саме внаслідок активного розвитку технологій, які дозволили запровадити ефективні методи діагностування, попередження та лікування хвороб, розширити коло інструментів фінансового ринку, зокрема шляхом введення до нього крипто валют та інших технологій, впровадити нові практики управління підрозділами під час проведення воєнних операцій, автоматизувати процеси відправки та отримання товарів тощо.

Нововведення торкнулись і освітнього юридичного процесу свідченням чого стало введення до каталогу освітніх компонентів такої навчальної дисципліни як «Юридичні інновації». Майже у кожному силабусі «Юридичних інновацій» так чи інакше вживається термінологічне словосполучення «діджиталізація у праві» для позначення його предмету. Можна припустити, що вживання такої термінологічної конструкції продиктоване у тому числі сучасними тендами «діджиталізації» суспільства. Однак варто зважати і на те, що саме зараз в умовах активного технологічного розвитку закладаються нові елементи понятійно-категоріального апарату юриспруденції, який буде слугувати понятійною основою для подальших досліджень. У зв'язку з цим обрання найбільш оптимальної термінології у ході формування нових освітніх компонентів та й у ході юридичних досліджень у цілому має важливе значення.

З цього приводу слід зазначити, що наразі термін «діджиталізація» не має уніфікованого значення. Зі змісту «Навчальної програми курсу «Юридичні інновації», розробленої представниками вищих навчальних закладів та студентської спільноти – учасниками Літньої школи з юридичних інновацій 2019, які чітко окреслили у її змісті, що вона має на меті сформувати у здобувачів вищої юридичної освіти знання про діджиталізацію в праві, можна зробити висновок, що розробники Програми позначають терміном «діджиталізація» цифровізацію [1]. Хоча при цьому деякі вчені розглядаються діджиталізацію у тому числі і як сучасний етап розвитку суспільства та економіки, який супроводжується

значним рівнем дифузії інформаційних технологій, інформаційних ресурсів та суспільних процесів, унаслідок чого відбувається оцифрування даних різної природи, що розширює можливості їх використання в усіх сферах людської діяльності [2, с. 28].

На нашу думку, позначати терміном «діджиталізація» процес цифровізації досить логічно, що обґрунтовується його етимологією (*digital* перекладається з англійської як «цифровий»). Проте вважаємо, що досить обґрунтованим виступає розгляд піднятого питання через термін «інформатизація» у цілому, який вживається у вітчизняних джерелах права ширше за «цифровізацію». Зокрема, відповідно до пункту 14 частини першої статті 1 Закону України «Про Національну програму інформатизації» інформатизація являє собою сукупність взаємопов'язаних організаційних, правових, політичних, соціально-економічних, науково-технічних, технологічних та виробничих процесів, спрямованих на створення умов для забезпечення розвитку інформаційного суспільства та впровадження інформаційно-комунікаційних і цифрових технологій [3, ст. 1].

Своєю чергою цифровізація визначається положеннями Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018–2020 роки, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 17 січня 2018 року № 67-р, як насичення фізичного світу електронно-цифровими пристроями, засобами, системами та налагодження електронно-комунікаційного обміну між ними, що фактично уможливорює інтегральну взаємодію віртуального та фізичного, тобто створює кіберфізичний простір [4].

У зв'язку з цим якщо слідувати концепції згідно з якої основу предмету освітнього компонента «Юридичні інновації» становлять переважно знання про діджиталізацію в праві і при цьому термін «діджиталізація» є вужчим за «інформатизацію», то у такому разі існує ймовірність, що певний масив відносин, пов'язаних з інформаційними технологіями, не включатиметься до вивчення або банально не охоплюватиметься задекларованою метою освітнього компонента. Хоча при цьому варто зважати і на те, що співвідношення між зазначеними поняттями також не є усталеним і чітким. Крім того, передовий в умовах сьогодення характер, мають, як правило, саме цифрові технології.

Список бібліографічних посилань:

1. Юридичні інновації: навчальна програма курсу. URL: https://newjustice.org.ua/wp-content/uploads/2020/02/NJ_Model-curriculum_Legal-innovations_2019_UKR.pdf (дата звернення: 27.03.2023).
2. Дубина М., Козлянченко О. Концептуальні аспекти дослідження сутності діджиталізації та її ролі в розвитку сучасного суспільства. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2019. № 3 (19). С. 21–32.
3. Про Національну програму інформатизації: Закон України від 01.12.2022 р. № 2807–ІХ. *Офіц. вісн. України*. 2023. № 2. Ст. 86 (зі змінами).
4. Концепція розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018–2020 роки: схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів

України від 17.01.2018 р. № 67-р. *Офіц. вісн. України*. 2018. № 16. Ст. 560 (зі змінами).

УДК 340.113.1

Олена Володимирівна КРАВЧЕНКО,

доцент кафедри бухгалтерського обліку та оподаткування Навчально-наукового інституту бізнесу, економіки та менеджменту Сумського державного університету, кандидат економічних наук, доцент

ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-5927-8814>

Наталія Вікторівна ОВЧАРОВА,

старший викладач кафедри бухгалтерського обліку та оподаткування Навчально-наукового інституту бізнесу, економіки та менеджменту Сумського державного університету, кандидат економічних наук

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8362-3283>

ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ БЛОКЧЕЙН ТЕХНОЛОГІЙ

Постійне зростання рівня конкуренції на ринку, розвиток інформаційних та комунікаційних технологій, різка диференціація потреб населення спонукає світ та провідні компанії до пошуку нових напрямів розвитку бізнесу. Технологія blockchain здатна перетворити усталені бізнес-процеси і радикально змінити роботу з регуляторами. Через блокчейн формується спеціальна структура, яка проводить запис всіх операцій - блок транзакцій – та містить дані про транзакції, дерево їх хешів і заголовки з даними, які містять хеші попереднього блоку. Слід також зазначити, що кожен наступний блок підтверджує попередній. Для того щоб така транзакція мала статус «підтвердженої», її потрібно сформувати в новий блок, разом з цим перевіривши її підпис та формат, а також необхідно здійснити контроль попередніх блоків. У такому випадку всі блоки стають в один ряд, формуючи цілісну систему транзакцій.

Світове поширення блокчейну значне. Його використовують такі країни, як: США, Німеччина, Франція, Естонія, Китай, Україна та ін. З розвитком блокчейну було створено Міжнародною організацією зі стандартизації (ISO) комітет щодо розробки міжнародних стандартів технології блокчейн. За прогнозами, у 2021-2023 роках лідируючу позицію посяде Китай [4].

Міжнародними аудиторськими компаніями Великої четвірки (Deloitte, KPMG; PwC; EY) підготовлені різні звіти, в яких зазначено, що бухгалтери, аудитори та регулятори будуть суттєвими під впливом інновацій блокчейну, особливо щодо процесів, пов'язаних із способами у якому операції ініціюються, обробляються, реєструються, узгоджуються, перевіряються та звітуються.

Так, звіт, опублікований KPMG у 2018 р., показує, що серед цифрових технологій, які зараз застосовуються у фінансах й бухгалтерському обліку, технологія блокчейн знаходиться на початковому етапі: лише 1% підприємств використовують її на зрілому рівні, 25 % – Somewhat mature, 74 % підприємств говорять про повну незрілість застосування блокчейну [3].

У дослідженні Deloitte відзначено, що технологія блокчейн за рахунок унікальних можливостей, які можуть покращити

конфіденційність, безпеку, масштабність і довіру, може перевернути цілі галузі. В особливості фінансовий сектор може підвергнутися руйнівним змінам [1].

У звіті PwC визначено, що технологія блокчейн має потенціал збільшити світовий ВВП на 1,76 трильйона доларів США протягом наступного десятиліття. Також економісти PwC визначили, що сектори зможуть отримати вигоду до 574 мільярдів доларів до 2030 року за рахунок ефективності блокчейну [3].

У звіті EY стверджується, що блокчейни змінять світову економіку та переавантажити глобальний конкурентний ландшафт через: нульові граничні витрати; справжню конкуренцію; відкритий доступ домінування на ринку [2].

За опитуванням Deloitte глобальних лідерів FSI (Financial services leaders) вказано, що майже 80% респондентів бачать цифрові активи - і свої базові технології блокчейн - стратегічним пріоритетом зараз і в найближчому майбутньому [1].

Блокчейн технологія, в основі якої лежить децентралізована база даних, може революціонізувати спосіб зберігання і обробки інформації в обліку. Дослідження теми блокчейн технології в обліку є дуже актуальним, оскільки ця технологія може значно полегшити процеси обліку, збільшити їх ефективність та надійність, а також забезпечити захист від шахрайства та помилок. Одним з головних переваг блокчейн технології є те, що вона забезпечує високий рівень безпеки та захисту від зламів. Блокчейн є розподіленим реєстром, що означає, що кожен блок даних містить унікальний код і підпис, які виключають можливість змінити дані без попередньої авторизації. Це дозволяє забезпечити надійність та цілісність інформації, що зберігається в блокчейні. Крім того, блокчейн технологія може допомогти забезпечити швидкий та ефективний обмін інформацією між різними учасниками системи обліку. Наприклад, використання "smart-contract" на базі блокчейну може допомогти автоматизувати процеси обліку та зменшити кількість помилок, пов'язаних з людським фактором. Крім того, блокчейн технологія може допомогти забезпечити прозорість та відкритість. Завдяки тому, що дані зберігаються в розподілених реєстрах, кожен учасник мережі може перевірити правильність даних та підтвердити їх автентичність. Це може сприяти підвищенню довіри до інформації, яка зберігається в системах обліку.

Список бібліографічних посилань:

1. Deloitte's (2021) Global Blockchain Survey Access mode: <https://theblockchaintest.com/uploads/resources/Deloitte%20-%20Deloitte%E2%80%99s%202021%20Global%20Blockchain%20Survey%20-%202021.pdf>
2. EY (2020), "Going public", EY Global Blockchain Summit 2020, available at: https://assets.ey.com/content/dam/ey-sites/ey-com/en_au/pdfs/going-public-how-public-blockchains-will-createtimeexponential-growth.pdf
3. KPMG 2018 Insights Pulse Survey Report <file:///D:/lena/download/global-insights-pulse-1q18-report.pdf> p.9

4. PwC. (2020), "Time for trust. The trillion-dollar reasons to rethink blockchain", available at: <https://image.uk.info.pwc.com/lib/fe31117075640475701c74/m/2/4c4d2-a889-4fed-a030-c52964c71a64.pdf>

УДК 519.876.2

Олег Вадимович ЛУК'ЯНИХІН,

аспірант факультету електроніки та інформаційних технологій
Сумського державного університету

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4211-2401>

ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕНЕРГОСИСТЕМ

Енергетичні системи мають надважливе значення для сучасного суспільства, забезпечуючи енергію, необхідну для живлення будинків, підприємств і основної інфраструктури, такої як лікарні, транспортні системи та комунікаційні мережі.

Ефективне управління енергетичними системами має вирішальне значення для забезпечення надійного, доступного та сталого постачання енергії, що є життєво важливим для економічного та соціального розвитку громад у всьому світі. Тому дослідження в енергетичних системах є важливими для розробки нових технологій і стратегій для задоволення зростаючих потреб в енергії, одночасно зменшуючи вплив на навколишнє середовище та покращуючи енергоефективність.

Сьогодні існує кілька проблем, які постають перед енергосистемами, зокрема інтеграція відновлюваних джерел енергії в мережу, старіння інфраструктури енергосистем і необхідність покращити стійкість і надійність мережі перед обличчям екстремальних погодних явищ, кіберзагроз та інших небезпек. Інтеграція відновлюваних джерел енергії, таких як сонце і вітер, у мережу є проблемою через їх переривчастий характер, який може створити нестабільність і вимагати нових підходів до управління мережею. Старіння інфраструктури, як-от лінії передачі та розподілу електроенергії, може спричинити проблеми з надійністю та збільшити ризик перебоїв постачання. Крім того, екстремальні погодні явища, такі як урагани, лісові пожежі та зимові шторми, можуть порушити енергосистеми, підкреслюючи необхідність підвищення стійкості мережі.

Загрози в галузі кібербезпеки також актуальні для енергетичних систем, які все більше залежать від інформаційних систем. Для розв'язання цих проблем потрібні інноваційні рішення, зокрема передові технології керування електромережами, інвестиції в модернізацію інфраструктури та покращені заходи кібербезпеки.

Українська енергосистема стикається з кількома проблемами внаслідок військової агресії Росії. Російське вторгнення призвело до втрати кількох критично важливих електростанцій, що значно скоротило потужність української електромережі. Військові дії також ускладнили підтримку та ремонт існуючої інфраструктури, загострюючи проблеми, з якими стикається енергетична система в мирний час. Війна призвела до руйнування електростанцій, ліній електропередач та іншої критичної інфраструктури, що призвело до масових відключень та дефіциту електроенергії. Крім того, через воєнний конфлікт було перервано ланцюги постачання палива та запасних частин, необхідних для обслуговування енергосистеми, що ще більше ускладнило відновлення електропостачання постраждалих районів. Вторгнення також

підкреслило необхідність збільшення інвестицій у заходи кібербезпеки для забезпечення стабільності енергосистеми під час кібератак ворога.

Вирішення цих проблем потребує значних інвестицій в інфраструктуру та вдосконалення управління мережами та заходів кібербезпеки. Незважаючи на ці виклики, Україна досягла прогресу в покращенні своєї енергетичної безпеки шляхом диверсифікації джерел енергії та зменшення залежності від імпорту російського газу.

Інформаційні технології можуть зіграти важливу роль у вирішенні завдань, які постають перед українською енергосистемою. Наприклад, передові технології управління енергосистемою, такі як використання машинного навчання, штучного інтелекту й аналітики великих даних, можна використовувати для моніторингу енергосистеми в режимі реального часу та виявлення потенційних проблем до їх виникнення. Це може допомогти підвищити надійність і ефективність енергосистеми, скоротити час простою та мінімізувати ризик знеструмлення. Більше того, перспективним є розробка систем прийняття рішень, які використовують методи прогнозування, пошуку оптимального контролю й аналітики даних для того, щоб надати оператору усю необхідну інформацію для прийняття ефективних рішень.

Крім того, використання відновлюваних джерел енергії, таких як сонце та вітер, можна інтегрувати в розподілені системи накопичення енергії. Розподілені системи є більш стабільними та гнучкими за централізовані. Більше того, вони менш уразливі до фізичних атак, таких як масові ракетні обстріли.

Інформаційні технології також можна використовувати для покращення заходів кібербезпеки, наприклад використання блокчейну та штучного інтелекту для захисту критичної інфраструктури та запобігання кібератакам. Нарешті, цифрові платформи та мобільні додатки можна використовувати для покращення зв'язку та координації між операторами енергосистем, урядовими установами, кінцевими споживачами та іншими стейкхолдерами, що дозволяє швидше реагувати на відключення та інші надзвичайні ситуації. Наприклад, додаток «Світло» дозволяє збільшити комфорт користувача, повідомляючи про відключення світла [1].

Отже, впровадження інформаційних технологій може допомогти вирішити багато проблем, що постають перед українською енергосистемою, а також підвищити стабільність, надійність та відмовостійкість мережі.

Список бібліографічних посилань:

1. Українські розробники запустили додаток «Світло» з моніторингом відключень: <https://ain.ua/2022/11/25/dodatok-svitlo-z-monitoryngom-vidklyuchen/> и

УДК 658:004

Вадим Олександрович ЛУК'ЯНИХІН,

доцент кафедри управління Сумського державного університету, кандидат економічних наук, доцент

<https://orcid.org/0000-0002-7436-6836>

Світлана Сергіївна САЙЧЕНКО,

студентка Навчально-наукового інституту бізнесу, економіки та менеджменту Сумського державного університету

ДІДЖИТАЛІЗАЦІЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ СИСТЕМ В УПРАВЛІННІ ПЕРСОНАЛОМ

Цифрова революція стрімголов трансформує весь сьогоденний світ. Не оминуло це і компанії, що мали вже свій традиційний підхід з управління людським капіталом.

За оцінками експертів зміни відбуваються в трьох сферах: цифровізація робочої сили, цифровізація робочого місця, цифровізація HR-менеджменту в цілому [1]. Щодо діджиталізації людських ресурсів слід зазначити, що вона відбувається певною мірою еволюційно й природньо у зв'язку із теорією поколінь та їх зміною, - нові покоління персоналу вже «народжуються» діджиталізованими.

Дві ж інші сфери (робочі місця і системи HR-менеджменту) потребують активних трансформацій. Так результати досліджень [2] показують, що 59 % опитаних очікують зосередитися на переплануванні робочого місця в найближчі два-чотири роки. 93 % з них вважають, що відхід від загальноприйнятого визначення робочого місця є доречним або дуже важливим для успіху їх власного бізнесу.

Для HR-менеджера цифрова трансформація значно спрощує процес аналізу даних про співробітників, допомагає більш продуктивно розподіляти та керувати мобільною робочою силою в режимі реального часу, налагоджує процеси управління персоналом та прийняття важливих управлінських рішень. За цифровою трансформацією HR-індустрії стоїть об'єднання актуальних технологій SMAC (соціальних мереж, мобільності, аналітики та хмарних сховищ). На сьогодні така інтеграція посилюється застосуванням штучного інтелекту (AI).

Діджиталізація HR-індустрії звільняє робочий час менеджерів, дозволяючи їм виконувати стратегічну роль у якісному функціонуванні підприємства. Відділ кадрів тепер може займатись роботою, недосяжною для штучного інтелекту: підвищувати продуктивність співробітників нематеріальними мотиваційними стимулами, займатись пошуком та наданням індивідуальних можливостей для розвитку кожного окремого працівника, піклуватись про мікроклімат колективу задля утримання найкращих талантів.

В епоху 4.0 індустріальної революції навіть найпростіші системи дозволяють систематизувати бази штатного персоналу та кандидатів, вести зручний облік відпусток, лікарняних та інших видів відсутності, організувати стажування нових працівників за допомогою різноманітних

інтегрованих додатків, створювати індивідуальні плани розвитку для співробітників, розміщувати вакансії на різних джоб-порталах, проводити аналітику й оцінювати ефективність працівників [3].

HR-процеси нині автоматизуються за допомогою різноманітних цифрових застосунків. За останніми дослідженнями, 62,3% HR-менеджерів використовують в роботі одночасно кілька систем [2].

Для обліку, адміністрування та розрахунку з персоналом значна кількість респондентів використовують програму «SAP» як інструмент для управління ресурсами і бізнес-процесами, в т.ч. людськими ресурсами, що спрощує ефективну обробку даних та інформаційні потоки в масштабі всієї кадрової політики підприємства.

Як CRM-систему використовують «Bitrix 24», який допомагає керівникові вибудувати в своєму колективі ефективну роботу, надає платформу для зручного ділового спілкування між співробітниками, або окремої команди, зручний для обліку і контролю робочого часу, автоматизовує бізнес-процеси.

Програмне забезпечення «Hurma» може забезпечити зручним функціоналом усі процеси рекрутингу, HR та OKR в одній системі, а саме: робота з вакансіями та кандидатами; планування дзвінків по телефону та відео-зв'язок, інтерв'ю та тестових завдань; керування тестовим періодом кандидатів та його оцінювання; зручний чат [4].

Джоб-портали та професійні мережі до цього часу є основним джерелом пошуку роботи для більшості професіоналів і розміщення вакансій. Однією з таких найуспішніших профмереж вважається LinkedIn [5]. За допомогою соціальних мереж можна не лише шукати персонал та розміщувати вакансії, але і проводити оцінку кандидатів. Адже досвідчений рекрутер навіть одного разу переглянувши сторінку людини може отримати необхідну інформацію про неї: вік, освіту, хобі, фото, що допомагає створити загальну картину кандидата та визначити чи підходить людина на посаду і чи співпадають його цінності та стиль життя з цінностями компанії.

Це ті програми, які нині використовуються найчастіше. Вони є привабливими завдяки їх простоті та можливості інтеграції з іншими системами.

Цифровізація HR-індустрії – це революційний крок вперед, а не поступовий крок. Звісно не всі продукти управління персоналом повинні завершити трансформацію за одну ніч. Однак аби сталась цифрова еволюція кадрового відділу підприємства, HR-менеджер повинен чітко визначити, які послуги та продукти більше не будуть потрібні в майбутньому, які нові послуги і продукти є «обов'язковими» для бізнесу та які механізми залишаться необхідними для діджиталізації й аналітики.

Провідні програми мають можливість опрацьовувати резюме практично з будь-яких джерел текстових файлів, що істотно заощаджує час рекрутера. В зоні активного розвитку та популяризації такий цифровий напрям як HR-аналітика – надання керівництву та, за потребою, співробітникам організації інформації про власні операції, яка може допомогти в ефективному управлінні компанією. І що найважливіше, вона створює моделі для прогнозування різних варіантів

розвитку, якими керівництво може скористатись задля отримання найбільшої віддачі від інвестицій у існуючий людський капітал.

Таким чином кожен HR-менеджер повинен перш за все взяти на себе відповідальність, яка допоможе керівництву та працівникам швидко трансформуватися й адаптуватися до сучасних реалій цифровізації бізнесу. Адже саме від HR-служби залежить клімат колективу, продуктивність його праці та як наслідок – компанії в цілому. Досвід проведення провідними компаніями діджиталізації HR-функцій вже показує свою ефективність.

Список бібліографічних посилань:

1. Digital Transformation and the Evolution of HR Trends. URL: <http://infosystems.mu/digital-transformation-and-the-evolution-of-hr-trends> (остання дата звернення 08.05.2023 р.).
2. Human Capital Trends 2023. Neue Grundsätze für eine Welt ohne Grenzen URL: <https://www2.deloitte.com/de/de/pages/human-capital/articles/human-capital-trends-deutschland.html> (остання дата звернення 08.05.2023 р.).
3. Was muss HR in der digitalen Transformation anbieten können? Digitales Human Resource Management URL: <https://www2.deloitte.com/de/de/pages/human-capital/articles/hr-transformation.html> (остання дата звернення 08.05.2023 р.).
4. Автоматизація ваших HR-процесів в один клік. HRM – система HURMA – керування співробітниками, онбординг, автоматизація запитів у єдиному та зручному особистому кабінеті (назва з екрана). URL: <https://hurma.work/capabilities/hr/> (остання дата звернення 08.05.2023 р.).
5. Що таке LinkedIn і як я можу ним користуватися? (назва з екрана). URL: <https://www.linkedin.com/help/linkedin/answer/a791920/-linkedin-?lang=uk>. (остання дата звернення 08.05.2023 р.)

УДК 330.341

Дмитро Віталійович МАЛЯР,

доцент кафедри менеджменту зовнішньо-економічної діяльності
Університету митної справи та фінансів, кандидат економічних наук,
доцент

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4504-6566>

Наталія Сергіївна КОВТУН,

доцент кафедри менеджменту зовнішньо-економічної діяльності
Університету митної справи та фінансів, кандидат економічних наук,
доцент

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6865-6995>

СТРУКТУРНО-СИСТЕМНІ ЗРУШЕННЯ В ЕКОНОМІЦІ ПІД ВПЛИВОМ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ

Все більшою мірою штучний інтелект входить в життя суспільства передусім у вигляді різноманітних сервісних платформ ChatGPT від OpenAI, що дозволяє вирішувати певні пересічні задачі з виконання часто повторювальних операцій, написання текстів, вирішення математичних задач, моделювання ситуацій тощо. Такі без сумніву передові технології сучасності призводять до структурних зрушень в економіці, зокрема по суті відмирають такі професії як: копірайтери, оператори виробничих ліній, фахівці з обробки банківських платежів та транзакцій, співробітники кол-центрів, ріелтори, та навіть частково – лікарі, вчителі та журналісти. Отже вивільняється частина економічно активного населення, яка потребує подальшого працевлаштування. Певні консалтингові компанії та фірми, що спеціалізувалися на наданні різноманітних інформаційних послуг, поступово втрачають даний сегмент в своїх продажах; сфера менеджменту також зазнає модифікації в частині передачі повноважень щодо прийняття стандартних пересічних рішень на користь штучного інтелекту.

Прямо зараз реєструється вже як мінімум 30 сервісів з елементами штучного інтелекту, які мають різну профільну орієнтацію [1]. Стисла систематизація конкретних сервісів та сфери застосування штучного інтелекту, які вже активно використовуються в теперішній час:

1) у сфері дизайну та створення графічних зображень (looka.com, illustroke.com, cleanup.pictures). Дані сервіси мають різноманітні можливості від створення логотипів та візиток до генерації зображення виходячи з текстових підказок, генерації фотографії людини на основі текстового опису, усунення зайвих елементів з зображення тощо. Все це технічно здійснюється за допомогою нейронних мереж;

2) у сфері створення подкастів, редагування звуку та відео (ШІ Krisp, beatoven.ai, podcastle.ai, descript.com). Специфіка таких сервісів полягає в русі від вже традиційного видалення фонових шумів та відлуння до створення унікальної музики під ваш настрій, автоматичного редагування подкастів, персоніфікації взаємодії з кожним окремим

клієнтом через інтернет-магазини, створення відео виходячи з текстового опису тощо;

3) універсальні, але найбільш затребувані в сфері маркетингу (ChatGPT від OpenAI, ocoya.com, quickchat.ai, gytr.me). Дані сервіси як мінімум рухаються від вже традиційного коригування та рерайтингу текстів до написання сценаріїв, постів та контент-планів для соціальних мереж, автоматизують обслуговування клієнтів тощо.

4) у комп'ютерних іграх, що може спричинити справжню революцію в цій і так не маленькій індустрії. Коли персонажі стануть по справжньому живими в спілкуванні, то в свідомості багатьох людей може виникнути ефект заміщення реальності на більш цікаву та кольорову віртуальність;

5) у системі електронного правосуддя, коли рішення може прийматися автоматично на підставі незаперечних фактів;

6) у бухгалтерському обліку і аудиті, якщо фінансово-господарські операції необхідно віддзеркалити звичайним створенням проводок, звітності та інших операцій.

Виходячи навіть з поверхового переліку галузей, в яких вже прямо зараз активно застосовується штучний інтелект, стає зрозумілим, що це лише перші хвилі штучної інтелектуалізації суспільного життя, а головне галузей національного виробництва. Переконані, що в майбутньому ці незначні маленькі хвилі перетворяться в справжнє цунамі тотальної цифровізації більшості сфер та галузей національної економіки, оскільки в основі цих тенденцій лежить оптимізація виробничих процесів, підвищення їх продуктивності, підняття на якісно новий рівень організації виробництва. Без перебільшення можна припустити, що в майбутньому штучний інтелект зробить справжню соціально-технологічну революцію.

В теперішній час трапляється багато курйозних, іноді смішних, а іноді трагічних помилок з боку штучного інтелекту. Однак, незважаючи на наявні проблеми та негаразди з використанням штучного інтелекту суб'єкти господарювання все рівно будуть активно впроваджувати його в свій бізнес, оскільки це дієва технологія для мінімізації витрат та максимізації прибутку, до чого прагне в решті решт будь яке комерційне підприємство. Наявні недоліки скоріше доцільно віднести до етапу початкового становлення сервісів з штучним інтелектом, коли по суті відбувається адаптація, пристосування та технічне налагоджування роботи штучного інтелекту в ході безпосередньої експлуатації та взаємодії з людьми. Саме цим пояснюється безкоштовний характер таких сервісів, оскільки всі користувачі (як фізичні так і юридичні) по суті в теперішній час активно приймають участь в розвитку та удосконаленню штучного інтелекту на добровільній основі. В момент, коли працездатність сервісів на основі штучного інтелекту стане доведеною та поширеною серед мас, більшість сервісів перейдуть на платну основу, що неминуче. Проте, більшість користувачів, тим більше підприємців, відчувши смак переваг штучного інтелекту, вже не зможуть відмовитися від цих технологій. Так і буде відбуватися збалансування попиту та пропозиції ринку послуг на основі штучного інтелекту.

Список бібліографічних посилань:

1. 30 Сервісів на основі штучного інтелекту. URL: <https://newmedia.ua/interesting-know-uk/30-servisiv-na-osnovi-shtuchoho-intelektu/>

УДК 35.078.3:352.07

Ігор Віталійович НАЗАРЕНКО,

декан факультету №2 Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук

<https://orcid.org/0000-0003-3544-9863>

ВДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ МОНІТОРИНГУ ДІЯЛЬНОСТІ ПОСАДОВИХ ОСІБ ЩОДО НЕДОПУЩЕННЯ І СВОЄЧАСНОМУ ВИЯВЛЕННЮ ФАКТІВ ШАХРАЙСТВА Й ЗЛОВЖИВАННЯ СЛУЖБОВИМ СТАНОМ

Систему з моніторингу діяльності посадових осіб підприємств щодо недопущенню й своєчасному виявленню фактів шахрайства й зловживання службовим станом можна визначити як перелік відповідних правил, спрямованих на вплив зазначеної групи. Це комплекс першочергових заходів, спрямованих на мінімізацію ризиків шахрайства й зловживань службовим станом серед посадових осіб, що передбачає проведення заходів, спрямованих на досягнення ефективності заходів щодо забезпечення схоронності активів, дотримання вимог законодавства й договірних зобов'язань, запобігання втрати стабільності діяльності суб'єкта і його структурних підрозділів.

Метою системи моніторингу є запобігання й зниження збитку від реалізації ризиків шахрайства й зловживань службовим станом з активами і, як слідство, - підвищення конкурентоздатності.

Для досягнення цієї мети вирішуються наступні завдання:

- розробка й впровадження специфічних контролів, спрямованих на зниження ризиків шахрайства й зловживань службовим станом;
- підвищення ефективності процедур виявлення й розслідування фактів шахрайства й зловживань службовим станом.

З метою забезпечення ефективності в основу побудови покладені наступні принципи:

- комплексність підходу по боротьбі із шахрайством і зловживаннями службовим станом, що передбачає здійснення на постійній основі заходів щодо запобігання, виявлення й розслідування фактів шахрайства й зловживань службовим станом, а також проведення заходів з мінімізації негативних наслідків від зазначених правопорушень, у тому числі вживання заходів з відшкодування збитку особами, що їх заподіяли.
- економічна доцільність. Заходи щодо протидії шахрайству і зловживанням службовим станом, які передбачають, що витрати на їх реалізацію не повинні перевищувати ефект від їхнього впровадження.
- участь всіх працівників у процесах запобігання й виявлення шахрайства й зловживань службовим станом. Працівники кожного рівня ієрархії управління суб'єкта і його структурних підрозділів (у тому числі вище керівництво, менеджмент, рядовий персонал) мають свої функції в процесах протидії з даним видом правопорушень.
- погодженість дій, спрямованих на протидію шахрайству і зловживаннями службовим станом. Діяльність повинна здійснюватися на основі чітко вибудованої взаємодії підрозділів. Здійснювані підрозділами

заходи мають бути погоджені між собою по цілях, завданнями, принципами, методами і засобами.

- поінформованість працівників у питаннях протидії із шахрайству і зловживаннями службовим станом. Працівники повинні знати й розуміти її мету, методи й результати, а сама система має враховувати засоби ефективного інформування працівників як про діяльність суб'єкта щодо протидії даним правопорушенням, так і про результати цієї діяльності.

Заходи щодо вирішення завдання «Розробки й впровадження специфічних контролів, спрямованих на зниження ризиків шахрайства й зловживань службовим станом» групуються за наступними напрямками:

- впровадження спеціальних контролів, спрямованих на зниження ризиків шахрайства й зловживань службовим станом;
- виявлення схем їхнього здійснення;
- оцінка існуючої системи внутрішнього контролю й заходів щодо зниження ризиків;
- розробка й затвердження спеціальних організаційно-керівних документів, спрямованих на зниження ризиків (порядок роботи з повідомленнями «гарячої лінії», положення про мотивацію осіб, що повідомляють про зазначені правопорушення тощо);
- перевірка даних здобувачів при прийомі на роботу, вибіркові перевірки персоналу, що належить до «групи ризику»;
- моніторинг динаміки доходів працівників для проведення порівняльного аналізу з доходами працівників аналогічних професій і категорій на ринку праці, рівня їхньої матеріальної забезпеченості.

Оснащення об'єктів інженерно-технічними засобами охорони й засобами спеціального інструментального контролю:

- система контролю доступу;
- освітлення й сигналізація на складах;
- система відеоспостереження;
- системи обліку товарно-матеріальних цінностей.

Впровадження каналів «гарячої лінії»:

- телефон «гарячої лінії», автовідповідач, електронна пошта, поштовий абонентський ящик;
- навчання фахівців, що приймають повідомлення «гарячої лінії».

Мотивація й кадровий захист працівників суб'єкта, що повідомляють про факти шахрайства, зловживання службовим станом і інше:

- забезпечення збереження анонімності та не розкриття джерел інформації;
- преміювання працівників суб'єкта, що повідомляють про факти шахрайства й зловживань службовим станом;
- забезпечення кадрового захисту працівників суб'єкта, що повідомляють про факти шахрайства й зловживання службовим станом.

Проведення службових розслідувань по випадках шахрайства й зловживань службовим станом:

- формування бібліотеки типових способів здійснення фактів шахрайств і зловживань службовим станом;
- організація розслідувань по їх випадках;

- передача матеріалів у правоохоронні органи;
- заходи щодо відшкодування збитку.

Реалізація системи моніторингу діяльності посадових осіб підприємств щодо недопущенню й своєчасному виявленню фактів шахрайства й зловживання службовим станом забезпечує:

- зниження ризиків фактів шахрайств і зловживань службовим станом й величини збитку;
- створення ефективної системи профілактики, попередження й зниження втрат від шахрайства й зловживань службовим станом;
- підвищення якості контрольного середовища:
- формування непримиренного відношення в трудових колективах до фактів шахрайства, зловживанням службовим станом тощо;
- розуміння кожним працівником неминучості покарання.

Підвищення ефективності виявлення й розслідування випадків шахрайств і зловживань службовим станом:

- впровадження сучасних механізмів внутрішніх контролів перешкоджаючому здійсненню шахрайств і зловживань службовим станом, що дозволяють вчасно виявляти як ці факти, так і осіб їх що заподіяли, у тому числі за допомогою механізмів зворотного зв'язку із працівниками суб'єкта;
- відшкодування збитку, нанесеного суб'єкту в результаті здійснення посадовими особами шахрайства й зловживань службовим станом.

УДК 33.338

Маргарита Леонідівна ОНІЩЕНКО,

викладач вищої категорії Сумського фахового коледжу економіки і торгівлі, кандидат економічних наук, доцент

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5922-4840>

Володимир Олександрович ДЕМЕНТОВ,

доцент кафедри соціально-економічних дисциплін Сумської філії Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат наук з державного управління, доцент

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7740-4594>

ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК КОМПАНІЙ В УМОВАХ ТЕХНОЛОГІЗАЦІЇ ТА ЦИФРОВІЗАЦІЇ УПРАВЛІНСЬКИХ ПРОЦЕСІВ

Розвиток сучасного інформаційного простору передбачає інтеграцію інформаційних технологій у всі сфери діяльності компанії, а автоматизація її бізнес процесів неможлива без використання сучасних технологій цифрової трансформації.

Зміни, що відбуваються у світовій економіці, безпосередньо впливають не тільки на економічну та політичну ситуації, але й на науку та інноваційну діяльність [1]. Розвиток технологій призводить не тільки до вдосконалення виробничих процесів, а також провокує необхідність перегляду підходів до управління компанією загалом.

Науково-технічний прогрес провокує і масштабніші зміни. Нові технологічні рішення проявляються у діяльності окремих компаній, у яких вони виникають, але впливають на цілі промислові комплекси. Наслідком цього стає зміна ситуації в регіоні, вона може бути позитивною, але може призводити і до негативних наслідків. Виникає необхідність у створенні умов такого розвитку, що є комплексною діяльністю, яка спрямована на різнобічну підтримку економічних суб'єктів.

Розробка та впровадження інформаційних технологій безпосередньо впливає на різні аспекти життя сучасного суспільства. Дослідницька та консалтингова компанія Gartner, яка проводить аналіз у галузях появи та розвитку інноваційних технологій, щорічно проводить роботу з аналізу змін у розвитку технологій, виділяє та представляє значні, на думку її експертів, стратегічні технологічні тренди. На основі аналізу результатів досліджень даної компанії можна зробити висновок про те, в якому напрямі в найближчому майбутньому будуть розвиватися як самі технології, так і сучасні лідери глобального ринку, що їх впроваджують [2].

Так, виділено наступні тренди сучасності (табл. 1).

Таблиця 1.

Технологічні тренди сучасності [2]

Назва тренду	Характеристика
Інтернет поведінка	Пристрої та датчики, імплантовані в організм людини
Сукупний досвід	Сукупний досвід пов'язує воедино досвід клієнтів, співробітників та користувачів із мультимедіальним середовищем
Розподілена хмара	Розташування загальнодоступних хмарних сервісів за межами фізичних центрів обробки даних провайдера
Інтелектуальний композиційний бізнес	Прийняття рішень за рахунок ширшого доступу до інформації та більш ефективного реагування на її.
Гіперавтоматизація	Штучний інтелект та інтелектуальний аналіз даних

Перелічені тренди можуть використовуватися:

По-перше, якщо безпосередньо розглядати менеджмент компанії, то в ньому можуть з'являтися і застосовуватися елементи Інтернет поведінки, технології, що працюють за аналогією з Інтернетом, передбачають підключення людей до Інтернету на постійній основі, збирання та обробку інформації про поведінку людини з метою її подальшого використання для впливу на її поведінку [1]. Дана технологія дозволяє працювати з даними, одержуваними від більшої кількості джерел. Питання застосування технології Інтернет поведінки у діяльності фірм потребують глибокого попереднього опрацювання, оскільки впровадження даної технології є суттєвим вторгненням у особисте життя, зачіпає соціальні та етичні питання.

По-друге, використання сукупного досвіду, впровадження практики роботи з узагальненим досвідом з часом значно посилює стійкість підприємств. Для роботи компанії значну і навіть особливу роль відіграють технології, що дозволяють захищати дані протягом їх використання та зберігання. Робота над посиленням інформаційної безпеки підприємства в сучасних умовах стає жорсткою необхідністю. Можливість виконання менеджерами своїх функцій незалежно від місця їхнього фізичного знаходження позитивно впливає на ефективність функціонування промислового підприємства. Особливо актуальною стала можливість виконання менеджерами своїх обов'язків із будь-якого місця в період пандемії COVID-19.

По-третє, управління виробничими циклами та процесами може бути орієнтоване на активне використання в ньому розподіленої хмари, при якій дані зберігаються на різних, розподілених у мережі серверах, використання для адаптації процесів можливостей інтелектуального композиційного бізнесу, гіперавтоматизації та розвитку мережі кібербезпеки. Управління виробничими циклами та процесами також може бути частково делеговано штучним інтелектам [3].

Отже, своєчасне отримання та аналіз інформації про технологічні тренди дає можливість оперативно реагувати на зміни, що відбуваються на ринку, приймати відповідні ситуації управлінські рішення.

Список бібліографічних посилань:

1. Інформатизація компаній. Майбутнє вже наступило. URL : <http://erp-project.com.ua/index.php/ru/poleznye-materialy/publikatsii/parameters/501-informatizatsiya-kompanij-budushchee-uzhe-nastupilo> (дата звернення: 06.05.2023).
2. What are the 12 top strategic technology trends, 2022 and why are they valuable? URL : <https://www.gartner.com/en/information-technology/insights/top-technologytrends/> (дата звернення: 06.05.2023).
3. Smartz Solutions. What is the Internet of behaviours? URL : <https://smartz-solutions.com/what-is-the-internet-of-behaviours/> (дата звернення: 05.05.2023).

УДК 658:005:338.2

Олена Вікторівна РЕВЕНКО,

доцент кафедри економіки підприємства та організації бізнесу Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця, кандидат економічних наук, доцент

ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-0110-7291>

ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ МАЛОГО БІЗНЕСУ: ПЕРСПЕКТИВИ ТА ВИКЛИКИ

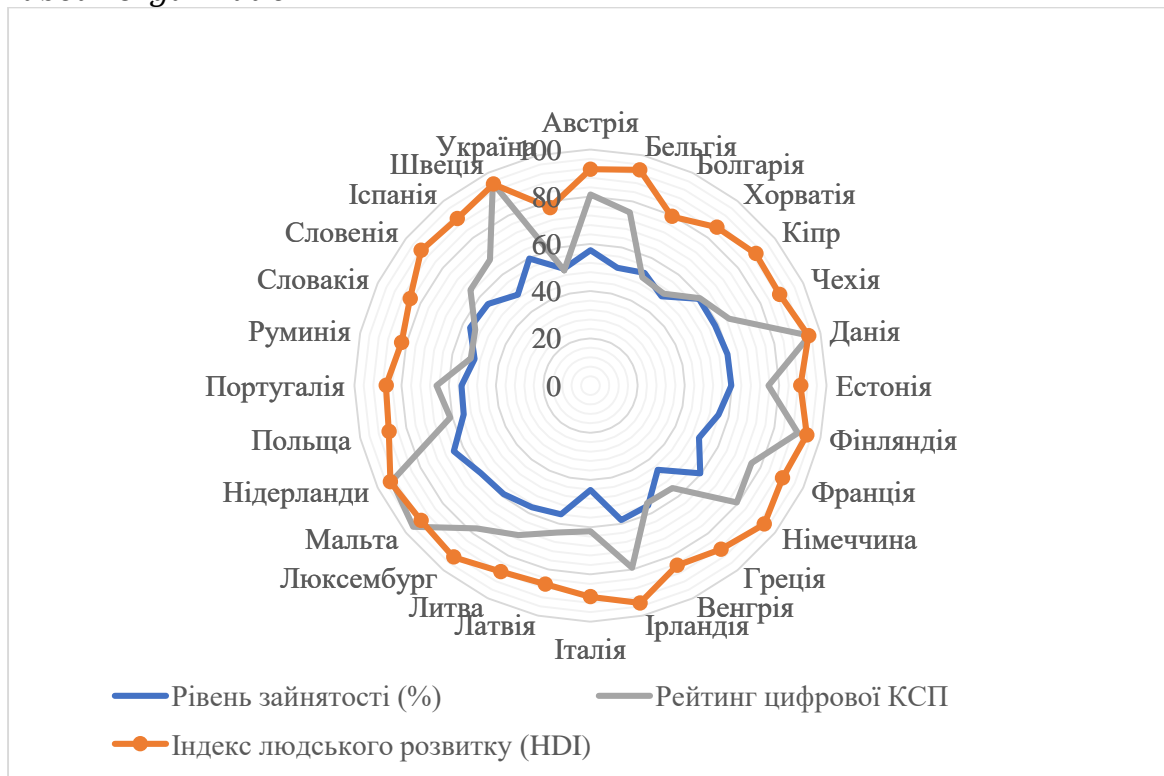
Одним із пріоритетних завдань в більшості країн світу під час планування реформ розглядається впровадження інформаційно-комунікаційних технологій та розвиток елементів цифрового суспільства, наявність яких в умовах нинішніх викликів визначає економічний та інноваційний потенціал держави, рівень людського розвитку, обумовлює соціальний прогрес та здійснення демократичних процедур. Поширення принципів цифрової трансформації на все більшу площину видів малого бізнесу стимулює вдосконалення способів взаємодії учасників соціально-економічних відносин та вирішення безпекових питань в сучасних умовах [1, с. 44].

За результатами проведеного аналізу масиву даних по країнах ЄС та Україні було побудовано модель регресії, яка доводить суттєву прямо пропорційну залежність цифрової конкурентоспроможності країни від рівня зайнятості та людського розвитку в ній. Виходить, чим вище зайнятість, тим більший технологічний потенціал і ширша практика застосування цифрових технологій. Навіть за умов наявності електронних сервісів, зростання кількості їх користувачів дає змогу викрити протиріччя та збої в роботі, а, отже, спонукає до подальшого покращення їх якості. Людський розвиток відбувається внаслідок нарощення людського капіталу.

Слід зазначити, що рівень цифровізації країни для малого бізнесу буде завжди виступати в якості зовнішнього драйверу, а від сукупності чинників бізнес-середовища – складатись мотивація не тільки до ведення підприємницької діяльності, а й до опанування більш поглиблених цифрових навичок.

На рис. 1 наведено співвідношення показників моделі по країнах ЄС та в Україні у 2021 р.

Рис. 1. Співвідношення показників моделі по країнах ЄС та в Україні
 Джерело: складено автором за даними *WORLD Bank та International Labour Organization*

Україна має найнижчий показник цифрового рейтингу, порівняно з країнами ЄС, тож доцільно подивитись, які негативні та позитивні тенденції в сфері зайнятості можуть вплинути на ситуацію. Згідно даних [2], в Україні безробіття вище у сільській місцевості та продовжує зростати (до 10,4 %). З початку 2023 р. було відкрито понад 36 тис. ФОПів, 51 % з яких – жінки [3]. Слід зазначити, що рівень безробіття в Україні, порівняно з країнами ЄС, і в 2020 р., і в 2021 р. був вищий (відповідно на 1,6 та 3 відсоткових пункти). Міграція українців в країни ЄС з безпекових причин здатна похитнути таке співвідношення та погіршити ситуацію з зайнятістю у приймаючих країнах. Для України ризики ще більші, і пов'язані вони з «відтоком мізків».

Післявоєнна перебудова економіки України, її інституційних засад за вище перелічених умов та напрямів трансформації цифрового простору стане суттєвих поштовхом для розвитку малого бізнесу та формуванню його конкурентних переваг на основі цифровізації. Безумовно людський капітал є запорукою інноваційного розвитку економіки країни, що має наслідком підприємницьку активність та цифровізацію бізнесу. До загроз та детермінантів розвитку малого бізнесу в умовах цифровізації слід віднести: нерівність населення та діючих підприємств (у доходах, доступі до благ та цифрових технологій); наявність програм підтримки малого бізнесу (державне регулювання, гранти, релокація бізнесу, інвестиційна політика); інноваційний потенціал; мотивація до розвитку.

Під час проведення реформ слід чітко розуміти, що загальна політика цифрової трансформації в країні може бути лише допоміжним інструментом у загальних заходах регулювання економіки. Починати цифрову трансформацію на конкретному малому підприємстві потрібно з

визначення мети та причини таких змін та відповіді на питання, чи приведуть такі перетворення до посилення конкурентних переваг. Також представнику малого бізнесу слід проаналізувати зовнішнє середовище на предмет наявних та доступних технологій, регуляторних обмежень у галузі та потенційних партнерів у цифровому просторі.

Список бібліографічних посилань

1. Власенко Т., Ревенко О. Особливості цифрової трансформації бізнесу в умовах невизначеності. *Вісник Одеського національного університету. Серія: Економіка*, Том 27, Випуск 3(93), 2022. С. 44-49. DOI : <https://doi.org/10.32782/2304-0920/3-93-8>

2. Діденко С. Зайнятість в Україні: ситуація на ринку праці та рівень безробіття (17.01.2022 р.) <https://ua.news/ua/money/zanyatost-v-ukrayne-sytuatsyya-na-rynke-truda-y-uroven-bezrobotytsy> (дата звернення 20.04.2023 р.).

3. Жарикова А. Кожендругий ФОП у 2023 році відкрили жінки – дослідження(08.03.2023 р.) // Українська правда. URL : <https://www.epravda.com.ua/news/2023/03/8/697805/> (дата звернення 20.04.2023р.)

ПРАВОВІ, ЕКОНОМІЧНІ ТА СОЦІАЛЬНІ АСПЕКТИ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ, СВІТОВОЇ ТА ЄВРОАТЛАНТИЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

УДК 327.5

Андрій Юрійович АНДРЕЄВ,

Головний державний інспектор відділу з питань безпеки праці північного регіону управління інспекційної діяльності у Сумській області, Північно-Східне міжрегіонального управління Державної служби з питань праці, аспірант кафедри управління імені Олега Балацького Навчально-наукового інституту бізнесу, економіки та менеджменту Сумського державного університету

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-9739-5576>

УКРАЇНСЬКІ ВИКЛИКИ ЄВРОАТЛАНТИЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ ТА ВОЄННОГО СТАНУ

Війна, розпочата російською федерацією на території України, стала крінжовим викликом для всієї світової спільноти. Цей виклик відображається в усіх сферах життя, гостро постають економічні, культурні, політичні питання, питання демократії та безпеки не тільки України, а і світу загалом. Війна значно підриває внутрішньополітичні та суспільні процеси держав, які є членами Європейського Союзу, що призводить до перегляду дипломатичних відносин між країнами та чітко формулює безпекові питання вступу України до НАТО.

Українське питання євроатлантичної інтеграції знаходить своє відображення у документах Європейського Союзу 2014 року з початком російської агресії проти нашої держави. Європейська спільнота на боці України допомагає відстоювати свої права на незалежність, територіальну цілісність та демократію. Політика Європейського Союзу в останнє десятиріччя була досить стриманою по відношенню до російської федерації, але взаємодія в економічних питаннях продовжувалась.

Наразі, повномасштабна війна триває вже більше року в Україні, з її початком 24 лютого 2022 року, перед Європейським Союзом постав потужний стратегічний виклик, що і призвело до певних зрушень: політичні аспекти розглядаються в новому ключі; вектори співпраці та взаємодія на міжнародному рівні значно розширились; питання, які піднімаються Україною знаходять позитивне відображення. Тому, питання світової та євроатлантичної інтеграції України в умовах воєнного стану стають все більш актуальними та нагальними.

Відносини усіх взаємодіючих сторін почали розбудовуватися в новому форматі політичної асоціації та економічної інтеграції [1]. Але для російської федерації налагодження відносин між Україною та Європейським союзом послугувало загостренням воєнно-політичного стану справ. Ситуація в Україні та всі події навколо нашої держави постали предметом особливої уваги в рамках Спільної зовнішньої політики ЄС, адже власне це і стало ключовим безпековим питанням для

самих держав-членів ЄС, а також позиції ЄС у міжнародних процесах як одного з лідерів міжнародної системи [2].

У період з 24 лютого 2022 року по 01 травня 2023 року Європейським Союзом введено десять пакетів санкцій. Причому перші 4 пакети були прийняті дуже швидко, у перші місяці вторгнення, як відповідна реакція на ескалацію конфлікту. Євросоюз вдався до вагомих кроків. Санкції проти керівництва РФ, олігархів, юридичних і фізичних, впливових осіб стали більш персоналізовані. Візові обмеження та закриття повітряного простору загалом. І таких вагомих заходів доволі багато, і вони збільшуються з кожним пакетом санкцій. Так, наприклад, система SWIFT. Напередодні повномасштабного вторгнення ЄС не розглядав сценарій виключення банків російської федерації із неї. Зараз росію виключено не тільки із системи SWIFT, - застосовується також обмеження від ринку капіталів європейського союзу. Але, слід зазначити, що загальна європейська позиція в багатьох питаннях дуже часто відрізнялась від поглядів окремих держав. Позиції таких стейкхолдерів довгий час залишалися досить полярними, зокрема тут варто відзначити Італію, Францію, Німеччину, Угорщину [3]. На сьогодні більшість Європейських країн призупинили економічні відносини з російською федерацією.

Так, сьогодні всі члени європейського союзу підтримують вступ України в організацію, але не всі вони згодні, що це має відбутися швидко або найближчим часом. Тим не менш, 01 березня 2022 року стало визначальним у відносинах ЄС та України. Саме в цей день європейський парламент своєю більшістю голосів (637) затвердив резолюцію щодо рекомендацій членам ЄС працювати в напрямку надання Україні статусу кандидата на вступ до Євросоюзу. Але все ж таки, рішення не було одноголосним: 13 депутатів були проти, 26 – утримались. Вже через 3 місяці потому, 23 червня 2022 року, Україна отримала статус країни кандидата на вступ до Європейського союзу. При цьому слід розуміти що ефективна інтеграція України до європейської спільноти можлива лише за умов кропіткої правової роботи всередині країни та культурогічного усвідомлення українцями європейських цінностей. Ще більше викликів постають перед Україною при вирішенні питання щодо вступу до НАТО. Але вони носять скоріше екстраполяційний характер.

Отже, перші кроки до вступу в ЄС і НАТО наша держава вже здійснила, проте попереду ще дуже багато завдань, поставлених Європейським союзом та НАТО, які Україна має виконати для подальшого просування у цих питаннях. Необхідно здійснити низку реформ (реформа Конституційного Суду України, судова реформа і т.д.), також треба внести зміни до діючого законодавства та адаптувати його відповідно до європейських критеріїв (законодавство про національні меншини, антиолігархічний закон, закон про медіа, тощо) і, головне, посилити боротьбу з корупцією. При цьому слід пам'ятати, що при прийнятті управлінських рішень на всіх ієрархічних рівнях слід враховувати фактори невизначеності та обирати найбільш релевантні прогнози моделі.

Список бібліографічних посилань:

1. Національне агентство України з питань державної служби. Відносини між Україною та Європейським Союзом. URL: <https://nads.gov.ua/storage/app/sites/5/6756653634445.pdf>.
2. Яковюк І. Європейський Союз і Україна: еволюція взаємовідносин. Вісник Академії правових наук України. 2022. № 3. С. 14–28
3. European Commission. European Neighbourhood Policy and Enlargement Negotiations. URL: https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/european-neighbourhood-policy/countriesregion/ukraine_en

УДК 342.72/.73

Тарас Степанович ВАЙДА,

доцент кафедри спеціальної фізичної та вогневої підготовки Херсонського факультету Одеського державного університету внутрішніх справ, кандидат педагогічних наук, доцент

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4355-5685>

ПРАВА І СВОБОДИ ІНДИВІДА ЯК ПРІОРИТЕТНІ ЦІННОСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ: ВРАХУВАННЯ ЇХ НАЛЕЖНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРИ ПОДАЛЬШОМУ РЕФОРМУВАННІ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Актуальність проблеми. У складних умовах ведення війни з країною-агресором (Російською федерацією – *уточнено нами, далі – РФ*) Україна цілеспрямовано продовжує в багатьох сферах життєдіяльності нашого суспільства подальшу інтеграцію у відповідності до стандартів Європейського Союзу (*далі – ЄС*), приводячи, зокрема, чинне вітчизняне законодавство до його сучасних вимог. Враховуючи доведені часом переваги цієї економічної і політичної співдружності 27-ми розташованих в Європі країн, заслуговує на увагу аналіз поняття європейських цінностей (дефініції, їх змісту, форм реалізації на практиці тощо), котрі сповідаються значною частиною населення європейського континенту. Варто зазначити, що населення ЄС становить майже 445 млн осіб (третє місце у світі), а загальний внутрішній валовий продукт складає 17 трлн доларів США (друге місце у світі), що робить ЄС однією з найпотужніших світових економік. Завдяки цьому фактору забезпечується високий рівень життя його громадян – мінімальна зарплата в країнах ЄС коливається між 400 та 1500 євро (в залежності від країни). Для порівняння: територія РФ майже в чотири рази більша за ЄС, а населення – утричі менше. При цьому економіка Росії не входить у першу десятку світу, а мінімальна заробітна плата там складає всього 165 євро. При цьому РФ набагато краще за Євросоюз забезпечена природними ресурсами [1].

У контексті піднятої нами проблеми ЄС як міждержавне утворення нами розуміється не стільки як географічне поняття, скільки як ціннісне, бо саме європейські цінності складають основні підвалини ліберально-демократичних інститутів західноєвропейського простору, кордони якого не обмежуються географічними ознаками приналежності країн до європейської частини світу. Європейські цінності втілені та втілюються й на інших континентах (в Америці, Азії, Австралії тощо).

Термін цінності у тлумачному словникові подається в декількох значеннях: 1) виражена в грошах вартість чого-небудь; ціна; 2) *перев. мн.* те, що має певну матеріальну або духовну вартість; 3) важливість, значущість чого-небудь [2, с. 237]. Духовні цінності є ядром культури кожного народу, нації, суспільства. Г. Хофштеде, сучасний дослідник цінностей, переконаний, що вони (цінності – *уточнено нами*) знаходяться на найглибшому рівні свідомості серед важелів прийняття рішень, бо саме вони визначають ідеологічні переконання індивідів та мотивацію їх вчинків. Саме до цінностей, на думку амер. соціолога Т. Парсонса,

звертаються люди для остаточного обґрунтування своїх дій. Як вірно зазначає Н. Амелченко, цінності виходять за межі конкретних ситуацій, які можуть вирішуватися індивідом під впливом поточних інтересів і переконань, бо визначають головні цілі/сенси життя особи. Тому вони найяскравіше проявляються у кризові моменти для людини або соціуму в цілому [3].

Європа дала людству світську філософію, християнство в якості світової релігії, толерантність до переконань інших людей та різних цінностей. Стрижнем європейських цінностей виступають ліберальні фундаментальні права та свободи людини, демократичні принципи державного устрою, а також правова і соціальна держава. Будучи поєднанням ліберальних та демократичних ідей, європейські цінності позначаються як «ліберально-демократичні». Саме останні постали в якості принципів функціонування державних і політичних інститутів сучасних європейських країн та ЄС в цілому.

Європейські права і свободи індивіда мають свою історію виникнення та еволюції. Так, в процесі становлення європейських цінностей виокремлюють чотири покоління прав і свобод, які поступово виникали спочатку у формі ідеалів і теоретичних понять, а в процесі їх реалізації силами демократичних рухів втілювалися в соціальні інститути європейських держав. Схематично ці покоління прав і свобод індивіда наведемо у табл. 1.

Таблиця 1. Покоління європейських прав і свобод індивіда

	Фундаментальні права і свободи	Право на життя, приватну власність, свобода совісті, заборона катування, приниження гідності людини, право на цілісність особистості та її недоторканість, заборона рабства і торгівлі людьми, заборона смертної кари, заборона дискримінації у користуванні правами і свободами за ознаками статі, національного та соціального походження, раси, кольору шкіри, мови, релігії, політичних та ін. переконань.
I	Політичні права і свободи	Право на свободу об'єднання з іншими громадянами для захисту своїх інтересів і прав, свобода думки і висловлювань, право обирати і бути обраними в органи влади, право на зібрання та мітинги для відстоювання своїх інтересів, прав і свобод, право на справедливий, незалежний суд, ефективний юридичний захист, заборона покарання без судочинства.
II	Соціальні права і свободи	Право на працю та належні її умови, право на вільне обрання професії та місця проживання, право на житло, охорону здоров'я, освіту, соціальне забезпечення, право дітей, підлітків, жінок, інвалідів тощо на особливий соціальний захист, право на екологічну безпеку.

V	Культурні права і свободи	Заборона дискримінації у користуванні правами і свободами за ознаками статі, національного та соціального походження, раси, кольору шкіри, мови, релігії, політичних та ін. переконань, захист мов національних меншин та регіональних мов, право меншин на збереження своєї культурної самобутності.
---	---------------------------	---

Разом з тим, *необхідно відрізнити цінності від інститутів та правових норм*. Цінності є глибинними смисложиттєвими орієнтаціями індивіда або груп людей, визначають цілі життя та переконання особи, можуть втілюватися в соціально-політичні рухи та інститути. Наприклад, фундаментальні права і свободи людини були втілені в конституціях європейських країн, в системі поділу влади на законодавчу, судову та виконавчу, у таких демократичних *інститутах* як свобода слова, організацій, вільних, таємних та прозорих виборів. Тобто інституалізація цінностей означає створення правових механізмів їх реалізації на практиці, а також функціонування насамперед, органів влади (закладів/установ/організацій тощо), котрі відповідають за реалізацію та дотримання прав і свобод людини у повсякденному житті.

Інституалізація цінностей передбачає створення у суспільстві правових норм з метою їх реалізації (ствердження). Такі норми є обов'язковими для виконання всіма громадянами, а їх обов'язковість тримається на примусі державних інститутів (поліції, судової влади, виправних установ тощо). Невиконання або порушення особою правових норм викликає відповідні державні санкції. Цінності ж вільно обираються індивідами в якості своїх життєвих устремлінь (формуються у процесі навчання та виховання), становлять кредо⁴ і систему суб'єктивних переконань, вони (цінності – *уточнено нами*) не потребують застосування примусу з боку держави. Цінності існують як внутрішній обов'язок людини вчиняти чесно, справедливо, достойно.

Разом з тим цінності можуть і не бути перетворені у норми права. Це стосується, насамперед, моральних цінностей, які залишаються як в європейському, так і в українському суспільствах потужним регулятором поведінки та взаємовідносин людей. Коли ж правові норми перетворюються на цінності, це означає, що людина вчиняє не за примусом, а за внутрішнім обов'язком. У цьому випадку, як зазначав відомий нім. філософ І. Кант, зовнішній примус перетворюється на внутрішній обов'язок, а право – на мораль. Попри існування інших цінностей (естетичних у формі прекрасного, релігійних в якості віри в бога, наукових у формі істини тощо) моральні цінності відіграють суттєву роль у суспільному житті (мораль завжди передбачає врахування індивідом інтересів і цінностей іншої особи та всього суспільства).

Як зазначалося вище, цінності бувають релігійними (любов до бога, дотримання його заповідей, святість, покаєння, спасіння), естетичними

⁴ Кредо (*від лат. credo – вірю*) – символ віри, основи світогляду, переконань. Наприклад: життєве кредо, політичне кредо, творче кредо письменника [4, с. 332].

(прекрасне, трагічне, піднесене), науковими (істина, аргументованість), моральними (справедливість, чесність, доброзичливість, співчуття). Історично існували й існують зараз суспільства і спільноти, в яких саме релігія формувала всі цінності життя їх прихильників, насамперед – моральні норми. Разом з тим, сучасне європейське суспільство є світським, кожному індивіду гарантується забезпечення свободи совісті, тобто, права на свої релігійні або ін. переконання. Цінності в такому суспільстві не нав'язуються ні державою, ні будь-якою спільнотою. Держава захищає громадянина від примусового нав'язування певних цінностей, ідеологій, релігійних переконань.

Висновки. Провівши аналіз сучасних досліджень з піднятої нами проблеми забезпечення прав і свобод індивіда як пріоритетних цінностей Європейського Союзу, можемо зробити деякі узагальнення в частині усвідомлення їх як основи подальшого розвитку законодавства України: 1) в умовах подальшої євроінтеграції України у всіх сферах життя громадянам нашої держави важливо правильно розуміти поняття європейських цінностей, їх реалізацію у правовій системі, а також необхідність сповідування їх у повсякденному житті; 2) історично система європейських цінностей пройшла декілька історичних етапів свого становлення, в історичній послідовності сформувавши такі покоління прав і свобод як фундаментальні, політичні, соціальні та культурні.

Правильне розуміння поняття європейських цінностей має важливе значення для здобувачів вищої освіти закладів системи МВС України, котрі в найближчому часі будуть на практиці реалізовувати дотримання прав і свобод громадян у правоохоронній діяльності.

Список бібліографічних посилань:

1. Урядова кампанія ЕУКраїна. URL: https://association4u.in.ua/?fbclid=IwAR16_9SfaiqwBRyrQUIY1A1Lx0DLrcD-6owKLRls9TL2uPR2ioB6RKIpM0 (дата звернення: 21.02.2023).
2. [Словник української мови : в 11 томах. Том 11. 1980. С. 237.](#)
3. Амельченко Н. Цінності об'єднаної Європи / Лабораторія законодавчих ініціатив. URL: <https://parlament.org.ua/upload/docs/European Values.pdf> (дата звернення: 21.02.2023).
4. [Словник української мови : в 11 томах. Том 4. 1973. С. 332.](#)

УДК 341.01

Наталія Володимирівна ВНУКОВА,

завідувач кафедри екології Харківського національного автомобільно-дорожнього університету, член Національної комісії України у справах ЮНЕСКО, доктор технічних наук, професор

<https://orcid.org/0000-0002-4097-864X>

Анатолій Анатолійович КАМЕНЄВ,

студент Харківського національного автомобільно-дорожнього університету

АКТУАЛЬНІСТЬ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ ЗАГАЛЬНИХ ПОЛОЖЕНЬ ЄВРОПЕЙСЬКОГО КЛІМАТИЧНОГО ПРАВА В УКРАЇНІ

Національні енергетичні та кліматичні плани (NECP) були введені в дію Постановою про управління енергетичною спілкою та діями щодо боротьби зі зміною клімату (ЄС) 2018/1999, узгодженою в рамках пакету «Чиста енергія для всіх європейців», прийнятого у 2019 році. У національних планах описується, як країни ЄС мають намір вирішувати 5 аспектів енергетичного союзу: декарбонізація, енергоефективність, енергетична безпека, внутрішній енергетичний ринок дослідження, інновації та конкурентоспроможність. [1, С. 24-26]

Цей підхід потребує координації цілей усіх державних відомств та забезпечує рівень планування, який полегшить державні та приватні інвестиції. Європейський закон про клімат закріплює мету, викладену в Європейській зеленій угоді, яка полягає в тому, щоб до 2050 року європейська економіка та суспільство стали кліматично нейтральними. Закон також встановлює проміжну мету скорочення чистих викидів парникових газів не менше ніж на 55% до 2030 року порівняно з рівнями 1990 року. Кліматична нейтральність до 2050 року означає досягнення нульового рівня викидів парникових газів для країн ЄС загалом, головним чином за рахунок скорочення викидів, інвестицій у екологічно чисті технології та захисту навколишнього середовища. Закон спрямований на те, щоб вся політика ЄС сприяла досягненню цієї мети та щоб усі сектори економіки та суспільства відігравали свою роль.

Цілі впровадження Закону, це: встановлення довгострокового напрямку руху для досягнення мети кліматичної нейтральності до 2050 року за допомогою всіх політик, соціально справедливим та економічно ефективним чином; встановлення більш амбітної мети ЄС до 2030 року, щоб поставити Європу на відповідальний шлях до досягнення кліматичної нейтральності до 2050 року; створення системи для моніторингу прогресу та здійснення подальших дій, якщо це буде необхідно; забезпечення передбачуваності для інвесторів та інших суб'єктів економічної діяльності; забезпечення незворотності переходу до кліматичної нейтральності.

Ключові елементи: Європейський закон про клімат встановлює мету, що юридично зобов'язує, з нульового чистого викиду парникових газів до 2050 року. Інститути ЄС та держави-члени зобов'язані вжити необхідних

заходів на рівні ЄС та на національному рівні для досягнення мети, беручи до уваги важливість просування справедливості та солідарності між державами-членами. Закон про клімат включає заходи щодо відстеження прогресу та відповідного коригування наших дій на основі існуючих систем, таких як процес управління національними енергетичними та кліматичними планами держав-членів, регулярні звіти Європейського агентства з навколишнього середовища та останні наукові дані про клімат, зміни та їх наслідки. Прогрес оцінюватиметься кожні п'ять років відповідно до глобального підбиття підсумків відповідно до Паризької угоди.

У Законі про клімат також розглядаються необхідні кроки для досягнення мети 2050 року: ґрунтуючись на комплексній оцінці впливу, ЄС встановив нову мету на 2030 рік зі скорочення чистих викидів парникових газів не менше ніж на 55% порівняно з рівнями 1990 року. Нову мету ЄС на 2030 рік включено до Закону. У липні 2021 року Комісія прийняла низку пропозицій щодо перегляду всіх відповідних інструментів політики для забезпечення додаткових скорочень викидів до 2030 року. Закон також включає процес встановлення кліматичної мети на 2040 рік.

Закон про клімат включає: юридичну мету Союзу щодо досягнення кліматичної нейтральності до 2050 р.; амбітну кліматичну мету до 2030 року щодо скорочення чистих викидів парникових газів не менше ніж на 55% порівняно з 1990 роком із ясністю вкладу скорочення викидів та видалення; визнання необхідності збільшити поглиначів вуглецю в ЄС; процес встановлення кліматичної мети на 2040 рік з урахуванням орієнтовного бюджету парникових газів на 2030-2050 роки, який буде опубліковано Комісією зобов'язання щодо скорочення викидів після 2050 р. створення Європейської наукової консультативної ради щодо зміни клімату, яка надаватиме незалежні наукові консультації щодо сильніших положень до адаптації до зміни клімату. Вочевидь, простежується узгодженість політики Союзу з метою досягнення кліматичної нейтральності із зобов'язань взаємодіяти з секторами з метою підготовки дорожніх карток для конкретних секторів, що планують шлях до кліматичної нейтральності в різних галузях економіки. Внесок зацікавлених сторін був вдовольняючим та прозорим. Комісія провела обширний аналіз та консультації із зацікавленими сторонами в рамках підготовки свого стратегічного бачення кліматично нейтрального ЄС, опублікованого у листопаді 2018 року. Після цього було обговорення цього бачення в масштабах усього ЄС. Громадська конференція високого рівня, яка відбулася 28 січня 2020 року, надала додаткову можливість для відкритого публічного обговорення із зацікавленими сторонами Європейського закону про клімат до його остаточного доопрацювання та прийняття. У громадськості також була можливість залишити відгук про дорожню карту для законодавчої пропозиції, Європейський кліматичний закон був опублікований в Офіційному журналі 9 липня 2021 року і набув чинності 29 липня 2021 року [2, С. 1-9].

Україна відчуває вплив наслідків військового втручання. Тим актуальнішим стає питання післявоєнного відновлення та швидкого

імплементування всіх кліматорегулюючих норм ЄС з метою інноваційно прогресивного регулювання технологічних процесів впливу на клімат, держава відновила економіку вже за «зеленими» принципами.

Список бібліографічних посилань:

1. Рішення № 1386/2013/ЄУ Європейського парламенту та Ради від 20 листопада 2013 року про Програму дій з охорони навколишнього середовища Європейського Союзу до 2020 року «Жити добре, в межах нашої планети» OJ L 354, 28.12.2013, р.

2. European Commission : Energy, Climate change, Environment URL : <https://commission.europa.eu/energy-climate-change-environment/implementation-eu-countries/energy-and-climate-governance-and-reporting/national-energy-and-climate-plans>

УДК 338.2

Олена Вікторівна РЕВЕНКО,

доцент кафедри економіки підприємства та організації бізнесу Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця, кандидат економічних наук, доцент
ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-0110-7291>

Володимир Олександрович ДЕМЕНТОВ,

доцент кафедри соціально-економічних дисциплін Сумської філії Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат наук з державного управління, доцент
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7740-4594>

ЧИННИКИ ТА ДЕТЕРМІНАНТИ РОЗВИТКУ БІЗНЕСУ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ: ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНИЙ АСПЕКТ

Суттєвим поштовхом розвитку повоєнної економіки є система факторів формування ефективної діяльності бізнесу, які більшою мірою потребують уваги та коригування їх керованої частини з урахуванням впливу на соціально-економічний розвиток країни. Управління будь-яким підприємством ускладнюється без належного планування його господарської діяльності, яке відбувається за висновками стратегічного аналізу євроінтеграційних перспектив. Пріоритетом взаємодії у цій сфері має стати створення механізмів для включення України до процесів, перебіг яких відбувається в межах формування Єдиного цифрового ринку. Складовими елементами цього процесу згідно звіту [1, с. 5] мають стати:

1) розбудова телекомунікаційної інфраструктури, яка є основою розвитку цифрового ринку та цифрової економіки включно з впровадженням технологій наступного покоління (розгортання мереж 5G на рівні громадян, міст, секторів економіки та індустрій важливих для сталого розвитку);

2) впровадження та поширення довірчих послуг та інструментів віддаленої ідентифікації, забезпечення юридично значимого обміну контрактами та іншими документами між різними юрисдикціями;

3) створення передумов для розвитку систем транскордонної електронної комерції та якісний захист прав користувачів елементами електронної комерції по всій Європі.

Україні слід брати активну участь в заходах, які реалізуються за такими ключовими напрямками:

- посилення конкурентоспроможності через забезпечення сумісності послуг електронного урядування в різних країнах;

- побудова економіки на основі вільного потоку даних через хмарні сервіси, впровадження технологій Інтернету речей;

- розвиток інклюзивного е-суспільства (створення умов для формування необхідних знань та навичок, які дозволять громадянам і підприємствам використовувати електронні послуги, мати доступ до інвестиційних ресурсів, призначених для сфери цифровізації, брати участь у формуванні та розвитку онлайн-платформ тощо).

Ключовим в євроінтеграційному процесі є питання, з якою економікою Україна стане членом ЄС, наскільки потужним є її бізнес. До початку війни 2022 року наша країна постачала на світові ринки багато продукції без високої доданої вартості та сировину. Зараз ситуація зі структурою експорту погіршилась, з великими ускладненнями вдається експортувати переважно сировину. А в контексті забезпечення національної безпеки України зростання частки сировинної складової експортованої продукції створює суттєву загрозу. Тож стратегічно важливим для бізнесу стає зміна такої тенденції і подальше створення умов для залучення інвестицій та розгортання високотехнологічного виробництва.

Також не варто очікувати, що великі підприємства (та ж металургійна галузь, агросфера) вийдуть на свої попередні показники, особливо з огляду на руйнування їх зв'язків зі стейкхолдерами. Це створює ризики з постачанням відповідного виду продукції малому та середньому бізнесу, вже не кажучи про формування бюджету за рахунок податків і валютної виручки. Але деякі сфери все ж матимуть високі шанси на успіх на закордонних ринках. Перш за все це ІТ-сфера, аграрна та переробна галузь. Як зазначають практики, вже зараз потрібно створювати умови для майбутнього розвитку, наприклад, створювати спільні підприємства за кордоном з умовою їхньої релокації до України у післявоєнний період. Окрім цього, важливим як ніколи стає розширення програм для відновлення нормального ритму роботи малого і середнього бізнесу та ринку праці.

Все частіше висловлюється думка, що з більш-менш стабільними показниками виживуть саме дрібні підприємства. Це тому, що специфікою малого бізнесу завжди вважалась його гнучкість. Менші первинні витрати на відкриття справи, помірні податки та альтернативність вибору системи оподаткування, швидке реагування на зміни попиту. До речі, податкові заходи не тільки стосуються економічної безпеки, а й зміцнюють економічний імідж, не відлякуючи іноземних представників бізнесу чи інвесторів [2, с. 203]. І тут вже не про піар. І це тільки частина аргументів. Слід погодитись з висловом, що стійкість країни в повоєнний час залежить від стійкості її малого та середнього бізнесу, від здатності швидко відновлюватись та адаптуватись під швидкоплинне середовище. В деяких країнах панує зовсім не кластер великих підприємств, а безліч дрібних гравців ринку. Тож для України на інтеграційному шляху до ЄС підтримка такого шляху, як стимулювання розвитку малого та середнього бізнесу, які живлять економіку країни та створюють умови для працевлаштування, вже сьогодні стає пріоритетним завданням.

Список бібліографічних посилань:

1. Таптунова І., Казацька М. На шляху до Єдиного цифрового ринку ЄС: електронна комерція (Дослідження політики в контексті імплементації Додатку XVII-3 Угоди про асоціацію). URL : https://ucep.org.ua/wp-content/uploads/2021/07/ucep_report_e-commerce_31.05.2021.pdf (дата звернення 10.04.2023 р.)

2. Ревенко О.В. Ревенко Т.В. Стратегічний аналіз соціальних комунікацій бізнесу в процесі пропагування тенденцій європейської

інтеграції в Україні. *Актуальні проблеми державного управління*: зб. наук. праць. Харків : ХарПІ НАДУ "Магістр", 2020. № 2(58). С. 198-205.

УДК 339.9

Олена Миколаївна САВИЦЬКА,

доцент кафедри менеджменту підприємств Київського політехнічного інституту імені Ігоря Сікорського, кандидат економічних наук, доцент
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1053-209X>

ПРОЄКТУВАННЯ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ ЛОГІСТИЧНОЇ МЕРЕЖІ УКРАЇНИ З КРАЇНАМИ ЄС У КОНТЕКСТІ ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ І ЦИФРОВІЗАЦІЇ

Починаючи з 2014 року, Україна активно рухалась шляхом європейської інтеграції, підписавши Угоду про Асоціацію з Європейським Союзом. За останні 9 років, у нашій державі впроваджено низку євроінтеграційних реформ та Україна суттєво наблизилась до *acquis* ЄС, попри фактичний стан війни, у якому Україна перебувала весь цей час, що зменшувало здатність держави до проведення реформ [1, с. 2]. Проблемою стало зменшення обсягів торгівлі з ЄС через війну і порушення логістичних і виробничих ланцюжків з ЄС, і як наслідок – втрата українськими виробниками частини європейських споживачів, які можуть переорієнтуватися (тимчасово чи постійно) на інших постачальників [1, с. 5]. Реагуючи на екзистенційну загрозу державі, Президент України Володимир Зеленський подав заявку про вступ до Європейського Союзу 28 лютого 2022 року, активізувавши таким чином процес європейської інтеграції в державі. Вже 15 червня 2022 року Європейська комісія рекомендувала надати Україні статус кандидата у члени ЄС, а 23 червня 2022 року Європейська Рада надала Україні статус кандидата у члени ЄС. Ці події визначають напрямок і темп роботи у сфері європейської інтеграції на майбутнє і роблять євроінтеграцією однією з найбільш нагальних задач у повоєнному відновленні України [1, с. 2]. У Проєкті Плану відновлення України [1, с. 13-15] сформовано основні завдання та необхідні заходи/кроки (середньострокові) етапу «Відновлення, перезапуск економіки та інститутів», 2023-2025 рр., що надають можливість забезпечити функціонування логістичної мережі України з країнами ЄС, а саме: 1. Забезпечити виконання Угоди про асоціацію; 2. Забезпечити підготовку України до досягнення членства в ЄС; 3. Забезпечити інституційну спроможність Уряду, Парламенту та органів виконавчої влади з метою виконання завдань, пов'язаних з процесом набуття членства України в ЄС; 4. Здійснити *кросс-секторальні заходи з метою інтеграції до внутрішніх ринків ЄС, забезпечення продовольчої безпеки та функціонування логістичної мережі з країнами ЄС*; 5. Розвивати інституційну спроможність органів влади на всіх рівнях і забезпечити їх співробітництво.

Основними заходами/кроками *інтеграції до внутрішніх ринків ЄС, забезпечення продовольчої безпеки та функціонування логістичної мережі з країнами ЄС (2023-2025 рр.)* визначено:

- 1) Долучення України до програми ЄС Connecting Europe Facilit;
- 2) Забезпечення створення спільного простору міжнародного роумінгу між Україною та ЄС;

3) Укладання Угоди про оцінку відповідності та прийнятність промислових товарів;

4) Укладення угод про лібералізацію транспортних перевезень залізничними шляхами та внутрішнім водним транспортом;

5) Розширення взаємного доступу до онлайн-ринків і цифрових послуг, а також приєднання України до єдиних правил, стандартів та процедур з ЄС у цифровій сфері;

6) Здійснення заходів, спрямованих на відновлення інфраструктури із врахуванням підходів щодо скорочення шкідливих викидів, енергоефективності та енергетичного переходу в рамках ініціативи ЄС Європейський зелений курс;

7) Забезпечення безпеки постачання та функціонування енергетичного сектору з метою майбутньої торгівлі електроенергією та відновлюваним воднем в рамках ініціативи REPowerEU;

8) Забезпечення приєднання України до SEPA шляхом виконання необхідних внутрішньодержавних та міжнародних процедур;

9) Забезпечення національної та світової продовольчої безпеки та мінімізації жакливих збитків від російської агресії, зокрема, у частині зірваних ланцюгів постачання харчових продуктів, шляхом відновлення, формування нових економічних ланцюгів та підтримка конкурентоздатності підприємств;

10) Розширення експортного потенціалу аграрної продукції України шляхом узгодження нормативних документів та проходження аудитів;

11) Лібералізація доступу українських товарів до ринку Євросоюзу шляхом забезпечення збереження нульових ставок на ввізне мито на весь український експорт;

12) Включення України до переліку бенефіціарів для цілей Регламенту (ЄС) 2021/1529 від 15.09.2021, яким запроваджено інструмент допомоги з передвступної підготовки (IPA III) [1, с. 13-15 (див. Додаток I)];

13) Створення системи захисту фінансових інтересів України та ЄС шляхом виконання дорожньої карти заходів для отримання доступу до адміністрування структурних фондів ЄС, у тому числі посилення інституційної складової і визначення порядків взаємодії складових системи захисту фінансових інтересів відповідно до функцій, передбачених *acquis*;

14) Започаткування двостороннього діалогу щодо оцінки спроможностей України адмініструвати фінансові ресурси сторони ЄС;

15) Адвокація продовження дії заходів ЄС щодо одностороннього скасування тарифних обмежень (нульові ставки і скасування квот та антидемпінгових заходів на український експорт) на строк довше, ніж один рік (як мінімум до червня 2024 року).

Отже, завдяки підтримки з боку сусідніх країн для України відкривається можливість для модернізації транскордонного сполучення та логістичних шляхів між ЄС та Україною й розширення пропускну здатності, збільшення об'ємів перевезень вантажів та кількості пасажирів з ЄС, що за умов реалізації «Проекту Плану відновлення України» забезпечить підвищення конкурентоспроможності

транспортних коридорів, покращення якості інфраструктури, збільшення обсягів вантажних та пасажирських перевезень.

Список бібліографічних посилань:

1. Проект Плану відновлення України / *Національна рада з відновлення України від наслідків війни*: матеріали Робочої групи «Європейська інтеграція». Липень 2022. 75 с.

УДК 341+327.58

Анатолій Леонідович ЧЕРНЯВСЬКИЙ,

доцент кафедри міжнародного, європейського права та порівняльного правознавства Сумського державного університету, кандидат юридичних наук, доцент

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2137-5042>

ІНСТИТУТ ПОЧЕСНОГО КОНСУЛА ЯК ІНДИКАТОР ЄВРОПОЦЕНТРИЗМУ УКРАЇНСЬКОЇ ДИПЛОМАТИЧНОЇ СЛУЖБИ

До XVII -XVIII століття українська консульська служба зароджувалася в орбіті європейської системи дипломатичних відносин, тому функції захисту співгромадян за кордоном здійснювалися переважно приватними особами – купцями, судновласниками, заможними громадянами.

У 1649 році Богданом Хмельницьким був укладений Договір між Султаном Турецьким та Військом Запорізьким і народом руським. Цей договір складався з 13 статей і мав особливе значення для врегулювання розбудови української запорізької державності захисту її економічних інтересів. Так, у пункті другому четвертому договору передбачалося, що резидент Війська Запорізького і землі його буде проживати в Стамбулі у належній пошані і безпеці. Цей резидент може добиватися справедливості скривджених козацьких купців. Військо Запорізьке також приймає резидента султана у своєму портовому місті. Українським купцям надавалося право протягом ста років споруджувати в різних портах і містах Туреччини власні складські приміщення для зберігання та упакування товарів і проводити складів торгівлю без плати будь-яких податків. Також для захисту інтересів турецькі купців в одному з портів Запоріжжя постійно перебував турецький намісник [1, с. 157-158].

Придушення Московською державою зародків української державності у другій половині XVII століття та ліквідація Запорізької Січі у 1775 році призвело до поступового згортання та остаточного припинення дипломатичної та консульської служби Війська Запорізького. Чергова спроба розбудови української дипломатичної та консульської служби мала місце тільки на початку XX століття у період Визвольних змагань (Української революції) 1917 – 1921 років. На той час європейські держави вже сформували сталу практику діяльності консульських установ в цілому та почесних консулів зокрема, тому зовнішньополітична служба Української Народної Республіки активно намагалася включитися в систему тогочасних дипломатичних зв'язків, впроваджувала усі можливі на той час інститути, в тому числі і широко розповсюджений з XIX століття інститут почесних консулів.

Заснування інституту почесних консулів в українській консульській службі припало на добу Директорії УНР, хоч ідея про потребу запровадження посад почесних консулів в зарубіжних країнах обговорювалася ще під час розроблення нормативних документів на базі гетьманського МЗС. За доби Центральної Ради в проектах нормативних документів, пов'язаних із заснуванням консульської служби як державного інституту, про посади почесних консулів, закріплені в консульських

статутах різних країн, не йшлося. Реально до запровадження посад почесних консулів МЗС УНР підійшло в січні 1921 р. На правах почесного консула першим почав працювати в почесний консул УНР в Берліні, якому було делеговано права генерального консула. Окрім Німеччини, почесні консульства запроваджувалися в Швеції, Нідерландах, Швейцарії, Данії. Керівників почесних консульств шукали серед місцевої бізнесової еліти. Інформація про претендента ретельно вивчалася перед прийняттям рішення про призначення [2, с. 8-9].

Після падіння УНР та насадження радянської влади існування інституту почесного консула періодично ставиться під сумнів. Так, в прийнятому в 1921 році загальному положенні про радянські органи за кордоном призначення почесних консулів не передбачалося, хоча не було і відмови від такої можливості. Консульський Статут СРСР 1926 року вже містив пряму відмову від призначення почесних консулів. У Положенні про нештатного консула, яке було прийнято в доповнення Консульського статуту СРСР від 17 квітня 1988 року, призначення почесних консулів знову стало можливим [3, с. 10].

Після здобуття Україною незалежності у 1991 році розпочалася розбудова її дипломатичної та консульської служби. Застосування так званого «нульового варіанту» правонаступництва призвело до втрати Україною будь-яких прав на майно колишнього СРСР за кордоном, у тому числі приміщень та обладнання колишніх радянських дипломатичних представництв та консульських установ. У таких умовах активне використання інституту почесного консула стало однією із найбільш важливих форм діяльності української зовнішньополітичної служби.

У чинному законодавстві України зміст інституту почесного консула визначається трьома основними нормативно-правовими актами: Консульським статутом України, затвердженим Указом Президента України від 02.04.1994 р. № 127/94, Порядком призначення, діяльності і припинення повноважень нештатних (почесних) консулів України за кордоном та започаткування, функціонування і припинення діяльності консульських установ, що очолюються нештатними (почесними) консулами України, затвердженим наказом Міністерства закордонних справ України від 04.08.2014 № 332, а також Положенням про почесних консулів іноземних держав в Україні та консульські установи, що очолюються такими консулами, затвердженим наказом Міністерства закордонних справ України від 17.12.2021 № 591.

На нашу думку, законодавче наповнення інституту почесного консула свідчить саме про європоцентризм української дипломатичної служби.

Список бібліографічних посилань:

1. Лозінська С. В. Зародження і становлення правового інституту консульства в Україні. *Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права*. 2002. № 3. С. 157-161.
2. Матяш І. Б. Заснування інституту почесних консулів України в 1918-1923 рр.: правові засади та ключові основи. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2016. Вип. 27, частина 1. С. 4-13.

3. Балабанов К. В., Трофименко М. В. Інститут почесних (нештатних) консулів *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2012. Вип. 105(1). С. 9-14.

УДК 341.9.019

Інеса Анатоліївна ШУМІЛО,

доцентка кафедри міжнародного приватного права та порівняльного правознавства Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, кандидатка юридичних наук, доцентка

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2123-7272>

ЕКОНОМІЧНІ САНКЦІЇ ТА МІЖНАРОДНЕ ПРИВАТНЕ ПРАВО

Економічні санкції є потужною зброєю України у боротьбі з агресором і вагомим чинником майбутньої перемоги у війні за свободу і незалежність. Наша держава послідовно реалізує власну санкційну політику, визначену Законом України «Про санкції» [1], який встановлює підстави та принципи їх застосування, запроваджує перелік з двадцяти п'яти видів обмежувальних заходів та процедуру прийняття у цій сфері.

До введення санкцій проти країни-агресора долучився увесь цивілізований світ, який підтримує нашу боротьбу. Найбільш істотний санкційний тиск на агресора здійснюють США, де обмежувальні заходи вважаються «смертельною зброєю в арсеналі зовнішньої політики протягом більш ніж 200 років»². Нормативну базу запровадження економічних санкцій у США становлять три ключових закони Закон «Про торгівлю з ворогом» 1917 р. Закон «Про економічні повноваження у випадку міжнародної надзвичайної ситуації» 1977 р., та Закон «Про експортне адміністрування» 1979 р. [2, с. 92].

Потужною є також санкційна політика ЄС, що запроваджує вже 10-й пакет санкцій проти країни-агресора. Правове регулювання сучасних санкційних режимів ЄС передбачене Главою 2 Розділу V Договору про Європейський Союз, ст. ст. 215, 275 Договору про функціонування ЄС, а також підзаконними актами: Інструкцією про застосування та розвиток обмежувальних заходів (санкцій) в межах загальноєвропейської зовнішньої політики та політики безпеки (в ред. 2012 р.), Основні принципи використання обмежувальних заходів (санкцій) (2004 р.) та ін. [3, с. 77] Проте, слід зазначити, що механізм прийняття рішень у ЄС є багатоетапним та бюрократизованим, що не дозволяє відповідати на виклики швидко та ефективно. Крім того, накладені ЄС санкції можна оскаржувати до Європейського суду, що іноді призводить до їх скасування з формальних причин.

За своєю суттю санкції не є покаранням або мірою відповідальності, вони є обмежувальними заходами, які вводяться окремою державою, групою держав чи міжнародною організацією проти певної країни, щоб продемонструвати своє ставлення до її політики та примусити до відповідних змін. Тобто в цьому сенсі санкції є насамперед інструментами зовнішньої політики, а не правовим інститутом. Але такі види економічних санкцій як блокування та стягнення у дохід держави активів іноземних фізичних або юридичних осіб, зупинення виконання фінансових зобов'язань, анулювання ліцензій та дозволів, заборона вчинення правочинів щодо цінних паперів та багато інших зачіпають інтереси, насамперед, осіб приватного права. Приватні особи мають право

захищати свої інтереси в судах та арбітражах, де остаточно вирішується питання чи підлягають застосуванню запроваджені санкції. У цьому випадку, як зазначає Т. Сабадос, «міжнародне приватне право діє як «фільтр», який пропускає економічні санкції із сфери публічного права до сфери приватного права» [4, с. 9].

Традиційно норми публічного права, що встановлюють обмеження у застосуванні принципу автономії волі сторін, або обмеження у застосуванні іноземного права на території певної юрисдикції вважаються нормами прямої дії (імперативними нормами), що мають бути застосовані обов'язково, не зважаючи на приписи колізійного регулювання.

В доктрині міжнародного приватного права розглядаються дві концепції застосування імперативних норм – теорія спеціального зв'язку та теорія застосування надімперативних норм договірного статуту, які знайшли своє закріплення в європейському законодавстві. Так, ст. 9 Регламенту ЄС № 593/2008 від 17 червня 2008 року про право, що застосовується до договірних зобов'язань (Рим I), встановлює «Переважні імперативні положення є положеннями, дотримання яких визнано країною в якості таких, що мають суттєве значення для захисту її публічних інтересів, таких як її політичний, соціальний або економічний устрій, тією мірою, що вони підлягають застосуванню до будь-якої ситуації, що підпадає під їх дію, незалежно від того, яке б право підлягало застосуванню до договору відповідно до цього Регламенту». Як правило, застосування імперативних норм щодо економічних санкцій, запроваджених у країні суду, де розглядається справа, не викликає заперечень. Набагато складнішою і суперечливою є судова практика застосування імперативних норм про запровадження санкцій іноземних країн, що не є членами ЄС. На думку багатьох дослідників, визнання санкцій, запроваджених третіми країнами, на території ЄС потребує більш глибокого вивчення та запровадження уніфікованих критеріїв щодо застосування таких норм.

Список бібліографічних посилань:

1. Про санкції : Закон України від 14.08.2014 р. за № 1644-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/1644-18#Text>
2. Alexander K. (2009) Economic Sanction: Law and Public Policy. New York.
3. Montaldo, S., Costamagna, F., & Miglio, A. (Eds.). (2021). EU Law Enforcement: The Evolution of Sanctioning Powers (1st ed.). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780429197819>
4. Szabados, T. (2019). Economic Sanctions in Private International Law. In Economic Sanctions in EU Private International Law (Studies in Private International Law, pp. 32–53). Oxford: Hart Publishing. Retrieved April 18, 2023, from <http://dx.doi.org/10.5040/9781509933549.ch-004>

УДК 349

Олексій Михайлович ШУМІЛО,

професор кафедри юридичних дисциплін Сумської філії Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, професор

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0506-4631>

Борис Миколайович ВАСИЛЬКІВСЬКИЙ,

старший викладач кафедри екології факультету природничих наук Національного університету «Києво-Могилянська академія»

ЄВРОПЕЙСЬКЕ ЗАКОНОДАВСТВО З ПРОМИСЛОВОЇ БЕЗПЕКИ. ДИРЕКТИВА СЕВЕЗО

Великі промислові аварії часто справляють значний вплив на стан здоров'я людей та довкілля, про що свідчать такі аварії, як у містах Севезо, Бхопал, Тулуза, а також Базель. Більш того, їх негативний вплив у більшості випадків виходить за межі країн. Це потребує законодавчого гарантування виконання належних запобіжних заходів з метою забезпечення високого рівня захисту громадян, населених пунктів і довкілля. Таким чином, існує потреба у законодавчих і технічних гарантіях промислової безпеки.

Україна намагається адаптувати національне законодавство відповідно до вимог ЄС. Так, наприклад, Директива Севезо II дала поштовх для розробки та прийняття Закону України «Про об'єкти підвищеної небезпеки» [1], який є українською копією зазначеної директиви. Щодо Директиви Севезо [2], то її прийняття було викликано декількома великомасштабними аваріями, що сталися у Європі в 1970-ті роки, і найбільш значна з них – у м. Севезо, на заводі Icmesa швейцарської фірми Hoffmann-La Roche (10.07.1976 р., «Італійська Хіросіма»), коли випадкове утворення і викид діоксину, як небажаного побічного продукту, вийшли з-під контролю хімічної реакції та призвели до широкого зараження людей, загибелі приблизно 50 тисяч тварин в окрузі та негативно вплинули на довкілля. Понад 600 жителів були евакуйовані, та близько 2000 лікувалися від отруєння діоксином. П'ять співробітників хімічного заводу були покарані та засуджені до позбавлення волі в першій інстанції. З 1981 по 1983 роки Icmesa виплатила понад 10 мільйонів євро компенсації постраждалим сім'ям. Багато років після катастрофи Севезо був містом-примарою.

Директива була двічі доповнена з метою розширення її змісту, особливо щодо зберігання небезпечних речовин, як реагування на тяжкі аварії.

«Union Carbide», Бхопальська трагедія (03.12.1984 р.) – найбільша за кількістю жертв техногенна катастрофа в сучасній історії, що сталася в результаті аварії на хімічному заводі корпорації Union Carbide в індійському місті Бхопал. Із резервуара для зберігання метилізоціаната стався викид 42 тонн цієї токсичної сполуки.

«Sandoz», Базель, «Рейнська екокатастрофа» (01.11.1986 р.) – аварія,

що сталася на одному з агрохімічних складів, що належать компанії Sandoz, стала причиною однією з найбільш значних антропогенних екологічних катастроф в історії Європи. В результаті аварії та скидання в річку 30 тонн пестицидів, ртуті й інших сільськогосподарських хімікатів тонни отруйних хімікатів потрапили в річку Рейн разом з водою для гасіння пожежі, тим самим завдавши істотної шкоди біологічному середовищу річки [3].

Після аварій були здійснені заходи, спрямовані на поліпшення безпеки промислових підприємств і на захист міжнародних озер і водотоків. Зокрема, у м. Гельсінкі були прийняті багатосторонні природоохоронні угоди, до яких входять Конвенція ЄЕК ООН про транскордонний вплив виробничих аварій (Конвенція про виробничі аварії) [4] і Конвенція ЄЕК ООН з охорони та використання транскордонних водотоків та міжнародних озер (Конвенція по транскордонних водах) [5].

Але після двох аварій, незважаючи на існування Конвенції Севезо II, аварії продовжували відбуватись і надалі. Так, стався вилів ціаніду у 2000 році поблизу м. Бая-Маре (Румунія) у річку Сомень золотодобувною компанією Aurul, спільним підприємством австралійської компанії Esmeralda Exploration та уряду Румунії [6]. У той же рік стався катастрофічний вибух феєрверка на складі SE Fireworks 13.05.2000 року в м. Енсхеде (Нідерланди). Наступного року трапилася техногенна катастрофа через вибух на заводі AZote Fertilisants (21.09.2001 р.) у м. Тулуза. З невідомої причини вибухнув ангар із 300 тоннами нітрату амонію, в результаті чого загинуло близько 30 осіб, тисячі людей постраждали, тисячі будівель і споруд міста були пошкоджені [7].

Після цих аварій було прийнято Директиву Севезо III [8], яка внесла низку додаткових вимог: технічні доопрацювання з урахуванням змін у класифікації хімікатів ЄС; більш відкритий для громадян доступ до інформації про ризики, причиною яких є місцеві компанії, і про те, як поводитися в разі аварії; більш ефективні правила щодо участі громадян у проєктах планування землекористування; доступ до суду для тих громадян, які не отримали належного доступу до інформації або участі; більш суворі стандарти безпеки.

Директива Севезо III також містить додатки, куди входять: перелік небезпечних речовин; мінімальні дані та інформація, необхідні для включення у звіти про заходи безпеки; інформація щодо системи управління безпекою та організації підприємства для запобігання значним аваріям; дані та інформація, що повинні бути включені в плани дій в аварійних ситуаціях; інформація для надання громадськості; критерії для повідомлення Комісії про значну аварію.

Таким чином, основними засадами Директиви Севезо залишаються: виявлення небезпечної промислової діяльності; декларування безпеки; планування дій у разі аварії; інформування населення про можливу надзвичайну ситуацію. Директива встановлює правила запобігання великим аваріям, пов'язаним з небезпечними речовинами, а також обмеження їх впливу на здоров'я людини та довкілля з метою послідовного та ефективного забезпечення високого рівня захисту у ЄС.

Разом з тим, Директива Севезо не може існувати окремо, а має бути також взаємопов'язана з нормативними актами, що стосуються забезпечення безпеки життєдіяльності.

Список бібліографічних посилань:

1. Про об'єкти підвищеної небезпеки: Закон України від 18.01.2001 р. за № 2245-III. *Офіційний вісник України*. 2001. № 7 (02.03.2001). Ст. 268.

2. Про контроль загроз виникнення значних аварій, пов'язаних із використанням небезпечних речовин, та про внесення змін і подальше скасування Директиви Ради 96/82/ ЄС: Директива Європейського парламенту і Ради Європейського Союзу 2012/18/ЄС від 04.07.2012 р. *Офіційний вісник Європейського Союзу*. L 197/1. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/uploaded-files/%202012%2018%D0%84%D0%A1.pdf> (дата звернення: 21.03.2023). Назва з екрана.

3. Єрмаков М. Рейнська екокатастрофа. Сайт Надзвичайна Ситуація +. URL: <https://ns-plus.com.ua/2017/12/20/rejnska-ekokatastrofa/> (дата звернення: 21.03.2023). Назва з екрана.

4. Конвенція про транскордонний вплив виробничих аварій від 17.03.1992 р. № E/ECE/1268. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_262#Text (дата звернення: 21.03.2023). Назва з екрана.

5. Конвенція з охорони та використання транскордонних водотоків та міжнародних озер від 17.03.1992 р. № 1268. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_273#Text (дата звернення: 21.03.2023). Назва з екрана.

6. Death of a river. BBC News. February 15, 2000. URL: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/642880.stm> (last accessed: 20.03.2023). Heading from the screen.

7. Paris, Tuesday 30 October 2001 Press Release explosion at the Azf Factory in Toulouse: the general inspectorate for the environment hands over its report to Yves COCHET. URL: <https://www.hse.gov.uk/landuseplanning/toulouse.pdf> (last accessed: 20.03.2023). Heading from the screen.

8. Directive 2012/18/EU of the European parliament and of the council of 4 July 2012 on the control of major-accident hazards involving dangerous substances, amending and subsequently repealing Council. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32012L0018> (last accessed: 20.03.2023). Heading from the screen.

УДК 340.113.1

Ольга Олексіївна ШУМІЛО,

викладачка юридичного факультету Талліннського Технологічного Університету, кандидат юридичних наук

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7251-7947>

ЩОДО ПРОБЛЕМ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ГІГ – ЕКОНОМІКИ В КРАЇНАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Феномен гіг-економіки (англ. Gig Economy), тобто гнучкої моделі працевлаштування, часто прив'язаного до певної цифрової платформи, став викликом для законодавців в усьому світі. Насамперед, складнощі виникають із сплатою податків, соціальними гарантіями для працівників та забезпеченням чесної конкуренції з місцевими гравцями ринку.

На основі опитувальника, розробленого компанією PwC (ПрайсвотерхаусКуперс), робоча група дослідників Талліннського Технологічного Університету проаналізувала останні тенденції регулювання гіг-економіки в країнах ЄС та дійшла наступних висновків.

По-перше, наявні чіткі ознаки того, що держави ЄС наполегливо просуваються до мінімальних стандартів роботи в умовах гіг-економіки. Причини різні – деякі країни намагаються стимулювати свою економіку за допомогою інноваційних рішень, але більшість урядів виходить з позицій протекціонізму і пріоритету соціального добробуту. По-друге, пандемія COVID-19 поставила трудові права та соціальні гарантії таксистів та кур'єрів у центр уваги. Наприклад, у деяких країнах профспілки вимагали гарантії медичного страхування та компенсації для «робітників першої лінії».

Прикметно, що однією з основних проблем є визначення «працівника» в різних юрисдикціях, оскільки це вирішальний фактор для збалансування соціальних виплат і податків. Коли цифрові гіганти світової економіки прийшли на ринок ЄС, відповідь національних органів влади надійшла відносно швидко, зокрема закони, які обмежують діяльність водіїв таксі місцевими ліцензіями. Однак щодо платформ для доставки їжі законодавці не бажають вживати швидких заходів, оскільки ліцензування не поширюється на велосипедистів, а захист трудових прав кур'єрів залежить здебільшого від сили відповідної профспілки в кожній юрисдикції.

Можна сказати, що за нормативним підходом країни можна розділити на дві великі категорії. Деякі хочуть пристосувати осіб, зайнятих у гіг-економіці, до традиційних працівників, у той час як інші держави намагаються застосувати існуючий поділ трудового законодавства на «працівників» та/або «самозайнятих осіб».

Застосування застарілого законодавства до нової моделі трудових відносин на практиці інколи створює ґрунт для суперечливої судової практики в межах однієї юрисдикції, що опосередковано стимулює вихід іноземних платформ гіг-економіки з ринку.

У підсумку, дослідження висвітлює головні чинники що впливають на швидкість реформ у галузі гіг-економіки в європейському регіоні, у

тому числі тип правової системи, рівень впливу місцевих громад на інвестиційний клімат для іноземних компаній, відкритість країни до стартапів, наявність сильних профспілок тощо.

ЗМІСТ

Теоретико - історичні шляхи розвитку держави та права

Бурдін М. Ю. Ідея правової рівності в земельних відносинах за часів Гетьманщини	6
Власенко В. М. До біографії професора Володимира Чередієва	8
Власенко В. М., Зьоменко М. В. Соціальний портрет співробітників Міністерства преси і пропаганди УНР (за матеріалами фонду 1113 ЦДАВО України)	11
Власенко В. М., Сугоняко Д. Р. Освітній рівень співробітників Міністерства народного господарства УНР (за матеріалами Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України)	13
Кравчук М. А. Ідеї Н. Макіавеллі в сучасному державотворенні	16
Осадчий Ю. Г. Органи правопорядку ЗУНР	18
Панкратова В. О. Електронні вибори: досвід країн Європейського Союзу	20
Старинський М. В. Право як регулятор суспільних відносин та його ознаки	22
Цукан С. В. Загальні принципи державного регулювання обороту віртуальних активів	24
Юхимюк О. М. Поняття концепції конвенційних актів в польській теорії права	27

Становлення конституціоналізму в Україні та зарубіжних країнах

Белєвцова О. С.

Співвідношення конституційних обов'язків громадян України щодо захисту вітчизни та проходження військової служби 29

Венглінський О. О.

Інформація як інтегральна складова системи об'єктів конституційно-правових відносин 32

Гончаренко Л. Л.

Статут ООН – фундамент формування міжнародної системи захисту прав людини під егідою ООН 35

Марчук М. І., Урман Н. О.

Особливості польського бікамералізму 38

Мосійчук Л. М.

Роль вищої кваліфікаційної комісії суддів України в організаційно-правовому механізмі призначення на посаду судді 41

Сучасні питання цивільного права і процесу в руслі розвитку правової системи

Zhongxiu R.

The Development of the System of Personality Rights in PRC Civil Code 44

Горобець Н. О., Шелєхова Г. В.

Відшкодування шкоди завданої збройною агресією РФ 48

Садикова Я. М.

Транскордонний характер публічного порядку в праві інтелектуальної власності щодо торговельних марок 51

Спєсївцев Д. С.

Зміст освітнього компонента (навчальної дисципліни) «юридичні інновації» і кадрове забезпечення його викладання 53

Суц О. П.

Специфіка спеціального інвестиційного договору 56

Тіхонова М. А., Tikhonova O.
Щодо захисту майнових прав автора на об'єкт архітектури 59

Сучасні стратегії розвитку публічного права

Volkova Y.
Protecting the right to a healthy environment during armed conflict: problem statement 64

Markova O.
Regarding the types of administrative procedure in the USA 67

Бейкун А. Л.
Організаційно-правові аспекти зміни пріоритетів у підходах до функціонування системи забезпечення національної безпеки 69

Бейкун А. Л., Матвієць С. Я.
Правові імперативи залучення суб'єктів громадянського суспільства до виконання завдань безпекового і оборонного спрямування 73

Бригадир І. В., Панова І. В.
Економіко-правові проблеми використання земель сільськогосподарського призначення потенційно забруднених вибухонебезпечними предметами 77

Василенко М. Є., Bilyk M.
Використання технології «блокчейн» у нотаріальній діяльності 80

Галкіна О. М.
Європейський досвід використання зимових шин у контексті внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення безпечності транспортних засобів 83

Деменко К. Е.
Особливості валютних інтервенцій як інструментів реалізації валютної політики держави 86

Дуравкіна Н. І.
Мобінг: нові підстави для звільнення та відповідальність роботодавця 89

Лукаш С. С.
Теоретичні питання особливості дисциплінарної

відповідальності працівників Національної поліції України	92
Моргунов О. А. Адміністративно-правове регулювання у сфері фізичної культури та спорту	95
Науменко К. С. Нотаріальна форма захисту особистих немайнових прав фізичної особи, що забезпечують її соціальне буття	97
Новик М. Ю. Законодавчі аспекти штрафу та пені як виду фінансової відповідальності за податкові правопорушення	100
Павловський Д. О. Поводження з відходами пластмаси в умовах правового режиму воєнного стану: законодавче врегулювання	102
Панасюк О. В. Щодо визначення адміністративного проступку	105
Подорожній А. Ю. Особливості розірвання трудового договору за ініціативою роботодавця в умовах воєнного стану	107
Попова С. М., Тельний М. А. Правова природа принципів адміністративної діяльності Національної поліції щодо захисту прав суб'єктів підприємництва в Україні	110
Пуріга І. П. Призупинення дії трудового договору в умовах воєнного стану в Україні	113
Сокурєнко В. В. Імплементация міжнародного гуманітарного права в освітній процес ХНУВС	116
Сядриста І. І. Правове становище товарної біржі: нові підходи	119

Теоретичні та практичні питання кримінального права і процесу на сучасному етапі розвитку правової системи

Канібер Ю. М.

Інтеграція кримінологічного та кримінального аналізу 122

Кисельов В. М.

Доктрина «плодів отруйного дерева» та її застосування у кримінальних провадженнях 125

Колесник М. О.

Захист Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України як обставина, що виключає кримінальну протиправність діяння, – право чи обов'язок 128

Колобиліна О. О.

Визначення періоду перебування особи під слідством і судом для відшкодування моральної шкоди 131

Кріцак І. В.

Концепція кримінально-правових смислів у рамках кримінології з відстоюванням «суспільної небезпеки» 134

Матус В. В.

Практичні питання кримінального процесу на сучасному етапі розвитку правової системи держави 142

Романов В. О.

Питання тимчасового доступу до речей і документів в оперативно-розшуковій діяльності 145

Лінгвістика та міжкультурна комунікація в контексті права

Dovhopolova H. G.

Creation of a gender-sensitive environment among future law enforcement officers in linguistic classes 147

Samoilova Yu.

Linguistic features of professional written English-language communication of future lawyers 150

Stativka O. O., Bilousov A. V.

Training of law enforcement officers: foreign language and

peculiarities of its improvement	152
Василенко В. А. Мовне оформлення письмового юридичного дискурсу	155
Герман В. В. Калькування в українській мові: дискусійні погляди вчених	158
Єльнікова Н. І. Щоденник практики курсанта-правоохоронця: композиційно-змістовий аспект	161
Кириленко Н. І., Рудик Б. В. Тема війни в сучасній українській прозі	164
Кириленко Н. І., Сердюк К. І. Антимілітарна спрямованість сучасної української прози (за матеріалами збірок Б. Гуменюка «Блокпост» та Олафа Клеменсена «Літо-АТО»)	168
Козаченко Ю. С. Інноваційні технології викладання романо-германських мов	171
Лантінов Я. О. Щодо значення мовних повідомлень у контексті кримінально правової політики протидії злочинності та їх аналіз для визнання адресанта джерелом інформації чи заперечення цього	173
Перцева В. А. Вербальна агресія в інформаційному просторі	176
Решитько А. Д. Юридичний текст як комунікативна одиниця	178
Солощенко В. М. Структурно-синтаксичні особливості промови Федерального канцлера Олафа Шольца у Бундестазі (27. 02. 2022)	180
Царьова І. В. Параметризація функціонування законодавчого дискурсу	183
Царьов О. Д. Співвідношення поняття і терміна	185

Гуманістично-правова парадигма освітнього простору в умовах сучасних викликів глобалізації

Sazanova L. S., Miakotina V. V.

Eurointegration processes and integration development of Ukraine: international legal frameworks and national traditions 187

Krasnoshchokov V. M.

To the issue of improving the higher education system of Ukraine in the context of preventing corruption risks 190

Бикова М. М., Проценко І. І.

Фестиваль як інноваційна форма виховної роботи в умовах воєнного стану 192

Білодід Л. М.

Професійно-практична підготовка в сучасних умовах: стан, проблеми, потенціал розвитку 195

Білоус Т. Л.

Особливості тейпування у медицині та спорті 197

Білоус Т. Л., Brunod Cl.

Особистісні якості педагога-викладача з фізичного виховання 200

Геращенко Т. Г.

Забезпечення гендерної рівності в умовах воєнного стану 203

Демиденко Н. М.

Деякі аспекти започаткування і становлення юридичної освіти та науки на українських теренах (початок ХІХ ст.) 205

Івченко Б.-Ю. В.

Патріотизм та космополітизм в умовах глобалізації (світоглядний та державно-правовий контекст) 208

Корнієнко Л. М.

Ідея неперервної освіти у сучасному суспільстві 211

Корнієнко О. М.

Світоглядний аспект проблеми універсалій в соціології 213

Петухова І. О.

Особливості діагностики результатів навчальних досягнень

здобувачів вищої освіти в умовах дистанційного навчання,
зумовленого війною 215

Пономаренко Т. О.

Виклики інформаційно-мережевої парадигми (філософський
аналіз) 219

Проценко І. І., Бикова М. М.

Принципи навчання та шляхи їх реалізації у процесі
викладання гуманітарних дисциплін 222

Терещук Н. Г.

Особиста безпека поліцейського при наданні домедичної
допомоги 225

Ячменик М. М.

Сучасні аспекти організаційно-правових механізмів
профорієнтації в Україні 227

**Стратегія інноваційного розвитку загальної та юридичної
психології**

Козаченко Ю. С., Лобатюк М. Є.

Вплив гаджетів на стан здоров'я студентів 229

Пухно С. В.

Конфліктологічна компетентність майбутніх вчителів
іноземних мов як психологічна проблема 231

Швець Д. В.

Формування прогностичної компетентності у майбутніх
поліцейських в умовах війни 233

Ярова Г. В.

Гендерні особливості професійної мотивації курсантів
Сумської філії: аналітична діагностика 235

**Сучасні тенденції та перспективи соціально-
економічного розвитку суспільства у процесі
становлення державності України**

Chkyria M., Zadnieprovskya G.

Features of business planning for startups 237

Каршук О., Zadnieprovskа G. The destructive impact of corruption for innovative development of the economy	239
Березюк Д. С., Заднепровська Г. І. Якість торгового обслуговування – основний показник конкурентоспроможності підприємства	241
Бельська В. О., Заднепровська Г. І. Кадрова політика як інструмент залучення персоналу у системі державного управління	243
Благун І. І., Омелянчук В. О. Стереотипізація поведінкових факторів споживачів	246
Гаркуша Ю. О., Саприкіна А. А. Чинники впливу на формування та використання міжнародних резервів Національного банку України	249
Гуцан О. М. Фактори диференціації оплати праці, як основа матеріальної мотивації працівників	252
Дементов В. О. Підтримка підприємництва як один із дієвих інструментів відновлення та розвитку громад в умовах воєнного стану	254
Денисов А. І. Перспективи реформування механізму господарсько-правових засобів забезпечення технологічної безпеки держави	257
Дмитренко А. В. Проблеми енергоефективності економіки в Україні	259
Лук'янихіна О. А. Комерційна і соціальна реклама під час війни	261
Лук'янихін В. О., Линок Д. І. Управління трудовим потенціалом на державному та регіональному рівнях в умовах воєнного стану	264
Парфентій Л. А. Особливості проведення судової економічної експертизи при розслідуванні корупційних злочинів	267

Петровська С. А., Іваницька Н. В. Страховий ринок України в умовах воєнного стану	270
Палехова Л. Л., Шлапак Д. Є. Атрибутивна модель змісту споживчої послуги	273
Пономаренко С. С., Заднепровська Г. І. Соціальне партнерство як фактор забезпечення стійкості підприємницьких структур	276
Пушкар З. М., Пушкар Б. Т. PR-технології та реклама в управлінні організацією	278
Ткаченко С. О. Сценарний підхід до вирішення задач економічної безпеки	281
Шабельнік І. О., Заднепровська Г. І. Аналіз факторів конкурентоспроможності компанії та основні методики її оцінки	283
Сучасні інформаційні технології та цифровізація для цілей суспільства, держави, безпеки	
Виганяйло С. М. Інформаційні технології у правовій статистиці	285
Виганяйло С. М., Колісник Т. П. Технології захисту інформації та інформаційна безпека	287
Головко О. В. Кібербулінг як соціальна реальність	290
Деуленко В. М., Парфентій Л. А. Діяльність державної казначейської служби України в умовах воєнного стану	292
Духневич А. В. Діджиталізація у праві як предмет освітнього компонента «юридичні інновації»	294
Кравченко О. В., Овчарова Н. В. Перспективи використання блокчейн технологій	297

Лук'янихін О. В. Інформаційні технології для забезпечення енергосистем	300
Лук'янихін В. О., Сайченко С. С. Діджиталізація інформаційних систем в управлінні персоналом	302
Маляр Д. В., Ковтун Н. С. Структурно-системні зрушення в економіці під впливом штучного інтелекту	305
Назаренко І. В. Вдосконалення системи моніторингу діяльності посадових осіб щодо недопущенню і своєчасному виявленню фактів шахрайства й зловживання службовим станом	308
Оніщенко М. Л., Дементов В. О. Інноваційний розвиток компаній в умовах технологізації та цифровізації управлінських процесів	311
Ревенко О. В. Цифрова трансформація малого бізнесу: перспективи та виклики	314
Правові, економічні та соціальні аспекти європейської, світової та євроатлантичної інтеграції України в умовах воєнного стану	
Андрєєв А. Ю. Українські виклики євроатлантичної інтеграції в умовах невизначеності та воєнного стану	317
Вайда Т. С. Права і свободи індивіда як пріоритетні цінності Європейського Союзу: врахування їх належного забезпечення при подальшому реформуванні правової системи України	320
Внукова Н. В., Каменєв А. А. Актуальність імплементації загальних положень європейського кліматичного права в Україні	324
Ревенко О. В., Дементов В. О. Чинники та детермінанти розвитку бізнесу в умовах євроінтеграції: організаційно-економічний аспект	327

Савицька О. М.

Проектування та забезпечення функціонування логістичної мережі Україні з країнами ЄС у контексті інтеграційних процесів і цифровізації 330

Чернявський А. Л.

Інститут почесного консула як індикатор європоцентризму української дипломатичної служби 333

Шуміло І. А.

Економічні санкції та міжнародне приватне право 336

Шуміло О. М., Васильківський Б. М.

Європейське законодавство з промислової безпеки. Директива Севезо 338

Шуміло О. О.

Щодо проблем правового регулювання гіг-економіки в країнах Європейського Союзу 341

Наукове видання

ПРАВОВА НАУКА І ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ В УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ ПРАВОВОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

**Матеріали
XIV Міжнародної науково-практичної конференції
(19-20 травня 2023 р.)**

За редакцією авторів

Відповідальні за випуск: С. С. Лукаш, Н. І. Дуравкіна

Комп'ютерне верстання: Н. І. Дуравкіна

Підписано до друку 17.05.2023

Формат 60x84/16. Ум. друк. арк. Обл. вид. арк. 22,18